

**İSTANBUL
TİCARET
ODASI**
—1882—

REGESTA

Cilt/Volume: 7 | Sayı/Issue: 2 | 2022/2

ISSN 2146 - 6203

İKİ ORTAKLI LİMİTED ŞİRKETLERDE ORTAĞIN ŞİRKETTEN ÇIKARILMASI İÇİN GENEL KURUL KARARI ARANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*AN EVALUATION ON SEEKING A GENERAL ASSEMBLY
RESOLUTION FOR EXPULSION OF THE PARTNER IN
LIMITED LIABILITY COMPANIES WITH TWO PARTNERS*
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Tayfun ERCAN

STARYA VE SÜRSTARYA SÜRESİ İLE SÜRSTARYA ÜCRETİNİN HESAPLANMASINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR

*PROBLEMS ARISING FROM THE CALCULATION OF THE
DEMMURAGE AND DEMMURAGE TIME AND FEE*
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hacı KARA

İHRACATTA HEDEF PAZAR ARAŞTIRMASI VE TİCARİ İSTİHBARATIN ÖNEMİ, ÜLKELER ARASI KARŞILAŞTIRMA

*THE IMPORTANCE OF TARGET MARKET RESEARCH AND
COMMERCIAL INTELLIGENCE IN EXPORT, COMPARISON
BY COUNTRY*

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Gencay KARAKAYA
Dr. Şaban EYÜPOĞLU

ANONİM ŞİRKETLERDE GENEL KURUL TOPLANTISININ ELEKTRONİK ORTAMDA YAPILMASI (6102 SAYILI TTK'NIN COVID-19 SALGININA CEVABI)

*HOLDING VIRTUAL SHAREHOLDERS' MEETINGS IN
STOCK CORPORATIONS - THE TURKISH COMMERCIAL
CODE [TTK] APPROACHES TO RESPONDING TO THE
COVID-19 PANDEMIC*

Dr. Öğr. Üyesi/Dr. Lecturer Abdullah ERDOĞAN

SİGORTA ACENTESİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİ VE BU TALEBİN ACENTENİN ÜCRET HAKKIYLA İLİŞKİSİ

*INDEMNITY OF GOODWILL CLAIM BY INSURANCE
AGENTS AND ITS RELATIONSHIP TO THE AGENT'S RIGHT
TO REMUNERATION*

Dr. Öğr. Üyesi/Dr. Lecturer Sami KOCABIYIK

TÜM YÖNLERİYLE
SERMAYE ŞİRKETLERİNDE
BÖLÜNME
DIVISION IN CAPITAL COMPANIES
IN ALL ASPECTS
Dr. Ufuk ÜNLÜ

TÜBİTAK

ULAKBİM

TR Dizin Hukuk Veri Tabanında
Dizinlenmektedir

İSTANBUL
TİCARET
ODASI
— 1882 —

REGESTA

Ticaret Hukuku Dergisi
Journal of Commercial Law

Dört Aylık Hakemli, Bilimsel ve Mesleki Yerel Süreli Yayın

*This journal is a peer reviewed academical and occupational journal published
three times a year.*

Cilt: 7/Sayı: 2
Volume: 7/Issue: 2
Yıl/Year: 2022

TR Dizin Hukuk Veri Tabanında Dizinlenmektedir

Regesta Ticaret Hukuku Dergisi
Regesta Journal of Commercial Law

“Hakemli Dergidir”/“Peer reviewed Journal”

Cilt: 7/Sayı: 2
Volume: 7/Issue: 2
Yıl/Year: 2022

Yayın Sahibi/Publisher: İstanbul Ticaret Odası adına İmtiyaz
Sahibi/On Behalf of Istanbul Chamber of
Commerce Publisher and Grant Holder
Şekib Avdagiç

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Responsible Manager: Av./Aal. Nurcan Turan

Danışman ve Basıma
Hazırlayanın Adı/Name of the Legal Yayıncılık A.Ş.
General Counsel and Editing (Sertifika No./Certificate No. 27563)
Company: Tel.: 0 216 449 04 85-86

Basımcının Adı/Printed by: Filmon Baskı Çözümleri A.Ş.

Basıldığı Yer/ İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Eskoop
Place of Publication: Sanayi Sitesi B1 Blok No: 35 34490
Başakşehir İstanbul
(Sertifika No./Certificate No. 13676)
Tel.: 0 212 671 57 40

Basım Tarihi/Publication Date: Eylül/September 2022

Yönetim Yeri/Place of İstanbul Ticaret Odası Merkez Bina
Management: Reşadiye Cad. Eminönü/İstanbul
Tel.: 0 212 455 60 00

URL: <https://ito.org.tr/tr/regesta>

Yayın Türü/Type of Publication: Bu dergi yılda üç sayı olarak yayımlanan
yerel, süreli ve hakemli bir hukuk
dergisidir./This journal is a peer
reviewed national law journal published
three times a year.

Basılı ISSN: 2146 - 6203
Online ISSN: 2687 - 1858

Dergiye yapılan atıflarda “**REGESTA**” kısaltması kullanılmalıdır.

*For citations please use the abbreviation: “**REGESTA**”*

Katkıda bulunmak isteyenler için iletişim bilgileri/

All correspondence concerning articles and other submissions should be addressed to:

E-mail: nurcan.turan@ito.org.tr

İstanbul Ticaret Odası Merkez Bina

Reşadiye Cad. Eminönü/İstanbul

Tel.: 0 212 455 60 00

Bu dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir.

Articles published in this journal represent only the views of the contributors.

Copyright © 2022

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü İstanbul Ticaret Odası’nın yazılı izni olmadan, fotokopi yoluyla veya elektronik, mekanik ve sair suretlerle kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz, kayda alınamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be copied, reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by means, without the prior expressed permission in writing of the Istanbul Chamber of Commerce.

REGESTA TİCARET HUKUKU DERGİSİ

İstanbul Ticaret Odası Merkez Bina

Reşadiye Cad. Eminönü/İstanbul

Tel.: 0 212 455 60 00

İnternet adresi: <https://ito.org.tr/tr/regesta>

Derginin web sayfası için "<https://ito.org.tr/tr/regesta>" adresini ziyaret edebilirsiniz.

EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF

Av. Nurcan TURAN

DİL EDİTÖRÜ/LANGUAGE EDITOR

Av. Nur ÖZCAN

YAYIN ve DANIŞMA KURULU EDITORIAL and ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Pınar AKAN (*Marmara Üniversitesi*)
Prof. Dr. Necla AKDAĞ GÜNEY (*İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi*)
Prof. Dr. Şebnem AKİPEK ÖCAL (*TED Üniversitesi*)
Prof. Dr. Murat ALIŞKAN (*Marmara Üniversitesi*)
Prof. Dr. Anlam ALTAY (*Galatasaray Üniversitesi*)
Prof. Dr. Zühtü AYTAÇ (*Bilkent Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hayrettin ÇAĞLAR (*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*)
Prof. Dr. Nuray EKŞİ (*Özyeğin Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ (*İstanbul Ticaret Üniversitesi*)
Prof. Dr. İlhan HELVACI (*İstanbul Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ferna İPEKEL KAYALI (*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Yadigar İZMİRLİ (*İstanbul Aydın Üniversitesi*)
Prof. Dr. Arslan KAYA (*İstanbul Üniversitesi*)
Prof. Dr. İsmail KAYAR (*İstanbul Aydın Üniversitesi*)
Prof. Dr. Abuzer KENDİGELEN (*İstanbul Üniversitesi*)
Prof. Dr. Leyla KESER (*Bilgi Üniversitesi Bilişim ve Teknoloji Hukuku Enstitüsü*)
Prof. Dr. İsmail KIRCA (*TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet Çağlar MANAVGAT (*Bilkent Üniversitesi*)
Prof. Dr. Gül OKUTAN NİLSSON (*İstanbul Bilgi Üniversitesi*)
Prof. Dr. Korkut ÖZKORKUT (*Ankara Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ (*Galatasaray Üniversitesi*)
Prof. Dr. Kemal ŞENOCAK (*YÖK üyesi*)
Prof. Dr. Asuman TURANBOY (*Ankara Üniversitesi*)
Prof. Dr. Sevilay UZUNALLI (*İzmir Ekonomi Üniversitesi*)
Prof. Dr. Güzin ÜÇİŞİK (*İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi*)
Prof. Dr. Veliye YANLI (*İstanbul Bilgi Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hamdi YASAMAN (*Galatasaray Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi*)
Prof. Dr. Ali YEŞİLİRMAK (*İbn Haldun Üniversitesi*)
Prof. Dr. Şükrü YILDIZ (*İbn Haldun Üniversitesi*)
Prof. Dr. Aynur YONGALIK (*Atılım Üniversitesi*)
Doç. Dr. Fülurya YUSUFOĞLU BİLGİN (*Galatasaray Üniversitesi*)
Doç. Dr. Emrah KULAKLI (*İstanbul Medipol Üniversitesi*)
Doç. Dr. Ebru ŞENSÖZ MALKOÇ (*İstanbul Ticaret Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih AYDOĞAN (*İstanbul Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Zehra BADAK (*İstanbul Ticaret Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi H. Ali DURAL (*Galatasaray Üniversitesi*)

REGESTA TİCARET HUKUKU DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

PUBLICATION AND SUBMISSION REQUIREMENTS OF REGESTA JOURNAL OF COMMERCIAL LAW

1. Katkıda bulunmak isteyenler için iletişim bilgileri:

All correspondence concerning articles and other submissions should be addressed to:

E-mail: nurcan.turan@ito.org.tr

İstanbul Ticaret Odası Merkez Bina Reşadiye Cad. Eminönü/İstanbul, Tel.: 0 212 455 60 00

2. Dergilerde yer alan yazılar kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

The articles published in the journals may not be used without giving reference to their source.

3. Dergide yayınlanan yazıların yayın hakları İstanbul Ticaret Odasına aittir.

Istanbul Chamber of Commerce owns the copyrights of the articles published in the journal.

4. Dergide yayınlanan yazılarda yer alan görüşler yazarlarına aittir.

The opinions expressed in the published articles in the journal are those of the authors.

5. Regesta Ticaret Hukuku Dergisi, dört ayda bir (yılda üç kez) yayınlanan hakemli bir dergidir.

Journal of Regesta is a peer reviewed journal published three times a year.

6. Dergi’de yayınlanabilecek yazılar, hukuk alanını ilgilendiren içerikte her türlü makale, karar incelemesi ve kitap incelemesi ile çevirilerdir. Yazıların dili, Türkçe veya İngilizcedir.

This is a journal of law focusing on legal issues concerning law. Articles, case notes and comments, discussions of legislative development, book reviews and other similar type of papers which are written in the articles are either in Turkish or in English.

7. Dergi’de yayınlanmak üzere gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Articles that will be sent to the editor should not be published elsewhere, nor be submitted to other journals simultaneously.

8. Yazılar Microsoft Word (Microsoft Office 98 ve üzeri versiyonlar) formatında (.doc veya .docx dosya uzantılı olarak) yazılmış olmalıdır. Ayrıca yazılar, aşağıdaki şekil şartlarına uygun olarak kaleme alınmış olmalıdır:

Kağıt boyutu: A4

Üst: 2,5 cm; Alt: 2,5 cm; Sol: 2 cm; Sağ: 2 cm

Metin: Times New Roman, 12 punto, 1.5 satır aralığı, iki yana yaslı

Dipnotlar: Sayfa altında, Times New Roman, 10 punto, 1 satır aralığı, iki yana yaslı

Articles should be submitted as Microsoft Word (either with .doc or .docx file extensions) documents (Microsoft Office 1998 or higher versions). Articles should be written according to the following style guidelines:

Paper size: A4

Top: 2.5 cm; Bottom: 2.5 cm; Left: 2 cm; Right: 2 cm

Text body: Times New Roman, 12 points, at 1.5 line spacing, justified

Footnotes: Times New Roman, 10 points, at 1 line spacing, justified

9. Her yazı, kaydedildiği bir CD ile ya da elektronik posta yolu ile Microsoft Word formatında editöre teslim edilmelidir. Yazının basılı olarak teslimi gerekmemektedir.

Softcopy of the article either on a CD or as an attached Microsoft Word Document via e-mail should be submitted to the editor. There is no need to submit any hardcopy of the article.

10. Yazıyla birlikte yazarın (veya yazarların) adına, unvanına, çalıştığı kuruma, açık adresine, kolay ulaşım sağlanabilecek telefon numaralarına, elektronik posta adreslerine ve “<https://orcid.org>” adresinden alınacak ORCID koda ilişkin bilgiler ve özgeçmişi de editöre ulaştırılmalıdır.

Along with the paper, the following must be submitted to the editor: the name, and the title of the author (authors), his/her institutional affilia-

tion; his/her street address, telephone number (s) where he/she could be easily reached; his/her e-mail address (addresses), and the information about ORCID code which would be obtained through the web address of <https://orcid.org> and CV

11. Dergi'ye gönderilen makaleler Türkçe ve İngilizce **başlık** ile hem İngilizce hem de Türkçe **özet (öz)** kısmı içermelidir. Özet (öz) yazımında en fazla 160 kelime kullanılmalıdır.

*Papers submitted to the Journal must have **titles, and abstracts** both in Turkish and in English. Abstracts should be include up to 160 words.*

12. Dergi'ye gönderilen makalelerde, ilgili makaledeki konuyu tanımlayan Türkçe ve İngilizce uygun **anahtar kelimeler** bulunmalıdır.

*All articles should be accompanied by a sufficient number of **key-words** in Turkish and English that reflect the content of the article.*

13. Dergiye gönderilen makalelerde **atıf dipnotları ve kaynakça** Oxford University Standard for the Citation of Legal Authorities (OSCOLA) stilinde hazırlanmalıdır.

***Citation footnotes and bibliography** should be prepared in Oxford University Standard for the Citation of Legal Authorities (OSCOLA) style in the articles that sent to journal.*

14. Etik ilkeler ve kurallar konusunda 'Yayın Etiği Komitesi'nin (Committee on Publication Ethics - COPE (<https://publicationethics.org/>)) yönergesini esas almıştır.

On the subject of ethical principles and rules, it took the directives of the Committee on Publication Ethics -COPE (COPE: Committee on Publication Ethics) as a basis.

15. Dergi'ye gönderilen makalelerin yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu ve **basılmaya hazır olarak** verildiği kabul edilir.

*All submissions are regarded as **ready to publish** and already proofread by the author himself.*

16. Tüm Hakem Raporları, **ULAKBİM** (Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi) **Hukuk Veri Tabanı Komitesi** tarafından denetlenmesine olanak verecek şekilde 5 yıl saklanır.

*All reviewers' evaluation reports will be kept for at least five years after publication and copies of these reports will be sent to the **ULAKBİM** (Turkish Academic Network and Information Center) **Law Database Committee** whenever required.*

17. Dergi'ye ait yeni sayı yayınlandıkça, bu sayı tek bir **PDF** kopyası şeklinde **ULAKBİM Online Dergi Takip Sistemine (ODİS)** yüklenir. Ayrıca Dergi'nin 2 adet basılı kopyası da ULAKBİM'e kargo ile ulaştırılır.

*Each Publisher issue of the Journal will be uploded as a **PDF** file to the **Online Journal Watch System of ULAKBİM (ODİS)**. Also two copies of the published issue will be delivered to **ULAKBİM** by cargo.*

18. Dergi basıldıktan sonra ilgili sayının yazarlarına ve bu sayıda hakemlik yapmış olanlara ücretsiz olarak gönderilir.

Free copies of the published issue will be sent both to the author (s) and to the reviewer (s).

Hakem Değerlendirme Sistemi/Arbiter Evaluation System

19. Yayın Kurulu'nda ilk değerlendirilmesi yapılan makaleler, anonim olarak hakeme gönderilecek, hakemden gelen rapor doğrultusunda makalenin yayınlanmasına ya da düzeltme istenmesine ya da yayınlanmamasına karar verilecek ve yazar durumdan en kısa zamanda haberdar edilecektir. Tamamlanmış veya düzeltilmiş yazı, Yayın Kurulu'nca, tekrar hakeme gönderilir.

After the initial assessment of the articles is completed by the editorial board, the articles will be submitted to a peer reviewer anonymously. In accordance with the reviewer's report, editing may be requested, the article may get published, or the article may be rejected. The author shall be notified of the decision as soon as possible. The editorial board shall submit the final, or the edited article to the peer reviewer one more time.

20. Her makale için hakem sayısı en az iki olup, iki hakemin görüşlerinin farklı olması durumunda editör veya üçüncü bir hakemin görüşü alınacaktır.

For each paper there would be at least two arbiters; when these two arbiters have conflicting opinions, either the editor or a third arbiter will be consulted.

21. Dergi, hakemin yazarı bilmemesi esasına (**çift kör hakemlik**) dayanır. Dergiye gönderilen tüm çalışmalar çift kör hakem değerlendirilmesine tabi tutulduğundan hakem listesine yer verilmemiştir. Hakeme gönderilecek makalelerde de yazarın kimliğine ilişkin bilgilerin gizliliği sağlanır.

*All articles submitted are subject to a **double blind peer review**. Because of the double blind peer review the journal doesn't include referee list. The identity of the author (s) and reviewer (s) will not be revealed to the other party.*

Regesta Hakkında/About Regesta

REGESTA adlı hukuk dergisi, yılda 3 sayı yayımlanan, hakemin yazarı bilmemesi esasına dayalı hakemli bir hukuk dergisidir. 2011 yılından beri yayın hayatını sürdürmekte olan dergide, Ticaret Hukuku'na ilişkin akademik makalelerin yanı sıra, ticaret sicili uygulamalarını ortaya koyan çalışmalara yer verilmektedir.

Akademisyenlerin ve ticaret sicilini ilgilendiren konularda çalışan başta hukukçular olmak üzere uzmanların, ticaret sicili ile doğrudan ya da dolaylı ilgili, yoruma açık ve tereddüt edilen konuları çeşitli perspektiflerden işleyen çalışmalarının büyük bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Dergimizin etik ilkeleri, yayın ve intihal politikasına ilişkin detaylı bilgilere “<https://ito.org.tr/tr/regesta>” adresinde yer verilmiştir.

REGESTA, TÜBİTAK ULAKBİM Türk Hukuk dizininde yer alan dergiler arasına kabul edildi.

Journal of REGESTA is a peer reviewed academic law journal published regularly three times a year, concentrating on issues of academic articles relating to Commercial Law and studies regarding trade registry process. It has been in publication since 2011.

We are persuaded that the academicians' and the specialists' especially the jurists' studies, including different views regarding open-ended and hesitated subjects relating to the trade registry directly or indirectly, will be filled the gap.

Detailed information about our journal's ethical principles, its policy on publication and plagiarism may be found in the following address: <https://ito.org.tr/tr/regesta>

REGESTA is accepted amongst the journals that are ranked in the TUBITAK ULAKBİM Index.

Kişisel Verileriniz Hakkında Bilgilendirme

Dergimiz, İTO tarafından hakemli, yerel ve süreli yayın vasfıyla yayımlanmakta olup abonelik kapsamında daha önce bize bildirmiş olduğunuz adresinize gönderilmektedir.

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ikincil mevzuat kapsamında, Dergimizin dağıtım faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla isim, unvan, adres ve iletişim bilgileriniz işlenmekte ve ilgili kurye/kargo şirketine aktarılmaktadır. Söz konusu kişisel verileriniz, aksi yönde bir talebiniz olmaması halinde Dergimizin yayınlandığı süre boyunca mevzuata uygun olarak saklanacaktır.

6698 sayılı Kanun uyarınca, söz konusu faaliyet kapsamında veri sorumlusu İTO olup, Kanunun 11. maddesi kapsamındaki haklarınız için nurcan.turan@ito.org.tr adresine e-posta yoluyla başvurabilirsiniz.

Regarding Your Personal Information

Our journal published by İTO, is a peer reviewed, national, and a periodical publication. As a part of your membership status, it is mailed to the address that you previously supplied to us.

Under the 6698 numbered Law on the Protection of Personal Information, and secondary legislation, your name, your title, your address, and your contact information are recorded, and communicated to the relevant shipping company for the purpose of distributing our periodical. Unless you request otherwise, during the term of our publication, your personal information shall be kept in accordance with the legislation.

Under the 6698 numbered Law, İTO is the responsible party for the data. Regarding your rights under article 11 of the Law, you may get in touch with us by e mailing to us either at nurcan.turan@ito.org.tr

EDİTÖRDEN.../FROM THE EDITOR...

Dergimizin 2022 yılında çıkan ikinci sayısıyla karşınızdayız.

Bu sayımızdaki ilk eser Doç. Dr. Tayfun ERCAN'ın “*İki Ortaklı Limited Şirketlerde Ortağın Şirketten Çıkarılması İçin Genel Kurul Kararı Aranması Üzerine Bir Değerlendirme*” olup; bunun yanı sıra Doç. Dr. Hacı KARA'nun “*Starya ve Sürastarya Süresi ile Sürastarya Ücretinin Hesaplanmasından Kaynaklanan Sorunlar*”, Doç. Dr. Gencay KARAKAYA ve Dr. Şaban EYÜPOĞLU'nun “*İhracatta Hedef Pazar Araştırması ve Ticari İstihbaratın Önemi, Ülkeler Arası Karşılaştırma*”, Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ERDOĞAN'ın “*Anonim Şirketlerde Genel Kurul Toplantısının Elektronik Ortamda Yapılması (6102 Sayılı TTK'nın COVID-19 Salgınına Cevabı)*” ve Dr. Öğr. Üyesi Sami KOCABIYIK'ın “*Sigorta Acentesinin Denkleştirme Talebi ve Bu Talebin Acentenin Ücret Hakkıyla İlişkisi*” isimli yazılarına yer verilmiştir.

Uzman görüşü bölümünde ise, Dr. Ufuk ÜNLÜ'nün “*Tüm Yönleriyle Sermaye Şirketlerinde Bölünme*” isimli yazısı bulunmaktadır.

Gelecek sayıda görüşmek dileğiyle.

Av./Aal. Nurcan TURAN

REGESTA TİCARET HUKUKU DERGİSİ

Cilt: 7/Sayı: 2

Yıl: 2022

İÇİNDEKİLER

Makaleler..... 187

Araştırma Makalesi

İki Ortaklı Limited Şirketlerde Ortağın Şirketten Çıkarılması İçin Genel Kurul Kararı Aranması Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Tayfun ERCAN 189

Sarya ve Sürastarya Süresi ile Sürastarya Ücretinin Hesaplanmasından Kaynaklanan Sorunlar

Doç. Dr. Hacı KARA 203

İhracatta Hedef Pazar Araştırması ve Ticari İstihbaratın Önemi, Ülkeler Arası Karşılaştırma

Doç. Dr. Gencay KARAKAYA
Dr. Şaban EYÜPOĞLU 255

Anonim Şirketlerde Genel Kurul Toplantısının Elektronik Ortamda Yapılması (6102 Sayılı TTK'nın COVID-19 Salgınına Cevabı)

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ERDOĞAN 293

Sigorta Acentesinin Denkleştirme Talebi ve Bu Talebin Acentenin Ücret Hakkıyla İlişkisi

Dr. Öğr. Üyesi Sami KOCABIYIK 339

Uzman Görüşü 361

Tüm Yönleriyle Sermaye Şirketlerinde Bölünme

Dr. Ufuk ÜNLÜ 363

REGESTA JOURNAL OF COMMERCIAL LAW

Volume: 7/Issue: 2

Year: 2022

CONTENTS

Articles..... 187

Research Articles

An Evaluation on Seeking a General Assembly Resolution for Expulsion of the Partner in Limited Liability Companies with Two Partners
Assoc. Prof. Dr. Tayfun ERCAN..... 189

Problems Arising from the Calculation of the Demmurae and Demmurae Time and Fee
Assoc. Prof. Dr. Hacı KARA..... 203

The Importance of Target Market Research and Commercial Intelligence in Export, Comparison by Country
*Assoc. Prof. Dr. Gencay KARAKAYA
Dr. Şaban EYÜPOĞLU..... 255*

Holding Virtual Shareholders' Meetings in Stock Corporations - The Turkish Commercial Code [TTK] Approaches to Responding to the COVID-19 Pandemic
Dr. Lecturer Abdullah ERDOĞAN..... 293

Indemnity of Goodwill Claim by Insurance Agents and Its Relationship to the Agent's Right to Remuneration
Dr. Lecturer Sami KOCABIYIK 339

Expert Opinion..... 361

Division in Capital Companies in All Aspects
Dr. Ufuk ÜNLÜ 363

MAKALELER ARTICLES

* İki Ortaklı Limited Şirketlerde Ortağın Şirketten Çıkarılması İçin Genel Kurul Kararı
Aranması Üzerine Bir Değerlendirme

*An Evaluation on Seeking a General Assembly Resolution for Expulsion of the Partner
in Limited Liability Companies with Two Partners*

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Tayfun ERCAN

* Starya ve Sürastarya Süresi ile Sürastarya Ücretinin Hesaplanmasından
Kaynaklanan Sorunlar

*Problems Arising from the Calculation of the Demmure and Demmure
Time and Fee*

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hacı KARA

* İhracatta Hedef Pazar Araştırması ve Ticari İstihbaratın Önemi,
Ülkeler Arası Karşılaştırma

*The Importance of Target Market Research and Commercial Intelligence in Export,
Comparison by Country*

**Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Gencay KARAKAYA
Dr. Şaban EYÜPOĞLU**

* Anonim Şirketlerde Genel Kurul Toplantısının Elektronik Ortamda Yapılması
(6102 Sayılı TTK'nın COVID-19 Salgınına Cevabı)

*Holding Virtual Shareholders' Meetings in Stock Corporations - The Turkish
Commercial Code [TTK] Approaches to Responding to the COVID-19 Pandemic*

Dr. Öğr. Üyesi/Dr. Lecturer Abdullah ERDOĞAN

* Sigorta Acentesinin Denkleştirme Talebi ve Bu Talebin Acentenin
Ücret Hakkıyla İlişkisi

*Indemnity of Goodwill Claim by Insurance Agents and Its Relationship to the Agent's
Right to Remuneration*

Dr. Öğr. Üyesi/Dr. Lecturer Sami KOCABIYIK

#İKİ ORTAKLI LİMİTED ŞİRKETLERDE ORTAĞIN ŞİRKETTEN ÇIKARILMASI İÇİN GENEL KURUL KARARI ARANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

(AN EVALUATION ON SEEKING A GENERAL ASSEMBLY RESOLUTION FOR
EXPULSION OF THE PARTNER IN LIMITED LIABILITY COMPANIES WITH TWO
PARTNERS)

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Tayfun ERCAN^{†}**

ÖZ

Bir sermaye şirketi olan limited şirketlerde, karşılıklı güven ortaklık ilişkisinin devamı bakımından önemlidir. Ortaklık ilişkisinin devam etmesinin mümkün olmadığı hallerde, ortağın iradesi hilafına şirketle ilişkisinin kesilmesi gündeme gelecektir. Şirketin, faaliyetlerinin devamını güçleştiren ortağın şirket sözleşmesinde yer alan çıkarılma sebeplerine dayanılarak genel kurul kararıyla veya haklı sebeplerin bulunması durumunda mahkeme kararıyla ortaklıktan çıkarılması mümkündür. Böylelikle, şirket varlığını devam ettirecek ve diğer ortakların hakları korunacaktır.

Şirket sözleşmesinde yer alan çıkarılma sebeplerinin bulunması durumunda genel kurul kararıyla ortaklıktan çıkarılması mümkündür. Ancak, iki ortaklıktan oluşan limited şirketlerde ortaklardan birinin haklı sebeple şirketten çıkarılması için aranan genel kurul kararıyla ilgili bir-

[†] Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 03.08.2022 tarihinde Yayinevimize ulaşmış olup, 08.08.2022 tarihinde birinci hakem; 19.08.2022 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi, av.tayfunercan@hotmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6207-668X

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atıf için; ERCAN, Tayfun, “İki Ortaklı Limited Şirketlerde Ortağın Şirketten Çıkarılması İçin Genel Kurul Kararı Aranması Üzerine Bir Değerlendirme”, REGESTA, Cilt: 7, Sayı: 2, 2022, s. 189-202.

takım sorunlar ortaya çıkabilir. Bu çalışmamızda, iki ortaklı limited şirketlerde ortağın çıkarılması için genel kurul kararının aranmasıyla ilgili sorunlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Limited Şirket, Genel Kurul, Çıkarılma

ABSTRACT

In limited liability companies which are equity companies, mutual trust is important for the continuation of the partnership relationship. In cases where the partnership relationship is not possible, it will be considered that the partner's relationship with the company will be terminated against the will of the partner. It is possible to terminate the partner, who makes the continuation of the company's activities difficult, based on the reasons for dismissal in the company agreement by the resolution of the general assembly or, in case of justifiable reasons, by a court decision. Thus, the company will continue to exist and other partners' rights will be protected.

If there are reasons for expulsion in the articles of association, it is possible to be removed from the partnership with the resolution of the general assembly. However, in limited liability companies consisting of two partners, some problems may arise regarding the general assembly resolution sought to terminate one of the partners from the company for good cause. In this study, we will focus on the problems related to the general assembly resolution to remove the partner in limited liability companies with two partners.

Keywords: Limited Company, General Assembly, Expulsion

GİRİŞ

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 640'ncı maddesi uyarınca, limited şirkette, şirketin talebi üzerine, ortağın mahkeme kararıyla haklı sebeple çıkarılması mümkündür. Haklı sebeple çıkarma davası açılabilmesi bakımından bu konuyla ilgili bir genel kurul kararı alınması zorunludur. Çünkü, TTK'nun 616 f.1-h maddesi açık olup ortağın şirketten çıkarılması için mahkemeye başvurulması genel kurulun devredilmez

yetkileri arasındadır. Bununla birlikte, ortağın çıkarılmasına ilişkin genel kurul kararı ağırlaştırılmış nisabın arandığı hallerden biri olup bu karar temsil edilen oyların en az üçte ikisinin ve oy hakkı bulunan esas sermayenin tamamının salt çoğunluğunun bir arada bulunmasıyla alınır. Bu türden bir nisabın aranması, sermaye payı ya da oy hakkı açısından azınlık konumundaki ortağın, çoğunluğu oluşturan diğer ortağı çıkarmasını imkansız hale getirmektedir¹. Aynı şekilde, ortakların %50-%50 paya sahip olduğu iki ortaklı limited şirkette çıkarılmayla ilgili genel kurul kararı alınması da ihtimal dahilinde değildir. Başka bir ifadeyle, iki ortaklı limited şirkette, haklı sebebin varlığına rağmen, ortaklardan birinin, diğer ortağı TTK 640/3 maddesi kapsamında şirketten çıkarması mümkün olmayacaktır.

I. LİMİTED ŞİRKETLERDE HAKLI SEBEPLERLE ORTAĞIN ÇIKARILMASININ İKİ ORTAKLI LİMİTED ŞİRKETLERDE UYGULANABİLİRLİĞİ

A. MÜLGA 6762 SAYILI TİCARET KANUNU DÖNEMİ

Mülga 6762 sayılı TTK'nın 551/3 maddesi, limited şirketlerde haklı sebeplerle ortaklıktan çıkarılmayı düzenlemekteydi. Bu düzenlemeye göre, esas sermayenin yarısından fazlasını elinde bulunduran ortakların mutlak çoğunluğunun kararı üzerine ortağın şirketten çıkarılması için mahkemeye başvurulabilir. Söz konusu düzenleme uyarınca, mülga 6762 sayılı Kanun'a göre, azınlık durumundaki ya da şirkette %50 paya sahip ortağın, haklı sebep olsa dahi diğer ortağın çıkarılmasına ilişkin genel kurul kararını kendi başına alması mümkün değildir.

Yargıtay'ın uygulamasına bakıldığında, yerleşik uygulamanın, iki ortaklı limited şirkette, ortaklardan birinin açtığı haklı sebebe dayalı çıkarma davasını, reddetmek şeklinde olduğu görülecektir². Yargıtay'ın temel gerekçelerinden ilki, mülga Kanunun tek ortaklı limited şirkete cevaz vermemesiydi. Yürürlükteki 6102 sayılı Ticaret Kanunu'nun tek ortaklı limited şirket kurulmasına imkan tanıdığı düşünüldüğünde, halihazırdaki uygulama bakımından bu gerekçenin geçerli olmayacağı söy-

¹ Ali Haydar Yıldırım, 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Limited Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi (1st edn Seçkin Yayıncılık 2013) 71

² Hanife Doğrusöz Koşut, Limited Şirkette Oy Hakkı (1st edn Vedat Kitapçılık 2021) 107

lenebilir³. Diğer gerekçe ise, 6762 sayılı Kanun'da aranan yeter sayının, bir ortağın tek başına sağlayamamasıdır.

Mülga 6762 sayılı Kanun döneminde öğretide konuyla ilgili farklı görüşler mevcuttu. Bir kısım yazar, sorunun haklı sebeple fesih davası açılmak suretiyle aşılabileceğini savunmuştur⁴. Bazı yazarlar ise, mülga 6762 sayılı Kanun'un kollektif şirketlere ilişkin olan ve yalnız iki kişiden ibaret bir kollektif şirkette, ortaklardan birinin şirketten çıkarılmasını haklı kılan sebeplerle mahkemeye başvurusunu düzenleyen 199'uncu maddesinin uygulanabileceğini savunmuştur⁵.

B. MERİ 6102 SAYILI TİCARET KANUNU DÖNEMİ

6102 sayılı Ticaret Kanunu'nun 640/3'üncü maddesine göre, haklı sebeplerin bulunması durumunda, şirket, ortağın çıkarılması için mahkemeye başvurabilecektir⁶. Ortağın çıkarılması önemli bir karar olduğu için 6102 sayılı Kanun'da ağırlaştırılmış nisaplar öngörülmüştür⁷. Buna göre, genel kurul kararı, temsil edilen oyların en az üçte ikisinin ve oy hakkı bulunan esas sermayenin tamamının salt çoğunluğunun bir arada bulunmasıyla alınabilir⁸. Dolayısıyla, azınlığın ya da %50 paya sahip olmayan bir ortağın, haklı sebeple çıkarılmayla ilgili genel kurul karar

³ Ayşe Çakır, 'İki Ortaklı Limited Şirkette Ortağın Çıkarılmasında Genel Kurul Kararının Aranması Problemi' (2018) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (36) 241-263 <<https://dergipark.org.tr/en/pub/taad/issue/52646/693605>>, (Erişim Tarihi: 20.07.2022)

⁴ Halit Aker, 'Anonim ve Limited Şirketlerde Ortaklık Sıfatının Sona Ermesi ve Özellikle Haklı Sebeple Fesih Davasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler' (2016) 32 (1), Batider 63; İsmail Doğanay, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Anonim Şirketler, (3 rd edn Feryal Matbaası 1990) 1489; Hanife Öztürk Dirikkan, Limited Şirket Ortağının Ayrılması ve Ayrılma Payı (1st edn Yetkin Yayıncılık 2005) 82; Engin Erdil, Limited Şirketlerde Ortaklıktan Çıkarılma, (2 nd edn 2010) İstanbul, 145

⁵ İrfan Baştuğ, 'Limited Şirkette Ortağın Çıkma ve Çıkarılması' (İzmir 1966) 60; Güzin Üçışık, 'Limited Şirkette Ortağın Ortaklıktan Çıkarılması' (2003) Prof. Dr. Fahman Tekil'in Anısına Armağan, MÜ Hukuk Fakültesi Yayınları 189, 201

⁶ Oruç Hami Şener, Yargıtay Kararları Işığında Limited Ortaklıklar Hukuku (1st edn Seçkin Yayıncılık 2017) 907; Ayşe Şahin, 'Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun Limited Ortaklıkta Ortağın Çıkması ve Çıkarılmasına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi' (2013) Ersin Çamoğlu'na Armağan, 32

⁷ Mehmet Bahtiyar, 'İki Kişilik Ortaklıkta Haklı Sebeple Çıkarma Davası Ve Yargıtay Kararları' (2016) Ticaret Hukuku Ve Yargıtay Kararları Sempozyumu Batider, 114

⁸ Ünal Tekinalp, Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku (5th edn Seçkin Yayıncılık 2020) 492

nisabını tek başına sağlaması mümkün değildir. Bu bakımdan, mülga 6762 sayılı Kanun dönemindeki sorunun halihazırda devam ettiği anlaşılmaktadır.

Yargıtay uygulamasına bakıldığında, iki ortaklı limited şirkette, haklı sebeplerin varlığı halinde, ortaklardan birinin, 6102 sayılı Kanun'da öngörülen yetersayı ile alınan genel kurul kararı olmaksızın, diğer ortağın çıkarılması istemiyle mahkemeye başvuramayacağı yönünde kararlar verdiği görülmektedir⁹.

▪ Yargıtay 11. HD, 06.02.2017 tarihli ve E. 2664, K. 607 sayılı kararı “...*Bu yasal düzenleme gözetildiğinde limited şirket ortağının diğer ortak aleyhine haklı sebeple çıkarma davası açması olanaklı değildir. Böyle bir davanın ancak ... Otelcilik Ltd. Şti. tarafından açılması gerekir. Somut olayda davacı ortağın şirket adına açtığı bir dava da bulunmadığından aktif husumet yönünden davanın reddi gerekmektedir.*”

▪ Yargıtay 11. HD, 05.06.2017 tarihli ve E. 709, K. 3376 sayılı kararı “...*bir ortağın haklı sebepler dolayısı ile şirketten çıkarılması talebiyle mahkemeye başvurulabilmesi için temsil edilen oyların en az 2/3'sinin ve oy hakkı bulunan esas sermayenin tamamının salt çoğunluğunun bir arada bulunduğu genel kurul kararı alınması gerektiği, davalı ortağın haklı sebepler ile şirketten çıkarılması için alınmış bir genel kurul kararının bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.*”

Yargıtay kararları incelendiğinde görüleceği üzere, ortaklardan birinin haklı sebeplere dayalı ortaklıktan çıkarma davasını aktif dava ehliyeti yokluğu gerekçesiyle reddetmektedir. Ancak bu gerekçe, haklı sebeple çıkarma hakkının kullanılmasını daraltmaktadır. Bu durumda, haklı sebeplerle çıkarma davası sadece genel kurul kararında ağırlaştırılmış nisabı sağlayanlar tarafından açılabilecektir. Diğer bir olasılık ise, ortaklardan birinin genel kurul kararındaki ağırlaştırılmış nisabı sağlayacak nisaba sahip olmasıdır. Böyle bir ihtimalde ortaklardan biri bu imkana sahipken diğer ortak bu haktan mahrum kalacaktır¹⁰. Yargıtay'ın bu yaklaşımının diğer önemli sonucu ise, limited şirkette, haklı sebeplerle çı-

⁹ Çakır (n 3) 244

¹⁰ Baştuğ (n 5) 60; Üçışık (n 5) 202; Oruç Hami Şener, Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku Ders Kitabı (5th edn Seçkin Yayıncılık 2015) 763; Aker (n 4) 105 vd.

karma davası açılabilmesi bakımından genel kurul kararı alınmasının zaruri olması, uyuşmazlıkların çözülememesine yol açacaktır¹¹.

Konuyla ilgili öğretide görüşlere bakıldığında, bir kısım yazarın Yargıtay'ın görüşüne benzer şekilde, haklı sebebe dayalı olarak çıkarma davası açılabilmesi bakımından genel kurul kararının şart olduğunu belirtmektedir¹². Bir kısım yazar ise, iki ortaklı limited şirkette, haklı sebebe dayalı çıkarma davası açılabilmesi açısından, diğer ortağın genel kurul kararı gerekmeksizin mahkemeye başvurulabileceğini savunmaktadır¹³.

II. GENEL KURUL KARARININ ALINMASININ MÜMKÜN OLMADIĞI DURUMLARDA SORUNUN HAKLI SEBEBE DAYALI FESİH DAVASIYLA ÇÖZÜLÜP ÇÖZÜLMEMEYECEĞİ

Genel kurul kararının alınmasının mümkün olmadığı iki ortaklı limited şirkette, haklı sebeple çıkarma davası açma imkanı bulamayan ortağın haklı sebeple fesih davası açmak suretiyle bu sorunu aşabileceği tıpkı mülga 6762 sayılı Kanun döneminde olduğu gibi yürürlükteki 6102 sayılı Kanun döneminde de savunulmaktadır¹⁴.

Bu noktada konuyla ilgili kapsamlı değerlendirme yapılabilmesi açısından haklı sebeple fesih davasıyla ilgili açıklama yapılmasında fayda vardır. Ortaklar arasındaki ortak çaba unsuru, şirket kavramının önemli bir unsuru olup şirketin amacına ulaşması bakımından elzemdir¹⁵. Ortaklar arasındaki çaba unsurunun ortadan kalktığı durumlarda, ortağın şirket sözleşmesiyle bağlı kalması mümkün olmadığından bireysel çıkarlar ön plana çıkmaktadır¹⁶. Bu durumu göz önünde bulunduran kanun koyucu, ortağın şirketten ayrılabilmesine imkan vermek adına

¹¹ Çakır (n 3) 246

¹² Şahin, (n 6) 196; Erdil (n 4) 146

¹³ Şener (n 6) 763; Aker (n 4) 34

¹⁴ Baştuğ, (n 5) 60; Üçışık (n 5) 202; Doğanay (n 4) 1489; Erdil (n 4) 145; Öztürk Dirikkan (n 4) 82; Nihat Taşdelen, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Limited Ortaklıklarda Çıkma Çıkarılma ve Fesih, (3rd edn Yetkin Yayıncılık 2012) 222

¹⁵ Aydın, Fazıl, En Son Değişiklikler İle Türk Ticaret Kanunu'nda Limited Şirketler (1st edn Bilge Yayınevi 2013) 102

¹⁶ Ersin Çamoğlu, 'Anonim Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi (Anonim Ortaklık) (2007) Prof.Dr.Yavuz Alangoya için Armağan, 667; Rabia Eda Giray, 'Limited Şirketin Haklı Sebeple Feshi ve Yargıtay'ın Yaklaşımı' (2007) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6(12), 196

haklı sebeple fesih kurumunu yasal düzenleme altına almıştır. Böylelikle, azınlıkta kalan ortağın hakları da korunmaktadır¹⁷. Haklı sebeplerin bulunması halinde, ortaklardan her biri, TTK 636/3'üncü maddesi uyarınca, şirket tüzel kişiliğine karşı haklı sebeple fesih davası açarak mahkemeden şirketin feshini talep edecektir¹⁸. Mahkemenin, şirketin feshine yönelik istem yerine, davacı ortağa ait payın gerçek değerinin ödenmesi suretiyle şirketten çıkarılmasına ya da duruma uygun düşen ve kabul edilebilir diğer bir çözüme hükmetmesi mümkündür¹⁹.

Limited şirkette, ortaklardan birinin haklı sebebe dayalı fesih davası açabilmesi için, ortada haklı bir sebebin bulunması gerekir²⁰. Bu kavram, nisbi bir kavram olduğu için her somut olay özelinde hakim tarafından değerlendirme yapılması gerekir²¹. Örneğin, miras, eşler arasındaki mal rejimine ilişkin düzenlemeler ya da icra yoluyla esas sermaye payının geçtiği durumlarda, bütün haklar ve borçlar genel kurulun onayı gerekmeksizin iktisap edene geçtiğinden, bu kişi de haklı sebebe dayalı fesih davası açabilir. Hakim, haklı sebebin varlığını değerlendirirken maddi ve hukuki olayları birlikte ele alacak, şirketin ortak sayısını, sermayesini, yan edim ve ek edim yükümlülüklerini, şirket sözleşmesini dikkate alacaktır²². Yapılan değerlendirmeler sonucunda, haklı sebebin varlığını takdir eden hakim akabinde uyuşmazlığı çözmeye en elverişli yolun hangisi olduğuna karar verecektir. Duruma göre, şirketin feshine, davacı ortağın payının gerçek değerinin ödenerek şirketten çıkarılmasına ya da diğer bir çözüm yoluna hükmedecektir.

¹⁷ Ayşe Şahin, *Anonim Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi* (7th edn Vedat Kitapçılık 2013) 32; Nuri Erdem, *Anonim Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi*, (2nd edn Vedat Kitapçılık 2012) 10

¹⁸ Burçak Tatlı, 'Limited Şirketlerde Çıkma, Çıkarma ve Ayrılma Akçesi' (2021) 25(1) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (165- 210), 179

¹⁹ Ersin Çamoğlu, 'Limited Ortaklıktan Çıkarılma' (2014) 30 (3) Batider 5, 9.

²⁰ Aytekin Çelik, *Anonim Şirketlerde Ortaklıktan Çıkarılma*, (4th edn Seçkin Yayıncılık 2013) 296

²¹ İsmail Kırca and Murat Gürel, 'Limited Şirket Ortağının Kendisini Çıkarmaya Yönelik Genel Kurul Kararının Alınmasında Oy Hakkına Sahip Olup Olmadığı Sorunu' (2015) Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 60. Yıl Armağanı BATİDER (195-224), 217

²² Zeynep Mineliler, 'Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Limited Şirketlerin Haklı Sebeple Feshi' (2012) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 16(3), 106

Haklı sebebe dayalı fesih davasının temelinde dürüstlük kuralı vardır. Bu bakımdan, hakimin, haklı sebebin varlığını takdir ederken dürüstlük kuralını da dikkate alması gerekir. Hakim, davacı ortağın ileri sürdüğü sebepleri dürüstlük kuralına aykırı buluyorsa ve şirketin deva-
mının imkansız olduğu değerlendiriliyorsa, şirketin feshine karar verme-
si mümkündür²³. Ancak, şirketin feshinin son çare olduğu unutulmama-
lıdır. Yani, davacı ortak amacına, şirket feshedilmeden başka bir yolla
ulaşacaksa, fesih talebinin kabul edilmemesi gerekir. TTK m. 531'in
gerekçesinde “... İleri sürülen sebeplerin haklı olup olmadığına karar
verecek olan mahkemedir. Mahkeme sebepleri haklı bulsa bile fesih ka-
rarı vermek zorunda değildir. Şirketin feshini haklı kılan sebeplerin var-
lığına rağmen, yaşıatılmasının ekonomik ve rasyonel açıdan daha doğru
olacağına kanaat getiren mahkeme; şirketi feshetmek yerine, fesih tale-
binde bulunan pay sahiplerinin paylarının gerçek değerinin ödenmesine
ve kendilerinin şirketten çıkarılmalarına veya duruma uygun düşen ve
kabul edilebilir diğer bir çözüme karar verebilir. Davacıya paranın ki-
min tarafından ve nasıl ödeneceği, bu payları geçici olarak şirketin ikti-
sap edip edemeyeceği yargı kararlarına ve öğretideki görüşlere göre
belirlenecektir...” şeklinde açıklanmıştır²⁴.

Hakim, somut uyuşmazlığa göre ortakların, şirketin ya da çalışan-
ların menfaatlerini korumak adına elverişli başka bir çözüm yoluna baş-
vurabilir²⁵. Diğer taraftan, davacı ortağın amacına başka yolla ulaşması
mümkün ise, bu yolları tüketmeyen ortağın fesih davasını reddetmesi
gerekir. Çünkü, davacı ortağın bu türden bir davranışı dürüstlük kuralına
aykırıdır.

Davacı ortağın ileri sürdüğü sebeplerin haklı olduğu kanaatine va-
ran hakim, davacının payının gerçek değeri ödenerek şirketten çıkarıl-
masına karar verebilir²⁶. Davacı ortağın şirketten çıkarılmasına yönelik
yetki hakim tarafından resen kullanılacaktır. Ayrıca, hakim, duruma uy-
gun düşen ve kabul edilebilir bir başka çözüme de karar verebilir.

²³ Hasan Pulaşlı, Yeni Şirketler Hukuku Genel Esaslar (Seçkin Yayıncılık 2022) 1044

²⁴ Çakır (n 3) 252

²⁵ Soner Altaş, ‘Ortak Limited Şirketten Nasıl Çıkar Veya Çıkarılır?’ (2014) Mali Çö-
züm (Ocak- Şubat 2014)

²⁶ Eda Duygu Açıklalın, Limited Şirkette Çıkma Hakkı (Yetkin Yayınevi 2019) 33

Çalışmamızın önceki bölümlerinde açıklandığı üzere, Yargıtay ve öğretideki bir kısım yazarlar, genel kurul kararının alınmadığı iki ortaklı limited şirketlerde çıkarma davası açamayan ortağın, bu sorunu aşmak için haklı sebebe dayalı fesih davası açabileceğini belirtmektedir. Amaçsal bir değerlendirme yapıldığında, kanun koyucunun her iki davayı düzenlemekteki amacının farklı olduğu açıktır. Haklı sebeple fesih davası şirketin devamının beklenmediği durumlarda şirketin sona erdirilmesine yönelik bir davadır²⁷. Haklı sebebe dayalı ortaklıktan çıkarma davasında şirketin faaliyetlerini güçleştiren ortağın şirketten çıkarılması amaçlanır ve şirketin sona ermesine yönelik bir irade yoktur. Kaldı ki, bu iki dava birbirinin alternatifi sayılan davalar da değildir. Bununla birlikte fesih davasını açan ortağın asli amacı mali haklarına kavuşarak şirketle olan bağı sona erdirmektir. Bu bakımdan, fesih talebi aynı zamanda çıkma talebini de içermektedir²⁸. Dolayısıyla, hakim, fesih davasında, davacıya ait payın gerçek değerinin ödenerek şirketten çıkarılmasına hükmetmesi de mümkündür. Ne var ki, iki ortaklı limited şirkette, çıkarma davasını genel kurul kararı alamadığı için açamayan bu nedenle fesih davası açmak durumunda kalan davacı ortağın şirketten ayrılmaya yönelik bir iradesi yoktur²⁹. Bu hususları göz önünde bulundurduğumuzda, çıkarma davası açamayan ortağı, bu sorunu aşmak adına fesih davasına yöneltmek amaca hizmet etmeyecektir. Hakimin, fesih davası açan ortağın payının gerçek değerini ödenerek şirketten çıkarılmasına karar verebileceği de düşünüldüğünde, davacı ortağın şirketten çıkarılması ihtimali de mevcuttur³⁰. Davacı ortağın amacına ulaşmak için başka bir imkana sahip olduğu hallerde dürüstlük kuralına aykırı olarak açılan fesih davasının reddedilmesi gerektiğini daha önce belirtmiştik. Bu durum, fesih talebinin tali bir hak olduğunu göstermektedir. Geline bu noktada, sırf genel kurul kararı alamadığı yani şekilsel bir koşulu sağlayamadığı için şirket ortağını fesih davasına yönelmesi de dürüstlük kuralına aykırı bir davranış olarak değerlendirilebilecektir. Nitekim, Yargıtay 11. HD.

²⁷ Burak Adıgüzel and Özlem İlbasmış Hızlısoy, ‘Limited Şirkette Haklı Sebeple Fesih ve Haklı Sebeple Çıkma Davaları Arasındaki İlişki’ (Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Sempozyumu II ve Makaleler, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi Başkanı Merhum Mehmet Kılıç’a Armağan) (1st edn 2020) 183-218

²⁸ Çakır (n 3) 254

²⁹ İbrahim Enes Altan, ‘Limited Şirkette Çıkma ve Çıkarılma’ (2020) Regesta (C. 5) (S. 1) 171

³⁰ Soner Altaş, Türk Ticaret Kanunu’na Göre Limited Şirketler (9th edn 2020) 288

20.06.2002 tarihli E. 3701, K. 6332 sayılı kararında, "...Limited ortaklıktan çıkma hakkı olanın, bu hakkı kullanmayarak ortaklığın feshini istemesi iyiniyetle bağdaşmaz..." denilmektedir³¹.

III. KONUYA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

6102 sayılı Ticaret Kanunu'nun 640/3'üncü maddesi uyarınca, şirketin talebi üzerine, şirket ortağı, haklı sebebe dayalı olarak şirketten çıkarılabilecektir³². Ortağın şirketten çıkarılmasını talep etme yetkisi şirkete aittir. Çıkarma davası açılabilmesi için, TTK'nın 621'inci maddesinde öngörülen ağırlaştırılmış nisabın genel kurulda sağlanması gerekir. Ne var ki, pay sahipliğinin %50-%50 olduğu durumlarda genel kurul kararının alınması mümkün değildir. Öğretide bir kısım yazar, konuyla ilgili örtülü bir kanun boşluğunun olduğunu ifade etmektedir³³. Örtülü kanun boşluğu, amaçla sınırlı olacak şekilde doldurulmalıdır. Çalışmamızın bir önceki bölümünde, genel kurul kararı alınamayan iki ortaklı limited şirketlerde, haklı sebebe dayalı çıkarma davası açamayan ortağın, haklı sebebe dayalı fesih davası açmasının mümkün olduğu yönündeki yaklaşımın hangi yönleriyle uygun olmadığı açıklanmıştı. Bu aşamada, TTK'nın 640/3'üncü maddesi uygulamasında iki ortaklı limited şirketler bakımından örtülü bir boşluğun var olduğu denilebilir³⁴. Bu konuda, mülga 6762 sayılı Kanun döneminde de aynı tartışmalar yaşanmıştır. Yürürlükteki 6102 sayılı Kanunda, eski düzenlemenin çok az değişikliklerle alındığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, mülga 6762 sayılı Kanun döneminde yaşanan bu sorunun çözümüne yönelik bir değişiklik getirilmemiştir. Hakimin, var olan bu örtülü kanun boşluğunu çözmek adına, hükmü amacına uygun şekilde sınırlandırması gerekir. Bu kapsamda, iki ortaklı limited şirkette, ortaklardan her birinin genel kurul kararı olmaksızın, haklı sebeple diğer ortağın şirketten çıkarılması için dava açılmasını kabul etmesi amaca uygun olacaktır³⁵.

Konuyla ilgili örtülü kanun boşluğunun giderilmesi adına TTK'nın 640/3'üncü maddesine iki ortaklı limited şirkette, her bir ortağın haklı

³¹ Çakır (n 3) 255

³² Nuri Erdem, Anonim Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi, (Vedat Kitapçılık 2019) 183

³³ Aker (n 4)105 vd.

³⁴ Çakır (n 3) 257 vd

³⁵ Aker (n 4) 106

sebebe dayalı olarak diğer ortağın şirketten çıkarılması için genel kurul kararı aranmaksızın mahkemeye başvurabileceğine ilişkin açık bir düzenleme yapılabilir.

Son olarak, İngiliz, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerde benimsendiği gibi pay sahibi olan ortağa, haklı sebebe yol açan ortağın payını satın almak için mahkemeye başvurma hakkı tanınabilir³⁶.

SONUÇ

İki ortaklı limited şirkette, genel kurul kararı alınamayan bir durumda ortağın haklı sebeple çıkarma davası yerine haklı sebeple fesih davası açarak bu sorunu aşıp aşamayacağı yani haklı sebeple fesih davasının haklı sebeple çıkarma davasının alternatifini olup olmayacağı hususları ele alınmıştır. İki ortaklı limited şirkette, azınlığın ve %50-%50 pay sahipliğinin bulunduğu durumlarda, haklı sebeple çıkarma davası açılması için gereken genel kurul kararı alınamayacağından ortağın haklı sebebe dayalı olarak ortağın şirketten çıkarılması için dava açması mümkün olmayacaktır. Yani, haklı sebep olsa dahi, ortaklardan birinin diğer ortağın şirketten çıkarılmasını isteme hakkından söz edilemeyecektir. Mülga 6762 sayılı Kanun döneminde de yaşanan bu sorun, yürürlükteki 6102 sayılı Kanun döneminde de devam etmektedir. Çünkü, konuyla ilgili yasal değişiklik çok az değişiklikle alınmıştır. Bu sorunun haklı sebeple fesih davasıyla aşılmasının amaçsal ve menfaat yönlerinden uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Örtülü kanun boşluğunun hakim tarafından amaç yönleriyle sınırlandırılarak çözülmesi gerekir. Bu bağlamda, iki ortaklı limited şirkette, genel kurul kararı alınmaksızın çıkarma davasının açılabilmesine olanak sağlanması sorunun çözümü bakımından faydalı olabilir. Örtülü kanun boşluğunun kanun koyucu tarafından doldurulması adına TTK 640/3'te iki ortaklı limited şirketlerde çıkarma davası açılabilmesi bakımından genel kurul kararı aranmayacağı yönünde bir düzenleme yapılabilir. Ayrıca, bir kısım Avrupa ülkesinde benimsendiği gibi pay sahibi olan ortağa, haklı sebebe yol açan ortağın payını satın almak için mahkemeye başvurma hakkı tanınabilir.

³⁶ ibid 107

KAYNAKÇA

Adıgüzel B. and İlbasmış Hızlısoy Ö., ‘Limited Şirkette Haklı Sebep Fesih ve Haklı Sebep Çıkma Davaları Arasındaki İlişki’ (Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Sempozyumu II ve Makaleler, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi Başkanı Merhum Mehmet Kılıç’a Armağan) (1st edn 2020) 183-218

Aker H., Anonim ve Limited Şirketlerde Ortaklık Sifatının Sona Ermesi ve Özellikle Haklı Sebep Fesih Davasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler (2016) 32(1) Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 63-150

Altaş S., ‘Ortak Limited Şirketten Nasıl Çıkar Veya Çıkarılır?’ (2014) Mali Çözüm (Ocak- Şubat 2014)

Bahtiyar M., İki kişilik ortaklıkta haklı sebep çıkarma davası ve Yargıtay kararları, ticaret hukuku ve Yargıtay kararları sempozyumu, (Batider 2016) 114

Baştuğ İ., Limited Şirkette Ortağın Çıkma ve Çıkarılması (İzmir 1966) 60

Çakır A., İki Ortaklı Limited Şirkette Ortağın Çıkarılmasında Genel Kurul Kararının Aranması Problemi (2018) 36 (1) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 241, 256

Çamoğlu E., Limited Ortaklıktan Çıkarılma (2014) 30 (3) Batider 5, 9

Çamoğlu E., Anonim Ortaklığın Haklı Sebep Feshi (Anonim Ortaklık), Prof.Dr.Yavuz Alangoya için Armağan (İstanbul 2007) 667

Çelik A., Anonim Şirketlerde Ortaklıktan Çıkarılma, (Seçkin Yayıncılık 2013) 296

Doğanay İ., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Anonim Şirketler, (Feryal Matbaası 1990) 148

Doğrusöz Koşut H., Limited Şirkette Oy Hakkı (Vedat Kitapçılık 2021)

Erdem N., Anonim Ortaklığın Haklı Sebep Feshi, (Vedat Kitapçılık 2019) 183

Erdil E., Limited Şirketlerde Ortaklıktan Çıkarılma, (İstanbul 2010) 145

Fazıl A., En Son Değişiklikler İle Türk Ticaret Kanunu’nda Limited Şirketler (1st edn Bilge Yayınevi 2013) 102

Giray R. E, Limited Şirketin Haklı Sebeple Feshi ve Yargıtay’ın Yaklaşımı, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 196

Kırca İ and Gürel M, Limited Şirket Ortağının Kendisini Çıkarmaya Yönelik Genel Kurul Kararının Alınmasında Oy Hakkına Sahip Olup Olmadığı Sorunu (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 60. Yıl Armağanı, BATİDER, 2015, 195-224, 217

Mineliler Z, Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Limited Şirketlerin Haklı Sebeple Feshi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16(3), 2012, 106

Öztürk Dirikkan H, Limited Şirket Ortağının Ayrılması ve Ayrılma Payı (Yetkin Yayıncılık 2005) 82

Pulaşlı H., Yeni Şirketler Hukuku Genel Esaslar (Seçkin Yayıncılık 2022) 1044

Şahin A, Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun Limited Ortaklıkta Ortağın Çıkması ve Çıkarılmasına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, Ersin Çamoğlu’na Armağan (İstanbul 2013) 32

Şahin A, Anonim Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi (Vedat Kitapçılık 2013) 32; Nuri Erdem, Anonim Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi, (Vedat Kitapçılık 2012) 10

Şener O H, “Yargıtay Kararları Işığında Limited Ortaklıklar Hukuku” Seçkin Yayıncılık 2017) 907

Şener O.H., Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku Ders Kitabı (Seçkin Yayıncılık 2015)

Taşdelen N, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Limited Ortaklıklarda Çıkma Çıkarılma ve Fesih, (Yetkin Yayıncılık 2012)

Tatlı, B, Limited Şirketlerde Çıkma, Çıkarma ve Ayrılma Akçesi (2021) 25(1) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 165-210

Tekinalp Ü., Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku (5th edn Seçkin Yayıncılık 2020) 492

Üçışık G, “Limited Şirkette Ortağın Ortaklıktan Çıkarılması” (2003) Prof. Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan, MÜ Hukuk Fakültesi yayınları 189, 201

Yıldırım A. H., 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Limited Ortaklığın Haklı Sebeple Feshi (1st edn Seçkin Yayıncılık 2013)

^HSTARYA VE SÜRASTARYA SÜRESİ İLE SÜRASTARYA ÜCRETİNİN HESAPLANMASINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR*

(PROBLEMS ARISING FROM THE CALCULATION OF THE DEMMURAGE AND
DEMMURAGE TIME AND FEE)

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Hacı KARA**

ÖZ

Navlun sözleşmesinin ifa edilebilmesi için eşyanın taşıyana teslim edilmesi ve gemiye yüklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle sözleşmenin önemli aşamalarından biri de eşyanın gemiye yüklenmesi aşamasıdır. Eşya, sözleşmede kararlaştırılmış olan sürede, bu süre sözleşme ile belirlenmemişse; yükleme yapılıp yapılacak olan limanı düzenlemeleri, taşımayı yapacak olan geminin niteliği, yükleme tesis ve araçları ile yükün niteliği ve yerel teamül göz önünde bulundurularak belirlenecektir.

Yükleme süresi (*laytime*) geminin kararlaştırılan yükleme yerine varmasından sonra taşıyanın yükleme için gerekli hazırlıkları yapması ve gönderilene yapılan hazırlık ihbarı ile başlayan, taşıyanın yükün yüklenmesini beklemekle yükümlü olduğu süredir. Kural olarak bu süre ücretsizdir ancak taraflar aksini kararlaştırabilirler. Yükleme süresi sona erdikten sonra sözleşmede yükleme süresi için aksi kararlaştırılmamışsa,

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 21.07.2022 tarihinde Yayınımıza ulaşmış olup, 01.08.2022 tarihinde birinci hakem; 25.08.2022 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, haci.kara@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8255-6277

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atıf için; KARA, Hacı, “Starya ve Sürastarya Süresi ile Sürastarya Ücretinin Hesaplanmasından Kaynaklanan Sorunlar”, REGESTA, Cilt: 7, Sayı: 2, 2022, s. 203-254.

geminin, sırtastarya sırsesi adı verilen yükleme sırsesinden fazla bir süre daha beklemesi gerekir.

Taraflar kural olarak sözleşmede yükleme ve yükleme sırsesinden sonra işlemeye başlayan sırtastarya (*demmurage*) sırsesini belirlemektedirler. Ayrıca yükleme sırsesinden hariç tutulan günler de belirlenmektedir. Bu nedenle doğan sırtastarya ücreti ödenmesi gerekir. Bu süre aksi kararlaştırılmamışsa on gündür. Sırtastarya ücretinin doğma sebepleri, sırtastarya ücretinin hesaplanması, Yükleme/boşaltma aşamalarından doğan sırtastarya ücretinden kimin sorumlu olacağı, kim tarafından ödeneceği ve sırtastaryaya dâhil hususlar hakkında ciddi anlaşmazlıklar doğmaktadır.

Bu çalışmada Yükleme/boşaltma sırsesi ile ilgili hususlar ile sırtastarya sırsesinin ve ücretinin hukuki niteliği açıklanacaktır. Ayrıca sırtastarya sırsesinin hesaplanmasında ortaya çıkabilecek sorunlar, ücretin kim tarafından ödenmesi gerektiği gibi sırtastaryaya dair ihtilaflı konular da incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yükleme ve Boşaltma Sırtarya Sırsesi, Sırtastarya (*Demmurage*) Sırsesi, Sırtastarya Ücretinin Hukuki Niteliği, Konteyner Taşımacılığında Sırtastarya Ücreti ve Sırtastarya Ücretinin Sorumlusu

ABSTRACT

In order for the freight contract to be executed, the goods must be delivered to the carrier and loaded onto the ship. Loading time (laytime) is the period during which the carrier is obliged to wait for the load to be loaded, which starts with the preparation of the carrier after the ship arrives at the agreed place of loading and the notification of preparation to the consignee. As a rule, this period is free of charge, but the parties may decide otherwise. After the end of the loading period, the ship must wait longer than the loading period, which is called the demurrage period, unless otherwise agreed in the contract for the loading period.

As a rule, the parties determine the period of loading and demurrage, which starts to run after the loading period. In addition, the days excluded from the loading period are also determined. Therefore, the demurrage fee must be paid. This period is ten days unless otherwise agreed. Serious disagreements arise about the reasons for the demur-

rage fee, the calculation of the demurrage fee, who will be responsible for the demurrage fee arising from the loading-unloading stages, by whom it will be paid, and the matters included in the demurrage.

In this study, the issues related to the loading-unloading period and the legal nature of the demurrage period and its fee will be explained. In addition, the problems that may arise in the calculation of the demurrage period, and the controversial issues related to the demurrage, such as who should pay the fee, will also be examined.

Keywords: Loading and Unloading Period, Demurrage Period, Legal Nature of Demurrage Fee, Demurrage Fee in Container Transportation and Responsible Party of Demurrage Fee

GİRİŞ

Türk-Alman hukukunda taşıtan, charter sözleşmesinin (*charter contract*) ifası için gerekli olan şartları sağlamakla yükümlü kişidir. Bu yükümlülüğün ihlali, navlun sözleşmesinin feshini gerektiren bir sebep olarak kabul edilir. Doktrine göre yükün gemiye teslim edilmesi, taşıtanın bir edası niteliğinde değil, taşıyanın yani borçlunun taşıma borcunu ifa edebilmesi için taşıtanın yani alacaklının önceden yapması gereken bir işlemdir. Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 117'nci maddesine göre borçlu temerrüdü değil, borçlu konumunda olan taşıyanın borcunu ifa edebilmesi için, alacaklının önceden yapması gereken bir işlem sayılır. Buna göre taşıtanın bu borcunu yerine getirmemesi TBK 106. maddesi gereğince bir alacaklı temerrüdüdür¹.

I. NAVLUN SÖZLEŞMESİ

Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nın 1138-1245'inci maddeleri (beşinci kitap, dördüncü kısım, üçüncü bölüm) navlun sözleşmesine (*fright contract or affreightment contract*)² ayrılmıştır. TTK'ya göre navlun

¹ Fehmi Ülgener, Sürastarya Süresi ve Ücreti, (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 1993) 18; Tahir Çağa and Rayegân Kender, Deniz Ticareti Hukuku-II (Navlun Sözleşmesi), C. II, (10th edn, Onikilevha Yayınları 2010) 23

² Alan Abraham Mocatta, Micheal J. Mustill and Stewart C. Boyd, Scrutton on Charterparties and Bills of Lading, (19th edn, Sweet & Maxwell 1984) 1 vd.

sözleşmesi bir navlun ücreti karşılığında eşyanın/yükün³ denizde taşınmasını taahhüt etmektedir⁴. Bir diğer deyişle navlun sözleşmesi ile ifade edilen denizde⁵ eşya taşıma sözleşmesidir⁶.

Doktrinde hâkim olan görüş uyarınca, navlun sözleşmesinin hukuki niteliği bir eser (istisna) sözleşmesi olarak kabul edilir⁷. Azınlıkta kalan diğer bir görüşe göre ise navlun sözleşmesinin niteliğini tayin için, onu belirli bazı sözleşme türlerinden birinin kapsamına sokmaktansa, bu sözleşmeyi nevi şahsına münhasır yani kendine özgü (*sui generis*) bir sözleşme olarak kabul etmek gerekir⁸.

Türk ve Alman hukukları gereğince navlun sözleşmesinde geminin teknik ve ticari yönetimi ile birlikte zilyetliğinin de devri değil, sadece geminin tamamının veya bir kısmının taşıtana tahsis edilmesi söz konusu olur. Bu yüzden taşıyan hakkında, donatan hakkındaki hükümler uygulanmaz⁹. Türk-Alman hukuk sisteminde kabul edilen görüşe göre taşıta-

³ “Eşyanın taşınmasından amaç yalnızca ticari nitelikte olanlar değil, taşınması mümkün olan bütün maddi şeylerdir. Canlı hayvanlar ve cenaze de eşyadır.” İbid2; İnci Deniz Kaner, Deniz Ticareti Hukuku, C. II, (2ndedn, Filiz Kitapevi 2014), 2

⁴ İçsu taşımalarında da bu hükümler uygulanır

⁵ “Deniz yolu ile taşıma kavramı içerisine taşımaya elverişli iç sularda yapılan taşımalar da girer.” Safa Murat Tekin, Navlun Sözleşmesinde Taşıyanın Sorumluluğu, (1st edn, Onikilevha Yayıncılık 2017) 21

⁶ Ecehan Yeşilova, Konişmentonun İspat Kuvveti, (1st edn, Güncel Yayınevi 2006), 25; Kaner (n 3) 1

⁷ Çağa and Kender, (n 1) 12, Fehmi Ülgener, Çarter Sözleşmeleri-I, Sefer Çarteri Sözleşmesi, (1st edn, Der Yayınları 2000)36; Canan Özlem Ilgın, Çelik, ‘Deniz Yolu İle Eşya Taşımacılığında Geç Teslimden Kaynaklanan Zararlardan Sorumluluk’, (2008) 7(14), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 175, 176; ibid 15; Bülent Sözer, Deniz Ticareti Hukuku-I, (3rd edn, Vedat Kitapçılık 2014) 323; Kübra Yetiş Şamlı, Taşıyanın Zıya Hasar ve Geç Teslimden Sorumluluğu, (2nd edn, Onikilevha Yayınları 2013) 13; Yeliz Demir Araz, ‘Gencon (94) Sefer Çarteri Sözleşmesinde Sırtıstırtıya Klotu’ (2004), 3(5), İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi 86, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ticaretfbid/issue/21345/228971>>, Erişim Tarihi: 10 May 2022; Tekin (n 5) 17

⁸ Görüşler için bkz. Ilgın Çelik (n 7), 17

⁹ Mertol Can, Navlun Sözleşmesinin Sona Ermesi, (1st edn, Banka ve Ticaret Araştırma Enstitüsü 1998) 15

nın navlun sözleşmesi yapıldıktan sonra yerine getirmekle yükümlü olduğu asıl görevi malı taşıtırsa da, taşıtırmasa da navlunu ödemektir¹⁰.

Navlun sözleşmesi üçüncü kişi olan gönderilen yararına¹¹ yapılan iki taraflı bir sözleşmedir¹². Gönderilenin hak ve borçları göz önüne alındığında, navlun sözleşmesinin ayrıca TBK'nın 129'uncu maddesi ile düzenlenen "üçüncü kişi yararına" bir sözleşme olduğu açıktır¹³. Bu sözleşme uyarınca taraflardan, taşıyanın asli borcu taşıma taahhüdü altına girdiği yükleri varma limanına taşımaktır. Bunun karşılığında taraflar arasındaki sözleşmenin diğer tarafı olan taşıtanın asli borcu ise kural olarak navlunu yani taşıma ücretini ödemektir¹⁴. Navlun, eşyanın tesliminin istendiği anda ve herhâlde boşaltma süresinin sonunda muaccel olur (TTK m. 1197/1).

II. YÜKLEME ve BOŞALTMA SÜRESİ

A. YÜKLEME SÜRESİ

1. Tanımı

Taşıma faaliyeti, çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Taşımanın önemli aşamalarından birini de eşyanın gemiye yüklenmesi faaliyeti oluşturur¹⁵.

¹⁰ Ülgener (n 1) 19; "Navlun hesabı; coğrafi alan riskleri, uzaklık, yükleme-boşaltma limanlarının gecikmelere meyili gibi birçok yan unsurların yanında özellikle taşınacak yüke göre yapılacaktır. Sefere ilişkin yakıt dâhil hemen her türlü masraf taşıyana aittir ." Demir Araz (n 7) 86

¹¹ TBK m. 129: "Kendi adına sözleşme yapan kişi, sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim yükümlülüğü koydurmuşsa, edimin üçüncü kişiye ifa edilmesini isteyebilir. (2. f.) Üçüncü kişi veya üçüncü kişiye halef olanlar da, tarafların amacına veya örf ve âdete uygun düştüğü takdirde edimin ifasını isteyebilirler. Bu durumda, üçüncü kişi veya ona halef olanlar bu hakkı kullanmak istediklerini borçluya bildirdikten sonra, alacaklı borçluyu ibra edemeyeceği gibi, borcun nitelik ve kapsamını da değiştiremez."

¹² Yeşilova (n 6) 38; ibid 6

¹³ TBK m. 129: "Kendi adına sözleşme yapan kişi, sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim yükümlülüğü koydurmuşsa, edimin üçüncü kişiye ifa edilmesini isteyebilir. Üçüncü kişi veya üçüncü kişiye halef olanlar da, tarafların amacına veya örf ve âdete uygun düştüğü takdirde edimin ifasını isteyebilirler. Bu durumda, üçüncü kişi veya ona halef olanlar bu hakkı kullanmak istediklerini borçluya bildirdikten sonra, alacaklı borçluyu ibra edemeyeceği gibi, borcun nitelik ve kapsamını da değiştiremez."

¹⁴ ibid 18

¹⁵ İsviçre Federal Mahkemesi BGE 82II445 ve devamındaki kararında, yükleme sırasında yüke gelecek zararları sigorta etmiş olan sigortacıya karşı istifin de yükleme kavramına dâhil olduğuna karar vermiştir. ibid dn. 76, 23

Türk hukukunda bir geminin yüklenmesi veya boşaltılması için limanda geçirmekle yükümlü bulunduğu süreye bekleme süresi adı verilmektedir. Buna göre yükleme ya da boşaltma (*loading or discharging-unloading*) süresi yani starya (*laytime*) süresi (*laytime, lay days*)¹⁶, taşıyanın, geminin varma yerine varması [örneğin, liman (*port*), rıhtım (*berth*), dok (*dock*), demir yeri (*anchorage*), palamar yeri (*mooring*), manevra yeri (*place of maneuver*) vs.], yüklemek için gerekli hazırlık işlemlerini (örneğin ilaçlama, *fumigation*) tamamlaması yani yüklemeye hazır olması ve bir hazırlık ihbarında bulunması (*notice of ready of readiness, NOR*) ile başlayan¹⁷, taşıyanın bu sürede gemiyi yükleme faaliyetleri için hiçbir karşılık talep etmeden taşıtan kontrolüne bırakmakla yükümlü olduğu kanuni süreye denir¹⁸.

Çarter (*charter*) sözleşmesinin bir türü olan liman (*port*) veya rıhtım (*berth*) çarter sözleşmelerinde eşya parça (ferden) olarak¹⁹ veya cins (tür, çeşit, nevi)²⁰ olarak belirlenmiş olabilir. Eğer eşya cins olarak belirlenmişse kararlaştırılan eşyanın yerine, aynı varma limanına götürülmek üzere, taşıtanın gemiye başka türde bir eşya yükleyebilmesi için, yapılan bu değişiklik nedeniyle taşıyanın mevcut durumu güçleşmemesi gerekir. Eğer bu mümkün olursa taşıyan yüklenmek istenilen yeni eşyayı kabul

¹⁶ LayCan, expected ready to load ile cancelling date arasındaki zaman dilimidir

¹⁷ Amerikan ve İngiliz hukuklarında (Anglo-Sakson hukukunda) kanundan doğan bir starya süresi yoktur. Taşıtanın gecikme zararı için tazminat talep edebilmesi için, taşıtanın yükleme ve/veya boşaltmayı makul süreyi asarak tamamladığını ve bunda kusurlu olduğunu kanıtlaması gerekir. ibid 88; Donald Davies, Commencement of Laytime, (2nd edn, Lloyd's of London Press. 1992) 1; Yarg. 11. HD, 5598/5412, 04.12.1978 sayılı kararı: "Hazırlık ihbarı tatil gününde yapılamaz ...Cumartesi'ler tatil sayılır ve bu bakımdan hazırlık mektubu verilemez." Gündüz Aybay, Deniz Ticaret Hukuku İle İlgili Yargıtay Kararları, (1st edn, Aybay Yayınları 1986) 277; Mustafa Tüysüz, 'Deniz Ticaret Hukukunda Staryanın Başlaması' (2012), 16(2) 38, <<https://dergipark.org.tr/en/pub/ahbvuhfd/issue/48114/608457>>, Erişim Tarihli 12 Mayıs 2022

¹⁸ ibid 7; Tüysüz (n 17) 38; ibid 6; Laytime Definitions for Charter Parties (2013) 1, <<https://www.bimco.org/contracts-and-clauses/bimco-contracts/laytime-definitions-for-charter-parties-2013>>, Erişim Tarihi: 22 May 2022

¹⁹ TBK m. 89/1.2

²⁰ TBK m. 86: "Çeşit borçlarında hukuki ilişkiden ve işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça, edimin seçimi borçluya aittir. Ancak borçlunun seçeceği edim, ortalama nitelikten daha düşük olamaz."

etmekle yükümlüdür. Ancak eşya sözleşmede parça mal olarak belirlenmişse, taşıyan bunu kabule zorlanamaz ve bu hüküm uygulanmaz.

Geminin belli kısımları veya yerleri için birden çok taşıtan ile bağımsız yolculuk charteri sözleşmeleri yapılması halinde tek taşıyan için uygulanan TTK hükümleri her sözleşme için ayrı ayrı uygulanır. Yükle-tenler, her bir eşya için, geminin yükleme yerinin değiştirilmesini isteyebilir; şu kadar ki, yer değiştirmenin, manevrası da dâhil olmak üzere bütün giderleri taşıtana aittir ve yükleme ile sürastarya süreleri yer değiştirme manevrası sırasında işlemeye devam eder (TTK m. 1161). Yolculuk başlamadan önce sözleşmenin feshini düzenleyen TTK m. 1158'deki hâller gerçekleştiğinde, gemiye alınmış olan eşyanın boşaltılması, yolculuğun gecikmesine veya aktarmaya sebep olabilecek ise, diğer bütün taşıtanların onayı alınmadıkça taşıtan eşyanın boşaltılmasını isteyemez (TTK m. 1162).

Kırkambar sözleşmesinde ise taşıtan, taşıyanın, acentesinin veya yetkili bir temsilcisinin çağrısı üzerine gecikmeden eşyayı yüklemelidir. Eğer gecikirse taşıyan, eşyanın teslimini beklemekle yükümlü olmaz. Bu durumda eşya teslim alınmadan yolculuk başlamış olsa bile, taşıtan tam navlunu ödemekle yükümlü olur. Taşıyanın, geciken taşıtandan navlun isteyebilmesi için bunu yola çıkmadan önce taşıtana faks mesajı, elektronik mektup veya benzeri teknik araçlarla da mümkün olmak üzere yazılı şekilde bildirmesi gerekir; aksi hâlde istem hakkını kaybeder. Ancak taşıyanın teslim edilmeyen eşya yerine başkaca bir yüklemişse bunun navlun ücreti, kararlaştırılan tam navlundan indirilir (TTK m. 1163).

Yüklemeden sonra taşıtan, tam navlunu ve eşyanın taşındığı yolculuktan doğan alacakları için teminat altına alınmış diğer alacakları ödeyerek veya alacak hakkında uyuşmazlık varsa teminat vererek sözleşmeyi feshedebilir; şu kadar ki, gemiye alınmış olan eşyanın boşaltılması, yolculuğun gecikmesine veya aktarmaya sebep olabilecek ise, diğer bütün taşıtanların onayını almış olmadıkça taşıtan, eşyanın boşaltılmasını isteyemez. Taşıyan, eşyanın gemiden çıkarılması için rotayı değiştirmek veya bir limana uğramak zorunda değildir (TTK m. 1163).

2. Faaliyet Alanı Kavramı

Faaliyet alanı ilkesi Türk, Alman ve İskandinav hukuklarında²¹ kabul edilen bir sistemdir²². Kanunun düzenlediği durumlar dışında ol-

²¹ TTK m. 1156 ve TTK m. 1172'de özellikle taşıtanın ve taşıyanın faaliyet alanı düzenlenmiştir

²² ibid 52

mak üzere faaliyet alanı, tarafların yüklemeye ve boşaltmada kanun veya sözleşme gereği faaliyet gösterdikleri, yerine getirmek zorunda oldukları görevler ve hareket edecekleri alanlar, üzerlerine düşen görevlerin ifasına ilişkin faaliyetlerin tümü anlamındadır²³. Bu itibarla yüklemeyi durduran tesadüfi sebep taraflardan hangisinin yükleme ve boşaltma sırasındaki kanuni ve akdi görevinin ifasını engel oluyorsa, onun faaliyet alanına dahildir, sonuçlarına da o katlanmak zorundadır²⁴. Taşıyanın faaliyet alanı olarak tanımlanan bölge, yükleme limanında yükleme ve boşaltma limanında boşaltma ile doğrudan doğru ya ve bazı durumlarda dolaylı olarak ilgili olan yükümlülüklerin yerine getirildiği sahadır. Örneğin, daha evvelki yolculukta taşınmış olan yüklerin ambarda bırakmış oldukları artıklarının temizlenmesi, ambardaki eksikliklerin ve genel olarak gemideki arızaların giderilmesi, geminin çıkacağı yeni sefer öncesinde bakıma tabi tutularak denize elverişli hale getirilmesi, gemideki vinçlerin arızalanması ve gemiadamlarının grevlerinden dolayı yükleme veya boşaltma işlemlerine ara verilmek zorunda kalınması²⁵ gibi hususlar taşıyanın faaliyet alanına giren yükümlülüklerden bazılarıdır.

Buna karşın örneğin, yükü limana getiren tren ve kamyonların arızalanması, gümrük işlemlerinin ifası veya tamamlanamaması²⁶, yükün limana taşınması için gerekli sayıda kamyon temin edilmesi, karayoluyla taşınacak olan eşyanın limana götürülmesi sırasında kamyonların arızalanması veya kaza yapmaları, taşınacak yükün temin edilmesi, gemiye yüklenmesi için limanda hazır bulundurulması, limandaki işçilerin greve gitmelerinden dolayı yükün geminin yanına getirilememesi ve bazı durumlarda, dolaylı olarak yükün teslim edilmesi ile bağlantısı bulunan faaliyetlerin ve yükleme limanında yükü bazı yükleme belgelerinin temin edilememesi (yerine getirilmesi) gibi hususlar taşıyanın ve/veya yükle ilgili şahısların faaliyet alanı içinde kabul edilir²⁷.

Ancak geminin yükleme veya boşaltma yerine ulaşamaması yükle ilgili şahsın isabetsiz bir yer tayininden ileri gelirse, bunu sonuçlarına

²³ ibid 47; ibid 12

²⁴ ibid 47

²⁵ Emine Yazıcıoğlu (Rayegân Kender and Ergon Çetingil), Deniz Ticareti Hukuku, (15th edn, Filiz Kitabevi 2020), 352

²⁶ Yazıcıoğlu (Kender and Çetingil) (n 25) 352

²⁷ ibid 157

kendisi katlanır, ayrıca kusuru var ise tazminat ödemek zorunda kalır. Ayrıca limandaki grev nedeniyle yükün geminin yanına getirilememesi, karayolu ile taşınacak yüklerin limana taşınması esnasında kamyonların arızalanması veya kaza yapmaları, yükleme limanında yüke eşlik edecek belgelerin temin edilememiş olması taşıtan veya gönderilenin faaliyet alanına verilebilecek diğer örneklerdir²⁸.

Uygulamada çoğunlukla, charter partilere konan çeşitli klotlarla yukarıdan beri açıklanan kanuni düzenleme, tarafların görev sahaları değiştirilmek veya sebebiyet vermek ve faaliyet alanı prensipleri terk edilmek suretiyle değiştirilmektedir. Mesela sırada beklemenin rizikosu *free of turn* şartı ile, limanın dolu veya öngörülen yükleme yerinin meşgul olmasından rizikoları çeşitli hükümlerle (*örneğin, whether in berth or not* veya *whether in berth or waiting for a berth*) taşıtana yüklenmektedir²⁹.

3. Uygulamada Karşılaşılan Yükleme/boşaltma Engelleri

Bazı özel durumlar gemiye yükleme ya da boşaltma yapılmaya engel olabilmektedir. Bunlardan uygulamada sık karşılaşılan bazı engeller aşağıda incelenmiştir.

a. Geminin Yükleme Yerine Ulaşamaması

Gemi, denizin çekilmesi veya aksine denizin yükselmesi nedeniyle (köprülerin altından bile geçemediği durumlar dâhil) veya yükleme yerine giden yolun kapalı olması sebebiyle yükleme yerine ulaşamıyorsa bütün bunlar, taşıyan aleyhine sonuç doğurur. Gemi limanda buzlar arasında kalır veya oturursa durum yine aynıdır. Yüklemeye hazır duruma girmez ve yükleme süresi işlemeye başlamaz. Bütün bu engeller geminin yükleme yerine ulaşmak görevine engel olmaktadır, yani taşıyanın faaliyet alanına dâhildirler³⁰.

b. Liman İşçilerinin Grev ya da Lokavtta Olması

Bazı tesadüfi sebepler de vardır ki bunlar taşıyan veya taşıtanın faaliyet alanında ya da her ikisinin faaliyet alanında gerçekleşir. TTK uya-

²⁸ ibid 157

²⁹ İbid 39

³⁰ ibid 37

rınca bu **tesadüfi sebepler taşıtanın faaliyet alanında gerçekleşmiş** ve bundan dolayı eşyanın gemiye teslimi mümkün olmamışsa, bu günler yükleme süresinin hesabında dikkate alınır (TTK m. 1156/2). **Taşıyanın faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebeplerden dolayı** eşyanın gemiye alınması mümkün olmamışsa, ilkinin aksine bahse konu günler yükleme süresinin hesabında dikkate alınmaz (TTK m. 1156/3)³¹. Taşıyanın faaliyet alanı olarak tanımlanan bölge, yükleme limanında yükleme ve boşaltma limanında boşaltma ile doğrudan doğruya ve bazı durumlarda da dolaylı olarak ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiği sahadır. Gemi bu durumda hazır sayılmaz, sürelerin başlangıcı, gemi bu vasfı kazanana kadar ertelenmiş olur. Bunun dışında, gemi adamlarının grevi nedeniyle yükleme ve boşaltma yapılamaması, daha evvelki yolculukta taşınan yüklerin ambarda bıraktıkları artıklarının yeterince temizlenmemiş olması, gemideki arızaların giderilmesi ve böylece geminin denize elverişli hale getirilmesi bunlardan bazılarıdır.

c. Kötü Hava Durumu

Yükleme veya boşaltma, **her iki tarafın faaliyet alanını ilgilendiren, fırtına, buz istilas, sis veya seferberlik** gibi kötü hava şartları ve diğer nedenlerden dolayı kesintiye uğrarsa kaybedilen zaman genellikle, eşyanın gemiye teslim edilmesi ve alınması imkânı bulunmayan bu günler yükleme veya boşaltma süresinden sayılmaz ve yükleme veya boşaltma süresine eklenir³². Şu kadar ki, yükleme süresi içinde olmasına rağmen yükleme süresine ilave edilen bu günler için taşıtan, taşıyana **sürastarya parası ödemekle yükümlü olur** (TTK m. 1156/4)³³. Uygulamada ise sözleşmedeki bazı kayıtlar ile bu tür günlerin, yükleme sürelerinin hesabında dikkate alınmayacağı kararlaştırılmaktadır. Sürastarya

³¹ ibid 45-46

³² 6762 sayılı TTK döneminde aksi yönde, ibid 46

³³ Hava Durumu Çalışma Günü (Weather Working Day, WWD): Geminin içinde bulunduğu veya hala sırasını bekleme durumunda, kargonun hava nedeniyle kesintiye uğramadan yüklenmesi/tahliye edilmesinin mümkün olduğu bir İş Günü veya İş Günü'nün bir bölümü anlamına gelir. Böyle bir kesinti meydana gelirse (veya çalışma devam ediyor olsaydı meydana gelecekse), kesinti süresinin çalışılmış veya çalışılmış olabilecek zamana oranı referans alınarak hesaplanan bir süre yükleme süresinden hariç tutulur. Laytime Definitions for Charter Parties (n 18) 2

süresi, kesintisiz olarak hesaplanır ancak doğumuna taşıyanın kusuruyla sebep olduğu durumlar bunun dışındadır (TTK m. 1156/6).

Kanunda kötü hava şartlarına örnek verilmiş, maddenin devamında “...ve diğer nedenlerden dolayı...” denilerek kötü fava şartlarının bunlarla sınırlı olmadığı düzenlenmiştir. Bundan dolayı yağış nedeniyle de yükün gemiye alınması gecikmiş olabilir, bu da kötü hava şartlarına dâhil olarak kabul edilir. Ancak süre eklenecek konusunda belirtmeliyiz ki, kötü hava şartları nedeniyle kesintiye rağmen sözleşmede kararlaştırılan yükleme süresinde yük gemiye alınmış ise taşıtanın yükleme süresine eklenen süreler nedeniyle **sürastarya parası ödemesi gerekmemektedir.**

Ayrıca fırtınanın belirli bir yükün gemiye alınmasını veya gemiden boşaltılmasını engelleyecek şiddette olması ve bu durumun belirli bir süre devam etmesi gerekmektedir (ki bu içinde bulunulan şartlara göre tayin olunur). Faaliyetlerin bu sebepten dolayı duracağı endişesi sürelerin işlenmesini kesmemekte, dolayısıyla kaybedilen sürenin hesaba katılmaması için kötü hava şartlarının doğrudan doğruya etkili olmaları gerekmektedir. Kötü hava şartlarının şiddetinin belirlenmesinde başvuru kriterlerinden biri de “Bofor (*Beaufort*)” ölçeğidir³⁴. Burada rüzgârın kuvveti sınıflandırılarak, hava şartlarının daha kolay bir şekilde anlaşılabilmesi amacı güdülmektedir. **Örneğin**, söz konusu ölçeğe göre 11 kuvvetindeki rüzgâr, Çok Şiddetli fırtınadır, ender rastlanır ve geniş çapta hasarlara neden olur³⁵. Yüklemeye fiilen devam edildiği anda, süre durduğu yerden işlemeye başlar (TTK m. 1156/5)³⁶.

d. Limanın Dolu Olması ve Liman Sınırları Dışında Bekleme

Geminin varmasını engelleyen faktörlerden biri de, limanın, iskele veya rıhtımın dolu olmasıdır. Liman mevzuatı veya teamüllerine göre limanlarda gemi hizmetleri belli bir sıraya göre görülür ve bunda da çok kere geminin limana varış veya liman makamlarına başvurma zamanı esas alınır. Sıra esas (regular turn) bilhassa yükleme tesislerinin özelliği dolayısıyla yüklemenin liman içinde ancak belli yerlerde mümkün olma-

³⁴ Kaptan Francis Beaufort tarafından bulunan, gemicilikte rüzgâr ve deniz durumunu görsel müşahedelere göre belirlemeye çalışan skaladır

³⁵ Bofor (Beaufort) Rüzgâr Skalası, <<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/beaufort.pdf>>, Erişim Tarihi: 22 May 2022

³⁶ ibid 85

sı halinde -ki bu yerlerde ekseri ya çok miktarda yük yüklemeye hazır durumda bekler- büyük pratik önem kazanmaktadır. Bilhassa kömür ve maden cevheri yüklemelerinde durum böyledir. Ancak sıra, yükün teslimini de ilişkin olabilir: mesela bir kömür işletmesinin belli saraya (mesela sipariş sırasına göre) mal teslim etmesi gibi³⁷.

Taşıyan gemiyi kararlaştırılan yere getirme yükümlülüğünü ifa edememektedir. Yükleme yerini taşıtan veya gönderilen tayin etmiş ve yer meşgul olduğu için gemi yanaşamıyorsa bu taşıtan ve/veya gönderilen aleyhine olup, geminin normalde yanaşabileceği süreden itibaren yükleme süresi işlemeye başlar³⁸. Aynı şekilde derhal yüklemeye başlanması şartıyla bir yükleme yeri gösterilmesine karşılık, yük henüz hazır değilse, yine taşıtan aleyhine olacaktır³⁹.

İngiliz hukukuna göre ilk veya tek yükleme/boşaltma rıhtımı veya iskelenin veya demir yerinin liman sınırları dahilinde olmaması veya herhangi bir yetkili resmi kurum veya makam veyahut taşıtanların ya da gönderilenlerin (alıcıların) talebi üzerine geminin Yükleme/boşaltma liman(lar)ının sınırlarına girmesi engellenirse ve kaptan geminin fiziksel olarak yükleme veya boşaltmaya her açıdan hazır olduğunu garanti ederse, serbest pratikte olsun olmasın veya gümrüklü olsun olmasın ya da istenirse kaptan liman sınırları dışındaki olağan demirleme yerinden geminin hazır olduğuna dair bildirimde bulunabilir. Kaptanın aslında her bakımdan hazır olduğunu garanti etmesi şartıyla, rıhtımda ve her bakımdan yüklemeye hazırmış gibi sayılır. Hazır olmanın derecesi genel olarak, taşıtanın kargosuyla ilgili olacaktır⁴⁰. Yani, bekleme yerinden yükleme rıhtımına hareket ederken geçen gerçek süre, bekleme süresinden sayılmaz. Geminin yanaştıktan sonra her bakımdan yüklemeye hazır olmadığı anlaşılırsa, geminin bulunmasından gerçekten yüklemeye hazır olana kadar geçen fiili süre, yükleme süresinden sayılmaz. Bununla birlikte sıra beklemeden kaynaklanan süre taşıyan üzerinedir. Buna karşılık çarter partilerde, bu sorumluluğun istisnaları da öngörülebilir⁴¹. 1989

³⁷ 6762 sayılı TTK döneminde aksi yönde, ibid 38

³⁸ ibid 47

³⁹ ibid 54

⁴⁰ ibid 47

⁴¹ ibid 45

yılında, 1973 yılındaki ile denetimlerden geçmek için dört saatlik süre uzatılmıştır⁴².

Yükleme limanının sınırlarına girdikten sonra, gemi denetimleri geçemezse, bu şekilde kaybedilen herhangi bir süre, geminin denetimleri geçemediği zamandan, gemi denetimleri geçene kadar bekleme süresi olarak sayılmaz. Ancak bu gecikme varsa söz konusu geçişlerin alınmasında, Pazar ve tatil günleri hariç 24 çalışma saatini aşan süreler, liman sınırları dışında beklemede geçirilen tüm süreler sayılmaz.

6762 sayılı TTK'ya göre (m. 1020/2)⁴³ limanda gemi hizmetlerinin bir sıra ile görülmesi halinde sırada bekleme veya limanın dolu veyahut meşgul olması hali, faaliyet alanı prensibine göre taşıyanın aleyhine kabul edilmekteydi. Öte yandan, taşıyanın limana geç gelmesi nedeniyle boş bir yer bulamaması durumunda ise sonuç taşıyan aleyhine kabul edilmekteydi⁴⁴. Gemi, sırası gelmedikçe yüklemeye hazır duruma girmiş olmaz. Tüm limanın özellikleri de gemi aleyhinedir. Mesela mahalli nizamlar belirli yüklerin (kömür, kimyevi maddeler, petrol, akaryakıt gibi) ancak belli yerlerde yüklenmesine müsaade ediyorlar ve böyle bir yere Yanaşabilmek için de beklemek gerekiyorsa, turnikede bekle yenildiği sürece gemi yüklemeye hazır duruma gelmez ve yükleme süresi de işlemeye başlamaz sıraya girme taşıtan tarafından tayin olunan yükleme yerinin bir özelliği olup da taşıtan sıra olmadan başka bir yeri (fazla masraflı olsa da) tayin imkanına sahip idiyse, gecikme taşıtan aleyhine işler: gemiyi boş bir yere yeni açmış olabileceği andan itibaren yüklemeye hazır sayılır ve süre işlemeye başlar. Taşıtan, sırası önde bulunan gemilerin işlerini (yükleme gibi) görmekte gecikir veya gemiye sırası geldiği halde yükü teslim edemez ve gemi bu yüzden sırasını kaybederse bunlarda taşıtan aleyhine sonuç doğururlar. Geminin sırada (*regular turn*) beklediği süre taşıyanın aleyhinedir, gemi kendisine sıra gelmedikçe hazır sayılmaz. Ancak gemi sırasını yükle ilgili şahıstan kaynaklanmakta olan bir sebepten ötürü kaybetmişse, artık bu duruma yükle ilgili bizzat katlanılır, diğer bir ifadeyle, süre gemiye sıra geldiği anda işleme-

⁴² Davies (n 17) 6

⁴³ eTTK m. 1020/2: "Yer, zamanında gösterilmemiş veya bütün taşıtanlar yer göstermekte birleşmemiş bulunur veyahut suyun derinliği, geminin selâmeti, mahallî nizamlar veya tesisler, verilen talimata göre hareket etmeye mâni olursa kaptan mütat yükleme yerine demirler."

⁴⁴ ibid 55

ye başlar. Yükle tenin yurt tesliminde takip ettiği sıradan bazen zaman kayıpları taşıtan aleyhine olarak kabul edilmiştir⁴⁵.

6100 sayılı TTK'da yapılan düzenlemeye göre ise geminin kararlaştırılan demirleme yerine varmasından sonra hazırlık bildiriminde bulunulması üzerine gemiye, yükleme yeri gösterilmez veya suyun derinliği, geminin selameti, yerel düzenlemeler veya tesisler verilen talimata göre hareket etmeye engel olursa, gemi, bekleme alanında kalır. Bu hükmün uygulanmasında, liman yönetiminin talimatı, taşıtanın talimatı hükmündedir (TTK m. 1152/3). Halen, limanlardaki çok yoğun trafik nedeniyle, eTTK'nın öngördüğü anlamda "mutad yükleme yeri" kalmamıştır⁴⁶. Eğer gemi hemen yüklemeye (veya boşaltmaya) başlayamıyorsa, belirlenen bekleme sahasında kalmaya devam eder. Yoksa liman içinde bir başka rıhtıma yanaşıp talimat verilmesini beklemeyiz; günümüzde, limanlarda böyle bir uygulamaya imkân bulunmamaktadır. Ayrıca, limanlarda yükleme (ve boşaltma) yerlerini liman idareleri belirlemektedir; liman idarelerinin vereceği talimat da bu açıdan taşıtanın ve yükletenin talimatı niteliğindedir. Uygulamada, liman idareleri tarafından verilen talimatın yol açtığı gecikmelerin taşıyana mı, yoksa taşıtana mı izafe edileceği sıklıkla tartışılmaktadır. Maddenin üçüncü fıkrası bu hususlara açıklık getirmektedir⁴⁷.

Bazı charterpartilerde ise, sıra beklemekten dolayı tüm sorumluluk (*free of turn*) kaydı ile yükle ilgili şahsa verilir. Diğer bazıları ile de, geminin sırada beklediği sürede, buna dair kaydın varlığı şartıyla, taşıyan sürastarya ücretini hak kazanır. Geminin sıra beklerken uğrayacağı zaman kayıplarını yükle ilgili şahsa devreden charter parti kayıtlarından biri de "*time lost in waiting to count as loading (discharging) time*" (beklemede geçen süre saryadan sayılır) klotudur⁴⁸.

⁴⁵ ibid 38

⁴⁶ "Liman yükleme yerlerinin dolu olmasından kaynaklanan sebeplerden meydana gelen gecikmelerden, taşıyan sorumludur. Limanın dolu olması sebebiyle liman makamlarınca derhal yüklemeye başlanması şartıyla bir yükleme geri gösterilip de yükün hazır olması halinde hüküm aynıdır. Gemi limana geç geldiği için yükleme yerini meşgul bulursa bu, gemi aleyhinedir." ibid 38

⁴⁷ TTK madde 1152/3 gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2022

⁴⁸ ibid 51

e. Gönderilen ile İletişim Sağlanamaması

Bildirimin **muhatabı bulunamazsa** veya **muhatap bildirimi almaktan kaçınırsa** yani ihbarda bulunulmasına bir engel çıkması halinde bu durum derhâl taşıtana bildirilir, **ihbar bu kez taşıtana yapılır**. Buna göre, bu engelin taşıyanın durumunu özellikle yükleme süresinin başlaması bakımından olumsuz etkilememesi için, yükletene ihbar teşebbüsünde bulunulduğu anda hazırlık ihbarı hükümlerini doğurur ve hazırlık bildirimi, **bildirim girişiminde bulunulduğu tarihte yapılmış sayılır** (TTK m. 1153).

Eğer gemi yükleme yerinden farklı kişilere ait yükleri alacaksa her birine veya temsilcisine ayrı ayrı hazırlık ihbarında bulunmalıdır. Aynı şekilde gemi bir limanda farklı yükleri almak için birden fazla yerde yükleme yapacaksa, her bir yük için farklı yükleme yerlerinde ayrı ayrı ihbar yapılmalıdır⁴⁹. Eğer yüklemenin başlayacağı gün taraflarca önceden kesin olarak kararlaştırılmışsa, hazırlık ihbarı gerekmez⁵⁰. Zira kararlaştırılan günde, hem gemi kararlaştırılan yerde bulunacak, hem de yükleten, yüklemeye hazır olacaktır. Hazırlık ihbarında bulunmanın iki amacı bulunmaktadır. Birincisi taşıyanın gemiyi kararlaştırılan tarihte ve yükleme yerinde gemiyi bulundurması, ikincisi ise gemisini yükü, yüklemeye hazır hale getirmektir. Dolayısıyla kesin vade sadece birinci şartı yerine getirir ikinci şartın da yerine getirildiğinin taşıtana yine de bildirilmesi gerekir.

Taşıtandan farklı bir yükletenin tayin edilmiş olduğu hallerde hazırlık ihbarı bu kimseye yapılır. Yükletene ihbarda bulunulmasına bir engel çıkması halinde, ihbar bu kez taşıtana yapılır; ancak, bu engelin taşıyanın durumunu özellikle 1153'üncü uyarınca yükleme süresinin başlaması bakımından olumsuz etkilememesi için, taşıtana ihbar teşebbüsünde bulunulduğu anda hazırlık ihbarının hükümleri doğar.

⁴⁹ ibid 37

⁵⁰ “Kanaatimizce bu hüküm hatalıdır. ...geminin ambarları, yükleme teçhizatı, yükleme ve istif işlerini yapacak personelinin durumu vb. hususlar bakımından, gemi yükü fiilen alacak durumda bulunmayabilir. Dolayısı ile, 1152. md.’nin 1. f. sına rağmen, taşıyanın, taşıtana ihbarda bulunmak yükümlülüğünü kabul etmek yerinde olur.”, Sözer (n 7) 373

4. Yükleme Yeri

Taşınması kararlaştırılan eşyayı yüklemek için kaptan, navlun sözleşmesinde belirlenen yere yani liman (*port*), dok (*dock*) veya bir rıhtıma (*berth*) gemiyi yanaştırır ya da demirler (TTK M. 1142/1)⁵¹. Eğer sözleşmede, geminin yükleneceği rıhtım veya başka bir yanaşma yeri belirlenmiş ise, ifaya hazırlık olarak, geminin anılan bu rıhtıma veya yanaşma yerine ulaşmış olması gerekir⁵².

İngiliz hukukunda, 1908 yılında verilen *Leonis Steamship Co. v. Rank Ltd.* davasına kadar yüksek mahkeme, liman charter partisi bakımından, geminin varmış gemi (*arrived ship*) sayılması için limanın ticari alanına gelmesi gerektiğine karar vermektedir⁵³. Buna göre limanın ticari alanı eşyayı yüklemek isteyen gemilerin genellikle gittiği yani asıl yükleme yerinin bulunduğu ve yükü yükleme işinin yapıldığı yani gerçekleştirildiği alandır⁵⁴. 1973 yılındaki *the Johanna Oldendorf* davasından sonra ise yüksek mahkemece, geminin varma yerine varmış olması yeterli kabul edilmiştir⁵⁵.

⁵¹ TTK m. 1142/1: “Kaptan, eşyayı almak için gemiyi sözleşmede kararlaştırılan yere demirler.”

⁵² ibid 45; Hacı Kara, *Deniz Ticareti Hukuku*, (1st edn, Onikilevha yayınları 2020) 195

⁵³ “*Leonis Steamship Co. v. Rank, Ltd.* davasında, taraflar arasında bir port charter vardır. Bu davada gemi, rıhtımın kalabalık olması nedeniyle rıhtıma yanaşamamış, orada beş hafta beklemek zorunda kalmıştır. Beklediği (demirlediği) yer, limanın “ticari bölgesi” (commercial area) içinde sayılmıştır. Olayda, gemi varmış gemi olarak kabul edilmiştir. Nitekim gemi, limanın ticari alanına vardığında, bütün yükleme rıhtımları dolu olduğu için rıhtımdan biraz uzakta dalgakıranın dışında demirlemiştir. Kaptan, hazırlık ihbarını yapmış, ancak gemi birkaç gün rıhtıma yanaşamamıştır. Gemi, yüklemeye hazırdır ve gerçek yükleme noktasına şartların izin verdiği ölçüde yakındır. Kaptan, gemisini yüklemeye hazır bir şekilde taşıtanın hizmetine sunulabilecek elverişli bir yere getirmiştir. Taşıtan, geminin rıhtıma yanaşmaya kadar starvanın başlamayacağını ileri sürmüş ancak mahkeme, limanın ticari alanında bulunmayı yeterli kabul etmiştir.”, ibid 45

⁵⁴ ibid 5

⁵⁵ ibid 3; “*The Johanna Oldendorff* davasına konu olayda, gemi, Birkenhead/Liverpool limanın 02 Ocak’ta gelmiş. Gemi, daha sonra 03 ve 04 Ocak’ta nehirde yol almış ve liman otoritesince demirlemesi emredilmiştir. Gemi, Birkenhead’deki boşaltma rıhtımından 17 mil mesafede demirlemiştir. 03 Ocak’ta hazırlık ihbarı verilmiş ve bu nedenle 04 Ocak’ta starya işlemeye başlamıştır. Gemi demirleme yerini 20 Ocak’ta terk etmiş ve boşaltma işlemini 29 Ocak’ta tamamlamıştır. Bu davada House of Lord’a göre, gemi liman içinde taşıtanın “hemen ve etkili bir şekilde tasarruf edebile-

Çarter partide Yükleme/boşaltma yeri bir liman, rıhtım ya da dok olarak belirlenmişse ve daha sonra bu yere giriş yasaklanmışsa (engellenmişse), taşıtanın alternatif bir yer belirlemesi gerekir ve geminin engellendiğinden söz edebilmek için, engelin yolculuğun normal (bilinen) bir olayı olmamalıdır. Ayrıca, engelleme fiziki olması gerekmemesine karşın, bu engel sadece geçici bir engel de olmamalıdır. Engel kalıcı nitelikte ise, gemi belirlenen yükleme yerinin yakınında olmasa bile, taşıyan yükleme için alternatif bir yer seçebilmelidir. Alternatif olarak belirlenecek yeni yerler çarter partide belirlenen liman, rıhtım ya da dokun sahası içinde olmak zorundadır. Gemi yeniden belirlenen bu yerde makul bir süre beklemelidir⁵⁶.

Sözleşmede sadece bir liman tayin edilmişse, liman içinde rıhtımı veya başkaca yükleme yerini tayin etme hakkı taşıtana aittir. Dolayısıyla ifaya hazırlık için taşıyanın borcu, gemiyi, sözleşmede tayin edilen limana ulaştırmaktır. Navlun sözleşmesinde sadece geminin yükleme yapacağı liman veya bölge ismen kararlaştırılmışsa, gemi, bu liman veya bölge için belirlenen bekleme alanına yanaşır ve yükleme yerinin belirlenmesini bekler. Sözleşmede yalnızca bir liman veya bölge kararlaştırılmış da olabilir (TTK m. 1142/2). Bu durumda, belirlenmiş olan liman veya bölge içerisindeki rıhtımı veya başkaca yükleme yerini belirlemek hakkı, taşıtana ait olur. Dolayısıyla taşımayı ifaya hazırlıkta, taşıyanın borcu, geminin, sözleşmede belirlenen limana ulaştırmaktır. Yüklemenin yapılacağı liman için belirlenmiş olan bekleme yeri neresiyse, geminin de o bekleme yerine varması ve gösterilebilecek bir yükleme yerine hareket edebilir duruma gelmiş olması gerekli ve yeterlidir. Bekleme yeri ise geniş manada yorumlanır. Bu yerin, limanın coğrafî, idari veya hukuki sınırları içinde bulunması şart değildir. Ancak sözleşme gereğince veya rutin olarak geminin yanaşması gereken yerin belirlenmesi taşıtanın yükleme yerini belirlediği anlamına gelmez. Örneğin, Karadeniz Ereğli limanı o coğrafi bölge için belirlenmesi gereken bir liman ise yükleme

ceği bir pozisyonda (immediate and effective disposition) ise bu yer gemilerin olağan olarak demirledikleri yerden biraz uzak mesafede olsa bile, gemi varmış olarak kabul edilir. Bununla birlikte, eğer gemi varması üzerine doğrudan bir rıhtıma yanaşamıyorsa, rıhtımın yakınında (alongside) olmadıkça, varmış gemi sayılmaz. Bu karar, bir liman (port) çarter sözleşmesi altında, varmış gemi kavramının sınırlarını genişletmiştir. Öte yandan bu bir rıhtım (berth) çarter sözleşmesi olursa, starya başlamaz.”, ibid 41

⁵⁶ ibid 42

yerinin taşıtan tarafından belirlendiği anlamına gelmez. Burada kastedilen yükleme yerinin örneğimizdeki gibi “Karadeniz Ereğli Limanı” olması gerekirken geminin yükleme yerinin taşıtan tarafından “örneğin Alaplı Limanı” olarak tayin edilmesidir. Buna karşılık charter partilerde bu sorumluluğun istisnaları öngörülmüş olabilir⁵⁷. Eğer İzmit Körfezi’nde tayin edilen herhangi bir liman için, gemilere tayin edilen bekleme sahası İstanbul Ahırkapı bölgesi ise, bu bölgeye gelen ve demirleyen bir gemi, limana varmış sayılır⁵⁸.

Böylece Anglo-Sakson ve Kıta hukuku uyumlu hale getirilmektedir. Eşya taşıma sözleşmelerinde yükün en kısa zamanda ve en etkin biçimde teslim edilmesi amaçlanır. Bu bakımdan taşıyan ve taşıtanın yükleme ya da boşaltma işlemlerindeki yükümlülüklerini dengelemek amacıyla yolculuk charterine “limana yanaşmış olsun olmasın [*whether in porth or not, (WIPON)*]” ve “rıhtıma yanaşmış olsun olmasın [*whether in berth or not, (WIBON)*]” ve “serbest pratika almış olsun ya da olmasın [*whether in free pratique or not, (WIFPON)*]” gibi çeşitli kayıtlar konulmaktadır⁵⁹. Yani anılan şartların uygulanmasında geminin limanda bulunması dahi aranmamaktadır. Gemi limanın dolu olması yüzünden liman dışında beklemek zorunda kalırsa liman makamlarınca tayin edilen bekleme mahallinde yerini almış olması-gerek hazırlık ihbarı, gerekse yükleme süresinin başlaması bakımından- gerekli ve yeterlidir bir kloz ile sorumluluk taşıyandan, taşıtana aktarılabilir. WIPON ibaresini içeren yolculuk charterine göre; gemi charterpartide belirtilen limana dahi girememiş olsa bir gemi olarak kabul edilecektir. Böylece WIBON/WIPON klozu ile rıhtım/iskele da klozu ile⁶⁰ hazır olmasa da geçerli bir hazırlık ihbarı yapılabilir. Yani WIPON maddesi gereğince gemi liman dışında olsa bile, taşıyan hazırlık ihbarını verebilecektir. Se-

⁵⁷ Geminin varmış kabul edilmesi, örneğin, serbest pratika (free pratique) elde etmeden kaynaklanan gecikmeler gibi sadece bazı formalitelerden ileri gelmiş olabilir. ibid 45

⁵⁸ TTK m. 1142 gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2022

⁵⁹ ibid 55; Banu Bozkurt Bozabalı, ‘Limanda Olsun Olmasın (WIPON)/Rıhtımda Olsun Olmasın (WIBON) Kayıtlarını Taşıyan Sözleşmelerde Azami Sürastarya Süresi: Beklemek mi Beklememek mi?’ (2016), 22(3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 503, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/36500/333922#article-authors-list>>, Erişim Tarihi: 22 Haziran 2022

⁶⁰ WIPON (whether in port or not) (limana yanaşmış olsun olmasın) klozu.

fer charterparty tarafından belirli bir rıhtım belirlenmesi durumunda; gemi, yükleme süresinin başlaması için rıhtıma demir atmak zorundadır. Diğer bir deyişle, WIBON maddesi kapsamındaki laytime başlangıcı ile ilgili olarak, gemi belirtilen rıhtımın liman hattına girmek zorundadır. Bu durumda gemi doluluk nedeniyle limana girmemiş olsa bile varmış gemi olarak kabul edilir ve yükleme/boşaltma süresi başlar⁶¹. Bununla birlikte bu kloz ile her sebeple oluşan sorumluk taşıtana aktarılmamaktadır. Bu kloz ile sadece liman, rıhtım ve dokun dolu olmasından ya da sıkışık olmasından kaynaklanan gecikmeler taşıtana aktarılmakta; geminin rıhtıma yanaşmaya engel olan sis, deniz seviyesinin azalması, fırtına ve kötü hava şartlarından kaynaklanan gecikmelere uygulanmamaktadır⁶².

5. Yükleme Süresi

a. Yükleme Süresinin Belirlenmesi

Yükleme ve sürastarya süresince geminin denize elverişliliğinin sağlanması gerekir⁶³. Kısmi charter da her taşıtan hakkında ayrı bir yükleme süresi işler⁶⁴. Kural olarak yükleme süresi ücretsizdir. Bununla birlikte tarafların ücret ödenmesini kararlaştırmaları da mümkündür. Yükleme süresi sözleşme ile belirlenir. Türk hukukunda eğer sözleşmede (çarter partide, *charter party*) belirlenmemişse⁶⁵, yüklemenin yirmi-dört saatlik kesintisiz çalışma ile yapılması hâlinde ihtiyaç duyulacak süre, yükleme süresi olarak kabul edilir⁶⁶. Bu süre hesaplanırken, yük-

⁶¹ Bozkurt Bozabalı, (n 59) 508

⁶² ibid 45

⁶³ “Pompaların bozulması sebebi ile yük gemiye alınamıyor veya boşaltılamıyorsa, bu arızanın giderilmesi süresi starya ve sürastarya süresinden sayılmaz.” ibid 17

⁶⁴ ibid 41

⁶⁵ “Her iki taraf da çarter partide sabit bir bekleme süresi kararlaştırması ise, Common Law için yükleme ve boşaltma süresi makul bir süredir.” .” Zheng Gengwei, ‘Research of Laytime and Demurrage’, World Maritime University, (Yayımlanmamış YL Tezi, Shanghai (2012) 12, <https://commons.wmu.se/all_dissertations/1795>, Erişim Tarihi: 19 May 2022

⁶⁶ 24 Ardışık Saat Hava Çalışma Günü (Weather Working Day of 24 Consecutive Hours), birbirini izleyen 24 saatlik bir Çalışma Günü veya bir Çalışma Günü’nün bir bölümü anlamına gelir; bu süre boyunca veya gemi hala sırasını bekliyorsa, yükün kesintisiz olarak yüklenmesi/boşaltılması mümkün olacaktır. Hava nedeniyle. Böyle bir kesinti meydana gelirse (veya çalışma devam ediyor olsaydı meydana gelecektse), havanın kesintiye uğradığı veya işin kesintiye uğrayacağı süre yükleme süresinden hariç tutulur.; ibid 3

lemenin yapılacağı liman, taşımayı yapan gemi, yükleme tesis ve araçları ve yükün niteliği ile birlikte yükleme limanı düzenlemeleri ve yerel teamül göz önünde bulundurulur (TTK m. 1153/2)⁶⁷. Yükleme süresi takvime göre aralıksız hesaplanır (TTK m. 1156/1)⁶⁸. Sözleşmede kararlaştırılan tersine çevrilebilir (*reversible*) kaydının anlamı, yükle ilgiliye yükleme ve boşaltma için verilmiş olan süreleri birbirine ekleme hakkıdır ve bu hak her bir faaliyet için toplam bir süre verilmesi ile aynı etkiye sahiptir⁶⁹. Yani yükleme ve boşaltma için öngörülen süre eğer taraflarca kararlaştırılmışsa yükleme ve boşaltma süresine eklenir.

Alman ve İngiliz hukuklarında sürastarya dâhil olmak üzere bütün süreler kesintisiz olarak hesaplanır Pazar ve tatil günleri faaliyette bulunmasını sağlamak için SHINC (*Sundays and holidays included=SHINC*) kaydının konulması şarttır⁷⁰. Bundan dolayı Pazar ve tatil günlerinde çalışma yapılmak istenmiyorsa, bunun charterpartide belirtilmesi gerekir (*Sundays and holidays excluded=SHEX*)⁷¹.

⁶⁷ TTK m. 1152/2 gerekçesi: “Maddenin ikinci fıkrası, Alm. TK.'nın 568 inci paragrafının birinci fıkrasından alınmış olan 6762 sayılı Kanunun 1031 inci maddesinin birinci fıkrasından değiştirilerek alınmıştır. Buna göre, aslolan, belli bir gemiye, somut bir eşyanın belirli bir limanda yirmidört saatlik kesintisiz çalışma ile yüklenmesi halinde ihtiyaç duyulacak süredir; yani basit bir aritmetik işlem yapılacaktır. Ancak geminin, yükün ve limanın bütün özellikleri de dikkate alınacaktır; dolayısıyla süre, tümüyle somut hâlin özelliklerine göre hesaplanacaktır. Örneğin, somut bir limanda Pazar günleri veya gece çalışma yapılmıyorsa, o süreler hesaplanan süreden düşülecektir.”, TTK madde gerekçesi, (n 47) 310

⁶⁸ TTK m. 1156/1 gerekçesi: “Almanya’da, 1930’lu yıllardaki reform çalışmaları sırasında, yükleme süresinin hesabında yalnızca “iş günleri”nin esas alınması teklif edilmiştir. Ancak bu öneri kabul görmemiş ve Alm. TK.'nın 573 üncü paragrafının birinci fıkrasında yer alan “aralıksız hesap” ilkesi muhafaza edilmiştir. 6762 sayılı Kanuna ilişkin Hükümet Tasarısı, Adliye Encümeni tarafından gözden geçirilirken, Almanya’da teklif edilmiş olan “iş günü” kuralı 1036 ncı maddenin birinci fıkrasına alınmıştır. Oysa bu düzenleme, denizcilik uygulamasına yabancıdır ve sorunlara yol açmıştır. Kural olarak süreler aralıksız hesaplanır; taraflar, sözleşmede kabul edecekleri hükümlerle, bu kuralı diledikleri gibi değiştirebilecektir. Bu sebeple, mehz Alm. TK.'nın 573 üncü paragrafının birinci fıkrasında yer alan kural tercih edilmiş ve hem yükleme, hem de sürastarya sürelerinin aralıksız hesaplanacağı ilkesi birinci fıkrada kabul edilmiştir.” İbid 313; Mülga eTTK m. 1055/1’de sürenin iş günü olacağı düzenlenmiştir.

⁶⁹ ibid 71; ibid 3

⁷⁰ İbid 78

⁷¹ Yarg. 11 HD, 5598/5412, 04.12.1978: “Davacı vekili süresi içerisinde karar düzeltme isteginde bulunmuştur. Mahkemenin hükme dayanak yaptığı 21.02.1977 tarihli bilir-

b. Hazırlık İhbarı

Geminin yüklemeye başlayabilmesi için hazırlık ihbarının (*notice of readiness, NOR*) yapılması zorunludur (TTK m. 1152/1). Bir diğer ifadeyle gemi, sözleşmenin veya kanunun öngördüğü yükleme yerine veya bekleme sahasına vardıktan sonra hazırlık ihbarında bulunulacaktır ve bu ihbara bağlanan sonuçlar meydana gelmeye başlayacaktır⁷².

Hazırlık ihbarı kural olarak taşıtana yapılır. Taraflar arasındaki yolculuk charteri sözleşmesine veya taşıtanın sonradan verdiği, geçerli bir talimata göre, bildirimin taşıtana değil de taşıtandan başka bir kişiye (*örneğin*, yükletene veya yetkili acentesine) yapılması gerekiyorsa, bildirim bu kişiye yapılır (TTK m. 1152/3). Bildirimin muhatabı bulunmazsa veya muhatap bildirimi almaktan kaçınırsa, bu durum derhâl taşıtana bildirilir. Bu takdirde, hazırlık bildirimi, bildirim girişiminde bulunduğu tarihte yapılmış sayılır (TTK m. 1152/4).

Yapılması gereken hazırlık ihbarı, yükleme yerine (TTK m. 1142/1'de belirlenen yer) varıldıktan sonra da yapılabilir. Hazırlık bildiriminin geçerliliği herhangi bir şekle bağlı değildir sadece bu ihbarın muhatabına ulaşması gerekir (TTK m. 1152/5).

Hazırlık ihbarı kararlaştırılan yere varmadan önce yapılamaz. Bununla birlikte geminin coğrafi konumu kararlaştırılan yere çok yakın ise ve gemi yükü almak için tüm hazırlıkları yapmış ve fiilen hazır ise artık

kişi raporu ile ek 26.10.1977 tarihli raporda, hazırlık mektubunun 23.03.1974 Cumartesi günü saat 09.00 da verildiği ancak, Cumartesi tatil günü olduğundan starya süresinin 25.03.1974 Pazartesi günü saat 06.00'dan itibaren başlayacağı belirtilmiş ve sürastarya süresi buna göre saptanmıştır. Oysa, 31.05.1974 tarih ve 14901 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 657 sayılı Devlet Memurları kanununun 1327 sayılı kanunla ve kanun hükmünde kararnamelerle değişik bazı maddelerinin değiştirilmesine, bazı maddeler eklenmesine dair kanun hükmünde kararnamenin çalışma saatlerini düzenleyen 99. maddesi ile yürürlük tarihini gösteren 8. maddesi hükümlerine göre (Cumartesi) günü ancak 01.07.1974 tarihinden itibaren tatil günü olmuştur. Hal böyle olunca, 23.03.1974 Cumartesi günü saat 09.00 da yapılan ihbarın geçerli sayılması ve dolayısıyla gerek starya ve gerekse sürastarya sürelerinin mukavele hükümleri de göz önünde tutularak buna göre hesaplanıp bir sonuca bağlanması gerekirken mahkemece bilirkişilerin hataya müstenit mütalaaları esas alınarak hüküm tesisi isabetsiz olacağından, davacı vekilinin karar düzeltme isteğinin kabulü lazım gelir. Yukarıda açıklanan nedenlerle Dairemizin 22.6.1978 tarih ve 3438/3376 sayılı onama kararının kaldırılmasına oybirliğiyle karar verildi". <www.legalbank.net>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2022

⁷² TTK 1142'nci madde gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019

hazırlık ihbarının geçerli olarak verildiğini kabul etmek gerekir. Bununla birlikte gemi yüklemeye hazır değilse, eksikler halen mevcut ise hazırlık ihbarı yapılamaz. Buna karşılık, taraflar kesin bir gün kararlaştırmamışlarsa veya uygulamada ETA (*estimated time of arrival*) olarak tabir olunan tahmini varış günü bildirilerek ihbarda bulunulmuşsa, geminin kararlaştırılan demirleme yerine vardığı anda hazırlık ihbarının yapılması gerekir. Tayfaların durumu nedeniyle serbest pratika alınmamasından kaynaklanan ek gecikme yükün fiziksel olarak hazır olmamasından kaynaklanan ek gecikme ile aynıdır. Bu nedenlerden dolayı hazırlık ihbarının yapılmasından sonra rıhtımda geminin temizlenmesi için geçirilen tüm zamanın yükleme süresine eklenecektir.

c. Yükleme Süresinin Hesaplanması

Yükleme süresi, hazırlık bildiriminin, muhatabına ulaşmasını izleyen ilk takvim günü ve eğer yüklemeye fiilen başlanmışsa, o andan itibaren işlemeye başlar (TTK m. 1153/1)⁷³. Yükleme süresi sözleşme ile belirlenmemişse, yüklemenin yirmidört saatlik kesintisiz çalışma ile yapılması hâlinde ihtiyaç duyulacak süre, yükleme süresi olarak kabul edilir. Bu süre hesaplanırken, yüklemenin yapılacağı liman, taşımayı yapan gemi, yükleme tesis ve araçları ve yükün niteliği ile birlikte yükleme limanı düzenlemeleri ve yerel teamül göz önünde bulundurulur. İhbarı

⁷³ Gencon 1994 m. 6/c: Commencement of laytime (loading and discharging) Laytime for loading and discharging shall commence at 13.00 hours, if notice of readiness is given up to and including 12.00 hours, and at 06.00 hours next working day if notice given during office hours after 12.00 hours. Notice of readiness at loading port to be given to the Shippers named in Box17 or if not named, to the Charterers or their agents named in Box18. Notice of readiness at the discharging port to be given to the Receivers or, if not known, to the Charterers or their agents named in Box19. If the loading/discharging berth is not available on the vessel's arrival at or off the port of loading/discharging, the vessel shall be entitled to give notice of readiness within ordinary office hours on arrival there, whether in free pratique or not, whether customs cleared or not. Laytime or time on demurrage shall then count as if she were in berth and in all respects ready for loading/discharging provided that the Master warrants that she is in fact ready in all respects. Time used in moving from the place of waiting to the loading/discharging berth shall not count as laytime. If, after inspection, the vessel is found not to be ready in all respects to load/discharge time lost after the discovery there of until the vessel is again ready to load/discharge shall not count as laytime.

izleyen günün tatil günü olup olmamasının önemi yoktur, ihbarı izleyen ilk takvim günü süre başlar⁷⁴. Sözleşmeye (*Saturday, Sunday, Holiday Excepted, SASHEX*) klozu konulacak olursa bu günler yükleme süresinden hariç sayılır. Eğer yüklemeye fiilen başlanmışsa yani yüklemeye daha erken veya hazırlık ihbarında bulunulmadan doğrudan başlanmışsa, yükleme süresi süre o andan itibaren işlemeye başlar.

Bekleme süreleri her charter sözleşmesi tipinde bulunmamaktadır. Geminin sözleşmede belirtilen bir süre taşıtana tahsis edilmesini öngören zaman üzerine charter sözleşmelerinde bekleme süreleri, bu sözleşme isminden de anlaşılabilirliği gibi tamamen zaman üzerine kurulmuş bulunduğundan dolayı yer almamaktadır. Sefer charteri olarak belirtilen sözleşmelerde ise, gemi taşıtana belirli sayıda sefer yapmak amacıyla tahsis edildiğinden, bu seferdeki yükleme ve boşaltma faaliyetlerinin ne kadar süreceğinin ve bu konuda hangi şartların kullanılacağına belirtilmesi gerekmektedir⁷⁵. Yükleme esnasında pompaların bozulması sebebiyle yük gemiye alınamıyor veya boşaltılamıyorsa, bu arızanın giderilmesi süresi starya ve sürastarya süresinden sayılmaz⁷⁶.

⁷⁴ TTK m. 1153/1 gerekçesi: “Yükleme süresinin başlangıcı ile ilgili olarak, mehz Alm. TK.’nın 567 nci paragrafının ikinci fıkrasından alınmış olan 6762 sayılı Kanunun 1030 uncu maddesinin ikinci fıkrasında konulmuş olan kural esas itibarıyla korunmuş, ancak uygulamada ortaya çıkan tereddütleri gidermek amacıyla, ihbarı izleyen günün tatil günü olup olmamasının önem taşımadığı ve ihbarı izleyen ilk takvim günü sürenin başlayacağı açıklanmıştır. Özellikle İngiliz mahkeme kararlarında çok tartışılmış olan bir sorun, birinci fıkranın ilk cümlesinde çözümlenmiştir: Eğer yüklemeye daha erken başlanmış ise veya hazırlık ihbarında bulunulmadan doğrudan yüklemeye başlanmış ise, yükleme süresi daima yükleme ile birlikte işlemeye başlar. Nitekim, sözleşmede öngörülen şekilde veya zamanda yapılmış bir hazırlık ihbarının yokluğunda dahi, muhatabın yine de geminin yüklemeye hazır olmasından haber aldığı ve fiilen yüklemeye başladığı hallerle sıkça karşılaşmaktadır. Böyle hallerde, yükleme süresinin de fiilen başlayacağını tasrih etmek gerekmiştir. Son 20-30 yıl içinde en çok tartışılan sorunların bir diğeri, hazırlık ihbarında bulunulduğu ân ile "ertesi takvim günü" arasında ortaya çıkan bir engel nedeniyle, yüklemeye başlanılamaması halinde, gecikmenin sonuçlarına kimin katlanacağı olmuştur. Yükleme süresi başladıktan sonra vuku bulacak gecikmeler hakkında 6762 sayılı Kanunun 1036 ncı maddesi ve Tasarının 1156 ncı maddesi carîdir. Bu hükümler, yükleme süresinin işlemeye başladığı ilk anda da aynen geçerli olacaktır; bu açıdan, sürenin ilk dakikası ile örneğin üçüncü saati veya dördüncü günü arasında bir fark yoktur. Tasarının birinci fıkrasının ikinci cümlesi bu kuralı içermektedir.”, ibid 311

⁷⁵ İbid 7

⁷⁶ İbid 17

Yükleme süresi takvim güne göre aralıksız hesaplanır. Yükleme süresi sözleşmede belirlenmemişse, yükleme süresi için, asıl olan yüklemenin yirmidört saatlik kesintisiz çalışma ile yapılması durumunda gerek duyulacak süredir. Ancak yükleme süresi hesaplanırken, yüklemenin yapılacağı liman, yükleme limanı düzenlemeleri, taşımayı yapan gemi, yükleme için kullanılan tesis ve araçların özellikleri, yükün niteliği ve yerel teamül, yani tümüyle somut hâlin özellikleri dikkate alınır buna göre süre göre hesaplanır. **Örneğin**, somut bir limanda Pazar günleri veya gece çalışma yapılmıyorsa, o süreler hesaplanan süreden düşülecektir. Yükleme süresi kural olarak ücretsizdir ancak taraflar yükleme süresi için bir ücret ödenmesini kararlaştırabilirler (TTK m. 1153/3).

d. Yükleme Süresinden Sayılmayan Durumlar

Kural olarak taşıyan veya taşıtan kendisinden kaynaklanan, bir diğer deyişle kendisinin sebep olduğu gecikmelere katlanmak zorundadır⁷⁷. Dolayısıyla bu gecikme süresi taşıyandan kaynaklanmışsa, yükleme süresine ilave edilir. Taşıtandan kaynaklanmışsa da başlayan yükleme süresi işlemeye devam eder.

6. Hızlandırma Primi

Yüklemenin kararlaştırılan süreden önce bitirilmesi genellikle taşıyanın menfaatinedir. Ancak Bu sebeple taraflar, yüklemenin, sözleşmede kararlaştırılan yükleme süresinden önce bitirilmesi hâlinde, taşıyanın, kullanılmayan süre için taşıtana hızlandırma primi (*dispatch money*) denilen bir miktar paranın ödemesini kararlaştırabilirler. Hızlandırma primine dair sürenin hesaplanmasında, yükleme süresinin hesabına ilişkin kurallar uygulanır. Ancak bu yapılan sözleşme, navlunun belirlenmesine ilişkin olarak yükleme veya boşaltma limanında geçerli olan idari, mali veya cezai hükümleri dolanmak amacına yönelikse bu hüküm

⁷⁷ “Gecikme taşıyan aleyhinedir. Zira, belli bir sefer için ve süre belirtilmeksizin tahsis edilmiş olan gemi, seferini ne kadar çabuk tamamlarsa, yeni bir sefer için bağlanmaya o kadar çabuk hazır olacaktır. Aynı şekilde seferde harcanan süre ne kadar kısa olursa, taşıyanın yapmakla yükümlü olduğu masraflar da o kadar azalacaktır.” ibid 87

uygulanmaz (TTK m. 1157)⁷⁸. Hızlandırma priminin miktarı ise genellikle charterpartide taraflarca tayin edilmiş olan sürastarya ücretinin yarısına eşit olmaktadır⁷⁹.

7. Yükleme Giderleri

Sözleşme, yükleme limanı düzenlemeleri ve bunlar yoksa yerel te- amül ile aksi öngörülmüş olmadıkça, eşyanın gemiye kadar taşıma gideri taşıtana, yükleme gideri ise taşıyana aittir (TTK m. 1143). Bu düzenleme bakımından, Incoterms (*International Commerce Terminology*)⁸⁰ hükümlerinden FAS (*Free Alongside Ship*) esasının geçerli olduğu görülmektedir⁸¹. Ancak bu hüküm emredici değildir yani taraflar aksini kararlaştırabilir. Nitekim taşıma sözleşmesine konulan, FIO (*Free In and Free Out*)⁸², FIOS (*Free In, Out and Stowed*)⁸³ ve FIOST (*Free In, Out, Stowed and Trimmed*)⁸⁴ şartları ile FAS'a göre belirlenen yükümlülük sınırlarında değişiklik yapılabilmekte, taşıtan ve yükletenin görev ve sorumlulukları artırılabilir. Bu klotların uygulanması için, bunların sözleşmede kararlaştırılması gerekir. Buna karşın bu klotların

⁷⁸ TTK m. 1157/1 gerekçesi: “Bu tür ödemelere ilişkin anlaşmalar, birinci dünya savaşı sonrasında, resmi merciler tarafından tespit edilen navlun tarifelerini dolanmak için ortaya çıkmıştır. Taraflar, tümünün kullanılmayacağı baştan belli olan uzunlukta yükleme süreleri kararlaştırıp, taşıyanın, kullanılmayan süre için bir para ödemesini öngörmekte idi. Böylece, aslında, gizli bir navlun iadesi yapılmakta, yani tarife ile tespit olunan navlun üzerinden indirim sağlanmaktaydı.” TTK madde gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019

⁷⁹ ibid 212

⁸⁰ Incoterms; Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce, ICC) tarafından düzenlenen, eşyanın taşınması ile teslimi aşamalarında, sorumluluklar ve maliyetlerin taraflar arasında dağılımını belirleyen kurallardır. William Tetley, ‘Glossary of Maritime Law Terms’, (2nd edn, McGill 2004) 45 vd

⁸¹ Yükleme masraflarının, taşıtana ve boşaltma masraflarının ise donatana ait olacağı kararlaştırıldığı durumları ifade için sözleşmeye “free in, liner out” ya da tam tersi durum için “liner in, free out” hükmü konulur. Tetley (n 80) 23

⁸² Gemiye bedelsiz, yükleme maliyetini ifade eden “In” ve boşaltma maliyetini ifade eden “Out” kullanılır. FIO: Taşıyanın hareket alanını sınırlandırıp, taşıtanın yapması gereken işleri fazlaştırır. Yükü gemi içine almak, yüklemek veya boşaltmak taşıtana ait olur. Sözleşmelere konulan Liner In Free Out, klotuna göre navlun, yükleme masrafları ve taşıma ücretini kapsar. Boşaltma masrafları alıcı veya gönderilene aittir.

⁸³ FIOS: İstif de taşıtana ait olur

⁸⁴ FIOST: Denizcilikte geminin baş ve kıç draftları arasındaki farka trim denir. Bu klot ile trim de taşıtanın sorumluluğuna geçer

sözleşmede kararlaştırılması taşıyanın yüklemeye nezaret sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Taraflarca FIOS kararlaştırılsa bile, taşıyanın kaptan vasıtasıyla taşıtan veya yükletenin yaptığı bu yükleme işlemlerine nezaret etmesi gerekir. Aksi halde taşıyanın sorumluluğu devam eder⁸⁵.

B. BOŞALTMA SÜRESİ VE HIZLANDIRMA PRİMİ

1. Boşaltma Süresi

Kaptan, eşyayı boşaltmak için gemiyi sözleşmede kararlaştırılan yere demirler. Sözleşmede yalnızca, geminin boşaltma yapacağı liman veya bölge kararlaştırılmamışsa, gemi, bu liman veya bölge için tahsis edilmiş bekleme alanında boşaltma yerinin belirlenmesini bekler (TK m. 1166).

Boşaltmanın belli bir günde başlayacağı kararlaştırılmamışsa, taşıyan veya yetkili bir temsilcisi gönderilene hazırlık bildiriminde bulunur. Yolculuk charteri sözleşmesine, konişmentoya veya taşıtanın sonradan verdiği geçerli bir talimata göre, gönderilenden başka bir kişiye bildirimde bulunulması gerekiyorsa, bildirim bu kişiye yapılır. Bildirimin muhatabı bulunamazsa veya bildirimi almaktan kaçınırsa, bu durum derhâl taşıtana bildirilir. Bu takdirde hazırlık bildirimini, bildirim girişiminde bulunulduğu tarihte yapılmış sayılır.

Hazırlık bildirimini, gemi, demirleme yerine varınca yapılır. Hazırlık bildiriminde bulunulması üzerine gemiye boşaltma yeri gösterilmez veya suyun derinliği, geminin selameti, yerel düzenlemeler veya tesisler verilen talimata göre hareket etmeye engel olursa, gemi, bekleme alanında kalır. Bu hükmün uygulanmasında, liman yönetiminin talimatı, gönderilenin talimatı hükmündedir. Hazırlık bildiriminin geçerliliği herhangi bir şekle bağlı değildir. Hazırlık bildiriminin hüküm doğurması için, muhatabına ulaşması zorunludur (TTK m. 1168).

Hazırlık bildiriminin muhatabına ulaşmasını izleyen ilk takvim günü ve eğer boşaltmaya fiilen başlanmış ise, o andan itibaren boşaltma süresi işlemeye başlar. Boşaltma süresi takvime göre aralıksız hesaplanır. Gönderilenin faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden karaya çıkarılması mümkün olmayan günler de boşaltma süresinin hesabında dikkate alınır. Boşaltma süresi sözleşme

⁸⁵ ibid 202

ile belirlenmemişse, boşaltmanın yirmidört saatlik kesintisiz çalışma ile yapılması hâlinde ihtiyaç duyulacak süre, boşaltma süresi olarak kabul edilir. Bu süre hesaplanırken, boşaltmanın yapılacağı liman, taşımayı yapan gemi, boşaltma tesis ve araçları ve eşyanın niteliği ile birlikte, boşaltma limanı düzenlemeleri ve yerel teamül göz önünde bulundurulur. Boşaltma süresi ücretsizdir ancak taraflar boşaltma süresi için ücret kararlaştırabilirler (TTK m. 1169). Taşıyanın faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması mümkün olmayan günler ise bu sürenin hesabında dikkate alınmaz. Fırtına, buz istilasası veya seferberlik gibi, her iki tarafın faaliyet alanını ilgilendiren tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması ve karaya götürülmesi mümkün olmayan günler boşaltma süresine eklenir; şu kadar ki boşaltma süresi içinde olmasına rağmen gönderilen, bu günler için taşıyana sürastarya parası ödemekle yükümlüdür. Boşaltmaya fiilen devam edildiği anda, süre durduğu yerden işlemeye başlar. Taşıyanın kusurlu olması haricinde sürastarya süresi bu hâllerden etkilenmeksizin kesintisiz olarak hesaplanır (TTK m. 1172). Sürenin işlemeye başladığı anda, boşaltmaya fiilen başlanamaması hâlinde de bu esaslar uygulanır.

Boşaltma süresi takvime göre aralıksız hesaplanır. Gönderilenin faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden karaya çıkarılması mümkün olmayan günler de boşaltma süresinin hesabında dikkate alınır. Taşıyanın faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması mümkün olmayan günler ise bu sürenin hesabında dikkate alınmaz.

Fırtına, buz istilasası veya seferberlik gibi, her iki tarafın faaliyet alanını ilgilendiren tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması ve karaya götürülmesi mümkün olmayan günler boşaltma süresine eklenir; şu kadar ki, boşaltma süresi içinde olmasına rağmen gönderilen, bu günler için taşıyana sürastarya parası ödemekle yükümlüdür. Eğer süre yukarıda sayılan nedenlerle duracak olursa, boşaltmaya fiilen devam edildiği anda, süre durduğu yerden işlemeye başlar. Sürastarya süresi ise gönderilenin faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler veya Fırtına, buz istilasası veya seferberlik gibi, her iki tarafın faaliyet alanını ilgilendiren tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması ve karaya götürülmesi mümkün olmayan günlerde bile kesintisiz olarak hesaplanır. Yeter ki, bu hâllerin doğumuna, taşıyan kusuruyla sebep olmasın (TTK m. 1172).

2. Hızlandırma Primi

Boşaltmanın, sözleşmede kararlaştırılan boşaltma süresinden önce bitirilmesi hâlinde, taşıyanın, kullanılmayan süre için taşıtana bir para ödemesini öngören anlaşmalar geçerlidir. Bu paraya ilişkin sürenin hesaplanmasında, boşaltma süresinin hesabına ilişkin kurallar uygulanır. Yapılan sözleşme, navlunun belirlenmesine ilişkin olarak yükleme veya boşaltma limanında geçerli olan idari, mali veya cezai hükümleri dolanmak amacına yönelikse kararlaştırılan hızlandırma primi geçerli olmaz (TTK m. 1173).

III. SÜRASTARYA (DEMURRAGE) SÜRESİ

A. YÜKLEMEDE SÜRASTARYA (DEMURRAGE) SÜRESİ

1. Genel Olarak

Sözleşmede kararlaştırılmışsa taşıyan, eşyanın yükletilmesi için yükleme süresinden fazla beklemek zorundadır. Fazladan beklenen bu süreye “sürastarya süresi” denir (TTK m. 1154/1). Sürastarya süresi, kararlaştırıldığı takdirde, yükleme ya da boşaltma süresinin sona ermesini takiben işlemeye başlayan, ne kadar devam edeceği bazı durumlarda navlun sözleşmesinin taraflarınca tespit edilen, bazen de bu konuda bir belirleme yapılmayan, taşıyanın bu sürede yükleme veya boşaltma faaliyetleri için sözleşmedeki şart gereği taşıtan veya gönderilerin kontrolüne, gün veya saat başına belirli bir ücret karşılığı gemiyi bırakmakla yükümlü olduğu süredir⁸⁶.

Bu süre ve ücret için Türk-Alman ve İskandinav Hukuklarında “sürastarya süresi ve sürastarya ücreti” gibi terimler kullanılmaktadır. Buna karşılık İngiliz ve Amerikan hukuklarında (Anglo-Sakson hukukunda) sürastaryanın adı geçen sistemlerdeki karşılığı olan “*demurrage*” kelimesi hem ücret hem de süre anlamında kullanılmaktadır. Fransız hukukunda ise “*surastaries*” deyimini hem süre hem de ücret anlamında kullanılmaktadır⁸⁷.

TTK uyarınca sözleşmede kararlaştırılmışsa taşıyan, eşyanın yükletilmesi için yükleme süresinden fazla beklemek zorundadır. Fazladan beklenen bu süre sürastarya süresi (*demurrage period*) olarak ad-

⁸⁶ ibid 6; Kara (n 52) 200

⁸⁷ ibid 2-3

landırılır⁸⁸. Sürastarya süresi, yükleme süresi bitince, herhangi bir bildirime (ihbara) gerek kalmaksızın başlayan bir süredir⁸⁹. Sürastarya süresi, yükleme süresinin hesabında dikkate alınması gereken hâllerden etkilenmeksizin kesintisiz olarak hesaplanır; ancak bu sürastarya süresinin doğumuna neden olan hâllere taşıyan kendi kusuruyla sebep olursa sürastarya süresi işlemeyecektir. Taraflar arasındaki sözleşmede sürastaryadan (*demurrage*) veya sadece sürastarya parasından (*demurrage charges*) söz edilmiş ve herhangi bir sürastarya süresi belirlenmemişse bu süre on gün olacaktır (TTK m. 1154/2). On günü aşan sürede taşıyan beklemek zorunda değildir (TTK m. 1160/1). Bununla birlikte taraflar sözleşmede herhangi bir sürastarya süresi belirlememişse, süreden bahsederek veya süre velirlemeden sürastarya parasından bahsetmemişse taşıyan yükleme süresinden sonra gemiyi hareket ettirebilir.

Eğer taşıyan süre on günü aştığı halde beklerse bu süre için demoraj ücreti talep edilemez. TTK 1158/2'nci madde uyarınca fesih tazminatında olduğu gibi, taşıyan, bu sürede yoksun kaldığı kazanç ve o zamana kadar doğmuş olan alacaklarını yani gecikme zararını isteyebilir. Tereddüt hâlinde, kararlaştırılan toplam navlunun yüzde otuzu, yoksun kalan kazanç sayılır. Ancak Taşıyan, taşıtanın eşyanın gemiden çıkarılması nedeniyle sebep olduğu bütün giderleri ve zararları talep edebilir; herhâlde bu zarar, kaybedilen süre karşılığı sürastarya ücretinden az olamaz (TTK m. 1158/3, 2, Cümle; m. 1160)⁹⁰.

⁸⁸ Türk, Alman ve İskandinav hukuklarında sürastarya süresi ve sürastarya ücreti olarak ayrı ayrı terimler kullanılmaktadır. İngiliz ve Amerikan hukuklarında sürastarya karşılığı olarak *demurrage* kelimesi hem ücret hem de süre anlamında kullanılmaktadır. Aynı şekilde Fransız hukukunda da *surastaries* terimi hem süre hem de ücreti ifade etmektedir. *ibid* 2

⁸⁹ İngiliz hukukunda da sürastarya süresinin başlangıcı starya süresinin bitimine bağlıdır. Hazırlık ihbarının yapılmasından sonra, sözleşmede belirlenmiş bir sürenin geçmesiyle starya süresi başlayacak ve starya süresinin bitiminden itibaren de, sürastarya süresi işlemeye başlayacaktır. İngiliz hukukunda da Türk hukukunda olduğu gibi (eTTK'nın aksine) hiçbir ihbara gerek kalmaksızın starya süresinin bitimiyle sürastarya süresi kendiliğinden işlemeye başlar.

⁹⁰ *ibid* 383

2. Sürastaryanın Hukuki Niteliği

Sürastarya süresi için taşıyana sürastarya parası ödenir (TTK m. 1155/1). Ancak Sürastarya hukukî niteliği doktrinde tartışmalıdır. Diğer bir deyişle sürastarya süresi için taşıyana yapılacak ödemenin hukuki niteliği tartışmalıdır. İngiliz hukukunda bu ödemenin “tazminat” niteliğinde olduğu kabul edilmektedir. İngiliz hukuk sisteminde son zamanlarda verilen mahkeme kararlarıyla kabul edilen görüşe göre sürastarya; çartererin, yükleme ve boşaltma için sözleşmede Sart koşulmuş olan ya da makul olan süreyi asan gecikmelerin karşılığı olarak ödemeyi sözleşme ile kabul ettiği tazminat (*liquidated damages*) bedelidir⁹¹. "Liquidated damages" terimi ile ifade edilen bu tazminat, tarafların sözleşmeye, sözleşmenin ihlâli halinde ödenmek üzere önceden koydukları bir meblağı ifade eder⁹².

Türk ve Alman hukukların da⁹³ kabul edilen görüşlere göre sürastarya, bir ücret, cezai şart, tazminat, ek navlun ve alacaklı temerrüdüdür. Ancak bu ödemenin ne tazminat ne de cezai şart niteliğinde olmadığı, bir “ücret” niteliğinde bulunduğu görüşü ağır basmaktadır. Yargıtay ise 6762 sayılı TTK m. yürürlükte iken, verdiği bir kararında sürastaryanın hukuki niteliği tartışma konusu yapılmıştır. Bu karara göre ise sürastarya ücreti bir tazminat alacağı olarak kabul etmiştir⁹⁴.

TTK 1155’inci madde gerekçesine göre, yüklemenin-boşaltmanın, taşıtan, yükleten veya gönderilen tarafından geciktirilmesi, alacaklının temerrüdü niteliğindedir⁹⁵. Bu nedenle, sürastarya için yapılan ödeme, alacaklı temerrüdünün taşıyan bakımından ortaya çıkarttığı sonuçları gidermek amacına yöneliktir. Alman, İsviçre ve Türk borçlar hukukunda, alacaklı temerrüdü “tazminat” borcu doğurmadığı gibi, “ücret” öden-

⁹¹ “Dökme tahıl yükü, yüklemenin “makul süresi” çelik yükü ile farklı olabilir. Tesisler, alışkanlıklar, hava durumu vb. gibi çeşitli durumlar göz önüne alındığında, ilkinin daha hızlı olması gerekir.” Gengwei (n 65) 10

⁹² ibid 109

⁹³ 6762 sayılı Kanunun 1030/3 uncu maddesinin dördüncü cümlesinde kullanıldığı manada.

⁹⁴ Yargıtay 11. HD, 404/3314, 20.06.1980 <www.legalbank.net> Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2022

⁹⁵ Aynı görüşte, ibid 23

mesine de yol açmaz⁹⁶. Alacaklı temerrüdü sadece, borçlunun bu yüzden yapmak zorunda kaldığı zarurî ve faydalı masrafların karşılanmasını gerektirir. Bu düşüncelerle yapılacak ödemeye “sürastarya parası” denmiştir⁹⁷.

Halbuki sürastarya ücreti ne tazminat ne de cezai şarttır, sadece sözleşmeyle ödenmesi kabul edilmiş olan bir ücrettir. Bu ücretin amacı ise yükleme ve boşaltma faaliyetlerinin kendi sürelerinde bitirilebilmesini sağlamak, diğer bir ifadeyle, sürastarya süresine geçirmemesini teşvik etmektir. Taşıyanın sürastarya süresinin kullanması sonucunda eline geçecek olan ücreti, sadece limanda fazla bekleme sebebiyle yapacağı masrafları karşılamaya yönelik olup, ayrıca herhangi bir şekilde kâr sağlamaktan uzaktır, hatta bazı durumlarda masrafların bile karşılanmaması ihtimali bulunmaktadır⁹⁸. Nitekim Yargıtay’da 2015 yılında verdiği bir kararda sürastaryayı bir ücret olarak değerlendirmiştir⁹⁹.

3. Sürastarya Süresinin Başlaması

Sözleşmede yükleme ve boşaltma süresi belirtilmiş ya da hangi gün sona ereceği gösterilmişse *sürastarya* süresi yükleme veya boşaltma süresinin bitmesiyle herhangi bir bildirim gerek kalmaksızın başlar (TTK 1154/3, 1054/1). Sözleşmede böyle bir hüküm yoksa taşıyanın yükleme veya boşaltma süresinin bittiğini taşıtana veya gönderilene bildirmesiyle *sürastarya* müddeti işlemeye başlar (TTK.1032/2, 1064/2).

⁹⁶ “Anglo-Amerikan hukukunda yükün teslimi bir borçlu görevidir. Yükü teslim etme sözleşmeye aykırı bir harekettir (breach of contract). Taşıyan tam navlunu isteyebilir.” ibid 23

⁹⁷ TTK m. 1155/1 gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019

⁹⁸ ibid 104

⁹⁹ Yarg. 11. HD, 12287/11462, 03.11.2015 sayılı kararına göre: “Sürastarya parasının niteliğine ilişkin olarak aşağıdaki şekilde içtihat etmektedir: "(...) Bir başka deyişle, sürastarya parasının mahiyeti bir tazminat veya cezai şart değildir. Sürastarya borcunun doğması için sadece taşıtanın navlun sözleşmesinden doğan hakkını kullanması, yani geminin sürastarya süresi zarfında beklemesini talep etmesi yeterlidir. Burada taşıtanın kusurlu olması, akdi ihlal etmesi söz konusu olmadığı gibi taşıyanın da bu sürede geminin beklemesi yüzünden herhangi bir zarara uğramış olması şart değildir. Sürastarya parası, taşıyanın gemiyi yükleme veya boşaltma limanında bir süre daha bekletmesinin karşılığı olan bir ücrettir, tazminat değildir". <www.legalbank.net>, Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2022

4. Sürastarya Süresinin Hesabı ve Sürastarya Ücreti

a. Sürastarya Süresinin Hesabı

Sürastarya süresi kesintisiz olarak hesaplanır, ancak sürastarya süresini etkileyen hâllerin doğumuna taşıyan kusuruyla sebep olmuş ise o takdirde bu kural uygulanmaz. Gönderilenin faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden karaya çıkarılması mümkün olmayan günler de boşaltma süresinin hesabında dikkate alınır. Taşıyanın faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması mümkün olmayan günler ise bu sürenin hesabında dikkate alınmaz (Yüklemeye, TTK m. 1156 ve boşaltmada TTK m. 1172). Yani Taşıyana atfedilmesi mümkün sebeplerden ya da taşıyanın şahsı lehine yaptığı hareketlerden kaynaklanan gecikmeler sürastarya talebine engeldirler¹⁰⁰.

Starya süresi sona erip de sürastarya süresi işlemeye başladığı anda artık sürastarya süresi hiçbir kesintiye uğramadan (*once on demmure always on demmure*) işlemeye devam eder¹⁰¹. Fırtına, buz istilas ve yağmur gibi olayların meydana gelmesi halinde, taşıtanın bugünler için sürastarya ücreti ödemesi şartıyla, bu günlerin yükleme süresine eklenir TTK m. 1159 (eTTK m. 1036). Aynı şekilde boşaltma limanı için de TTK m. 1172 (eTTK m. 1055)'de benzer kural uygulanır. Uygulamada ise bazı kayıtlar ile bu tür günlerin yükleme sürelerinin hesabında dikkate alınmayacağı belirtilmektedir.

Geminin yükleme limanından varma limanına yaptığı yolculuk safhasına göre, yükleme ve boşaltma işlemleri daha çok hukuki sorun doğurmaktadır. Taşıyanın durumu tek başına kontrol edememesi, diğer bir ifadeyle, limanlardaki faaliyetlere yükle ilgili şahsında katılmak zorunluluğu bu safhada ki karmaşıklığın başlıca kaynağıdır. Bunun dışında çok sık olarak nabzın sözleşmesinin taraflar haricindeki bağımsız şahısların da yükleme ve boşaltma faaliyetlerinde görev almaları ortaya çıkan hukuki sorunların daha da artmasına sebep olmaktadır¹⁰².

¹⁰⁰ Aynı prensip Alman ve İngiliz hukuk sistemlerinde de geçerlidir. ibid 94

¹⁰¹ “Bundan starya süresi bakımından çarterer için getirilmiş sorumsuzluk kayıtları etkilenmez.” ibid 94

¹⁰² ibid 97

b. Sürastarya Ücreti

Sürastarya parasının miktarı sözleşme ile serbestçe kararlaştırılır. Bu durumda taşıyan, (sözleşmede öngörülen miktarı aşan bir zararı doğmuş olsa bile) sözleşmede belirlenen miktarı aşan bir talepte bulunamaz (TTK m. 1155/2). Eğer sözleşmede miktarı (gün veya saat başına) kararlaştırılmamışsa, sürastarya parası olarak yükleme süresini aşan bekleme nedeniyle, taşıyan yaptığı zorunlu ve yararlı giderleri isteyebilir (TTK m. 1155/3). Bu masraflar hesaplanırken her olayın özellikleri dikkate alınır.

Yükleme limanında doğan sürastarya parası, sürastarya süresinin hesabında esas alınan zaman biriminin sonunda muaccel olur¹⁰³. Kullanılmayan zaman birimi için sürastarya parası istenemez. Navluna ilişkin hükümler, yükleme limanında doğan sürastarya parasına kıyas yoluyla bile uygulanamaz TTK m. 1155/6)¹⁰⁴.

Yükleme limanında doğan sürastarya parasının borçlusu taşıtandır¹⁰⁵. Eğer sürastarya parası ödenmez veya yeterli teminat verilmez-

¹⁰³ Sürastarya süresinin hesabı için hangi zaman birimi (gün, saat, dakika vb.) esas alınıyorsa, bu birim, aynı zamanda, sürastarya parasının muacceliyetini de belirler. Dolayısıyla, TTK'nın 1154/2 maddesi uya-rınca sürastarya süresinin on gün olarak uygulandığı hallerde, süre gün esasıyla hesaplandığı için sürastarya parası da her günün sonunda o gün için muacceliyet kesbedecektir. TTK m. 1155/5 gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019

¹⁰⁴ Sürastarya parası, “navlun” niteliğinde olmadığı için, navluna ilişkin kanunî ve akdî düzenlemeler bu ödemeye uygulanmaz. Örnek verilecek olursa, navluna ilişkin tas-kas, mahsup veya tahsil beyanları gibi irade be-yanları sürastarya parasına teşmil edilemeyecektir; aynı şekilde, müşterek avaryada “kurtarılan navlun” kavramına süras-tarya parası dâhil olmayacaktır. Böylece, taşıyanın sözleşme ile üzerine aldığı eşya taşıma borcunun karşı edimi olan navlun ile taşıtanın alacaklı temerrüdüne düştüğü hallerde taşıyanın masraflarını tazmin etmeye matuf olan sürastarya parası titizlikle tefrik edilmiştir. TTK m. 1155/6 gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019

¹⁰⁵ ibid 352; Yarg. 11 HD, 11142/1478, 08.02.2007: “Davacı, müvekkili donatanın Odesa'dan İzmir'e dökme mısır yükü taşınmasına ilişkin 27.02.2003 tarihli taşıma sözleşmesinden dolayı davalı taşıtandan (906) USD ölü navlun, (900) USD elleçleme ve (13.185) USD sürastarya alacaklısı olduğunu ileri sürerek, (14.991) USD ve delil tespit gideri (517.700.000) TL'nin davalıdan tahsilini talep ve dava etmiştir. TTK'nun 1069. maddesinin yorumu ve uygulamasında Dairemizin yerleşmiş görüşüne göre, sözleşmeyle kararlaştırılabilecek bir tür ücret olan sürastaryanın borçlusu kural olarak taşıtandır. Gönderilenin sürastaryadan sorumlu tutulabilmesi için, bu hususun taşıma sözleşmesinde veya konişmentoda açıkça kararlaştırılmış olması zorunludur. Uyuşmazlığın kaynaklandığı charter-parti sözleşmesinde ve bu sözleşme uyarınca dü-

se, taşıyan, gemiyi yola çıkarmak zorunda değildir, taşıyan geminin sefere çıkmasını erteleyebilir (TTK m. 1155/4). Bu sebeple fazladan beklediği süre için taşıyan, uğradığı zararın tamamını taşıtandan isteyebilir. Konişmento, navlunun ve yükleme sırtıstırtıya ücretinin (*demurrage*) gönderilen tarafından ödeneceği kaydını içermese gönderilen navlun ve sırtıstırtıya ücretini ödemekle yükümlü değildir. Bu karinenin aksi konişımentoyu devralan konumundaki üçüncü kişi gönderilene karşı ispat edilemez (TTK m. 1240/1). Yükleme limanında doğan sırtıstırtıya parası, sırtıstırtıya süresinin hesabında esas alınan zaman biriminin sonunda muaccel olur. Kullanılmayan zaman birimi için sırtıstırtıya parası istenemez (TTK m. 1155/5).

c. Sırtıstırtıya Ücretinden Sorumluluk

Yükleme limanında doğan sırtıstırtıya ücretinin ödenmemesi ya da bunun için teminat sağlanmaması durumunda, taşıyanın gemiyi yola çıkarma zorunda değildir¹⁰⁶. Taşıyan, boşaltma limanında da ödenmemesi halinde, ödenmeyen sırtıstırtıya ücreti bakımından eşya üzerinde hapis hakkı kullanabilir¹⁰⁷. Ancak hapis hakkı ile ilgili çıkabilecek so-

zenlenen konişımentoda gönderilenin sırtıstırtıyadan sorumlu olduğu yolunda bir düzenleme ve kayıt bulunmadığına göre, davaya konu edilen diğer talep kalemleri gibi boşaltma limanında doğduğu ileri sürülen sırtıstırtıya alacağından dolayı davalı gönderilene yöneltilen bu alacak kaleminin de reddi gerekirken kabulü doğru olmamıştır. Açıklanan nedenlerle kararın davalı yararına BOZULMASINA; oybirliğiyle karar verildi. <www.legalbank.net>, Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2022; İstisna TTK m. 1203: (1) Eşya, taşıtandan başka bir kişiye teslim edilecekse, bu kişi, navlun sözleşmesi veya konişımento ya da diğer bir denizde taşıma senedi uyarınca eşyanın teslimini istediğinde, bu istemin dayandığı sözleşmenin veya konişımentonun yahut diğer bir denizde taşıma senedinin hükümlerine göre ödemeye yetkili kılındığı bütün alacakları ödemekle, kendi hesabına gümrük resmi ödenmiş ve başka giderler yapılmış ise bunları da vermekle ve üstüne düşen diğer bütün borçları yerine getirmekle yükümlü olur.

¹⁰⁶ TTK m. 1155/4: “Yükleme limanında doğan sırtıstırtıya parasının borçlusu taşıtan olup, sırtıstırtıya parası ödenmeden veya yeterli teminat verilmeden, taşıyan, gemiyi yola çıkarmak zorunda değildir. Bu sebeple fazladan beklediği süre için taşıyan, uğradığı zararın tamamını taşıtandan isteyebilir.”

¹⁰⁷ TTK m. 1201/1: “Taşıyan, navlun sözleşmesinden doğan bütün alacakları için Türk Medenî Kanununun 950 ilâ 953 üncü maddeleri uyarınca eşya üzerinde hapis hakkına sahiptir. Hapis hakkı, eşya, taşıyanın zilyetliğinde bulunduğu sürece devam eder; teslimden sonra dahi, otuz gün içinde mahkemeye müracaat edilmek ve eşya henüz

runlardan biri konşimentoda navlunun peşin olarak ödendiğini gösteren "freight prepaid" kaydının bulunmasıdır. Bu durumda navlun bakımından taşıyan hapis hakkını kullanabilirse de yükleme limanında doğan ödenmemiş sürastarya bakımından bu hakkını kullanabilecektir. Hapis hakkının kullanılamaması sadece kararlaştırılan navluna ilişkindir¹⁰⁸.

B. BOŞALTMADA SÜRASTARYA (DEMURRAGE) SÜRESİ

Boşaltma limanında doğan sürastarya parası, sürastarya süresinin hesabında esas alınan zaman biriminin sonunda muaccel olur. Kullanılmayan zaman birimi için sürastarya parası istenemez (TTK m. 1171/5). Boşaltma bakımından da sözleşmede sadece sürastaryadan veya sadece sürastarya parasından söz edilmiş sürastarya süresi belirtilmemiş olursa bu süre on gündür. Aynan yüklemede olduğu gibi Sürastarya süresi, boşaltma süresi bitince herhangi bir bildirimle gerek kalmaksızın işlemeye başlar (TTK m. 1170) ve taşıyan, sürastarya süresi için taşıyana "sürastarya parası" öder. Navluna ilişkin hükümler, boşaltma limanında doğan sürastarya parasına kıyas yoluyla bile uygulanamaz. Sözleşmede miktarı kararlaştırılmamışsa, sürastarya parası olarak, boşaltma süresini aşan bekleme nedeniyle taşıyanın yaptığı zorunlu ve yararlı giderler istenebilir. Taşıyan kullanılmayan zaman birimi için sürastarya parası isteyemez (TTK m. 1171).

Boşaltma süresi takvime göre aralıksız hesaplanır. Gönderilenin faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden karaya çıkarılması mümkün olmayan günler de boşaltma süresinin hesabında dikkate alınır. Taşıyanın faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması mümkün olmayan günler ise bu sürenin hesabında dikkate alınmaz. Fırtına, buz istilasası veya seferberlik gibi, her iki tarafın faaliyet alanını ilgilendiren tesadüfi sebepler dolayısıyla eşyanın gemiden çıkarılması ve karaya götürülmesi mümkün olmayan günler boşaltma süresine eklenir; şu kadar ki boşaltma süresi içinde olmasına rağmen gönderilen, bu günler için taşıyana sürastarya parası ödemekle yükümlüdür. Boşaltmaya fiilen devam edildiği anda, süre durduğu yerden işlemeye başlar (TTK m. 1172).

gönderilenin zilyetliğinde bulunmak şartıyla, hapis hakkından doğan yetkilerin kullanılması mümkündür."

¹⁰⁸ Doktrinde aksi yönde görüş için bkz. ibid 406

IV. BOŞALTMANIN HİÇ VEYA SÜRESİNDE YAPILMASI

Yolculuk charterinde, gönderilen, eşyayı almaya hazır olduğunu bildirip de boşaltma süresini ve kararlaştırılmış ise sürastarya süresi içinde eşyanın tamamını teslim almamışsa, taşıyan, gönderilene haber verdikten sonra, Türk Borçlar Kanununun 107 ilâ 109 uncu maddelerinde öngörülen hakları kullanabilir. Gönderilen, eşyayı teslim almaktan kaçınır veya yazılı bildirim üzerine eşyayı teslim almaya hazır olup olmadığını bildirmez yahut bulunamazsa taşıyan, birinci fıkrada gösterilen tarzda hareket etmek ve aynı zamanda durumu taşıtana bildirmek zorundadır. Anılan sebeplerle düzenlenen hâllerde, gönderilenin gecikmesi veya tevdi işlemi yüzünden boşaltma süresi geçmiş ise, taşıyan, sürastarya parası isteyebilir. Sürastarya süresi dolduktan sonraki gecikmeler nedeniyle taşıyan, uğradığı bütün zararın tazminini isteyebilir. (TTK m. 1174). Geminin kısımları veya belli yerleri için birden çok taşıtan ile bağımsız yolculuk charteri sözleşmeleri yapılmışsa taşıyana ve taşıtana düşen görevler her sözleşme için ayrı ayrı uygulanır (TTK m. 1175).

Kırkambar sözleşmesinde gönderilen, taşıyanın veya yetkili bir temsilcisinin bildirimi üzerine gecikmeden eşyayı teslim almakla yükümlüdür. Gönderilen tanınmıyorsa bildirim, yerel teamül üzere ilan yoluyla yapılır. 1174 üncü madde hükmü kırkambar sözleşmelerine de uygulanır. Bu maddeye göre taşıtana yapılması gereken bildirim yerel âdete göre ilan yoluyla olur (TTK m. 1176). Geminin tamamı veya bir kısmı yahut belli bir yeri taşıtana tahsis edilmiş olup da taşıtan üçüncü şahıslarla kırkambar sözleşmeleri yapmış bulunursa, yolculuk charteri sözleşmesini yapmış olan taşıyanın hak ve yükümlülükleri yukardaki esaslara tabi olmakta devam eder (TTK m. 1177).

V. TİP (MODEL) SÖZLEŞMELERDE STARYA SÜRESİ

Sefer (*voyage charter*) ve zaman charteri (*time charter*) sözleşmeleri çoğunlukla standart formlar halinde düzenlenmektedir. Bekleme ve sürastarya süresi yolculuk charteri olsun, zaman charteri olsun tüm charter tip sözleşmelerinde düzenlenmektedir¹⁰⁹. Uygulama özellikle uygulama-

¹⁰⁹ ibid 7

da “*The Baltic and International Maritime Council (BIMCO)*” tip charter party formları kullanılmaktadır¹¹⁰.

1. GENCON 76 UNIFORM GENERAL CHARTER

a. Yükleme Süresi

GENCON 76 madde 6’da yükleme süresi düzenlenmiştir¹¹¹. Yük, havanın müsait olması durumunda, Pazar ve tatil günleri hariç, kullanılmadığı takdirde, Kutu 16’da belirtilen çalışma saatleri içerisinde yüklenecektir, bu durumda fiilen kullanılan süre sayılacaktır. Yük, havanın müsait olması durumunda, Pazar ve tatil günleri hariç, kullanılmadığı takdirde, 16. kutuda belirtilen çalışma saatleri içinde boşaltılacaktır. Fiilen kullanılan süre sayılacaktır. Yük, havanın müsait olması durumunda, Pazar ve tatil günleri hariç olmak üzere, kullanılmadığı takdirde, fiilen kullanılan sürenin sayılacağı, Kutu 16’da belirtilen toplam çalışma saati sayısı içinde yüklenip boşaltılacaktır.

Yükleme/boşaltma için hazırlık bildirimi 17. kutuda adı geçen taşıtlara yapılacaktır. Hazırlık bildirimi, öğleden önce verilirse saat 13.00’te, mesai saatleri içinde bildirimde bulunulursa ertesi iş günü saat 12.00’den sonra, saat 06.00’da yükleme süresi başlayacaktır. Yükleme ve boşaltma için ayrı Yükleme/boşaltma süresi işleyecektir. Yük, havanın müsait olması durumunda belirtilen çalışma saatleri içinde yüklenecek-boşaltılacaktır. Pazar ve tatil günleri hariç olmak üzere kullanılmayan günler yükleme süresinden sayılır. Yükleme süresi başlamadan önce fiilen kullanılan süre de Yükleme/boşaltma süresinden sayılacaktır. Rıhtımı/iskeleyi beklerken kaybedilen süre, duruma göre yükleme veya boşaltma süresinden sayılacaktır¹¹².

b. Sürastarya Süresi

Demuraj gün başına ödenmesi gereken veya günün herhangi bir kısmı için orantılı olarak Kutu 18’de belirtilen oranda 10 iş günü, taşıyana yükleme ve boşaltma limanında topluca verilecektir.

¹¹⁰ Fehmi Ülgener, ‘GENCON 94 Charter Partisine Genel Bir Bakış’, 1(1), Deniz Hukuku Dergisi 23

¹¹¹ ibid 85

¹¹² <<https://www.bimco.org/contracts-and-clauses/bimco-contracts>>, Erişim Tarihi: 23 May 2022

2. GENCON 1994 UNIFORM GENERAL CHARTER

a. Yükleme Süresi

BIMCO standart genel sefer çarteri formu GENCON, 1994 tarihli revizyon sonrasında bugünkü halini almıştır. Bir tip sözleşme olarak Gencon 1994 taşıyan ile taşıtan arasında denge kuramamıştır aksine dengesizliğe yol açmıştır¹¹³. Buna göre yük, izinli olsun olmasın, Pazar ve tatil günleri hariç, kullanılmadığı takdirde, kullanılan süre sayılacaktır. Yük, havanın müsait olması durumunda, Pazar ve tatil günleri hariç olmak üzere, kullanılmadığı takdirde, kullanılan sürenin sayılacağı, kutu 16'da belirtilen çalışma gün/saat sayısı içinde boşaltılacaktır. 16. kutuda belirtilen çalışma gün/saat sayısı içinde yükleme ve boşaltma için yükleme süresi, pazar ve tatil günleri hariç, kullanılmadığı takdirde kullanılan süre sayılır.

Yükleme ve boşaltma süresi, 12.00'ye kadar (dâhil) hazırlık bildiriminde bulunulması halinde saat 13.00'de, mesai saatleri içinde bildirimde bulunulması halinde ise bir sonraki iş günü saat 12.00'den sonra saat 06.00'da başlayacaktır. Yükleme limanında hazırlık bildirimi 17 no'lu kutuda adı geçen yükletenlere, eğer bunlar belirtilmemişse 18 numaralı kutuda adı geçen taşıtanlara veya bunların acentelerine verilecektir. Boşaltma limanında hazırlık bildirimi, gönderilenlere veya bunlar bilinmiyorsa, Kutu 19'da belirtilen taşıtanlara veya bunların acentelerine verilecektir.

Geminin, yükleme/tahliye limanına varışında veya limandan çıkışında yükleme/boşaltma rıhtımı mevcut değilse, serbest pratikada olsun veya olmasın, gümrükten geçmiş olsun veya olmasın, gemi limana vardığında normal mesai saatleri içinde hazır olduğuna dair bildirimde bulunma hakkına sahip olacaktır. Kaptan'ın gerçekten her bakımdan hazır olduğunu garanti etmesi, geminin rıhtımda olması ve her bakımdan yükleme/boşaltma için hazır olması şartıyla, yükleme veya demuraj süresi sayılacaktır. Bekleme yerinden yükleme/boşaltma rıhtımına geçişte geçen süre, yükleme süresinden sayılmaz. Muayeneden sonra, geminin her bakımdan hazır olmadığı tespit edilirse, bunun belirlenmesinden sonra gemi yeniden yüklemeye/tahliyeye hazır olana kadar kaybedilen süre, yükleme/tahliyeden sayılmaz. Yükleme süresi başlamadan önce kullanılan süre sayılacaktır.

¹¹³ ibid 5

b. Sürastarya Süresi

Yükleme ve boşaltma limanındaki demuraj, charterler tarafından 20. kutuda belirtilen şekilde ve 20 numaralı kutuda belirtilen oranda günlük veya günün herhangi bir bölümü için oran başına ödenir. Demurajın vadesi gün be gün düşecek ve yük sahiplerinin faturası alındıktan sonra ödenecektir. Demurajın yukarıdakilere uygun olarak ödenmemesi durumunda, yük sahipleri, hatayı düzeltmek için taşıyana (*or owners*) 96 saat içinde yazılı bildirimde bulunacaktır. Bu sürenin bitiminde demurajın ödenmemesi ve geminin yükleme limanında veya limanda olması halinde, gemi sahipleri her zaman charter partiyi feshetme ve bundan doğan zararları tazmin etme hakkına sahiptir.

3. AVUSTRALYA BUĞDAY ÇARTERİ 1990 (AUSTRALIAN WHEAT CHARTER 1990)**a. Hazırlık İhbarı**

Bildirim, yalnızca ilk yükleme limanında veya yükleme yerinde yapılacaktır. Bildirim, gemi, ilk veya tek yükleme limanına yaklaşmasına izin verilen kadar yakın olduğunda veya bu limana vardığında; olağan mesai saatleri içinde ve kaptanın gerçekten her bakımdan yüklemeye hazır olduğunu garanti etmesi şartıyla geçerli sayılacaktır. Bekleme yerinden, yükleme rıhtımına hareket için geçen fiili süre, yükleme süresinden sayılmaz. Geminin yanaştıktan sonra her bakımdan yüklemeye hazır olmadığı anlaşılırsa, bu durumda geminin fiilen yüklemeye hazır olduğu zaman arasında kaybedilen fiili süre, yükleme süresinden sayılmaz. İkinci veya eğer varsa, müteakip yükleme limanında yükleme zamanı, limana varış günü 12:00'den itibaren (Pazar günleri, tatiller ve Cumartesi hariç) başlayacaktır. Yükleme daha erken başlatılmışsa, bu durumda süre yüklemenin başlangıcından itibaren sayılacaktır.

b. Yükleme Süresi

Avusturya Buğday Charterparti'nin (*AUSTWHEAT 1990*)¹¹⁴ yüklemeye dair 11'inci maddesine göre geminin uygun orantısız oranda yükü teslim alabilmesi koşuluyla, madde 5'te belirtilen ortalama yük miktarına göre yükleme süreleri şu şekilde belirlenmiştir.

¹¹⁴ <<https://www.bimco.org/contracts-and-clauses/bimco-contracts/austwheat-1990#>>, Erişim Tarihi: 23 May 2022

- (i) 5.000 tondan 10.000 tona kadar yük miktarı için yükleme süresi 3 (üç) gün;
- (ii) 10.000 tondan 25.000 tona kadar tona kadar yük miktarı için yükleme süresi 4 (dört) gün;
- (iii) 25.000 tondan 60.000 tona kadar yük miktarı için yükleme süresi 5 (beş) gün;
- (iv) 60.000 tonun üzerindeki yük miktarı için yükleme süresi 6 (altı) gün olacaktır.

Cumartesi, Pazar, tatil günleri ve limanda normal ve olağan çalışma saatlerinde hava koşulları nedeniyle çalışma yapılmayan günler hariç olmak üzere, 24 saatlik tüm hava şartlarında çalışma olması durumunda, Cumartesi tam gün olarak sayılacaktır. 12:00'den sonra iş yapılmaz ise yarım gün indirimine tabidir. Bir iş gününde hava koşulları nedeniyle kaybedilen zaman, işin fiilen durdurulması veya engellenmesi koşuluyla sayılmaz.

Yükleme daha erken başlatılmamışsa, ilk yükleme limanında yükleme zamanı taşıtanların, kaptanın yazılı veya telgrafla bildirimini aldıktan sonraki 24 saatten itibaren normal çalışma günlerinde 09:00 ile 17:00 saatleri arasında ve Cumartesi günleri, 09:00 ile 12:00 saatleri arasında sayılacaktır. Geminin 10. madde uyarınca sörveyden geçtiği ve rıhtımda olsun ya da olmasın, taşıtanlar tarafından tayin edilebilecek rıhtımda yüklemeye hazır olduğu, yükleme rıhtımına ilişkin emirler, geminin limana vardığının bildirilmesi üzerine gemiye verilecektir.

Liman değiştirmede geçen süre yükleme süresinden sayılmaz. Ayrılımların gerekli olması halinde, bu tür ayrımların maliyeti chartererler tarafından ödenecektir. Taşıtanlar, yükü sürekli olarak (Pazar ve tatil günleri hariç) yan yana gönderme hakkına sahip olacak ve gemi, gerektiğinde yüklemeye devam etmekle yükümlü olacaktır. Bu gibi durumlarda, normal çalışma saatleri dışında çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan tüm ilave yükleme masrafları taşıtanların hesabına olacaktır.

c. Sürastarya Süresi

Charterpartinin 19'uncu maddesine göre, gemi öngörülen oranda tahliye edilmezse, demuraj, çalışma günü başına ve günün herhangi bir kısmı için orantılı olarak ödenecektir. Boşaltma liman veya limanlarında tasarruf edilen tüm boşaltma süreleri için hızlandırma primi (*dispatch money*) parası, yukarıdaki demuraj oranının yarısı oranında ödenecektir.

Varsa, boşaltma liman veya limanlarında hızlandırma primi, birbirini takip eden 24 saatlik bir hava çalışma günü esas alınarak hesaplanacak, ancak bir iş gününde hava koşulları nedeniyle kaybedilen zaman, işin fiilen durdurulması veya engellenmesi şartıyla sayılmaz. Tahliye liman veya limanlarında, varsa demuraj veya sevkiyat, meydana geldiği zaman ve yerde ödenir ve tahliyenin tamamlanması üzerine mutabakat yapılır. Yükleme ve boşaltma limanlarındaki bekleme süresi yer değiştirilemez (*non-reversible*).

4. BISCOILVOY 86 STANDART SEFER ÇARTERPARTİ (VOYAGE CHARTERPARTY) BİTKİ VE HAYVAN YAĞLARI İÇİN (FOR VEGITABLE/ANIMALS OILS AND FATS)

a. Yükleme Süresi

Pazar günleri ve tatil günleri dâhil (*Saturday, Holiday included, SHINC*) 15 numaralı kutuda belirtilen çalışma saatleri içinde, yükün yüklenmesi ve boşaltılması ve bununla bağlantılı diğer taşıtanların (*charter*) amaçları için, taşıtanlara izin verilecektir.

Pazar günleri ve tatil günleri hariç (*Sunday, holiday excepted, SHEX*) 15. kutuda belirtilen çalışma saatleri içinde, yükün yüklenmesi ve boşaltılması ve buna bağlı tüm taşıtanların amaçları için, taşıtanlara izin verilecektir. Taşıtanlar, bir önceki iş günü öğlen saat 12:00'ye kadar taşıyana bildirimde bulunmak ve karada yapılan tüm ekstra masrafları ödemek koşuluyla, kabul edilen sürelerde yükleme ve/veya boşaltma yapma hakkına sahip olacaktır. Kabul edilen dönemlerde kullanılan gerçek süre, yükleme süresi olarak sayılmaz. Hortumlar ve/veya bağlantılar ayrılana kadar süre devam edecektir¹¹⁵.

b. Sürastarya Süresi

Taşıtanlar, 15. kutuda belirtilen yükleme ve boşaltma süresi ve kullanılan yükleme süresi için belirtilen yükleme süresinin bitiminden sonra 16. kutuda belirtilen oranda demuraj ödeyecektir. Bununla birlikte, yükleme veya boşaltma liman(lar)ında veya yükleme veya boşaltma yer(ler)inde grev veya lokavt nedeniyle geminin yükleme veya boşaltma limanına veya yükleme yerine girmesini veya boşaltmasını veya yükü

¹¹⁵ <<https://www.bimco.org/contracts-and-clauses/bimco-contracts>>, Erişim Tarihi: 23 May 2022

yüklemesini veya boşaltmasını önlemek veya geciktirmek veya taşıtanların veya acentelerinin görevlilerinin veya acentelerinin ihmalinden kaynaklanmayan yangın veya patlama veya kıyı makinelerinin arızalanması nedeniyle, burada meydana gelen herhangi bir zarar için demuraj oranı yarıya indirilecektir. Ancak, bu tür grev, lokavt, yangın, patlama veya arızanın gemilerde meydana gelen gecikmelerden kaynaklanan veya serme süresinin bitiminden sonra meydana gelmesi halinde, bu gecikme sırasında demuraj oranı yarıya indirilir. Çartererler, bir grevden veya kaptanın, zabıtların veya mürettebatın lokavtından kaynaklanan herhangi bir gecikme sırasında meydana gelebilecek hasarlardan sorumlu olmayacaktır.

5. BIMCHEMVOY 2008 VOYAGE CARTER PARTY FOR THE TRANSPORTATION OF CHEMICALS IN TANK VESSELS

a. Yükleme Süresi

Yükleme süresinin başlangıcı sözleşmede kararlaştırılan tarihtir. Gemi ilk tatil gününden önce hazır olduğuna dair bildirimde bulunursa, taşıtan(lar), daha erken yükleme tarihini kabul etme seçeneğine sahip olacaktır. Geminin mutad demirleme yerine veya limana varması üzerine veya gemi zaten liman bölgesi içindeyse, her bir liman veya yükleme ve boşaltma yerinde kaptan veya acenteleri taşıtan(lar)a veya onların acentelerine geminin hazır olduğunu bildirecektirler. Rıhtımda olsun ya da olmasın yükü yüklemek veya boşaltmak ve aşağıda belirtildiği gibi, yükleme süresi, bu bildirimin alınmasından sonra altı (6) saatin sonunda veya yükleme/tahliye yerinde demirlemenin tamamlanmasından hemen sonra (hangisi önce gelirse) başlayacaktır. Kutu 21(i)'de belirtilen çalışma saatlerindeki toplam yükleme süresi, Pazar ve tatil günleri dâhil olmak üzere, Gemi Kiralayanlara yükün yüklenmesi ve boşaltılması ve bununla bağlantılı diğer çartererin amaçları için izin verilir. Taşıtan(lar), göndericiler veya alıcı, yükün gece yüklenmesini veya boşaltılmasını yasaklarsa, bu şekilde kaybedilen zaman, bekleme süresi olarak veya gemi demurajda ise, demuraj olarak sayılacaktır. Yük operasyonları engellenmediği veya geciktirilmediği sürece, yakıt ikmali ve/veya ballast/deballast operasyonları için kullanılan süre, gemide bekleme süresi veya Gemide demurajlı ise demuraj olarak sayılacaktır. Yükleme süresi veya gemide demuraj varsa, demuraj süresi, tüm yük hortumları ve kullanılıyorsa nitrojen hortumları, yükleme veya boşaltma işlemlerinin nihai

olarak sona ermesi üzerine tamamen ayrılana kadar devam edecektir. Bu tür tüm hortumların bağlantısının kesilmesi derhal gerçekleştirilecektir. Gemi, söz konusu bağlantının kesilmesinden sonra, yalnızca Kiralayanların amaçları, bekleme süresi veya açıksa, Gemi rıhtıma beklerken tüm zaman kaybı, o rıhtıma yükleme ve/veya boşaltma yapan tüm kiracılar arasında eşit olarak iki (2) saatten fazla gecikirse, demuraj süresi, bu iki saatin bitiminden sonra, bu gecikme sona erene kadar devam edecektir. Çarterer, yükleme ve boşaltma süresinin ve yükleme ve boşaltma süresinin izin verilen süreyi aştığı tüm süreler için Kutu 21(i)'de belirtilen yükleme süresinin bitiminden sonra Kutu 22'de belirtilen oran, gün başına veya orantılı olarak demuraj ödeyeceklerdir. Varsa, Demuraj talepleri, mevcut destekleyici belgelerle birlikte yolculuğun tamamlanmasından sonra en geç doksan (90) gün içinde sunulacaktır. Tamamlandıktan sonra doksan (90) günden sonra alınan herhangi bir demuraj talebi, her iki tarafça da geçersiz sayılacaktır.

Süre, yalnızca aşağıdaki nedenlerden herhangi biri nedeniyle kaybedilirse, bekleme süresi veya demuraj olarak sayılmayacaktır:

- a) Geminin demirleme, yer veya rıhtımından yükleme veya boşaltma rıhtımına hareket etmesi nedeniyle.
- b) Gemiye, kaptana, mürettebata ve/veya sahiplere atfedilebilen arıza, eksiklik, onarım veya diğer koşullar nedeniyle.
- c) Gemi kaptanının, zabitlerinin veya mürettebatının grev, lokavt, durdurma veya iş gücünün kısıtlanmasından kaynaklanan gecikme nedeniyle.
- d) Römorkörlerin ve/veya kılavuz kaptanların grev nedeniyle gecikmesi, lokavt, durdurulması veya çalıştırılmasının kısıtlanması, sahipleri tarafından istenmesi veya zorunlu olması halinde.
- e) Gemi sahiplerinin hizmetlilerinin istihdam şartları veya koşulları veya geminin bu charter partisi dışındaki istihdam, ticaret veya kargoları nedeniyle.

b. Sürastarya Süresi

Çarterers, kutu 2.1(i)'de belirtilen yükleme ve boşaltma süresinin sona ermesinden sonra kutu 22'de belirtilen oranda günlük veya orantılı olarak demuraj ödeyeceklerdir. İzin verilen yükleme süresi, kutu 21(I)'de belirtilen yükleme süresini aşıyorsa, demuraj ödemesi, kutu 19'daki yöntemle ve ödeme yerine göre hak sahiplerine yapılacaktır. Demuraj talepleri, mevcut destekleyici belgelerle birlikte yolculuğun tamamlanmasın-

dan sonra en geç doksan (90) gün içinde sunulacaktır. Doksan (90) günlük süre tamamlandıktan sonra, alınan herhangi bir demuraj talebi, her iki tarafça da geçersiz sayılacaktır.

VI. MESAFELİ SATIŞLARDA SıRTASTARYA ÜCRETİNDEN SORUMLULUK

Incoterms 2010 da belirtildiğı deniz taşımacılığında FAS, FOB, CFR, CIF teslim şekillerinden biri kullanılmaktadır. ihracatta FOB ithalatta ise CIF satışların kullanılması önerilmiştir¹¹⁶. TTK'da düzenlenmeyen bu mesafeli satış türleri kaynağını "Incoterms 1936"dan almakta ve Milletlerarası Ticaret Odası (MTO)'nın bu kayıtlarda sonraki yıllarda yaptığı değişiklikleri de kapsamamaktadır. Tarafların sözleşmelerinde bu satış türlerine yer verip, MTO hükümlerine atıfta bulunmamaları halinde, TTK hükümleri, yorumlayıcı ya da tamamlayıcı hukuk kuralları olarak bu satış türlerine uygulanabilecektir¹¹⁷. FOB ve CIF teslim şekilleri hakkında uyuşmazlık çıkması halinde yerel mahkemelerimiz direkt olarak TTK'yı uygulayamayacak ancak Incoterms hükümleri sözleşme hükmü olarak uygulanacak, Incoterms sözleşme hukuku olarak değerlendirilerek uyuşmazlık çözülecektir¹¹⁸. Bunlardan yaygın olarak kullanılan teslim şekillerinden FOB ve CIF satışlarda, sırtastarya ücretinden sorumluluk aşağıda incelenecektir.

A. FOB SATIŞLARDA SıRTASTARYA ÜCRETİ

FOB (Gemide Masrafsız, *Free on Board*) teriminin kullanıldığı satım sözleşmelerinde taşıma sözleşmesini alıcı akdettiğinden taşıtan sıfatına da alıcı sahiptir¹¹⁹. Satıcı ise yükleten konumundadır. Satıcı bu sıfatı ile alıcı tarafından kendisine bildirilen yükleme süresi içerisinde, alıcı tarafından belirlenen gemide yüklemeyi tamamlayamaz ve sırtastarya ücreti ödenmesine neden olursa taşıma sözleşmesi gereğı sırtastarya ü-

¹¹⁶ Asil Evirgen, 'Uluslararası Ticari Teslim Şekillerinden FOB Teslimde Taraf Yüklümlükleri', İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YL Tezi (2012) 40

¹¹⁷ Evirgen (n 116) 40

¹¹⁸ ibid 106

¹¹⁹ Akif Karaca, Milletlerarası Özel Hukukta INCOTERMS, (1st edn, onikilevha Yayınları 2020) 35

retini ödeyen taşıtan konumundaki alıcı, taşıyana ödediği bedel için satıcıya rücu edecektir¹²⁰. Zira sürastarya yüklemekten kaynaklanan bir masraf olup Incoterms düzenlemesi uyarınca bu masrafları karşılamakla yükümlü olan satıcıdır. Uygulamada satım sözleşmesine konulan hükümlerle yüklemekteki sürastarya ücretinden satıcının sorumlu olacağı kararlaştırılmaktadır¹²¹.

FOB teriminin kullanıldığı satım sözleşmelerinde malların taşınması deniz ya da içsu yoluyla gerçekleşeceğinden satıcının sunacağı teslim kanıtının konişmento olması muhtemeldir. Taşıyan malları konişmento hamilinin hesabına taşımakta olup, konişmento alıcı adına düzenlenmelidir; zira taşıma sözleşmesini akdetmek alıcının yükümlülüğüdür. Konişmento yüklemeyi takiben hemen alıcıya teslim edilmemektedir. Konişmentonun alıcıya teslimi genellikle vesaik mukabili ödeme veya akreditifle ödemedede olduğu gibi, mal bedelinin ödenmesi anına kadar geciktirilmektedir. Belirtilmesi gerekir ki, bu durumda konişmento satıcıda bulunduğu müddetçe satıcının mülkiyeti muhafaza etmesine yaramaz. Exchequer Mahkemesi bu hususa ilişkin bir kararında “*Free On Board, FOB*” teriminin, malların güvertede teslimi ile mülkiyetin alıcıya geçmesini ifade ettiğini ve konişmentonun satıcıda bulunmasının satıcının mülkiyeti muhafaza etmesine sebep olmayacağını belirtmiştir¹²².

Tarafların sözleşmede yükleme süresini kararlaştırdıkları hallerde, bu süreye uyulmamasının yaptırımlarını da genellikle sözleşmede belirttikleri görülmektedir. Taraflar bu durumda alıcının sözleşmeden dönme hakkına sahip olacağını öngörmeleri mümkündür¹²³. Ancak alıcı taşıyan ile yaptığı navlun sözleşmesinde normalde tayin edilmesi gerekenden daha kısa bir yükleme süresi kararlaştırmış ise satıcının normalde kararlaştırılması gereken süre içinde yüklemeyi gerçekleştirememesi halinde sürastarya ücretinden alıcı sorumlu olacaktır¹²⁴.

FOB FIO (*free in and out*) kaydının bulunduğu bir satım sözleşmesinde, satıcı yükleme masraflarını alıcı ise boşaltma masraflarını karşılayacaktır. “FOB stowed” kaydını taşıyan bir sözleşmede, yükleme

¹²⁰ Karaca (n 119) 38

¹²¹ Aslıhan Sevinç Kuyucu, ‘Incoterms (Uluslararası Ticari Terimler)’, (1st edn, Filiz Kitabevi 2011) 103.

¹²² Sevinç Kuyucu, (n 121) 105

¹²³ H. Ercüment Erdem, ‘Denizaşırı Satış Olarak FOB Satış’ (1996), XVIII(4), Batider 61

¹²⁴ ibid dn. 496, 104

masrafları satıcıya ait olacaktır. “franco ... rıhtım” olarak yapılan bir satım sözleşmesinde ise malların rıhtıma kadar taşınması ve varma limanında boşaltılması yükümlülükleri satıcıya ait olup bunlarla ilgili tüm masraflar da satıcı tarafından karşılanacaktır ve masrafları satıcıya aittir¹²⁵.

B. SİF SATIŞLARDA SÜRSTARTYA ÜCRETİ

SİF (CIF) satıfta (Masraflar, Sigorta¹²⁶ ve Navlun, *Cost, Insurance and Freight*) satım fiyatına eşyanın maliyeti ile birlikte sigorta primi ve taşıma ücreti de eklenir. Satıcı yükün teslimini, eşyayı gemi üzerinde doğru şekilde yüklemekle ifa eder¹²⁷. SİF tarımı kullanıldığında satıcı her türlü ihraç izinlerini veya diğer resmi izinleri almak ve gümrük işlemlerini tamamlamakla yükümlüdür. Bu işlemlere dair masrafları karşılamak, vergi, resim ve harçları ödemek satıcının yükümlülüğündedir. İşlemlerin yapılmamasından kaynaklanan riski de satıcı üstlenir. Alıcı ise her türlü ithalat iznini veya diğer resmi izinleri almak ve malların ithalatı veya başka ülkeden transit geçişi için gümrük işlemlerini tamamlamakla yükümlüdür. İthalat işlemlerine dair bütün masrafları karşılamak, vergi, resim ve harçları ödemek alıcının yükümlülüğündedir. İthalat işlemlerine dair gümrük işlemlerinin yapılmamasından kaynaklı riski de alıcı üstlenir¹²⁸.

CIF kuralı kullanıldığında, satıcı teslim yükümlülüğünü mallar varma yerine ulaştığında değil, malları ilgili kural uyarınca taşıyıcıya tevdi ettiğinde yerine getirir. Eşyaya dair hasar ve masraflar, mallar gemide bulunduğunda alıcıya geçer. Satıcı, eşyanın taraflarca belirlenen varma limanına getirilmesi için navlun sözleşmesi yapmalı ve masraflar ile navlunu da ödemelidir¹²⁹. Alım-Satım sözleşmesinde aksine bir hüküm bulunmadığı takdirde yükleme limanında doğan sırtıstırtıya ücretin-

¹²⁵ Erdem (n 123) 64

¹²⁶ “CIF ve CIP şartlı sözleşmelerde alıcı, satıcının minimum kapsamlı bir sigorta yapmakla yükümlü olduğunun bilincinde olmalıdır. Bunun nedeni ise, belirli, özellikle dökme mallar için minimum kapsamın mümkün olabilmesidir. Sigorta yapma konusunda taraflar serbest bırakılmış ve herhangi bir yükümlülük düzenlenmemiştir.” ibid 36

¹²⁷ ibid 39

¹²⁸ ibid 43-44

¹²⁹ ibid 21-22

den taşıtan yani satıcı, varma limanında doğan sürastaryanın sorumlusu ise gönderilen yani eşyanın alıcısıdır.

SONUÇ

Yüklenmesi veya boşaltılması için geminin limanda geçirmekle yükümlü bulunduğu süreye bekleme süresi denmektedir. Yükleme/boşaltma süresi taşıyanın navluna ek bir ödeme yapılması gerekmesizin gemiyi yükleme veya boşaltma için hazır hale getireceği ve bu halde tutacağı ve ne kadar devam edeceği genellikle sözleşmenin taraflarca belirlenen, taraflarca herhangi bir belirleme yapılmamışsa, taşıyanın bu sürede gemisinin yükleme ve boşaltma faaliyetleri için taşıtan ve gönderilerin kontrolüne bırakmakla kanunen yükümlü olduğu süreye denir. Yükleme süresi takvime göre aralıksız hesaplanır.

Türk, Alman ve İskandinav hukuklarında faaliyet alanı ilkesi kabul edilmiştir. Faaliyet alanı, tarafların gerek yüklemede gerekse boşaltmada yerine getirmek zorunda oldukları görevler ve hareket edecekleri alanlar, üzerlerine düşen görevlerin ifasına ilişkin faaliyetlerin tümü anlamındadır. Dolayısıyla hangi işlemin (kanun bir hükümle düzenlemedikçe) taşıyanın veya taşıtanın ya da her ikisinin görev alanına girip girmediğinin belirlenmesinde bu ilkedен yararlanılacaktır.

Bazı durumlar gemiye Yükleme/boşaltma yapılmaya engel çıkarmaktadır. Örneğin, denizin çekilmesi veya aksine denizin yükselmesi nedeniyle (köprülerin altından bile geçemediği durumlar dâhil) veya yükleme yerine giden yolun kapalı olması sebebiyle gemi yükleme yerine ulaşamıyorsa bütün bunlar, taşıyan aleyhine sonuç doğurur. Gemi limanda buzlar arasında kalır veya oturursa durum yine aynıdır.

Bazı tesadüfi sebepler bakımından ise bu tesadüfi sebepler taşıtanın faaliyet alanında gerçekleşmiş ve bundan dolayı eşyanın gemiye teslimi mümkün olmamışsa, bu günler yükleme süresinin hesabında dikkate alınır. Taşıyanın faaliyet alanında gerçekleşen tesadüfi sebeplerden dolayı eşyanın gemiye alınması mümkün olmamışsa, ilkinin aksine bahse konu günler yükleme süresinin hesabında dikkate alınmaz. Örneğin gemi adamlarının grevi nedeniyle yükleme ve boşaltma yapılamaması halinde veya daha önceki yolculuk sırasında ambarda kalan yük artıklarının yeterince temizlenmemiş olması yahut gemideki arızaların giderilmesi ya da geminin denize elverişli hale getirilmesi bunlardan bazılarıdır.

Yine TTK m. 1156/4 uyarınca *fırtına, buz istilası, sis veya seferberlik* gibi kötü hava şartları ve diğer nedenlerden dolayı kesintiye uğrarsa kaybedilen zaman nedeniyle gemiye teslim edilemeyen ve teslim alınması imkânı bulunmayan günler yükleme veya boşaltma süresinden sayılmaz ve yükleme veya boşaltma süresine eklenir. Şu kadar ki, yükleme süresi içinde olmasına rağmen yükleme süresine ilave edilen bu günler için taşıtan, taşıyana sürastarya parası ödemekle yükümlü olur. Uygulamada sözleşmeye konulan bazı kayıtlar ile bu tür günlerin, sürelerin hesabında dikkate alınmayacağı kararlaştırılmaktadır. Sürastarya süresi, kesintisiz olarak hesaplanır ancak doğumuna taşıyanın kusuruyla sebep olduğu durumlar bunun dışındadır.

Yükleme süresi ile ilgili taşıyanın mı, taşıtanın mı sorumlu olacağına dair tartışmalı bir hususta limanın, iskele veya rıhtımın dolu olmasıdır. TTK bu hususu bir hükümle çözüme bağlamış geminin kararlaştırılan demirleme yerine varmasından sonra hazırlık bildiriminde bulunulması üzerine gemiye, yükleme yeri gösterilmez veya suyun derinliği, geminin selameti, yerel düzenlemeler veya tesisler verilen talimata göre hareket etmeye engel olursa ve gemi, bekleme alanında kalırsa, buna dair liman yönetiminin talimatının, taşıtanın talimatı hükmünde olduğu TTK m. 1152/3’de düzenlenmiştir.

Son olarak hazırlık bildiriminin muhatabı bulunamazsa veya muhatap hazırlık bildirimini almaktan kaçınırsa bu durum derhâl taşıtana bildirilmesi ve ihbarın taşıtana yapılması gerekir. Bu durumda, hazırlık bildirimini, bildirim girişiminde bulunulduğu tarihte yapılmış sayılır ve taşıtana ihbar teşebbüsünde bulunulduğu anda hazırlık ihbarının hükümleri doğar.

Yükleme süresinden sonra kararlaştırılmışsa taşıyan, eşyanın yükletilmesi için yükleme süresinden fazla beklemek zorundadır. Fazladan beklenen bu süreye “sürastarya süresi” denir. Sürastarya ücretinin hukuki niteliği ne tazminat ne de cezai şarttır, sözleşmeyle ödenmesi kabul edilmiş olan bir ücrettir.

Sözleşmede yükleme ve boşaltma süresi belirtilmiş ya da hangi gün sona ereceği gösterilmişse *sürastarya* süresi yükleme veya boşaltma süresinin bitmesiyle herhangi bir bildirim gerek kalmaksızın başlar. Sürastarya süresi kesintisiz olarak hesaplanır, ancak sürastarya süresini etkileyen hâllerin doğumuna taşıyan kusuruyla sebep olmuş ise o takdirde bu kural uygulanmaz. Yükleme limanında doğan sürastarya ücretin-

den taşıtan, varma limanında doğan sürastarya ücretinin sorumlusu ise gönderilendir. Taraflar alım-satım sözleşmesinde aksini kararlaştırabilirler. Boşaltma limanında ödenmemesi halinde, ödenmeyen sürastarya ücreti bakımından taşıyan hapis hakkı kullanabilecektir. Ancak navlunun peşin olarak ödenmiş ve konişmentoda "*freight prepaid*" kaydı var ise yine de taşıyan ödenmeyen sürastarya ücretini teminat altına almak bakımından taşıyan hapis hakkını kullanabilir. Hapis hakkının kullanılmaması sadece kararlaştırılan navlun bakımındandır.

Standart teslim şekilleri MTO tarafından düzenlenen Incoterms'e uygun şekilde yapılmalıdır. Deniz Taşımacılığında en sık kullanılan teslim şekilleri FOB ve SIF türünde olmaktadır. FOB satışta yüklemedeki sürastaryaya taşıtan katlanırken SIF satışta yüklemedeki sürastarya ücretine yükleten/taşıtan konumunda olan satıcı katlanmaktadır. Elbette tarafların sözleşmeye koyacakları bir hüküm ile bunun aksini kararlaştırmaları mümkündür.

Sefer çarteri (*voyage charter*) ve zaman çarteri (*time charter*) sözleşmeleri çoğunlukla standart formlar halinde düzenlenmektedir. Bekleme ve sürastarya süresi yolculuk çarteri olsun, zaman çarteri olsun tüm çarter partilerde düzenlenmektedir. Özellikle uygulamada The Baltic and International Maritime Council (BIMCO) tip formları kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Aybay G, Deniz Ticaret Hukuku İle İlgili Yargıtay Kararları (1st edn, Aybay Yayınları 1986)

Bozkurt Bozabalı B, 'Limanda Olsun Olmasın (WIPON)/Rıhtımda Olsun Olmasın (WIBON) Kayıtlarını Taşıyan Sözleşmelerde Azami Sürastarya Süresi: Beklemek mi Beklememek mi?' (2016), 22 (3), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 503-524, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/36500/333922#article-authors-list>>, Erişim Tarihi: 22 Haziran.2022

Can M, Navlun Sözleşmesinin Sona Ermesi (1st edn, Banka ve Ticaret Enstitüsü Yayınları 1998)

Çağa T and Kender R, Deniz Ticareti Hukuku-II (Navlun Sözleşmesi), C. II, (10th edn, Onikilevha Yayınları 2010)

Davies D, Commencement of Laytime (2nd edn, Lloyd's of London Press 1992)

Demir Araz Y, 'Gencon (94) Sefer Çarteri Sözleşmesinde Sürastarya Klozu', (2004), 3(5), Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi 85-

118, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ticaretfbd/issue/21345/228971>>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2022

Erdem, H. Ercüment, ‘Denizaşırı Satış Olarak FOB Satış’ (1996), XVIII(4), Batider 37-952

Evirgen A, Uluslararası Ticari Teslim Şekillerinden FOB Teslimde Taraf Yükümlülükleri, (İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YL Tezi 2012)

Kaner İnci D, Deniz Ticareti Hukuku, C. II (2nd edn, Filiz Kitapevi 2014)

Kara H, Deniz Ticareti Hukuku (1st edn, Onikilevha Yayınları 2020)

Karaca A, Milletlerarası Özel Hukukta INCOTERMS, (1st edn, onikilevha Yayınları 2020)

İlgin Çelik C Ö, ‘Deniz Yolu İle Eşya Taşımacılığında Geç Teslimden Kaynaklanan Zararlardan Sorumluluk’ (2008), 7(14), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 175-202

Gengwei, Z, Research of Laytime and Demurrage, (World Maritime University, Yayınlanmamış YL Tezi, Shanghai 2012), <https://commons.wmu.se/all_dissertations/1795>, Erişim Tarihi: 19 May 2022

Mocatta A A, Mustill M J. and Boyd S C., Scrutton on Charterparties and Bills of Lading (19th edn, Sweet & Maxwell 1984)

Sözer B, Deniz Ticareti Hukuku-I (3rd edn, Vedat Kitapçılık 2014)

Sevinç Kuyucu A, Incoterms (Uluslararası Ticari Terimler) (1st edn, Filiz Kitabevi 2011)

Tekin S M, Navlun Sözleşmesinde Taşıyanın Sorumluluğu (1st edn, Onikilevha Yayıncılık 2017)

Tetley W, Glossary of Maritime Law Terms (2nd edn, McGill 2004)

Tüysüz M, ‘Deniz Ticaret Hukukunda Saryanın Başlaması’ (2012), XVI(2), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 37-70, <<https://dergipark.org.tr/en/pub/ahbvuhfd/issue/48114/608457>>, Erişim Tarih: 12.05.2022

Ülgener F, Sürastarya Süresi ve Ücreti (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 1993)

Ülgener F, ‘GENCON 94 Çarter Partisine Genel Bir Bakış’, 1(1), Deniz Hukuku Dergisi 23-24

Ülgener F, Çarter Sözleşmeleri-I, Sefer Çarteri Sözleşmesi (1st edn, Der Yayınları 2000)

Yazıcıoğlu E (Kender/Çetingil) Deniz Ticareti Hukuku, (15th edn, Filiz Kitapevi 2020)

Yeşilova E, Konişmentonun İspat Kuvveti (1st edn, Güncel Yayınevi 2006)

Yetiş Şamlı K, Taşıyanın Zıya Hasar ve Geç Teslimden Sorumluluğu (2nd edn, Onikilevha Yayınları 2013)

Laytime Definitions for Charter Parties (2013), <<https://www.bimco.org/contracts-and-clauses/bimco-contracts/laytime-definitions-for-charter-parties-2013>>, Erişim Tarihi: 22 May 2022

TTK madde gerekçesi, <<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2022

<<https://www.bimco.org/contracts-and-clauses/bimco-contracts>>, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2022

Yargıtay kararları, <www.legalbank.net> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2022

- Araştırma Makalesi -

**#İHRACATTA HEDEF PAZAR ARAŞTIRMASI VE TİCARİ
İSTİHBARATIN ÖNEMİ, ÜLKELER ARASI KARŞILAŞTIRMA¹**
(THE IMPORTANCE OF TARGET MARKET RESEARCH AND COMMERCIAL
INTELLIGENCE IN EXPORT, COMPARISON BY COUNTRY)

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Gencay KARAKAYA*
Dr. Şaban EYÜPOĞLU**

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

¹ Bu makale 10.08.2022 tarihinde Yayinevimize ulaşmış olup, 19.08.2022 tarihinde birinci hakem; 26.08.2022 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

Bu çalışma, İhracatta Hedef Pazar Araştırması ve Ticari İstihbaratın Önemi, Ülkeler Arası Karşılaştırma başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, gkarakaya@ticaret.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2622-6031

** İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, saban.eyupoglu2@istanbulticaret.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1069-9148.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmişlerdir.

Katkı Payı Oranı: Gencay KARAKAYA %40, Şaban EYÜPOĞLU %60'tır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: "Bu çalışmanın ortaya çıkmasında engin bilgi ve saha tecrübesi ile bana yol gösteren, gerek akademik, gerekse de iş hayatı tecrübesini harmanlayarak konunun oluşmasına önemli katkılar sağlayan birlikte çalıştığım değerli hocam Doç. Dr. Gencay Karakaya'ya,

Eğitimimin ilk başlarından beri derin bilgi ve tecrübelerini bizlere aktaran, uluslararası pazarlama alanında tezimi oluşturmam için gerekli cesareti veren, şahsımı pazarlama, pazarlama yönetimi ve uluslararası pazarlama alanına yönlendirerek bu çalışmayı literatüre sunmamı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Figen Yıldırım'a,

Tüm izleme komitelerinde değerli bilgileri ile ufkumu açan, vermiş olduğu tavsiyeler ile çalışmamın daha nitelikli ve ayrıcalıklı bir çalışma olmasına olanak sağlayan danışmanlarım Prof. Dr. İsmet Kahraman Arslan ile Doç. Dr. Elif Güneren Genç'e, çalışmamın en önemli ayağında odak grup toplantıları ile vermiş olduğu değerlendirme ve derecelendirme puanları ile doğru yolu bulmamıza olanak sağlayan tüm işletmelerin yetkililerine,

Bu süreçte gerek ulusal, gerekse de uluslararası iş dünyasından kamu ve özel sektör temsilcileri ile görüşmelerimi ayarlayan Elif Ataer Asan'a ve değerli dostlarıma şükranlarımı sunarım.

ÖZ

İşletmeler aynı insan vücudu gibi doğup, büyümek üzerine kodlanmıştır. Bu süreçte ticari faaliyetlerinin devam ettiği sektör içinde ürünlerini ve hizmetlerini hazırlamak, bu işlemleri belirli dönemlerde geliştirmek ve yeni ürün/hizmet olarak piyasaya sunmak zorundadır. Piyasalardan kasıt pazarlar olup; genel olarak işletmenin doğma ve büyüme döneminde iç pazar iken, büyüme ve gelişme döneminde iç piyasaya ek olarak dış pazarlar da eklenmektedir. Aslında işletmeler en kritik kararı bu dönemlerinde vermekte olup, hangi malları ve hizmetleri ile hangi pazarlara ve ne şekilde girileceği hususu büyük önem arz etmektedir. Bu kararları verirken bünyelerinde kurmuş oldukları birimler ile kapsamlı hedef pazar araştırmaları yaparak elde etmiş oldukları ticari istihbarat niteliği taşıyan nicel ve nitel verileri anlamlı kılacak, karar verilecek boyuta getirecek analizler yapmaktadırlar. Belirtilen nedenlerle bu çalışmamızın temel amacı; gerek Bakanlıkça gerekse de sektörel deneyimler üzerinden elde edilen çok sayıda ülkenin –araştırmamıza konu edilen ülke sayısı on beştir (15).- Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanılarak ülkemiz için en uygun sıralamasını ortaya koymaktır. AHP yöntemini analiz ederken yargısal örnekleme yöntemiyle sektörlerinde ihracat yapan firma yöneticilerinin belirlenmiş olan kriterler üzerinden puanlaması çalışmamıza ışık tutmuştur. Bu sayede çalışmamız bir yandan Ticaret Bakanlığı’nın hedef ülke yaklaşımı çalışmasını çoklu disiplinler bir yöntemle ele almayı sağlarken, diğer taraftan ihracatı hedefine koymuş ve/veya çalışmamıza konu ettiğimiz ülkelerle bilgi sahibi olmak isteyen işletmelerimize yol gösterici bir çalışma olmuştur.

Ve elbette, bu çalışma dolayısıyla kendilerine ayıramadığım zamana ve en ilgi istedikleri zamanda veremediğim ilgiye rağmen, her zaman bana desteklerini sunan çocuklarım Elif ve Emir’e, bilgisi ve tecrübesi ile beni yönlendiren ve arkamda duran Eşim Hatice Cebeci Eyüpoğlu’na içten teşekkür ediyorum.

Ve bu çalışmayı bilhassa; doktora eğitimine başladığım dönemde hayatta olmasa da en büyük desteği her zaman bana hissettiren babam Mustafa Eyüpoğlu’na, doktora eğitimim döneminde ise kaybettiğim; Abilerim Murat Eyüpoğlu ve Hüseyin Eyüpoğlu ile Ablam Ayşe Eyüpoğlu ve dahi beni her zaman tüm âlemlerde sessiz de olsa takdir edecek olan annem Hatice Eyüpoğlu’na ithaf ediyorum.

Saygılarımla,

Bu makaleye atf için; KARAKAYA, Gencay, EYÜPOĞLU, Şaban, “İhracatta Hedef Pazar Araştırması ve Ticari İstihbaratın Önemi, Ülkeler Arası Karşılaştırma”, REGESTA, Cilt: 7, Sayı: 2, 2022, s. 255-292.

Anahtar Kelimeler: Uluslararasılaşma, Uluslararası Pazarlama, İhracat, Hedef Pazar, Ticari İstihbarat, Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)

ABSTRACT

All the business entities are coded like human DNA after their establishment that can be considered as their birth and afterwards their growth of course. But indeed they are obliged to prepare their products and services of the market that they are in, and develop this process from time to time and finally serve to the market those newly and thoughtfully products as their proudly presented staff and/or service. Here what is mentioned in terms of "market" is basically the toughly evaluated trade market that is generally is the domestic market whereas during time the birth/growth and once more when the growth and developing steps proceeds foreign markets are to be added. In fact all the business entities give their utmost critical decisions during those processes. It is so important that those decisions will define with which goods and services will be used and how the entity will enter which market to be in. They analyze with the units inside built which has enough market search that can be called as "trade secret" to have the decision of the market's data in terms of quantative and qualitative. With the explanations we tried to serve up; basically have the purpose of defining our Country's ranking using either the Ministry's or market experiences (just a brief info the number of the sample countries are 15 that have being used) of course by the Analytic Hierarchy Process (AHP) in order to prevent unpredictable consequences of this research. Whilst we were analyzing the AHP, the ranking of the market leader persons' that are acting as leading export companies scoring and decision takers with Judging Sample Method mostly enlightened us. By this way our research made our Ministry of Trade's approach of target country project handle with multi disciplinary way, with which has become a path to the our business entities that wish to have info about export strong countries that are used within this research.

Keywords: Internationalization, International Marketing, Export, Target Market, Business Intelligence, Analytic Hierarchy Process (AHP)

GİRİŞ

İşletmelerin kurulma dönemlerinde öncelikli amacı iç pazarın dinamiklerine uygun olarak mal ve hizmet üretmek, geliştirmek ve söz konusu ürünleri iç pazarda talep eden nihai tüketiciye sunmaktır. Bu dönemde minimum kar veya beklenti içerisinde olan işletmeler; tüketicilerden elde etmiş olduğu geri bildirim sayesinde ürünlerini geliştirmek ve/veya ürün çeşitlerini arttıracak çalışmalar yapmaktadırlar.

İç pazarda talepte meydana gelen olumlu yöndeki büyüme ve gelişme, işletmenin kapasitesini yansımakta bu sayede işletmeler üretim kapasitesini arttıracak yatırımları beraberinde gerçekleştirmektedir. İşletmeler için büyüme ve gelişme dönemi olarak kabul edilen bu süreçte, iç pazara ek olarak farklı ülke pazarlarından da pay almanın girişimleri yapılmalıdır.

Özellikle işletmelerin büyüme hedeflerinden bağımsız olarak, küreselleşen dünya ile birlikte son yıllarda teknolojik gelişmeler ışığında yaşanan dönüşüm ve taleplerin hızlı değişimi işletmeleri farklı ticari pazarlara kaydırmış, uluslararası ticaret hiç olmadığı kadar artış eğilimine girmiştir. Pazarlamanın dört karması olarak bilinen mamul, fiyat, tutundurma ve dağıtım kanallarının da bu artış eğilimine adaptasyonu sayesinde ülkeler arası mesafe yok denecek kadar aza inmiş, işletmelerin uluslararası pazarlara girişi kolaylaşmıştır.

İç pazarın yanında en az bir yabancı ülkede de faaliyet gösteren bir işletme uluslararası pazarlamaya girişmiş olmakta; böylece pazarlamanın birden çok ülkede yapılması durumu ortaya çıkmaktadır. Pazarlamanın iki veya daha fazla ülkede yapılabilir hale gelmesi ilk bakışta önemsiz gibi görünse de, uluslararası işlemlere girilmiş olması uygulamada önemli farklılıklara, işlemlerde büyük ölçüde karmaşıklık ve çeşitliliği yol açmaktadır.²

Bu gerçekler ışığında, işletmelerin büyüme ve gelişme süreçlerinde kendi gelişimine katkı sunması açısından en önemli aşamalardan birisi; faaliyetlerini ulusal sınırların dışına taşıması olmaktadır. Özellikle işletmeler için çok önemli olan bu süreç aslında ülke ekonomisi için de ayrı bir önem taşımaktadır. İşletmelerin uluslararasılaşma kanalı ile yapmış olduğu ticari faaliyetleri; ister ihracat yöntemiyle olsun, isterse

² İsmet Mucuk, Pazarlama İlkeleri (21th edn, Türkmen Kitabevi 2017) 317

de doğrudan yatırım ve/veya lisans anlaşmaları kapsamında olsun uluslararası bir alana yayması, ülke refahına da olumlu yönde etki etmektedir.

Bu noktada sorulması gereken asıl soru hangi malların ve hizmetlerin hangi yöntemle ve hangi uluslararası pazara sunulması gerektiğidir. Bu amaçla gerek işletmelerin kendi pazarlama birimleri, gerekse de ülkelerin ilgili bakanlıkları ihracatı odağına almış olan işletmeler için özel çalışmalar yapmakta ve hedefler koymaktadır. Bu çalışmada da amacımız; ülkemizde yerleşik ihracatçı firmaların ihracatlarını belirli disiplinler ve ana hedefler doğrultusunda kendisi için en uygun olan ülkelere yönlendirmesini sağlamaktır.

Ülkemizde ilk defa sektörel bazlı olarak yargısal örnekleme ile seçilmiş işletmelerin uzmanları tarafından ilgili bakanlıkça belirlenmiş olan hedef ülkeler; nitel ve nicel yaklaşımların analiz edilmesi suretiyle derecelendirmelere tabii tutulmuş, bu sayede belirlenmiş hedef ülkeler Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ile analiz edilerek sıralamaya konmuş, bu özelliği ile makale rehber niteliğinde bir çalışma olmuştur.

1. ULUSLARARASILAŞMA KAVRAMI

Uluslararasılaşma kavramı tarihsel süreç içinde bir dizi gelişime paralel olarak doğmuş ve gelişmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında iletişim ve taşımacılık sektöründe yaşanan gelişmelere ek olarak soğuk savaş döneminin 1990'lı yıllarda sona ermesi, Amerika ve Avrupa dışında Asya kıtasındaki pazarların gelişimi ve daha da önemlisi küreselleşme ile birlikte internetin bulunuşu sonrasında hızla gelişen teknolojiler sayesinde işletmeler için uluslararasılaşma gündemlerinden düşür(e)medikleri bir olgu olmuştur.

Bu bağlamda net bir tanımı olmamakla birlikte; Johanson, J. ve Vahlne, J. E. (1977) işletmelerin uluslararasılaşmasının, bir süreç olduğunu ve bu süreçte birbirini destekleyen birçok kararın alınması gerektiğini ifade ederken,³ Welch ve Luostarinen (1988) uluslararasılaşmayı; uluslararası operasyonlara daha fazla katılıma süreci olarak ifade etmektedir.⁴ Calof ve Beamish (1995) ise uluslararasılaşmayı; işletmelerin

³ Jan Johanson and Jan-Erik Vahlne, 'Process of the Firm—A Model of Knowledge Foreign and Increasing Foreign Market Commitments' (1977) 8 (1) Journal of International Business Studies 23, 23

⁴ Lawrence S. Welch and Reijo Luostarinen, 'Internationalization: Evolution of a Concept' (1988) 14(2) Journal of General Management 34, 34

faaliyetlerini (strateji, yapı, kaynaklar vb.) uluslararası ortamlara uyumluluk süreci olarak tanımlamaktadır.⁵

İşletmeler açısından aslında tarihi bir dönüşüm ve radikal sayılabilecek uluslararasılaşma süreci fırsatlar barındırdığı gibi riskler de barındırmaktadır. Her ne kadar bir işletmenin büyümesine yönelik en iyi yollardan biri lokal veya global hareket etmek olsa da; çoğu işletme yurtdışına açılmakta tereddüt etmektedir. Onları düşündüren; gümrük tarifelerinden, dil farklılıklarından, kültürel farklılardan, devalüasyon ve kambiyo denetim riskinden ve rüşvetçilikten kaynaklanan engeller ve risklerdir.⁶

Bununla birlikte işletmelerin ulusal sınırlarının dışına çıkmasını dinamik bir yapıya bağlayıp, sürecin bir dizi faaliyet sonucu olduğunu ifade ettik. Tüm bunların ortak adı ise mal ve hizmet için geçerli olan uluslararası pazarlama faaliyetleridir.

O halde *uluslararası pazarlama; kişisel ve örgütsel amaçlara ulaştırmayı sağlayacak mübadeleleri gerçekleştirmek üzere malların, hizmetlerin ve fikirlerin üretilmesi, fiyatlandırılması, dağıtılması ve tutundurulması eylemlerini içeren planlama ve uygulama sürecinin uluslararası alanda yürütülmesidir.*” Amerikan Pazarlama Birliği’nin yapmış olduğu pazarlama tanımının uluslararası pazarlama kavramına adapte edilmesiyle ifade edilen bu tanımın, ayrıca irdelenmesi gerekir.⁷

Tablo 1.’den görüleceği gibi, işletmeleri değişime iten söz konusu dört faktör; uluslararasılaşma, deregülasyon, tüketicilerin bilinçlenmesi ve teknolojik ilerlemelere ayak uydurmak şeklinde sıralanabilir. Firmaların uluslararasılaşma çabaları global fabrika ve üretim merkezleri kurmaya yöneltmiş ve ayrıca global pazarların oluşmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan dünyada artan deregülasyon çabaları uluslararası pazarlamada firmaların önüne çıkan pazara giriş engellerini azaltmış ve hatta bazı pazarlarda tamamen ortadan kaldırmıştır. Tüm dünyada tüketicilerin giderek bilinçlenmesi ise satın alma kararı verirken daha akılcı davranmalarına yol açmıştır. İletişim sektöründe yaşanan hızlı ilerlemelerin de katkısı ile teknolojik gelişmeler tüm dünyaya daha çabuk yayılmaya başlamış ve teknoloji seviyesi daha düşük olan ülkelerin gelişmiş ülkelere teknoloji transferi gerçekleştirmelerine olanak yaratılmıştır. Bahsi

⁵ Jonathon L. Calof and Paul W. Beamish, ‘Adapting to foreign markets: Explaining Internationalization’ (1995) 4(2) International Business Review 115, 116

⁶ Philip Kotler, A’dan Z’ye Pazarlama (1st edn, MediaCat Yayınları 2017) 179

⁷ Ferhat Ecer and Murat Camtez, Uluslararası Pazarlama (2nd edn, Gazi Kitabevi 2005) 5

geçen tüm bu değişimler işletmeleri daha global düşünmeye sevk etmekte ve uluslararası pazarlamaya yönelmelerine itici bir güç oluşturmaktadır.⁸

Tablo 1. Değişim Yaratın Dört İtici Pazar Gücü

PAZAR	DEĞİŞİM DİNAMIĞI	SONUÇ
Uluslararasılaşma	Global fabrika ve global pazarlar	✓ Artan dalgalanma ✓ Artan belirsizlik ✓ Artan karmaşa
Deregülasyon	Giriş engellerinin azalması	✓ Artan kur değişimi ✓ Artan belirsizlik
Tüketicilerin bilinçlendirilmesi	Bilinçli ve zeki müşteriler	✓ Yapılandırmalarda, pazarlarda ve işgücünde azalan istikrar
Teknolojik ilerlemelere ayak uydurma	Özellikli teknolojilere erişim	✓ Kural ve yöntemlerin azalan kullanımı ✓ Gelecekteki olayları tahmin etmek için tarihin azalın kullanımı

Kaynak: S. A. Stumpf ve T. P. Mullen, ‘Taking Charge: Strategic Leadership in The Middle Game’ (1st edn, Prentice Hall Englewood Cliffs 1992) 22

1.1. İşletmelerin Uluslararası Pazarlama Girme Nedenleri

İşletmelerin gerek ihracat yoluyla gerekse de ihracat dışında dış pazarlara giriş yöntemleri ile uluslararası pazara girme yöntemlerinin sebepleri arasında farklılıklar görülmektedir. Özellikle tarihsel sürecini coğrafi keşiflere kadar götürdüğümüz ürünlerin ve hizmetlerin ülkeler arasındaki ticareti, günümüz küreselleşme olgusu ve teknolojik gelişmelerden yaşanan hızlı dönüşüm sayesinde çok daha fazla artmıştır.

Genel manada işletmeler için büyük bir dönüşüm ve yönetsel stratejik bir olgu olarak karşımıza çıkan uluslararası pazarlama girme

⁸ Emrah Cengiz, A. Ercan Gegez, Müge Arslan, Serdar Pirtini and Mehmet Tıgılı, Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejileri (2nd edn, Beta Yayınları 2007) 6

sürecinin; işletme ekonomisine ve gelişimine sağladığı fayda kadar ülke refahı için de önemli olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Özellikle son yirmi yılda daha da artan uluslararasılaşma faaliyetlerinde en önemli etken kuşkusuz küreselleşme olgusu olmuştur. Küreselleşme üretim, teknoloji, rekabet ve tüketici davranışları konusunda yaşanan evrenselleşmeyi tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Dünya pazarlarında bu yönde görülen hızlı gelişme insan yaşamını ve uluslararası ilişkileri öylesine değiştirmektedir ki bundan etkilenmeyen hiçbir kişi, kurum ve ülke yok gibidir.⁹

Tüm bu bilgilerle birlikte işletmenin faaliyetlerini sürdürdüğü iç pazarı geniş ve potansiyeli yüksek bir pazar ise faaliyetlerini bulunmuş olduğu pazar dışına çıkarmaya çaba sarf etmez. Ancak eğer bulunduğu pazar ve sunmuş olduğu fırsatlar dar kapsamlı ise işletmeler uluslararası pazara yönelirler. Burada işletmeleri uluslararası pazarlara yönlendiren sebeplere değinmek gerekir. Kotler ve Keller'in 2018 yılında ifade ettiğine göre;¹⁰

- Uluslararası bazı pazarlar, yurtiçi pazarlardan daha karlı fırsatlar sunar,
- Şirketler, ölçek ekonomisini başarabilmek için daha geniş çaplı tüketici tabanına ihtiyaç duyarlar,
- Şirketler, sadece bir pazara bağlı olmayı en aza indirmek isterler,
- Şirketler, kendi ülkelerindeki pazarlarda küresel rakiplerine karşı atak yapmaya karar verirler,
- Müşteriler, yabancı ülkeleri ziyaret eder ve uluslararası hizmetleri beklerler.

1.2. İşletmelerin Uluslararası Pazarlara Giriş Şekilleri

Uluslararasılaşma süreci kavramsal olarak incelendikten sonra bir işletmenin uluslararası pazarlara hangi yollarla girebileceğinden bahsetmek gerekmektedir. Mevcut yerel pazarında talep edilen ürünü tüketici

⁹ Mehmet Karafakioğlu, Uluslararası Pazarlama Yönetimi (10th edn, Beta Yayınları 2019) 12

¹⁰ Philip Kotler and Kevin L. Keller, Pazarlama Yönetimi (15th edn, Beta Yayınları 2018) 219

ile kolayca buluşturan işletmeler için uluslararası pazarlar öngörüldüğü ölçüde kolay olmayabilir.

Bu nedenle işletmelerin girmek istediği pazarla ilgili çok sayıda bilgiyi ve belgeyi güvenilir şekilde toplaması ve toplamış olduğu verileri çok iyi bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir.

Tüm bunlarla birlikte pazara hangi yöntem ile gireceği konusu da netleşmiş olacaktır. Şöyle ki; her ülkenin kendine has ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı vardır. Bu yapı gerek verilerin toplanmasını, gerekse de toplanan verilerin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesini ya güçlendirmekte, ya da zorlaştırmaktadır.

O halde dış pazarlara yönelik pazarlama araştırmalarında; öncelikle ön araştırma olarak demografik-fiziksel çevre, politik çevre, ekonomik çevre ve kültürel-sosyal çevre gözden geçirilmeli; ikinci olarak, endüstrinin pazar potansiyeli, pazara giriş engeller (ticarete konulan gümrük, kota vb. sınırlandırmalar, patent ve markalar vb.) ve mamul potansiyeli (tüketici tercihleri, mahalli üretim, ithalat ve tüketim, rekabet araçları vb.) olarak analiz edilmeli ve üçüncü olarak da; işletmenin satış potansiyeli analiz edilmelidir. Bu son ve önemli aşamada, satış hacminin tahmini, ihracatla ilgili taşıma ve sigorta maliyetleri ile çeşitli diğer maliyet unsurları ve karlılığı etkileyecek piyasa fiyatı, rekabet gücü, kredi uygulamaları, döviz kuru vb. önemli hususlar üzerinde durulmalıdır.¹¹

Bu çerçevede uluslararası pazara girmeyi düşünen bir işletme için üzerinde durulması gereken birkaç pazara giriş seçeneği mevcuttur. Bu seçenekler incelenirken, pazarlanacak mamulün niteliği, düşünülen pazarla ilgili çevresel faktörler ve işletmenin kaynaklarını (finansal, beşeri ve maddi) ne ölçüde buraya bağlanacağı gibi hususlar göz önünde tutulmalıdır. Söz konusu seçenekler, en az riskli, en az düzeyde taahhüt ve kaynak tahsisini gerektiren **“ihracattan”** başlayarak, sırasıyla, **“lisans verme”**, **“üretim sözleşmesi”**, **“yönetim sözleşmesi”** ve **“ortak mülkiyet”** şekillerindeki ortak hareket etme ve en fazlasını gerektiren **“direkt yatırımdır”**.¹²

¹¹ S. Tamer Çavuşgil, ‘Guidelines For Export Market Research’(1985), Business Horizon 27, 28

¹² Mucuk (n 2) 324

2. HEDEF PAZAR ARAŞTIRMASI ve TİCARİ İSTİHBARAT

İşletmelerin ulusal pazarlarda ortaya koyduğu büyüme ve gelişime paralel olarak farklı nedenlerle uluslararasılaşmaya başladığını, bunun da aşamalı olarak gerçekleştiğini ve bu sayede ürünlerini ve hizmetlerini sadece ulusal pazarlarda hedef kitleye sunmak için değil, aynı zamanda uluslararası pazarlara da sunduğunu kapsamlı olarak inceledik.

Aslında bu süreç işletmeler için büyüme ve gelişimin doğal bir süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcutta yer aldığı pazarın olanakları, devletin yaklaşımı ve sunmuş olduğu teşvikler ve destekler, ürünlerin ve hizmetlerin diğer ülke pazarları için de kabul edilebilir nitelikte olması, yatırımlar sonrasında ortaya çıkan arz fazlası, rekabetin daha az yaşandığı “mavi okyanuslara” açılma arzusu vb. tüm nedenlerle işletme yönetimi açısından uluslararası pazarlara açılmak bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda işletme tarafından sunulan ürünlerin ve hizmetlerin pazarlama karması dikkate alınarak, diğer ülkelerin pazarlarına nasıl, ne oranda ve hangi strateji ile sunulması gerektiği ayrıca önem arz etmektedir. İşletmeler tarafından sunulan ürünler ve hizmetler; bazen girilen hedef pazar ülkesi için yenilikçi bir ürün olurken, bazen de hâlihazırda tüketilen ancak fiyat rekabeti, kârlılık, kalite vb. nedenlerle nihai tüketicide fark yaratan bir unsur olarak pazarlamaya konu olmaktadır.

Hedef pazar araştırmalarını ve seçimini gerçekleştirmeden önce işletmeler öncelikle sunmuş olduğu mal ve hizmete göre pazarı bölümlendirmeli, sonrasında elde etmiş olduğu her türlü veriyi değerlendirerek işletmenin ilgi alanına giren hedef pazarları belirlemeli ve en son olarak hedef pazarda yer alan tüketicilerin zevk ve tercihlerinde her daim akılda kalacak şekilde doğru konumlandırma yapmalıdır.

2.1. Uluslararası Pazarda Hedef Pazarın Seçimi

İşletmelerin uluslararasılaşma sürecine girdikten sonra tartışacağı en önemli konuların başında hangi giriş yöntemi ile pazara girileceği kadar, hangi pazara girileceği de ayrıca önem arz etmektedir. Bu kapsamda işletme yöneticileri uluslararası pazarlarda kendi ürünleri ve hizmetleri için en uygun pazarları belirlemek, o pazarları kendi için bölümlenmek ve en son olarak sağlıklı bir seçim süreci ile girilecek pazarı belirlemek gerekmektedir.

Bu süreç kısaca hedef pazar seçimi olarak adlandırılmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki; bir işletmenin üretmiş olduğu veya sunmuş olduğu ürünlerin ve/veya hizmetlerin alıcısı tüm dünyadır. Ancak tüm dünyanın alıcı konumunda olduğu bir gerçek içinde; rekabet, sözleşmeler, anlaşmalar, engeller, kotalar vb. birçok etken uluslararası pazarlamayı olumlu/olumsuz etkilemektedir.

Bazı durumlarda işletmelerin yapmış olduğu araştırmalar ve değerlendirmeler neticesinde seçmiş olduğu pazarlar doğru pazar olmayabilir. Bu şekilde yanlış pazar seçimi çoğunlukla iki tür maliyete yol açar: yanlış pazara başarısızca girmeye çalışmanın gerçek maliyeti ile buna bağlı olarak ortaya çıkan fırsat maliyetleri, sözgelimi, ürünün daha başarılı olabileceği pazarlara girme fırsatını kaçırma gibi. Bununla birlikte doğru pazarları ve doğru giriş sırasını seçmek, rekabet stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Başarılı firmalar genellikle, pazarları benzerliklerine göre gruplayıp, koşullara bağlı pazarlama çalışmalarını yoğunlaştırmaya ya da çeşitlendirmeye dayalı bir politikayı önceden belirleyip, en uygun uluslararası rekabet avantajı sağlayacak giriş sıralaması yaparak dengeli bir pazar portföyünde faaliyet gösterirler.¹³

Aslında çoğu ülke kendi koyduğu kurallar bütününde uluslararası pazarlardan gelen ürünleri ve hizmetleri kabul etmektedir. Özellikle gelişmiş olan ülkeler kendi üreticisi veya işletmesini hatta markalarını korumak amacıyla uluslararası pazarlardan gelen benzer ürünlerle ilgili ticareti minimize etmek için ciddi önlemler almaktadırlar. Diğer taraftan az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelere ise durum gelişmiş ülkelere farklıdır. Gerek dünya nüfusu içinde pazar büyüklüğü dikkate alındığında az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelere yaşayan nüfusun fazla olması, gerekse de dünyanın ihtiyaç duyduğu yer altı ve yer üstü zenginliklere sahip olmak gibi ayrıcalıklar bu ülkeleri uluslararası arenada farklı kılmaktadır.

Hedef pazarın seçim sürecinde pazar kavramına da ayrıca değinmek gerekmektedir. Bu kapsamda uluslararası pazarlamada pazar; bazen bir ülke, bazen bir ülkenin içinde bir bölge, bazen de birkaç ülkenin oluşturduğu bir grup ülke anlamına gelir. Yine bazen pazar, belli bir ülkedeki tüketici ya da endüstriyel kullanıcıların bir bölümü anlamına gelebileceği gibi, birçok ülkede aynı anda bulunan birbirine benzeyen tüke-

¹³ Frank Bradley, Uluslararası Pazarlama Stratejisi'nin İçlem Er (eds), (1st edn, Bilim Teknik Yayınevi 2002) 150

ticiler anlamına da gelir. Görüldüğü gibi uluslararası pazarlama, her zaman bir ülke anlamına gelmez.¹⁴

Bu kapsamda değerlendirildiğinde uluslararası pazarlar potansiyel pazarlar ve aday pazarlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Potansiyel pazarlar ürünlerin ve hizmetlerin girebileceği pazarları ifade ederken, aday pazarlar ise o potansiyel pazarlar içinden ürünlerin ve hizmetlerin sağlıklı bir şekilde dağıtılacağı, tutunabileceği pazarları ifade etmektedir.

Bu açıdan bakıldığında ürün stratejileri oluşturulurken her ülke tek bir pazar gibi ele alınmamalı, o pazarın çeşitli bölümleri de incelenip, stratejileri bu bölümlere göre ayarlanmalıdır. Herhangi bir ülkenin pazarının tümü ihracı planlanan ürünün potansiyel alıcısı olamaz. Belirli bir ürünün muhtemel müşterileri bazı özellikleri paylaşan bir pazar bölümünü oluşturur.¹⁵

Bu doğrultuda hedef pazarı belirlerken pazarı dilimlere ayırmadan önce pazarın doğru tanınmasına dikkat etmek gerekir. Pazarın tümü doğru tanımlanmazsa, farklı pazar bölümleri yeterince fark edilemez. Örneğin; pazar uçak yolcusu olarak tanımlanmış ise, sadece belirli uçuş hatları akla gelir. Pazar toplu taşıma araçları ya da seyahat olarak tanımlanırsa, çok değişik pazar türleri ortaya çıkar.¹⁶

Hedef pazar bölümleri belirlenince, ihraç edilecek ürün hedef alınan pazar bölümünün özelliklerine göre değiştirilip daha cazip hale getirilebilir ya da değişik bölümlere seslenebilmek için farklılaştırılabilir. Hedef bölümün özellikleri yakından izlendiği için o kitlenin davranış ve arzularındaki değişimler erken öğrenilip ürün ve stratejileri hızla değiştirilebilir. Ürünle ilgili mesaj da pazar bölümünün özellikleri göre ayarlanabilir ve bölümün en çok kullandığı iletişim mecralarında verilebilir.¹⁷

Tüm bunlarla birlikte hedef pazarın seçimi sonrasında işletmeler işgücü ve sermaye kaynaklarını analiz etmeli, pazara sunacaklarının ürünün özelliklerini ve ürün yaşam eğrisindeki yerini gözden geçirmeli, pazarın yapısını, ürün ve hizmet ile ilgili rekabetin durumunu, ayrıca

¹⁴ Murat Özcan, *Uluslararası Pazarlama*, (1st edn, Türkmen Kitabevi 2000) 80

¹⁵ Muhammed Asif Yoldaş, *Küresel Boyutlarıyla Uluslararası Pazarlama*, (1st edn, Nobel Yayınları 2020) 186

¹⁶ Yoldaş (n 15) 188

¹⁷ Cem Kozlu and Hüseyin Karaca, *Uluslararası Pazarlama Dijitalleşen Dünyaya Yeni Yaklaşımlar* (15th edn, Türkiye İş Bankası Yayınları 2019) 113

sahadan elde etmiş olduğu istihbarat bilgileri ayrıca bir değerlendirmeye yapmak zorundadır.

2.2. Hedef Pazar Seçim Stratejileri

İşletmeler ulusal pazarların dışına açılmaya karar verdikten sonra öncelikle uluslararası pazarlara hangi ürünleri ve hizmetleri, hangi potansiyel ülkelere ihraç edeceklerine karar verirler. Bu kararın verilmesinden sonra çok farklı ve çok çeşitli olan ülkeler ve söz konusu ülkelerin pazar yapısı, ekonomik gelişim düzeyi, kültürel uygunlukları, ürünlere ve hizmetlere olan toplam talep vb. unsurlar belirli kriterlere göre değerlendirilerek bölümlendirmeleri yapılır. İşletmeler yapılan bölümlendirme çalışmaları ve ortaya çıkan verileri en son olarak hedef pazarın seçiminde kullanırlar.

Zikmund ve Amico'nun (akt. Mucuk, 2017) 2004 yılında ifade ettiği üzere; işte bu "hedef pazar seçimi" karar sürecinde önce strateji seçimi yapılmalıdır; bu takdirde başlıca dört alternatif stratejiden birinin seçilmesi söz konusudur:¹⁸

- Farklılaştırılmamış pazarlama (tüm pazar) stratejisi
- Farklılaştırılmış pazarlama (çok bölüm) stratejisi
- Yoğunlaştırılmış pazarlama (tek bölüm) stratejisi
- Mikro pazarlama stratejisi

3. İhracatta Hedef Pazar Araştırması Kavramı

Uluslararası pazarlara açılmaya karar veren işletmeler için en önemli kararın; pazara sunmuş olduğu malların ve hizmetlerin hangi ülkeler için uygun olduğu ve hangi ülkelere satılabileceği konusunda vereceği karar olduğunu ifade etmiştik. Burada karşımıza çok kriterli bir karar verme süreci karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan tüm dünya pazarlarının işletmenin hedef kitlesinde yer aldığı gerçeği varken, diğer yandan gerek ekonomik gerek sosyal olarak ülkemize uygun, gerekse de risklerin içinde yer almadığı alternatif ülkeler içinden tercih yapılma zorunluluğu vardır.

Bu konuda işletmenin ilgili birimleri mevcut pazarlama karması içinde uluslararası pazar için en doğru kararı vermek zorundadır. Bu

¹⁸ William G. Zikmund and Michael D'Amico, Effective Marketing (3rd edn, Cincinnati: Ohio: South Western/Thompson 2002) 196-203

doğrultuda uluslararası pazarlamada piyasa veya pazar, arz ve talebin karşı karşıya geldiği gerçek ve sanal bir yerdir. Bir yerde ürün, hizmet, sözleşme veya finansal araçlar, doğrudan veya aracılar vasıtasıyla para karşılığında veya takas edilerek alış veriş işlemi yapılır.¹⁹

Bu çerçevede pazarın ülkemizden mal ve hizmet satacak işletme için seçilen pazarın; uluslararası arenada belli bir itibara, saygınlığa sahip olması ve/veya genel kabul görmüş ticari engellerden uzak olması, ekonomik, lojistik ve sosyo-kültürel olarak uygun olması, sürdürülebilir ticaret hacmine sahip olması, ticari ve rekabet istihbaratı açısından sağlıklı bilgi alışverişine sahip olması ve en önemlisi tahsilat ve ödemelerde tanımlanamayan risklerden uzak olması gerekmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında işletmeler ve özelde de pazarlama yönetimleri mevcut ve muhtemel pazarlara ilişkin olarak; pazara giriş, pazardan çıkma, rekabete karşılık verme, fiyat belirleme, ürün geliştirme, farklılaştırma, konumlandırma, çeşitlendirme gibi kararlar alırken; tüketici davranışlarını anlama, onlara mesaj iletme ve onların geri bildirimlerini takip etme, rakiplerin hamleleri ve bu hamlelerin sonuçlarını takip etme gibi çok sayı ve türdeki konuda bazen çok farklı içerikte bilgiye ihtiyaç duyar. Her geçen gün artan bu ve benzeri çok sayıdaki bilgi ihtiyacının karşılanabilmesi için pazar ve pazarlama araştırmaları yapması kaçınılmazdır.²⁰

3.1. Hedef Pazar Araştırması Analizleri

Hedef pazar araştırmalarında bazı analizler, daha sonraki bölümde ele alacağımız ve piyasada bilinen kaynaklardan toplanan bilgiler ışığında değerlendirmeye konu olan analizlerdir. Bu veriler tamamen sahadan toplanan gerçek ve kaynağı doğrulanmış nicel ve nitel veriler olmakla birlikte, ölçümlemeye de olanak sağlayan verilerdir. Bu veriler sayesinde işletmeler pazarı daha iyi analiz etmekte ve karar verme süreçlerini bu analiz sonuçlarına göre yapmaktadırlar. Bu analizler; ekonomik çevrenin analizi, sosyal ve kültürel çevrenin analizi, politik ve hukuki çevrenin

¹⁹ Erdoğan Taşkın, Uluslararası Pazarlama Güncel Küresel Yaklaşımlar (2nd edn, Türkmen Kitabevi 2017) 88

²⁰ Ömer Torlak, Pazar ve Pazarlama Araştırması (1st edn., İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2021) 8

analizi, rakiplerin ve fiyatların analizi, teknolojik çevre analizi ve demografik çevre analizleridir.

3.2. Ticari İstihbarat Kavramı ve Pazarlama Stratejisi İlişkisi

Hedef pazar araştırmalarının en önemli ve bağımsız süreçlerinden birisi de ticari istihbarattır. Özellikle veri iletişimin geliştiği günümüz küresel dünyasında internet adı verilen mecra içinde çoğu bilgiye ve dokümana ulaşmak mümkündür. Hatta uluslararası pazara konu olan çoğu verinin doğruluğu teyit edilmiş olan veri olduğu noktasında herhangi bir şüphe yoktur. Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi çoğu uluslararası kuruluşun internet sayfalarından kullanıcıya sunduğu dış ticaret rakamları ve buna bağlı olarak sunduğu pazar bilgileri, uluslararası pazara ulaşmak isteyen işletmeler için en önemli kaynaklardır.

Bu doğrultuda ticari istihbarat; doğru kabul edilebilir kaynaklardan elde edilen (farklı kaynaklar tercih edilir) tüm bilgilerin hem genel stratejiye yönelik olarak hem de bir pazardaki pratik operasyonlara temel olacak şekilde dönüştürülmesi ve yorumlanması ile elde edilir. Örneğin, herhangi bir pazardaki rakiplerimizin her türden bilgisi ticari değildir. Firma yöneticilerinin isimleri, son beş yıllık bilançoları, ciroları, katıldıkları fuarlar, satıcı sayıları, makine parkuru, bu türden bilgilerdir ve ticari olarak değerlendirilirler.²¹

Bu açıdan bakıldığında ticari istihbarat; özel uygulamalar için temel alınan pazardaki rakiplere ilişkin bilgilerdir. Süreç olarak ticari istihbarat rekabet avantajı için bilinen veya potansiyel rakiplerin bilgilerini toplayan, analiz eden ve değerlendiren bir sistemattir.²²

3.3. Hedef Pazar Araştırması ve Ticari İstihbarat Bağlamında Ülke Seçimini Belirleyen Kriterler

İşletmelerin sürdürülebilir büyümeyi sağlamak üzere özellikle gelişme dönemlerinde ulusal pazarların dışında uluslararası pazar arayışla-

²¹ Yaman Koç, Ticari İstihbarat ve Çağdaş İstihbaratın Stratejisi (1st edn. Gazi Kitabevi, 2011) 187

²² Mehmet Ali Köseoğlu and Erdal Akdeve, Rekabet İstihbaratı (1st edn. Nobel Yayınları, 2013) 7

rına başladığını ifade etmiştik. Ancak ulusal pazarlar dışında uluslararası pazarlar çoklu disipliner yaklaşım içermektedir. Pazarlama karmasının belli bir plan ve strateji ile ele alınmasını gerektiren uluslararasılaşma süreci işletmelerin yaşam döngüsü için de önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu süreç pazar araştırması ile başlayarak, planlama, analiz ve uygulama ile sona ermektedir. Öncelikle potansiyel pazarlar “hedef” ve “öncelikli” pazar olarak ayrıştırılmakta, sonrasında ise hedef pazarlara ilişkin toplanan verilere ve bilgilere istinaden uluslararası pazara giriş kararının yöntemi belirlenmekte ve uluslararasılaşma süreci başlanmaktadır. Bu girişim işletme içinde oluşan farkındalık ile kapsamı genişletilerek sürdürülebilir hale getirilmektedir.

Bu bağlamda gerek hedef pazar araştırması süreçlerinde, gerek ticari istihbarat çalışmalarında gerekse de fiili olarak gerçekleşen dış ticaretin süreçlerinde analitik çalışmamızda kullanmış olduğumuz yedi ana kritere dikkat çekmek isterim. Bu kriterler:

- Sürdürülebilir ticaret hacmi potansiyeli,
- Ekonomik, politik uygunluk,
- Sosyo-kültürel uygunluk,
- Hedef pazar repütasyonu,
- Pazara girişte ticari istihbarat kapasitesi,
- Lojistik uygunluk seviyesi,
- Ödeme/Tahsilat Risk düzeyi.

3.3.1. Sürdürülebilir Ticaret Hacmi Potansiyeli

İşletmelerin hayatlarını sürdürmeleri için önemli olan husus; müşterilerden gelen siparişlerin devamlılığını sağlayarak kârlılığını düzenli olarak arttırmak ve bu sayede yeni yatırımlar yaparak işletmeyi büyütme-
dendir. Bunu tesis etmek için en önemli konuların başında ulusal pazarda her daim olan rekabetten kendisini kurtararak uluslararası pazarlarda sunmuş olduğu ürün ve hizmet için en uygun pazarı bulması gerekmektedir.

Bu çerçevede ulusal pazarda sağlamış olduğu ürün ve hizmet bilinirliğini uluslararası pazarlarda da oluşturacak gerekli altyapıyı tesis etmek gerekmektedir. Bunun için hedef pazarda gerçekleştirilecek tüm görüşmelerde ve işlemlerde potansiyel müşteriye her türlü güveni vermek ve bu güveni uzun vadede özellikle korumak gerekmektedir.

Uluslararası pazarda kalıcı olmak ve ihracatı belli bir doğrultuda arttırmak işletmenin ana hedefleri arasında olması gerekmektedir. Bununla birlikte potansiyel pazar olarak belirlenen ülkelerin, ülkemizden yapılacak olan uluslararası ticarete düzenleyici kural veya engel koymaması da ayrıca önemlidir.

3.3.2. Ekonomi Politik Uygunluk

Uluslararasılaşma sürecinde en önemli konulardan olan ekonomik ve politik uygunluk işletmeler için de önemlidir. Ekonomik olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri dış ticaretten en çok pay alan ülkeler konumundadır. Belirli bir gelişmişlik düzeyinde olan ve her yıl pozitif yönde büyüyen ülke ekonomileri, kaliteli ürünleri uygun fiyatlarla temin ederek uluslararası ticaretten daha çok pay almakta ve bu sayede ülke refahına olumlu yönde katkı sağlamaktadır.

Bu ve buna benzer pazarlar her daim işletmeler için ya hedef pazar olmakta ya da öncelikli pazarlar olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan kişi başına gelirin düşük olduğu ülkeler ise potansiyel pazar olarak değil sınırlı sayıda ürün ve hizmet talep eden ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda olan ülkeler yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin olduğundan daha çok gelişmiş ülkelere hammadde temin eden ülkeler konumundadır.

Politik uygunluk olarak en çok dikkat edilmesi gereken konu istikrardır. Ülke içinde politik ve siyasi istikrarını sağlayamamış olan ülkelerde yer alan riskler söz konusu ülkelere olarak ticareti olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebepten ötürü hedef pazar seçiminde girilecek ülkedeki politik atmosferin özellikle ülke içinden temin edilecek ticari istihbarat bilgileri çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

3.3.3. Sosyokültürel Uygunluk

Kültürel ve sosyolojik yakınlık uluslararası ticareti etkileyen unsurlardan biridir. Özellikle kültürel olarak birbirine yakın olan ülkeler arasında gerçekleşen ticaret sürdürülebilir ve kalıcı olmaktadır. Bu konu öyle önemlidir ki çoğu işletme; hedef ülkeye ait kültür normları çerçevesinde ürün geliştirmek, satış yapmak, reklam hazırlamak kısaca farklı bir pazarlama politikası izlemek zorunda kalmaktadırlar.

3.3.4. Hedef Pazar Repütasyonu

Repütasyon kelime anlamı olarak “itibar” demektir. Hedef pazar repütasyonu ise tecrübe ve bilgi-birikim çerçevesinde söz konusu ülke için itibarı zedeleyen bir hususun olup olmadığıdır. Örneğin bazı ülkeler için yazılı olarak olmasa da uluslararası ticaretin kuralına uymadıkları ifade edilir ve bu tartışma diğer ülkelerin işletmeleri için risk unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ve buna benzer güven sarsan ilişkilerin tamamı hedef pazar olarak belirlenmiş olan pazar için olumsuz bir görüntü sergilemektedir.

3.3.5. Pazara Girişte Ticari İstihbarat Kapasitesi

Uluslararası pazarlara girmek isteyen işletmeler için birincil ve ikincil kaynaklardan gelen veriler kadar ticari istihbarat niteliği taşıyan bilgilerde çok önemlidir. Bu bilgiler ulusal kanallardan edinildiği gibi, hedef pazar içindeki uzmanlardan da temin edilmektedir. Ürün ve/veya hizmet, ekonomik ve siyasi olarak tüm bilgileri şeffaf olarak paylaşan hedef ülkelerde bilgiye erişim kolay olduğundan ticaret sürdürülebilir, uzun vadeli ve güvenle ilerlerken, veri ve bilgi kirliliğinin olduğu ülkelerde ise ticaret kısa vadede sona ermektedir.

Teknoloji ve iletişim alanında meydana gelen pozitif gelişmeler ticari istihbarat niteliği taşıyan bilgiye erişimi kolaylaştırmış olsa da çok sayıda kaynaktan gelen enformasyonun da artmasına neden olmuştur. Bu nedenle işletmeler veriye ve bilgiye kolayca ulaşacak hedef ülkeler arasında ticaret yapmayı tercih etmektedirler.

3.3.6. Lojistik Uygunluk Seviyesi

Uluslararasılaşma sürecinin ülkeler açısından en önemli sorunlarının başında lojistik ve coğrafi uzaklık gelmektedir. Özellikle son yıllarda uluslararası taşımacılığın ciddi sorunlarla karşı karşıya geldiği bir ortamda işletmeler, ürünlerini ve/veya hizmetlerini hedef ülkeyi tercih ederken sorunsuz bir şekilde taşıyacak ülkeleri tercih etmektedir. Her ne kadar küreselleşme ile sınırların ortadan kalktığı ifade edilse de sipariş geçilen ürünlerin bir bölgeden bir bölgeye transfer edilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle lojistik olarak uygun olan ülkeler işletmeler için daha cazip olmaktadır.

Diğer taraftan coğrafi uzaklık da uluslararasılaşma sürecini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Uluslararası ticarete yeni başlayan işlet-

meler için yakınlık çok önemlidir ve ihracatın ilk adımları o ülkelere yapılarak başlar. Bu yönüyle gerek lojistik sektöründe yaşanan sorunlar, gerekse de coğrafi olarak birbirlerine uzak olan ülkeler arasında ticaret sürdürülebilir olmamaktadır.

3.3.7. Ödeme/Tahsilat Risk Düzeyi

Uluslararası ticarete düzenleyici çok sayıda kuralın olduğu konuların başında ödeme ve tahsilat riski gelmektedir. İhracatı gerçekleştiren işletme için alacağını tahsil etmek ve buna bağlı olarak yatırımlarını ve kârlılığını sürdürmek esastır. Çok sayıda hedef ülkede ödeme/tahsilat uluslararası normlara ve anlaşmalara bağlanmış olarak garanti altına alınmış olsa da belli bir dönemden sonra oluşan güven bu kuralların esnetilmesi sebep olmaktadır.

Bu süreç ürünü ve hizmetini ulusal sınırlar dışına gönderen ihracatçı kadar ithalatçı işletme için de önemlidir. Çünkü ithalatçı işletmenin ödemesini göndermesi için ürünü/hizmeti tam ve eksiksiz olarak belirlenen niteliklerde ve sayıda teslim alması gerekmektedir. Karşılıklı güven ilişkisi içinde ve kurallar bütününde hareket edilse de özellikle toplam siparişin yüklü olduğu ihracatlarda bu risk her daim öncelikle değerlendirilmesi gereken kriterdir.

4. HEDEF PAZAR ARAŞTIRMALARI VE TİCARİ İSTİHBARAT KRİTERLERİ BAĞLAMINDA ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ (AHP) MODELİ İLE ÜLKELER ARASI KARŞILAŞTIRMA

Yargısal örneklem metodu; araştırmaya konu olan çalışma ile ilgili konusunda uzman işletme ve yöneticilerinin tercih edilmesidir. Bunun temel amacı, örneklem üzerinden bir genelleme yapmak değil, konuya ilişkin yetkili kişilerden alınan veriler sayesinde derinlemesine bir araştırma yapmaktır. Bu metot; çok sayıda kriter dikkate alınarak analize konu edildiğinden daha fazla açıklamaya ve araştırmaya yönelik konularda tercih edilmektedir. Bu sebeple nicel hipotezleri test etmek yerine hipotezler geliştirmeye ve nitel araştırmalar gerçekleştirme süreçlerinde kullanılmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak da derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Bölüm içerisinde detaylı olarak anlatılacak olan analizler ve yorumlar, hedef pazar seçiminde işletmeler için yol gösterici olacaktır. Teorik olarak işleyen bir sistemin pratikte ne gibi sonuçlar vereceği izlenmiştir.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Konusu

Çalışmanın temel amacı; ulusal pazarlar dışında uluslararası pazarlara yönelmek isteyen işletmelerin analitik, sistematik ve akademik bir temele dayalı; hedef pazar araştırmaları ve ticari istihbarat niteliğindeki nitel ve nicel verilerin analiz edilerek T.C. Ticaret Bakanlığı'na ülkemiz için belirlenen hedef ülkeler içinde en uygun pazarları belirlemek ve mevcutta yer alan tek sektör, tek ürün, tek ülke bazlı çalışmalardan ziyade çok sayıda ülke, çok sayıda kriter ile analiz ederek, bu yönde gerçekleşen çalışmaları geliştirmektir. Başlıca amaç; hedef pazarın seçiminde dünyanın farklı kıtalarında yer alan, farklı özelliklere sahip 15 ülkeyi çok yönlü olarak değerlendirmeye tabi tutarak kapsamlı bir ülke analizi oluşturmaktır.

Çalışmanın diğer amaçları ise şu şekildedir;

- Hedef pazar araştırmaları ve ticari istihbarat ile elde edilen ve işletmelerin uluslararası pazarlara açılması için çok önemli olan kriterler üzerinden hedef pazarın belirlenme sürecini ve yapısını açıklamak,
- İşletmeler için uluslararası pazarların belirlenmesinde çok yönlü kriterlerin analiz edilmesi sürecini işlemek ve önemini benimsetmek,
- Disiplinler arası yaklaşımı; hem literatür, hem de uygulama anlamında tesis etmek,
- Sosyal bilimlerde kullanılan uygulama yöntemlerine (SPSS, Mülakat, Anket vb.) ek olarak farklı disiplinlerde kullanılan bir yöntem olan AHP modelini tanıtmak ve geliştirilen yönleri ile hedef pazar seçimi ve uluslararası ticarete yapılacak çalışmalarda uygulanmasını teşvik etmektir.

4.2. Hedef Çalışma Evreni

Çalışmanın hedefine genel olarak ulusal pazarlara ek olarak uluslararası pazarlara da ticaret yapan işletmeler alınmış olmakla birlikte, özel olarak en az 10 en fazla 30 ülkeye ticaret yapmakta olan işletmeler tercih edilmiştir. Hedef pazar araştırmaları ve ticari istihbarata konu olan çalışmaların tamamında işletmeler ürün ve/veya hizmet için tek ülke üzerinden hedef pazar analizi yapmakta ve sektörel olarak bir sonuca varılmamaktadır. Bu çalışmada hem altı sektörde (gıda, otomotiv, elektrik-elektronik, kimya, tekstil ve makine) faaliyet gösteren işletmeler seçilmiş, hem de çok sayıda ürünün yine çok sayıda kriter üzerinden değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Bu evren içerisinde ise özel olarak ihracat kapasitesi olan ve en az 10 en fazla 30 ülkeye ihracat yapmış olan işletmeler seçilmiştir. Buna ilave olarak çalışmada 15 ülke tercih edilmiştir. Söz konusu ülkeler T. C. Ticaret Bakanlığı tarafından her yıl düzenli olarak hazırlanan “İhracat Ana Planında” yer alan ülkeler olup, son beş yılda ihracatı düşünen ülkeler için tekrarladığı ülkeler arasından seçilmiştir.

Tabloda da görüldüğü üzere T. C. Ticaret Bakanlığı her yıl hazırlanmış olduğu hedef pazarlar ve öncelikli pazarlar raporunda belirlemiş olduğu ülkeler içinde analizimizi sağlıklı bir şekilde tamamlayacak, ülkemizde yerleşik 25 firma ile yapılan görüşmeler sonrasında belirlenen ülkelerdir

Tablo 2. T. C. Ticaret Bakanlığı’nca Belirlenen Son Beş Yılın Hedef Ülkeleri

Ülkeler	2017 İhracat Dolar	2018 İhracat Dolar	2019 İhracat Dolar	2020 İhracat Dolar	2021 İhracat Dolar	2021 YILINA GÖRE YÜZDELİK DAĞILIMI	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE ARTIŞ ORANI	2017 YILINA GÖRE ARTIŞ ORANI
Rusya						17,88%	27,03%	93%
Federasyonu	2.734.315.893	3.399.662.315	3.852.993.806	4.164.184.889	5.289.612.607			
Özbekistan	680.104.359	951.457.612	1.135.488.001	1.005.495.381	1.658.251.865	5,60%	64,92%	144%
Fas	1.657.717.765	1.989.591.379	2.307.575.659	1.992.425.762	2.887.274.472	9,76%	44,91%	74%
Etiyopya	338.513.538	321.570.234	378.026.384	225.297.198	349.818.513	1,18%	55,27%	3%
Kenya	152.255.578	207.788.986	217.552.549	208.564.418	311.179.766	1,05%	49,20%	104%
Güney Afrika								
Cumhuriyeti	485.069.919	534.230.712	552.388.943	555.386.190	837.041.392	2,83%	50,71%	73%
Meksika	441.432.663	600.402.453	601.407.642	488.141.353	761.605.133	2,57%	56,02%	73%
Brezilya	384.904.079	489.885.182	478.496.751	566.636.721	1.000.366.268	3,38%	76,54%	160%
Irak	9.054.612.317	8.346.025.862	8.997.643.075	8.077.167.546	10.003.529.869	33,81%	23,85%	10%
Hindistan	758.560.340	1.121.411.888	1.086.564.961	813.993.816	1.225.573.744	4,14%	50,56%	62%
Malezya	286.255.433	365.402.566	345.090.771	369.752.993	429.534.532	1,45%	16,17%	50%
Çin Halk Cumhuriyeti	2.936.261.788	2.912.538.278	2.586.637.371	2.657.019.713	3.366.110.271	11,38%	26,69%	15%
Güney Kore	584.114.967	928.982.000	885.843.341	1.053.684.229	942.353.691	3,18%	-10,57%	61%
Japonya	411.531.046	479.383.643	490.111.796	433.751.031	513.757.685	1,74%	18,45%	25%
İngiltere	9.603.189	11.107.336	11.281.350	11.236.969	13.705.148	0,05%	21,96%	43%
GENEL TOPLAM	20.915.252.874	22.659.440.446	23.927.102.400	22.622.738.209	29.589.714.956			

Kaynak: T. C. Ticaret Bakanlığı, (T. C. Ticaret Bakanlığı Web Sitesi, 30 Mayıs 2022) <https://ticaret.gov.tr/ihracat/pazara-giris/hedef-ve-oncelikli-ulkeler>, 30.05.2022.

4.3. Metodoloji ve Analiz Süreci

Literatürde hedef pazar araştırmaları ve ticari istihbarat niteliği taşıyan nitel ve nicel veriler kullanılarak yapılan saha çalışması, anket yöntemi, odak grupları, rapor karşılaştırması gibi birçok farklı araştırma yöntemi bulunmaktadır. Söz konusu yöntemlerin içinde rapor niteliğinde olan hedef pazar araştırmaları özellikle dış ticaret ve sosyal bilimler alanında çok sık hazırlanan çalışmalardır. Bu noktada hedef pazar ile ilgili toplanan veriler, istihbarat niteliği taşıyan bilgiler ile karşılaştırılarak mülakat ve/veya röportaj yöntemiyle tek ürün ve/veya hizmet, tek sektör ve tek pazar için kapsamlı raporlar hazırlanmaktadır. Bu çalışma ile amacım, farklı noktalara odaklanarak ve bakış açısını değiştirerek bilindik hedef pazar araştırmalarını çok sayıda kriterlerin birlikte değerlendirilmesi yardımıyla kırma çabasıdır. Belirtildiği üzere, çalışmada ortaya koyulan ana amaçlardan birisi de budur. Özellikle dış ticaret alanında birkaç makale, yüksek lisans ve doktora tezinde kullanılan AHP modeli, alanda daha çok kullanılır hale getirilmek istenmektedir. Bununla birlikte akademik çalışmalar için genel kabul görmüş AHP modeline yeni matrisler eklenerek güncel, analitik, sistematik ve daha uygun metod oluşturma çabası gösterilmiştir. Araştırmada kullanmış yöntemlerin ve analizlerin hiçbir aşaması, çalışmanın yürütüldüğü dış ticaret ve sosyal bilimlerin kabulleri ile çelişmemektedir.

Adım 1: İhracatçı firmalar için alternatif ülkelerin ve değerlendirme kriterlerinin tespit edilmesi,

Söz konusu süreç; T. C. Ticaret Bakanlığı’nca ihracatı hedefine almış olan işletmeler için belirlemiş olduğu hedef ülkeler raporunun son beşyılını inceleyerek başlamaktadır. Örneklem grubuna seçilmiş küçük ve/veya büyük hacimli ihracat yapan işletmelerle birlikte yapılan görüşmeler, incelemeler ve değerlendirmeler neticesinde ihracat potansiyelimizi yükseltme eğiliminde olduğumuz 15 alternatif ülke belirlemiştir. Bu ülkeler aynı zamanda analizimizin “alternatiflerini oluşturmaktadır. Buna göre ülkeler, “alternatifler”;

- Brezilya
- Çin Halk Cumhuriyeti
- Etiyopya
- Fas
- Güney Afrika Cumhuriyeti
- Güney Kore

- Hindistan
- Irak
- İngiltere
- Japonya
- Kenya
- Malezya
- Meksika
- Özbekistan
- Rusya

Daha sonra ilgili alternatif ülkeleri kendi aralarında derecelendirmek/değerlendirmek için, çeşitli kriterler tespit edilmiştir. Belirlenmiş olan kriterler yine örneklem grubuna seçilmiş küçük ve/veya büyük hacimli ihracat yapan işletmelerle birlikte yapılan görüşmeler, incelemeler ve değerlendirmeler neticesinde ve çok sayıda hedef pazar araştırması ve ticari istihbarat araştırmalarından türetilmiştir. Buna göre detaylarını 5. Bölümde aktarılmış olan “kriterler”;

- Sürdürülebilir Ticaret Hacmi Potansiyeli
- Ekonomik, Politik Uygunluk
- Sosyo Kültürel Uygunluk
- Hedef Pazar Repütasyonu
- Pazara Girişte Ticari İstihbarat Kapasitesi
- Lojistik Uygunluk Seviyesi
- Ödeme/Tahsilat Risk Düzeyi

Adım 2: Alternatif ülkelerin ve kriterlerin matrislerin oluşturulması,

AHP modeli çok sayıda kriter ve alternatifi içerdiği için kompleks bir yapıya sahiptir. Bu karmaşıklık; hem matrislerin anlamlı ve basit şekilde oluşturulması hem de analiz edilmesi süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Örneklemde yer alan uzman yetkililerin veri setlerini matrislere en kolay ve anlaşılır şekilde işleyebilmesi için azami özen gösterilmiş ve aşağıdaki örnek matrisler yapısı oluşturulmuştur;

Tablo 3. Analiz Matrisi

Sürdürülebilir Ticaret Hacmi Potansiyeli	BREZİLYA	ÇİN HALK CUM.	ETİYOPYA	FAS	GÜNEY AFRIKA	GÜNEY KORE	HİNDİSTAN	IRAK	İNGİLTERE	JAPONYA	KENYA	MALEZYA	MEKSİKA	ÖZBEKİSTAN	RUSYA	TOTAL
BREZİLYA	1															
ÇİN HALK CUM.		1														
ETİYOPYA			1													
FAS				1												
GÜNEY AFRIKA					1											
GÜNEY KORE						1										
HİNDİSTAN							1									
IRAK								1								
İNGİLTERE									1							
JAPONYA										1						
KENYA											1					
MALEZYA												1				
MEKSİKA													1			
ÖZBEKİSTAN														1		
RUSYA															1	
TOTAL																

Adım 3: İşletmeler içerisinde yargısal örneklem yoluyla belirlenen kişilerden ilgili alternatifleri ve kriterleri dikkate alacak şekilde verileri toplamak,

Yukarıda hazırlanmış olan analiz tablosu aşağıdaki tabloda yer alan değerler tablosuna uygun olacak doldurulmalıdır. Değerler tablosu şu şekildedir;

Tablo 4. AHP Değer Tanımları Tablosu

Önem Değerleri	Değer Tanımları
1	Her iki faktörün eşit öneme sahip olması durumu
3	1. Faktörün 2. faktörden daha önemli olması durumu
5	1. Faktörün 2. faktörden çok önemli olması durumu
7	1. Faktörün 2. faktöre nazaran çok güçlü bir öneme sahip olması durumu
9	1. Faktörün 2. faktöre nazaran mutlak üstün bir öneme sahip olması durumu
2.4.6.8	Ara değerler

Adım 4: Tutarlılık testlerinin yapılarak sonuca ulaşılması,

Adım 3'ten sonra girilen verilerin tutarlılık testlerinin yapılması gerekmektedir. bunun için;

- İhracat yapan işletmelerin uzman kişileri ve/veya yöneticileri tarafından yukarıda her bir kriter için hazırlanmış tablo değerler tablosundaki rakamlarla doldurularak analiz verileri toplanır,
- Doldurulan yatay tablonun üst kısmında kalan her bir matris için simetrik matrisler elde edilir, (Köşe matrisinin altındaki değerlerin bulunması, 1/ Veri) ve bu sayede normalizasyon matrisleri oluşturulur,
- Normalizasyon matrisindeki her satırın geometrik ortalaması alınarak, görelî ağırlık (Weights-W) matris değerleri bulunur,
- Verilerin işlendiği temel matris ile görelî ağırlık matrisinin çarpımı sonucunda tutarlılık matrisleri (D Matrisi) oluşturulur,
- Tutarlılık matrisi ile görelî ağırlık matrisi bölünerek ham oran sütunu hesaplanır,
- Ham oran sütununun aritmetik ortalaması alınarak λ max değeri bulunur,
- $(\lambda \text{ max} - n) / (n-1)$ formülü ile tutarlılık göstergesi (CI) hesaplanır,
- CI/RI formülü uygulanarak, Tutarlılık Oranı (CR) hesaplanır.

Tüm bu işlemlerin ardından tutarlı olan her bir matrisin değerlendirilmesi ve analizi sonucunda hedef ülke sıralaması ve kriter matrisi özet tablosu oluşturulmuştur. Buna göre kriter değerlendirme tablosu ve hedef ülke sıralaması şu şekilde oluşmuştur;

Tablo 5. Kriter Derecelendirme ve Değerlendirme Tablosu

KRİTERLER	w ₁	w ₂		w ₁₄	Geometrik ortalama	%
Ödeme/Tahsilat Risk Düzeyi	0,18	0,34	...	0,29	0,26	32%
Lojistik Uygunluk Seviyesi	0,22	0,08	...	0,19	0,17	21%
Ekonomik, Politik Uygunluk	0,06	0,09	...	0,17	0,12	15%
Sürdürülebilir Ticaret Hacmi Potansiyeli	0,08	0,18	...	0,05	0,10	13%

Hedef Pazar Repütasyonu	0,18	0,14	...	0,03	0,07	9%
Pazara Girişte Ticari İstihbarat Kapasitesi	0,04	0,06	...	0,06	0,05	6%
Sosyo Kültürel Uygunluk	0,17	0,03	...	0,14	0,04	5%

Tablo 6. Ülke Sıralaması Nihai Sonuç Tablosu

ÜLKELER	STH		EPU		SKU		HPR		PGTİK		LUS		ÖTRD		NİHAİ SONUÇ	YÜZDELİK DAGILIM
	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları		
BREZİLYA	0,02	0,10	0,03	0,12	0,04	0,04	0,03	0,07	0,04	0,05	0,02	0,17	0,03	0,26	0,02	4%
ÇİN HALK CUMHURİYETİ	0,05	0,10	0,06	0,12	0,04	0,04	0,06	0,07	0,07	0,05	0,05	0,17	0,05	0,26	0,04	8%
ETİYOPYA	0,01	0,10	0,01	0,12	0,02	0,04	0,02	0,07	0,02	0,05	0,02	0,17	0,02	0,26	0,01	2%
FAS	0,03	0,10	0,04	0,12	0,06	0,04	0,03	0,07	0,03	0,05	0,06	0,17	0,04	0,26	0,04	6%
GÜNEY AFRIKA	0,03	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,04	0,07	0,04	0,05	0,04	0,17	0,03	0,26	0,03	4%
GÜNEY KORE	0,04	0,10	0,06	0,12	0,06	0,04	0,05	0,07	0,06	0,05	0,04	0,17	0,08	0,26	0,05	8%
HİNDİSTAN	0,04	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,03	0,07	0,04	0,05	0,04	0,17	0,04	0,26	0,03	5%
IRAK	0,05	0,10	0,04	0,12	0,06	0,04	0,06	0,07	0,04	0,05	0,10	0,17	0,04	0,26	0,05	8%
İNGİLTERE	0,09	0,10	0,12	0,12	0,11	0,04	0,08	0,07	0,13	0,05	0,12	0,17	0,12	0,26	0,09	15%
JAPONYA	0,06	0,10	0,08	0,12	0,07	0,04	0,05	0,07	0,07	0,05	0,04	0,17	0,11	0,26	0,06	11%
KENYA	0,02	0,10	0,02	0,12	0,02	0,04	0,02	0,07	0,02	0,05	0,03	0,17	0,02	0,26	0,02	3%
MALEZYA	0,03	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,03	0,07	0,04	0,05	0,03	0,17	0,04	0,26	0,03	5%
MEKSİKA	0,03	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,03	0,07	0,03	0,05	0,02	0,17	0,03	0,26	0,02	4%
ÖZBEKİSTAN	0,03	0,10	0,03	0,12	0,05	0,04	0,03	0,07	0,03	0,05	0,05	0,17	0,04	0,26	0,03	5%
RUSYA	0,12	0,10	0,11	0,12	0,08	0,04	0,10	0,07	0,09	0,05	0,10	0,17	0,06	0,26	0,07	13%

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Uluslararasılaşma süreci bir işletmenin en önemli büyüme adımlarından birisidir. Gerek işletmelerin iç piyasadan elde etmiş olduğu bilgi birikim, gerekse de işletmenin büyürken dış pazarlara da ihtiyacı olduğunu görmesi ile başlayan uluslararasılaşma sürecinde en önemli etken; doğru pazara doğru ürün segmentasyonu ile girilmesidir.

Bu çerçevede literatürde çok sayıda çalışma, analiz ve hatta pazar araştırmaları bulunmaktadır. Hatta çoğu işletme spesifik olarak kendi

ihtiyaçları doğrultusunda hedef pazar araştırması yapmaktadır. Hedef pazar araştırmalarının çalışmamızda da detaylı olarak aktardığımız gibi çok farklı katmanları bulunmaktadır. İşletmeler öncelikle fırsatları ve faydaları ortaya koyarken, diğer taraftan riskleri de ön gördükleri faydazarar, SWOT vb. analizleri yaparak, raporlar hazırlamaktadır. Ayrıca bu raporları, çalışmaları profesyonel olarak hazırlayan danışman ve/veya çok uluslu şirketler vardır.

Hedef pazar araştırmalarında ele alınan en önemli konuların başında işletmenin sunmuş olduğu ürünle ilgili ticari bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler hedef pazarın seçiminde işletmeler için en önemli kaynaktır. Ancak bu bilginin tek başına bir anlam ifade etmediği de bir gerçektir. Şöyle ki; sunulan ürünün ve/veya hizmetlerin hedefe alınan pazarda iç kaynaklardan yeterli seviyede karşılanamadığı, dış pazarlardan da temin edilmesi yönünde bir gereksinim ortaya koyması bu pazara doğrudan bu bilgilerle girilecektir algısı yanlıştır.

Bu yüzden hedef pazar araştırmaları tek katmanlı olarak hazırlanan bir kaynak olmamalıdır. Çünkü sosyal bilimler ve hatta dış ticarete konu olan tüm çalışmalarda çok sayıda nicel ve nitel kritere sahip katmanların, kriterlerin süreci etkilediği ortaya konulmuştur. Sosyal bilimleri de diğer bilim dallarından ayıran en önemli özellikte budur.

Bu doğrultuda bir hedef pazar araştırması yapılırken öncelikle yukarıda ifade etmiş olduğumuz ekonomik çevre analiz edilmelidir. Ekonomik çevre analizinden sonra girilecek olan pazarın ülkemiz için sosyal ve kültürel olarak yakınlığı gerek sahadan gelen bilgiler, gerekse de istihbarat kanalları sayesinde elde etmiş olduğumuz nitel veriler ile ortaya konulmalıdır. Bu konuya fazlaca önem veren ülkeler açısından kültürel olarak yakın olmadığımız ülkelerin İşletmenin sunmuş olduğu ürünler ve/veya hizmetler tercih ettiği ürünler olmayacaktır.

Hem ekonomik çevrenin analiz edilmesi hem de sosyal ve kültürel çevrenin analizi sonrasında yine en önemli konularında başında dış ticarete konulan engellerin ve hukuki yaptırımların da içinde yer aldığı politik ve hukuki çevre analizi gelmektedir. Bu analizin ardından rakiplerin ve pazara sunmuş olduğu ürünlerin özellikleri ve fiyatları analizi gelmektedir. Bu analizler hedef pazar araştırmasında mutlaka olması gereken analizler olup bunlara ek olarak istihbarat kanallarından gelen veriler ve bilgiler ışığında teknolojik gelişmişlik düzeyi ve demografik yapının analizi de araştırmaya eklenebilir.

Hedef pazar araştırması sonucunda elde edilen ile ticari istihbarat kanallarından gelen veriler ve bilgiler belli bir planlama dahilinde dış pazara giriş kararımızı etkilemektedir. Öncelikle yapılan planlama ile hedef pazarı seçmek için belirlemiş olduğumuz analizler sonrasında or-

taya atılan kriter değerlendirilmeli, bu kriterlere ait olmak üzere hedef pazarlardan bilgiler toplanmalı ve tüm bu değerlendirmeler işletmenin ilgili departmanları tarafından incelenerek en doğru seçim tercihleri ile üst yönetime sunulmalıdır.

Gelinen son noktada ortaya koymuş olduğumuz çalışmamız bu kapsamda literatür için çok önemli örnek bir rehber niteliği taşımaktadır. Mevcutta yapılan hedef pazar araştırmaları ve bu kapsamda geliştirilmiş olan ticari istihbarat çalışmaları; çoğunlukla tek bir ürün-hizmet ve/veya sektör ve tek ülke/pazar için hazırlanmakta ve talep eden ülkenin ilgili kuruluşlarının ve/veya işletmelerin bilgisine sunulmaktadır. Bu çalışmayı bilindik hedef pazar araştırmalarından ayıran en önemli özellik; hedef pazara girme kararını etkileyen çok sayıda kriterin, çok sayıda sektörün ve çok sayıda ülkenin birlikte değerlendirmeye ve derecelendirmeye tabi tutulmasıdır.

Çalışmamızda çok kriterli karar verme yöntemi olan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanılmıştır. Bu yöntemi seçmemizin nedeni analize konu edilen çok sayıda kriterin ve alternatifin değerlendirmeye tabi tutulacak olması olmuştur. Analiz yöntemini belirledikten sonra literatür ve kaynak taraması yapılarak ülkemiz için hedef pazar ve hedef ülkeler çalışmaları ve raporları irdelenmiştir. Bu çerçevede spesifik olarak ihracatı hedefine koyan işletmeler için T. C. Ticaret Bakanlığı'nın ihracat departmanı tarafından hazırlanmış olan Pazara Giriş kitapçık ve raporları incelenmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirme neticesinde; ülkemiz ihracatçıları için son beş (5) yıl içinde ortalama 15 ila 40 ülke hedef pazar olarak belirlenmiştir. Bu ülkeler arasından seçim yapmadan önce, örneklem grubuna almış olduğumuz on altı (16) işletme ile yüz yüze görüşmeler ve mülakatlar yaparak, ülkemiz için ihracatın artışına konu edilebilecek ülkeleri belirlemek amacıyla odak grup toplantıları yapılmıştır.

Söz konusu işletmelerin ilgili departman yöneticileri ile yapılan görüşmelerde aşağıda hazırlamış olduğumuz tablo da yol gösterici olmuştur. Özet olarak bilgilerinize sunmuş olduğum tabloda yer alan ülke tercihlerine ulaşmadan önce, tüm ülkelerin kapsamlı olarak sektör ve ürün bazlı çalışmaya konu olabilecek detaylı verileri/bilgileri ile ülkemizden yapılan ihracat rakamları karşılaştırılmıştır.

Yapılan inceleme ve değerlendirmeler neticesinde ülkemizden yapılan ihracatın yüksek oranda arttığı ülkeler ve düşük oranda arttığı ülkeler arasından gerek sektör, gerek dış ticareti etkileyen analiz kriterleri, gerekse de analiz çalışmamızın en doğru seçimi vermesi açısından bir seçim yapılarak alfabetik sırayla; Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, Eti-

yopya, Fas, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, Irak, İngiltere, Japonya, Kenya, Malezya, Meksika, Özbekistan ve Rusya seçilmiştir.

Ülke seçiminin ardından hedef pazar araştırması ve ticari istihbarat verilerine ve bilgilerine istinaden analizi etkileyen kriterler için de yine örneklem grubunda yer alan işletmelerle odak grup toplantıları yapılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde ihracatın en çok etkilendiği kriterler olarak; sürdürülebilir ticaret hacmi potansiyeli, ekonomi politik uygunluk, sosyo kültürel uygunluk, hedef pazar repütasyonu, pazara girişte ticari istihbarat kapasitesi, lojistik uygunluk seviyesi ve ödeme/tahsilat risk düzeyi kriterleri belirlenmiştir.

Tablo 7. Seçilen Hedef Ülke İhracat Verileri.

Ülkeler	2017 İhracat Dolar	2018 İhracat Dolar	2019 İhracat Dolar	2020 İhracat Dolar	2021 İhracat Dolar	2021 YILINA GÖRE YÜZDELİK DAĞILIMI	BİR ÖNCE Kİ YILA GÖRE ARTIŞ ORANI	2017 YILINA GÖRE ARTIŞ ORANI
Rusya Federasyonu	2.734.315.893	3.399.662.315	3.852.993.806	4.164.184.889	5.289.612.607	17,88%	27,03%	93%
Özbekistan	680.104.359	951.457.612	1.135.488.001	1.005.495.381	1.658.251.865	5,60%	64,92%	144%
Fas	1.657.717.765	1.989.591.379	2.307.575.659	1.992.425.762	2.887.274.472	9,76%	44,91%	74%
Etiyopya	338.513.538	321.570.234	378.026.384	225.297.198	349.818.513	1,18%	55,27%	3%
Kenya	152.255.578	207.788.986	217.552.549	208.564.418	311.179.766	1,05%	49,20%	104%
Güney Afrika Cumhuriyeti	485.069.919	534.230.712	552.388.943	555.386.190	837.041.392	2,83%	50,71%	73%
Meksika	441.432.663	600.402.453	601.407.642	488.141.353	761.605.133	2,57%	56,02%	73%
Brezilya	384.904.079	489.885.182	478.496.751	566.636.721	1.000.366.268	3,38%	76,54%	160%
Irak	9.054.612.317	8.346.025.862	8.997.643.075	8.077.167.546	10.003.529.869	33,81%	23,85%	10%
Hindistan	758.560.340	1.121.411.888	1.086.564.961	813.993.816	1.225.573.744	4,14%	50,56%	62%
Malezya	286.255.433	365.402.566	345.090.771	369.752.993	429.534.532	1,45%	16,17%	50%
Çin Halk Cumhuriyeti	2.936.261.788	2.912.538.278	2.586.637.371	2.657.019.713	3.366.110.271	11,38%	26,69%	15%
Güney Kore	584.114.967	928.982.000	885.843.341	1.053.684.229	942.353.691	3,18%	-10,57%	61%
Japonya	411.531.046	479.383.643	490.111.796	433.751.031	513.757.685	1,74%	18,45%	25%
İngiltere	9.603.189	11.107.336	11.281.350	11.236.969	13.705.148	0,05%	21,96%	43%
GENEL TOPLAM	20.915.252.874	22.659.440.446	23.927.102.400	22.622.738.209	29.589.714.956			

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, (Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, 21 Temmuz 2022, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808>)

Analize konu edilen ülke ve kriter sıralama analizine geçmeden önce odak grup toplantıları yapmış olduğumuz işletmeler hakkında da bilgi vermek gerekmektedir. Yargısal örnekleme yoluyla seçilen tüm işletmelerden öncelikle en az on (10) en fazla elli (50) ülkeye ihracat yapma ve sonrasında hedef ülke evreninde yer alan ülkelere mevcutta ihracat yapmasa da en az bir kere yapmış olma ve/veya söz konusu pazar hakkında bilgi sahibi olma şartı aranmıştır. Söz konusu şartlara ek olarak yine T. C. Ticaret Bakanlığı'na oluşturulan Pazara Giriş çalışmalarında belirlemiş olduğu sektörlerde faaliyet göstermesi şart koşulmuştur. Bu sektörler ise; gıda, otomotiv, elektrik-elektronik, kimya, makine ve tekstildir.

Odak grup toplantıları için seçilen işletmeler ziyaret edilerek, yüz yüze görüşme ve mülakat yöntemi kriter/ülke değerlendirme toplantıları yapılmıştır. Tüm ülkeler her kriter bazında, ayrıca kriterler de kendi içinde AHP yöntemine uygun olarak değerlendirmeye/derecelendirmeye konu edilerek analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonrasında AHP modelinin adımları uygulanmak suretiyle sırasıyla normalizasyon matrisi, ardından ağırlık matrisleri ve tutarlılık matrisleri oluşturulmuştur. Tutarlılık matrislerinin tutarlılık testleri uygulanarak elde edilen oranlar üzerinden araştırmaya konu edilen 128 matrisin 111'i tutarlı yani 0,10 tutarlılık oranının altında çıkmış, 17'si ise tutarlılık oranının üstünde kaldığı için çalışmaya konu edilmemiştir.

Yapılan tüm bu değerlendirme ve derecelendirme çalışmaları sonrasında aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Kriterler bazında değerlendirme;

İşletmelerden gelen verilerin on dördü (14) tutarlı çıkmış ve bu tutarlı matrisler üzerinden yapılan değerlendirmeler ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre;

Tablo 8. Kriter Derecelendirme ve Değerlendirme Tablosu

KRİTERLER	w ₁	w ₂		w ₁₄	Geo. Ortalama	%
Ödeme/Tahsilat Risk Düzeyi	0,18	0,34	...	0,29	0,26	32%
Lojistik Uygunluk Seviyesi	0,22	0,08	...	0,19	0,17	21%
Ekonomik, Politik Uygunluk	0,06	0,09	...	0,17	0,12	15%
Sürdürülebilir Ticaret Hacmi Potansiyeli	0,08	0,18	...	0,05	0,10	13%
Hedef Pazar Repütasyonu	0,18	0,14	...	0,03	0,07	9%
Pazara Girişte Ticari İstihbarat Kapasitesi	0,04	0,06	...	0,06	0,05	6%
Sosyo Kültürel Uygunluk	0,17	0,03	...	0,14	0,04	5%

✓ Sürdürülebilir ticaret hacmi potansiyeli, ekonomi politik uygunluk, sosyo kültürel uygunluk, hedef pazar repütasyonu, pazara girişte ticari istihbarat kapasitesi, lojistik uygunluk seviyesi ve ödeme/tahsilat risk düzeyi kriterleri içerisinde analize katılan işletmeler tarafından seçilen en önemli kriter %32 yüzdelik ağırlığa sahip ödeme/tahsilat risk düzeyi olmuştur. Genel olarak ülkemizden yapılan ihracatlarda en önemli sorunların başında gelen tahsilat sorunu analize katılan işletmeler açısından da teyit edilmiştir.

✓ İkinci en önemli kriter olarak %21 yüzdelik ağırlığa sahip olarak ülkelerin coğrafi olarak yakınlığını ve/veya kara, hava ve deniz yollarına yakın ülkelerin uluslararası ticareti belirleyen ve etkileyen lojistik uygunluk seviyesi tercih edilmiştir.

✓ Üçüncü önemli kriter olarak karşımıza %15'lik yüzdelik ağırlığa sahip olarak ekonomi politik uygunluk çıkmıştır. Bu kriter; uluslararası

pazara sunmuş olduğumuz ürünlerin/hizmetlerin ne oranda alıcısı olduğunu, ne oranda pazara konu edilebileceğini ifade eden bir kriter olmakla birlikte, aynı zamanda siyasi belirsizliklerin pazarı olumsuz yönde etkilediğini gösteren bir kriter olmuştur. Bu yönüyle işletmeler hedef ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmeleri yakından takip etmekte ve ona göre pazar tercihini ortaya koymaktadır.

✓ Dördüncü önemli kriter olarak karşımıza %10'luk yüzdelik ağırlığa sahip sürdürülebilir ticaret hacmi potansiyeli gelmektedir. Bu kriter aslında işletmeler tarafından çok önemli olarak görülmüş olsa da, ilk etapta pazara girişi etkilemediğini aksine pazara girdikten sonra söz konusu pazarın istihbarat ve ülke durumu göz önüne alınarak sürdürülebilirlik çalışmalarına konu edilebileceğini ortaya koymuştur.

✓ Beşinci önemli kriter olarak karşımıza %7'lik yüzdelik ağırlığa sahip hedef pazar repütasyonu gelmektedir. Hedef pazarda itibar ve saygı azaldıkça o ülkeye olan ticaretin yıllar itibarıyla azaldığı bilinmektedir. Özellikle güven ve istikrarın olmadığı dış pazarda uzun vadeli bir ticaret ağının gelişmesi beklenen bir konu değildir. Analize katılan işletmeler açısından bu konu yine önemli olarak tercih edilmiş olsa da hedef pazarın seçime konu olduğu bir ortamda pazara güvenin tercih edilen önemli konular arasında olmadığını göstermiştir.

✓ Altıncı önemli kriter olarak karşımıza %6'lık yüzdelik ağırlığa sahip olan pazara girişte ticari istihbarat kapasitesi gelmiştir. Özellikle teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler sonrasında veriye ve bilgiye ulaşımın kolay olduğu günümüz dünyasında, gerek hedef pazar araştırmasına konu edilen bilgilerin, gerekse de ülke içinde önemli ancak dış kanallar ile fazla paylaşılmayan ticari istihbarat verilerinin de sır olarak kalmadığı gerçeğinden hareketle işletmeler; ihracatın veri ve bilgi gizliliği içinde bile olsa şeffaf süreçlerden oluştuğu bilgisi dâhilinde söz konusu kriteri önemsiz olarak görmüştür.

✓ Yedinci ve son olarak karşımıza çıkan kriter %5'lik yüzdelik ağırlığa sahip sosyo kültürel uygunluk kriteri gelmiştir. Analize katılan işletmeler için kültürel yakınlık uluslararası ticareti etkileyen en son kriterdir. İhracatçı tarafından sunulan ürünler ve/veya hizmetler uygun koşullarda ve istenilen kalitede sunulduğu takdirde alıma konu edildiği, kültürel yakınlığın ilk etapta değil ülke için rakiplerin baskısı ile ortaya çıktığı bilgisi ile en önemsiz olarak kriter olarak karşımıza çıkmıştır.

Ülkeler arası karşılaştırma;

Kriterlerin kendi içinde analiz edilmesi sonrasında söz konusu kriterler en son olarak ülkelerin karşılaştırılması, bu yöntem ile derecelendirilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Burada ele alınan konu şudur: Analize konu edilen A ülkesinin herhangi bir kritere göre örneğin sürdürülebilir ticaret hacmi potansiyeli kriterine göre B ülkesine üstünlüğü var mıdır? Varsa puanı nedir. Puanlamada AHP modeline uygun olarak 1, 3, 5, 7, 9 Ana Değerler, 2, 4, 6, 8 Ara Değerler olarak kullanılmıştır. Yukarıdaki örnekte eğer A ülkesi üstün ise verilecek değer tam sayı değeri, B ülkesi üstün ise 1/tam sayı değeri verilmesi sağlanmıştır.

Bu kapsamda 7 kriter birbirinden bağımsız olarak 15ülke için ayrıca değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu şekilde çalışmaya katılan 16 firma ülkelerin hepsini kendi içinde kriter bazlı analiz etmiş ve nihayetinde AHP modelinde analize konu edilecek 1680 matris oluşturulmuştur. Tüm bu matrislerin değerlendirmesi neticesinde aşağıda yer alan sıralamaya ulaşılmıştır.

Sıralamada hem kriterler bazında ülkelerin aldığı puanlara göre ağırlıklı ortalama puanları hem de kriterlerden gelen ağırlıklı ortalamalar alınmış ve bu sayede çoklu karar verme yöntemi sağlıklı bir şekilde uygulanmıştır.

Özet tabloda görüldüğü üzere hem kriterler bazında hem de ülkelerin kendi içinde yapmış olduğu kriter bazlı değerlendirmeye göre; analize konu edilen ülkeler arasında ülkemizden uluslararasılaşma sürecine adım atan ve/veya ihracat yapmak isteyen işletmeler için en iyi ülke İngiltere seçilmiştir. İngiltere'yi Rusya ve Japonya takip etmiş, birbirine yakın seviyede olan Güney Kore, Irak, Çin Halk Cumhuriyeti, Fas, Özbekistan, Hindistan, Malezya, Güney Afrika, Brezilya, Meksika, Kenya ve Etiyopya ile sıralama oluşmuştur.

Tablo 9. Ülkeler Arası Karşılaştırma ve Sıralama Sonuçları

ÜLKELER	Nihai Sonuç Yüzdesi	GEOMETRİK ORTALAMA
İNGİLTERE	15,45%	0,09
RUSYA	12,60%	0,07
JAPONYA	10,54%	0,06
GÜNEY KORE	8,21%	0,05
IRAK	7,95%	0,05
ÇİN HALK CUMHURİYETİ	7,61%	0,04
FAS	6,03%	0,04
ÖZBEKİSTAN	5,26%	0,03
HİNDİSTAN	5,04%	0,03
MALEZYA	4,64%	0,03
GÜNEY AFRIKA	4,48%	0,03
BREZİLYA	3,84%	0,02
MEKSİKA	3,54%	0,02
KENYA	2,63%	0,02
ETİYOPYA	2,17%	0,01

Genel olarak ülke bazlı analiz sonuçları ve sıralaması aşağıdaki tabloda detaylı olarak aktarılmıştır. Her ülkenin her kriter bazında farklı öneme sahip olması çalışmamızın ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan birisidir. Çoklu kriter bazında, çoklu sektör ile çok ülkenin aynı anda analizinde her kritere ait olmak üzere çıkan sonuçlarda literatüre kazandırılan yöntem için çok önemlidir.

Tablo 10. Ülke Sıralamalı Sonuç Tablosu

ÜLKELER	STH		EPU		SKU		HPR		PGTİK		LUS		ÖTRD		NİHAİ SONUÇ	YÜZDELİK DAĞILIMI
	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları	Alternatif Ağırlıkları	Kriter Ağırlıkları		
BREZİLYA	0,02	0,10	0,03	0,12	0,04	0,04	0,03	0,07	0,04	0,05	0,02	0,17	0,03	0,26	0,02	4%
ÇİN HALK CUMHURİYETİ	0,05	0,10	0,06	0,12	0,04	0,04	0,06	0,07	0,07	0,05	0,05	0,17	0,05	0,26	0,04	8%
ETİYOPYA	0,01	0,10	0,01	0,12	0,02	0,04	0,02	0,07	0,02	0,05	0,02	0,17	0,02	0,26	0,01	2%
FAS	0,03	0,10	0,04	0,12	0,06	0,04	0,03	0,07	0,03	0,05	0,06	0,17	0,04	0,26	0,04	6%
GÜNEY AFRIKA	0,03	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,04	0,07	0,04	0,05	0,04	0,17	0,03	0,26	0,03	4%
GÜNEY KORE	0,04	0,10	0,06	0,12	0,06	0,04	0,05	0,07	0,06	0,05	0,04	0,17	0,08	0,26	0,05	8%
HİNDİSTAN	0,04	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,03	0,07	0,04	0,05	0,04	0,17	0,04	0,26	0,03	5%
IRAK	0,05	0,10	0,04	0,12	0,06	0,04	0,06	0,07	0,04	0,05	0,10	0,17	0,04	0,26	0,05	8%
İNGİLTERE	0,09	0,10	0,12	0,12	0,11	0,04	0,08	0,07	0,13	0,05	0,12	0,17	0,12	0,26	0,09	15%
JAPONYA	0,06	0,10	0,08	0,12	0,07	0,04	0,05	0,07	0,07	0,05	0,04	0,17	0,11	0,26	0,06	11%
KENYA	0,02	0,10	0,02	0,12	0,02	0,04	0,02	0,07	0,02	0,05	0,03	0,17	0,02	0,26	0,02	3%
MALEZYA	0,03	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,03	0,07	0,04	0,05	0,03	0,17	0,04	0,26	0,03	5%
MEKSİKA	0,03	0,10	0,03	0,12	0,03	0,04	0,03	0,07	0,03	0,05	0,02	0,17	0,03	0,26	0,02	4%
ÖZBEKİSTAN	0,03	0,10	0,03	0,12	0,05	0,04	0,03	0,07	0,03	0,05	0,05	0,17	0,04	0,26	0,03	5%
RUSYA	0,12	0,10	0,11	0,12	0,08	0,04	0,10	0,07	0,09	0,05	0,10	0,17	0,06	0,26	0,07	13%

Yapılan değerlendirme ve analiz çalışmaları sonrasında;

✓ Sürdürülebilir ticaret hacmi potansiyeli kriteri bakımından Rusya en iyi ülke konumunda iken, Rusya'yı İngiltere ve Japonya takip etmekte olup, en kötü ülke ise Etiyopya olmuştur.

✓ Ekonomi politik uygunluk kriteri bakımından İngiltere en iyi ülke konumunda iken, İngiltere'yi Rusya ve Japonya takip etmekte olup, en kötü ülke ise Etiyopya olmuştur.

✓ Sosyo kültürel uygunluk kriteri bakımından İngiltere en iyi ülke konumunda iken, İngiltere'yi Rusya ve Japonya ile birlikte Fas ve Irak takip etmekte olup, en kötü ülke ise Etiyopya ve Kenya olmuştur.

✓ Hedef pazar repütasyonu kriteri bakımından Rusya en iyi ülke konumunda iken, Rusya'yı İngiltere'yi Çin Halk Cumhuriyeti ile Irak takip etmekte olup, en kötü ülke ise Etiyopya ve Kenya olmuştur.

✓ Pazara girişte ticari istihbarat kriteri bakımından İngiltere en iyi ülke konumunda iken, İngiltere'yi Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte Japonya takip etmekte olup, en kötü ülke ise Etiyopya ve Kenya olmuştur.

✓ Lojistik uygunluk seviyesi kriteri bakımından İngiltere en iyi ülke konumunda iken, İngiltere'yi Rusya ve Fas takip etmekte olup, en kötü ülke ise Etiyopya, Brezilya ve Meksika olmuştur.

✓ Ödeme/taahhüt risk düzeyi kriteri bakımından İngiltere en iyi ülke konumunda iken, İngiltere’yi Japonya ve Güney Kore takip etmekte olup, en kötü ülke ise Etiyopya ve Kenya olmuştur.

✓ Tüm bu kriter analizlerinin ülkeler bazında ayrı ayrı değerlendirilmesi sonrasında analize eklenen kriter analiz sonuçlarının birlikte değerlendirilmesi sonucunda ise ülke sıralaması şu şekilde oluşmuştur: **İngiltere, Rusya, Japonya, Güney Kore, Irak, Çin Halk Cumhuriyeti, Fas, Özbekistan, Hindistan, Malezya, Güney Afrika, Brezilya, Meksika, Kenya ve Etiyopya.**

Sonuç olarak çalışmamız dış ticaret alanında ihracatta hedef pazar araştırmasının çok sektörlü, çok kriterli ve çok sayıda ülkenin AHP modeli ile uygulandığı bir çalışma olarak literatürde bundan sonra kullanılabileceğini açıkça ortaya koymuştur.

T. C. Ticaret Bakanlığı’nca hazırlanmış olan pazara giriş raporlarında yer alan ülkeler; her sektör için aynı ve eşit öneme sahip olarak kabul edilerek ihracatçı işletmeleri aynı anda ilgili pazara yönlendirmesi sorunsalını beraberinde getirmektedir. Yapmış olduğum çalışma göstermiştir ki; her ülke hedef pazar araştırmasına konu olan çevre analizleri kapsamında ayrı öneme sahip olup, en doğru sonuç için AHP modelinin ve/veya benzer bir analitik çalışmanın uygulanması şarttır. Bu açıdan bakıldığında çalışmamız bundan sonraki çalışmalara akademik ve analitik bir bakış açısı kazandıracaktır. Elde edilen değerlendirmeler ve sonuçlar; gerek literatür araştırmaları, gerek uygulama süreçlerine ciddi katkı sağlayacak şekilde sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Bradley F, Uluslararası Pazarlama Stratejisi’nin İçlem Er (eds), (1st edn, Bilim Teknik Yayınevi 2002), 150

Calof J L. and Beamish P W., ‘Adapting to foreign markets: Explaining Internationalization’ (1995) 4(2) International Business Review 115, 116

Cengiz E, Gegez A E, Arslan M, Pirtini S and Tıgılı M, Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejileri (2nd edn, Beta Yayınları 2007) 6

Çavuşgil S T, ‘Guidelines For Export Market Research’(1985), Business Horizon 27, 28

Ecer F and Canitez M, Uluslararası Pazarlama (2nd edn, Gazi Kitabevi 2005) 5

Johanson J and Vahlne J. E, Process of The Firm-A Model of Knowledge Foreign and Increasing Foreign Market Commitments, (1977), 8 (1), Journal of International Business Studies 23, 23

Karafakıoğlu M, Uluslararası Pazarlama Yönetimi, (10th edn, Beta Yayınları 2019), 12

Koç Y, Ticari İstihbarat ve Çağdaş İstihbaratın Stratejisi, (1st edn. Gazi Kitabevi, 2011), 187

Kotler P and Keller K L, Pazarlama Yönetimi'nin A. Ercan Gegez (eds), (15th edn, Beta Yayınları 2018), 219

Kotler P, A'dan Z'ye Pazarlama (1st edn, MediaCat Yayınları 2017) 179

Kozlu C and Karaca H, Uluslararası Pazarlama Dijitalleşen Dünyaya Yeni Yaklaşımlar, (15th edn, Türkiye İş Bankası Yayınları 2019), 113

Köseoğlu M A and Akdeve E, Rekabet İstihbaratı, (1st edn. Nobel Yayınları, 2013), 7

Mucuk İ, Pazarlama İlkeleri (21th edn. Türkmen Kitabevi 2017)

Özcan M, Uluslararası Pazarlama, (1st edn, Türkmen Kitabevi 2000), 80

T. C. Ticaret Bakanlığı, (T. C. Ticaret Bakanlığı Web Sitesi, 17 Aralık 2021) <<https://ticaret.gov.tr/ihracat/pazara-giris/hedef-ve-oncelikli-ulkeler>> 30 Mayıs 2022

Taşkın E, Uluslararası Pazarlama Güncel Küresel Yaklaşımlar, (2nd edn, Türkmen Kitabevi 2017), 88

Torlak Ö, Pazar and Pazarlama Araştırması, (1st edn, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2021), 8

Türkiye İstatistik Kurumu, (Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, 21 Temmuz 2022) <<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808>> 21 Temmuz 2022

Welch L S. and Luostarinen R, 'Internationalization: Evolution of a Concept' (1988) 14(2) Journal of General Management 34, 34

Yoldaş A M, Küresel Boyutlarıyla Uluslararası Pazarlama, (1st edn, Nobel Yayınları 2020), 186

Zikmund W. G. and D'Amico M, Effective Marketing (3rd edn, Cincinnati: Ohio: South Western/Thompson 2002), 196-203

**# ANONİM ŞİRKETLERDE GENEL KURUL TOPLANTISININ
ELEKTRONİK ORTAMDA YAPILMASI
(6102 SAYILI TTK’NIN COVID-19 SALGININA CEVABI)***

*(HOLDING VIRTUAL SHAREHOLDERS’ MEETINGS IN STOCK CORPORATIONS -
THE TURKISCH COMMERCIAL CODE [TTK] APPROACHES TO RESPONDING
TO THE COVID-19 PANDEMIC)*

Dr. Öğr. Üyesi/Dr. Lecturer Abdullah ERDOĞAN^{*}**

ÖZ

Teknolojik gelişmelerin hayatımıza etkileri her geçen gün daha çok hissedildiği gibi iş hayatında ise bu teknolojik gelişmelere ayak uydurmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Anonim şirketlerin ortak sayısının kural olarak çok olması, ortakların genel kurul toplantılarına katılma motivasyonlarının düşük olması ve özellikle de halen devam etmekte olan COVID-19 pandemisi sebebiyle genel kurul toplantılarının elektronik ortamda yapılması daha da cazip hale gelmiştir.

Çalışmamızda anonim şirketlerde genel kurul toplantılarının yapılmasının avantaj/ dezavantajları ve hukuki şartları mukayeseli hukuk düzenlemeleri ışığında ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Genel Kurul Toplantısı, Anonim Şirket, Elektronik Ortamda Toplantı.

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 03.08.2022 tarihinde Yayinevimize ulaşmış olup, 12.08.2022 tarihinde birinci hakem; 20.08.2022 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü Öğretim Üyesi, abderdogan@yahoo.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5862-0478

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atıf için; ERDOĞAN, Abdullah, “Anonim Şirketlerde Genel Kurul Toplantısının Elektronik Ortamda Yapılması (6102 Sayılı TTK’nın COVID-19 Salgınına Cevabı)”, REGESTA, Cilt: 7, Sayı: 2, 2022, s. 293-338.

ABSTRACT

While the effects of technological developments on our lives are felt more and more everyday, it has become a necessity to keep up with these technological developments in business life. Due to the high number of shareholders in joint stock companies, the low motivation of shareholders to attend general assembly meetings, and especially the ongoing COVID-19 outbreak, holding general meetings of shareholders electronically has become more attractive than ever.

In our study, the advantages/disadvantages and legal conditions of holding general meetings of joint stock companies electronically are discussed in the light of comparative law regulations.

Keywords: *Virtual Shareholders' Meetings, Stock Corporations, Virtual Meeting.*

I. GİRİŞ

Teknolojinin günlük hayatta her alanda kullanımı, karşısında durulamayacak bir süreç haline gelmiştir. Bilgi teknolojilerinin kullanımının şirketler hukukuna etki etmeye başlaması özellikle 6102 Sayılı TTK¹ ile belli şirketlere web sayfası kurma zorunluluğunun getirilmesi ile kendini daha da belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Böylelikle şirket ortakları, alacaklıları veya üçüncü kişiler (yatırımcılar, tüketiciler) söz konusu şirket hakkında fazla bir araştırma yapmaya gerek kalmaksızın (Ticaret Sicili kayıtları veya Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinin arşiv kayıtlarına bakmaya gerek kalmaksızın) pek çok konuda bilgi edinebileceklerdir². Pay sahiplerinin geleneksel olarak şirketin iş ve işlemleri hakkında yılda bir defa bilgi edinebilmesi, şirketin bir web sitesi açıp pay sahiplerinin

¹ Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6102, Kabul Tarihi: 13.01.2011, RG 14.02.2011/27846. Bundan sonraki bölümlerde aynı kanun zikredilirken TTK ifadesi kullanılacaktır

² Zekeriya Arı, 'Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Elektronik Ortama İlişkin Hükümü (Tasarı m.1527) ve Sanal Genel Kurul' (2009) 8(3) Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (EÜHFD) 177, 178

kullanımına sunmasıyla artık daha kolay ve devamlı hale gelmiş olmaktadır³.

6102 Sayılı TTK m.1527 hükmü ile getirilen genel kurul, yönetim kurulu ve müdürler kurulu toplantılarının elektronik ortamda yapılması imkânı yakın zamana kadar pek ilgi görmeyen bir imkân idi. COVID-19 (Koronavirüs) salgınının yayılması ile birlikte salgının daha fazla yayılmasını önlemek amacıyla sosyal temastan mümkün olduğu kadar kaçınmanın gerekli olduğu şu günlerde, bu hüküm Türkiye'deki şirketlerin genel kurul, yönetim kurulu ve müdürler kurulu toplantılarının yapılmasında aksamalara yol açmasını engellemeye yönelik bir imkân haline gelmektedir.

Ayrıca genel olarak anonim şirketler ve özellikle halka açık anonim şirketlerde pay sahibi sayısının fazla olması, bu tür şirketlerin genel kurul toplantılarının yapılması, hem şirket hem de pay sahipleri açısından zaman, emek, masraf vb. sonuçlara yol açmaktadır. Pay sahipleri açısından bakıldığında, şirket merkezinden farklı bir yerde yerleşik olanlar için seyahat giderleri, konaklama giderleri ve bütün bu süreç esnasında başka işlerini ihmal etmek zorunda kalmak gibi başka maliyetleri olacaktır. Pay sahiplerinin şirketten elde edecekleri kar payı ne kadar az ise genel kurul toplantısına katılmanın cazibesi de o kadar az olacaktır⁴. Bahsedilen maliyetlerin eklenmesiyle birlikte genel kurul toplantıları, küçük yatırımcıların ilgi göstermediği, sadece büyük pay sahipleri ve herhangi bir risk üstlenmesi söz konusu olmayan profesyonel yöneticilerin katıldıkları toplantılar haline gelecektir. Gerek şirketlerin ticaret hayatının gerektirdiği hızlı karar alma ve sonuca gitme kabiliyetine kavuşması için, gerekse de pay sahiplerinin genel kurula katılım oranının düşük olması ve bu durumun şirketlerin en önemli sorunlarından biri olan “güç boşluğu”⁵ sorununa yol açması, pay sahiplerinin genel kurula

³ Hasan Pulaşlı, Corporate Governance Anonim Şirket Yönetiminde Yeni Model, (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 2003) 5

⁴ M. Emin Bilge, ‘Pay Sahiplerinin Anonim Ortaklık Genel Kurul Toplantılarına İnternet Ortamında Katılımı’ Bilgi Toplumunda Hukuk Prof. Dr. Ünal Tekinalp’e Armağan C.1 (1st edn, Beta Yayınevi 2003) 219, 235; Fatih Bilgili, ‘İnternet ve Anonim Ortaklık Genel Kurul Toplantısı’ in Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan (1st edn, Seçkin Yayınevi 2004) 565, 588

⁵ Genel kurullardaki güç boşluğu, pay sahiplerinin toplantılara gelmemeleri nedeni ile kullanılamayan, fakat kararlara ve ortaklığın yazgısına etkili olabilecek miktardaki oylardan doğan yitik gücün bıraktığı boşluktur. Bknz. Dirk Zetsche, Corporate Governance in Cyberspace—A Blueprint for Virtual Shareholder Meetings

katılımlarının kolaylaştırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır⁶.Şirket açısından ise her genel kurul toplantısı vesilesiyle üretilmesi ve pay sahiplerine teslim edilmesi gereken binlerce sayfalık belge/evrak söz konusu olacaktır⁷.

Konu kurumsal yönetim ilkeleri (corporate governance) açısından da önem arz etmektedir. Zira OECD tarafından yayınlanan bu ilkeler de kurumsal yönetimin, pay sahiplerinin haklarını koruması gerektiğine işaret etmektedir⁸.

TTK m.1527/II., III. ve IV. fıkralarında kolektif, komandit, limitet ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerde elektronik ortamda ortaklar kurulu ve genel kurul toplantısı yapılmasının şartları, hüküm ve sonuçları düzenlenmektedir. Çalışmamızda TTK m.1527/V. fıkrasında düzenlenen ve ayrıntıları Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan yönetmelikle belirlenen anonim şirketlerde genel kurul toplantısının yapılabilmesinin şartları, hüküm ve sonuçları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda öncelikle anonim şirket genel kurul müessesesi üzerine açıklamalar yapılacaktır, sonra elektronik ortamda genel kurul toplantısının yapılabilmesinin şartları, bu imkânın sunduğu avantajlar ve riskler üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede kısmen de olsa kolektif, komandit, limited ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerde elektronik ortamda ortaklar kurulu ve genel kurula ilişkin şartlarla kıyaslama yoluna da gidilecektir. Bunun akabinde elektronik genel kurul toplantısının farklı ülkelerdeki uygulanması ve Türkiye'deki durum ile karşılaştırılması yapılacaktır. Bu açıklamalar ışığında sonuç kısmı ile çalışma tamamlanacaktır.

<<http://ssrn.com/abstract=747347>> Erişim Tarihi 8 Ağustos 2022; Mustafa İsmail Kaya, 'Anonim Ortaklıkların Genel Kurul Toplantılarının İnternet Aracılığıyla Yapılması', (2003) 52(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD) 211, 213

⁶ Necat Azarkan, 'Anonim Şirketlerde Sanal (Virtüel) Genel Kurul/ Die virtuelle Hauptversammlung in Aktiengesellschaften' (2018) 2(4) Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi 25, 48; Işık Özer, Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul ve Genel Kurulun Elektronik Ortamda Toplanması ve Karar Alması, (2006) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Başkent Üniversitesi 9ff

⁷ Zetsche (n 5) 2; Kaya (n 5) 219

⁸ <<https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>> Erişim Tarihi 8 Ağustos 2022; Ali Paslı, Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi (Corporate Governance) (1st edn, Çağ Yayinevi 2004) 44, 85ff

II. ANONİM ŞİRKET GENEL KURULU

A. ORGAN OLARAK GENEL KURUL

Anonim şirketlerde genel kurul, pay sahiplerinin veya temsilcilerinin kural olarak usulüne uygun çağrı üzerine⁹ belli bir yerde ve belirli bir zamanda bir araya gelmesinden oluşan, belirli bir gündemin görüşülüp karara bağlandığı, bilgi alındığı ve şirket işlerine ilişkin bazı hakların kullanıldığı bir kuruldur. Buna göre anonim şirketlerde genel kurul, bir karar ve irade organıdır¹⁰. Şirketin irade organı olması sebebiyle tüm pay sahiplerinin genel kurulun tabi üyesi olması işin tabiatı gereğidir. Genel kurul kararları, irade beyanı niteliğinde olmaları nedeniyle bir hukuki işlem niteliğinde olup 6098 Sayılı TBK'nın¹¹ hukuki işlemlerin geçerlilik şartları ve etkilerine ilişkin hükümleri ilke olarak uygulama imkânı bulacaktır. Bunun yanında genel kurulda alınmış olan kararların geçersizliği bağlamında TTK m.445 vd. hükümlerinde iptal, TTK m.447'de ise butlan yaptırımları özel olarak düzenlenmiştir.

Genel kurul en geniş yetkili organ olmakla birlikte yönetim kurulu karşısında bir “üst organ” konumunda değildir¹². Nitekim kanun koyucu TTK m.375'te anonim şirket yönetim kurulu için de benzer şekilde yönetim kurulunun devredilemez ve vazgeçilemez görev ve yetkileri dü-

⁹ TTK m.416 hükmünde düzenlenen, çağrı merasimine uyulmaksızın yapılabilen “çağrısız genel kurul” toplantısı imkânı saklıdır

¹⁰ Ernst Hirsch, Ticaret Hukuku Dersleri (3rd edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1948) 157; Hayri Domaniç, Anonim Şirketler (1st edn, Eğitim Yayınlar 1978) 570; Orhan Nuri Çevik, Anonim Şirketler (4th edn, Seçkin Yayınevi 2002) 750; Mehmet Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku (16th edn, Beta Yayınevi 2022) 147; Hasan Pulaşlı, Şirketler Hukuku - Genel Esaslar (6th edn, Adalet Yayınevi 2017) 320

¹¹ Türk Borçlar Kanunu, Kanun Numarası: 6098, Kabul Tarihi: 11.01.2011, RG 04.02.2011/27836. Bundan sonraki bölümlerde aynı kanun zikredilirken TBK ifadesi kullanılacaktır

¹² Her ne kadar, eski tarihli literatürde, yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerin genel kurul tarafından seçilmesi ve azledilmesi, genel kurul kararlarının pay sahipleri ve şirket organlarını bağlayıcı olması noktasından yola çıkarak genel kurulun anonim şirketin üst organı olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmüşse de, 6102 sayılı TTK'nun gerekçesinde, mehz kanunun aksine, organlar arasında bir altlık-üstlük ilişkisinin olmadığı belirtilerek, işlevler ayrımının benimsendiği belirtilmektedir. Dolayısıyla günümüzde “hâkimiyet teorisi” nin (Allmacht-Theorie, Omnipotenztheorie) tam anlamıyla olmasa dahi önemli ölçüde terk edilmiş olduğunu ve artık “eşitlik teorisi”nin (Paritaetstheori) kabul edilmekte olduğu düşünülmektedir. Bknz. Pulaşlı, Şirketler Hukuku (n 10) 320; Reha Poroy and Ünal Tekinalp and Ersin Çamoğlu, Ortaklıklar Hukuku I (14th edn, Vedat Yayınevi 2019) 529

zenlenmiştir. Buna göre şirketin üst düzeyde yönetimi ve bunlarla ilgili talimatların verilmesi, şirket yönetim teşkilatının belirlenmesi, muhasebe, finans denetimi ve şirketin yönetiminin gerektirdiği ölçüde, finansal planlama için gerekli düzenin kurulması, müdürlerin ve aynı işleve sahip kişiler ile imza yetkisini haiz bulunanların atanmaları ve görevden alınmaları, yönetimle görevli kişilerin, özellikle kanunlara, esas sözleşmeye, iç yönergelere ve yönetim kurulunun yazılı talimatlarına uygun hareket edip etmediklerinin üst gözetimi, pay, yönetim kurulu karar ve genel kurul toplantı ve müzakere defterlerinin tutulması, yıllık faaliyet raporunun ve kurumsal yönetim açıklamasının düzenlenmesi ve genel kurula sunulması, genel kurul toplantılarının hazırlanması ve genel kurul kararlarının yürütülmesi, borca batıklık durumunun varlığında mahkemeye bildirimde bulunulması yönetim kurulunun münhasır yetkisindedir.

Her iki organ açısından devredilemez nitelikte yetkiler olduğu sürece bunlardan birinin daha çok ya da daha önemli yetkilere sahip olması onun hiyerarşik anlamda bir “üst organ” olduğunu göstermez. Yönetim kurulu ile genel kurul arasında yapılanma ve işlevlerine uygun bir görev ve yetki bölüşümü vardır. Bir iç organ olan genel kurulun şirket tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişiliği olmayıp, kural olarak etkisi dış ilişkiye yansıyan kararlar alamaz, ortaklığı yönetim kurulu gibi temsil edemez¹³. Genel kurul, pay sahipleri arasındaki iletişimi sağlamak ve şirketi ilgilendiren kararların alınmasını sağlamak¹⁴ suretiyle iç ilişkide görev yapan bir yasal organdır. Yönetim kurulu ise, şirketin yönetim ve temsil organı olduğu için yasa ya da sözleşme ile genel kurulun yetkisine bırakılmayan tüm yetkiler yönetim kuruluna aittir.

Genel kurul kanun tarafından zorunlu organ olarak düzenlenmekle birlikte devamlı görev yapmayıp, en az yılda bir defa olağan veya gerektiğinde olağanüstü toplanması sebebiyle arızı bir organdır¹⁵.

TTK m.151 vd.’da düzenlenen birleşme, bölünme ve tür değiştirme hakkında karar vermek, TTK m.379/2 hükmüne göre şirketin kendi paylarını iktisap edebilmesi veya rehin olarak kabul olunabilmesi için yönetim kuruluna yetki vermek de genel kurulun münhasır yetkisindedir.

¹³ Oruç Hami Şener, Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku (5th edn, Seçkin Yayınları 2022) 441

¹⁴ Kaya (n 5) 211

¹⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku (n 10) 320

TTK m.408/II hükmüne göre ise çeşitli hükümlerde öngörülmüş bulunan devredilemez görevler ve yetkiler saklı kalmak üzere, genel kurula ait şu görevler ve yetkiler devredilemez: Esas sözleşmenin değiştirilmesi, yönetim kurulu üyelerinin seçimi, süreleri, ücretleri ile huzur hakkı, ikramiye ve prim gibi haklarının belirlenmesi, ibraları hakkında karar verilmesi ve görevden alınmaları, kanunda öngörülen istisnalar dışında denetçinin seçimi ile görevden alınması, finansal tablolara, yönetim kurulunun yıllık raporuna, yıllık kâr üzerinde tasarrufa, kâr payları ile kazanç paylarının belirlenmesine, yedek akçenin sermayeye veya dağıtılacak kâra katılması dâhil, kullanılmasına dair kararların alınması, kanunda öngörülen istisnalar dışında şirketin feshi, önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı. Bu şekilde şirket alacaklılarının ve pay sahiplerinin yegane teminatını oluşturan şirket malvarlığının ve dolayısıyla şirket sermayesinin korunması amaçlanmıştır¹⁶. Madde metninde “satış” kelimesinin kullanılmış olması sebebiyle önemli miktarda şirket varlığının el değiştirmesi sonucunu doğurabilecek rehin, kefalet, garanti, bağış, takas trampa, ödünç gibi diğer işlemlerin de madde kapsamında sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Doktrindeki bir kısım görüş TTK 408 hükmünün istisnai olduğu ve sadece satış işlemini kapsayacak şekilde dar yorumlanması gerektiği yönündedir¹⁷. Doktrindeki bir diğer görüş ise hükmün konuluş amacı düşünüldüğünde maddenin kıyasen önemli miktardaki mal varlığı üzerinde şirketin mülkiyet hakkının sona ermesine yol açabilecek diğer hukuki işlemleri de kapsayacak şekilde uygulanması gerekti-

¹⁶ Rıza Ayhan and Hayrettin Çağlar and Mehmet Özdamar, *Şirketler Hukuku Genel Esaslar* (3rd edn, Yetkin Yayınları 2021) 268

¹⁷ Bu görüşe göre şirket malvarlığı üzerinde rehin tesisi halinde, satım sözleşmesindeki durumdan farklı olarak, üzerinde rehin tesis edilen malvarlığı unsurlarının şirketin mülkiyetinden çıkması kesin olmayıp, borcun ödenmemesi şartına bağlıdır. Aslında, her borçlanma işleminde, borcun ödenmemesi halinde alacaklının icra hukuku kuralları çerçevesinde borçlunun malvarlığına başvurma hakkı mevcuttur. Borcun ödenmemesi halinde alacaklı, rehin hakkına sahip olmasa bile, haciz yoluyla borçlu şirketin malvarlığına dahil unsurları sattırarak bunların değerinden faydalanabilir. Dolayısıyla, borçlunun belirli malvarlığı unsurları üzerindeki mülkiyet hakkının sona ermesine neden olan, aslında rehin tesisi değil, borçlanma işlemi ve borcun ifa edilmemesidir. Bkz Tolga Ayoğlu, ‘Önemli Miktarda Şirket Varlığının Satışında Genel Kurul Kararının Hukuki Niteliği’ (2017) 5 (1) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 93, 104 dn. 26; Muzaffer Eroğlu and Aybüke Demir ‘Anonim Şirkette Organlar Arası İşbölümü ve Genel Kurulun Devredilemez Yetkileri’ (2014) 2 (2) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 79, 96

ğini ileri sürmektedir¹⁸. Kanaatimizce hükmün konuluş amacının dikkate alınması suretiyle düzenlemenin rehin, kefalet, garanti, bağış, takas, trampa, ödünç gibi diğer işlemleri de kapsayacak şekilde anlaşılması ve uygulanması isabetli olacaktır.

Limited şirketlerde genel kurulun yetkilerini düzenleyen hükmü olan TTK m.616/1'de limited şirketin karar ve irade organı olan genel kurulun devredilemez yetkileri arasında “önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı” sayılmamıştır. Yine limited şirketlere ilişkin “Uygulanacak hükümler” başlıklı TTK m.644 hükmünde de anonim şirketlere ilişkin hükümlerden limited şirketlere de uygulanacak olanlar arasında TTK m.408/2 hükmünün f) bendi sayılmamıştır. Bu durum sebebiyle “önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı” konusunda yetkinin genel kurula mı yoksa müdürler kuruluna mı ait olduğu konusunda doktrinde fikir ayrılığı mevcuttur¹⁹.

Doktrinde genel kabul, anonim şirketlerde önemli miktarda malvarlığı üzerindeki işlemlerin düzenlenmesini gerektiren nedenlerin limited şirketler için de geçerli olduğu, tasfiye aşamasında genel kurula verilen yetkinin faaliyet aşamasına verilmemesinin çelişki doğurduğu ve bu durumun limited şirketler için bir eksiklik olduğu yönündedir²⁰. Bununla birlikte birçok yazar, TTK m.408/2 hükmünün f) bendinin kanuna eklenmesinin limited şirketlere ilişkin Yargıtay kararlarından kaynaklandığı, dolayısıyla limited şirketlere ilişkin TTK m.616/1 hükmünde genel kurulun devredilemez yetkileri düzenlenirken “önemli miktarda şirket varlığının toptan satışından” söz edilmemesinin ihmalen kaynaklandığı, bu kanun boşluğunun 408/2 hükmünün f) bendinin limited şirketlere

¹⁸ Levent Biçer and Esra Hamamcıoğlu, ‘Anonim Ortaklıklarda Genel Kurulun Devredilemez Yetkileri Kapsamında Önemli Miktarda Şirket Varlığının Toptan Satışı ve Uygulama Alanı (TTK m.408/2-f)’ (2013) 1 (1) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 33, 48

¹⁹ Abuzer Kendigelen, Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler (3rd edn, On İki Levha Yayınları 2016) 309

²⁰ Levent Biçer and Esra Hamamcıoğlu, (n 18) 49; Ali Dural, ‘Anonim Şirketin Önemli Miktarda Varlığının Satışına İlişkin Genel Kurul Kararının İçeriği ve Kapsamı’, Prof.Dr. Hamdi Yasaman’a Armağan (1st edn, On İki Levha Yayıncılık 2016) 225, 227; Ersin Çamoğlu, ‘Anonim Ortaklık Genel Kurulunun Devredilemez Yetkileri Kapsamında Önemli Miktarda Şirket Varlığının Toptan Satışı’, Prof. Dr. Sabih Arkan’a Armağan, (1st edn, On İki Levha Yayıncılık 2019) 330, dn.2

kıyasen²¹ uygulanması yoluyla doldurulması gerektiği görüşündedir²². Gerçekten de Yargıtay, ETK döneminde vermiş olduğu kararlarda, ilkel olarak temsile yetkili müdürün şirketin malvarlığı üzerinde tasarruf işlemleri yapabileceğini, ancak işleme konu olan malvarlığının şirkete ait tek malvarlığı veya şirketin varlığını devam ettirebilmesi için hayati önem taşıdığı hallerde tasarruf işleminin geçerli olabilmesi için ortaklar kurulunun kararının gerektiğini ifade etmiştir²³. Bu dönemde Yargıtay, anonim şirketlerin tasfiyesinde gerçekleştirilecek aktiflerin toptan satışına ilişkin ETK m.443/2 hükmünün faaliyet aşamasındaki limited şirketlere de uygulanabileceğini kabul etmekteydi. Aksi yöndeki görüşe göre ise, organların yetkileri kanunla belirlenir ve kıyas yoluyla kurallar uygulanmaz. Bu eksikliğin hukuk tekniği nedeniyle yorum yoluyla giderilmesi mümkün değildir; kanun koyucunun bu eksikliği gidermesi gerekir²⁴. Kanaatimizce de her ne kadar TTK'nın limited şirketlere ilişkin hükümlerinde TTK m.408/2 hükmünün f) bendine bir atıf yapılmamış olması hakim görüşün ileri sürdüğü gerekçelerle çelişki oluşturacak, limited şirketler açısından bir eksikliğe yol açacak ise de her iki şirket türü açısından da organların devredilemez yetkileri kanunla belirlenmiştir ve yorum veya kıyas yoluyla bu yetkilerin genişletilmesi ya da daraltılması hukuk tekniği açısından mümkün değildir. Olması gereken hukuk açısından yukarıda bahsedilen gerekçelerle bu yetkinin limited şirket genel kuruluna ait olması gerekmele beraber, pozitif hukuk açısından

²¹ Hukuki düşünüş yöntemlerinden kıyasa ilişkin bkz. Aynur Yongalık, 'Adi Şirkete Yeni Giren Ortağın Eski Borçlarından Dolayı Sorumluluğu Hakkında Alman Federal Mahkemesi'nin 7.4.2003 Tarihli Kararı', Prof.Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan, (1st edn, Turhan Kitabevi 2006) 525, 530

²² Levent Biçer and Esra Hamamcıoğlu, (n 18) 49; Ali Dural, (n 20) 227 dn.3

²³ Yargıtay 11. HD, 01.03.2001, E. 2009/8511, K. 2011/2021 (Kazancı İçtihat Bankası); Yargıtay 11. HD, 10.03.2011, E. 2009/4025, K. 2011/2497 (Kazancı İçtihat Bankası); Yargıtay 11. HD, 14.02.2005, E. 1999/8298, K. 2000/19 (YKD 2000, S. 6, s. 893 vd.); Yargıtay 11. HD, 13.02.2006, E. 2005/1362, K. 2006/1253 sayılı kararı (YKD 2006, S. 6, s. 912 vd.); 11. HD, 13.03.2009, E. 2007/13482, K. 2009/2957 sayılı yayımlanmamış karar için bkz. Alihan Aydın, 'Anonim Ortaklık Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisinin Sınırları ve Temsil Yetkisinin/Gücünün Kötüye Kullanılması Sorunu' (2014) XXX (1) Batider 144, 144 dn. 36; Yargıtay 11. HD 28.10.2009, E. 2009/8122, K. 2009/11125, bkz. Erdoğan Moroğlu and Abuzer Kendigelen, İçtihatlı Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, (10th edn, On İki Levha Yayıncılık 2014) 305

²⁴ Ersin Çamoğlu, (n 20) 330, dn.2

limited şirketlerde “önemli miktarda şirket varlığının satışı” yetkisinin genel kurula ait olmadığı kanaatindeyiz.

Anonim şirkette genel kurulun yetkileri, şirketin konusu, diğer organların münhasır yetkisine giren yetkiler, üçüncü kişilerin hakları, pay sahiplerinin mütesep ve vazgeçilmez nitelikteki hakları ve imtiyazlı pay sahiplerinin imtiyazlı olan haklarıyla sınırlıdır²⁵.

İşte bütün bu konularda şirket iradesini ortaya koymak için ortakların bir araya gelmesiyle teşekkül eden genel kurul, bir “kurul organı”²⁶ niteliğinde olup, TTK m.423 hükmüne göre “Genel kurul tarafından verilen kararlar toplantıda hazır bulunmayan veya olumsuz oy veren pay sahipleri hakkında da geçerlidir”.

Genel kurul bir icra organı olmadığından, alınan kararlardan dolayı sorumluluğu bulunmaz. Bu kararların uygulanması görevi yönetim kuruluna ait olduğu için, sorumluluk yönetim kuruluna aittir²⁷. Bu sebeple yönetim kuruluna genel kurul kararlarına karşı iptal davası açabilme imkanı tanınmıştır²⁸.

B. FİZİKİ ORTAMDA GENEL KURUL TOPLANTISININ YAPILMASI

1. Genel Olarak

TTK m.409/I hükmüne göre anonim şirket genel kurulu, her faaliyet dönemi sonundan itibaren üç ay içinde ve yılda en az bir defa toplanır. TTK’nda hesap devresinin başlayacağı ve biteceği tarih hakkında özel bir düzenleme mevcut değildir. TTK m. 72/3, “iş yılı” ifadesini kullanarak iş yılının en az altı, en fazla on iki ay olabileceğini belirtmiş, iş

²⁵ Anonim şirketlerde bireysel haklar, mütesep haklar ve azınlık haklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Rıza Ayhan and Hayrettin Çağlar and Mehmet Özdamar (n 16) 345 vd.; Azarkan (n 6) 31; Özer (n 6) 15ff; İlhan Yiğit, Anonim Ortaklık Genel Kurulun İşleyişi ve Ortaya Çıkan Sorunlar, (2004) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi 4

²⁶ TTK m.408/III’deki “Tek pay sahipli anonim şirketlerde bu pay sahibi genel kurulun tüm yetkilerine sahiptir” hükmü saklıdır

²⁷ Rıza Ayhan and Hayrettin Çağlar and Mehmet Özdamar (n 16) 295; Mehmet Bahtiyar (n 10) 146

²⁸ Fatih Bilgili and Ertan Demirkapı, Şirketler Hukuku Dersleri (19th edn, Dora Yayinevi 2021) 212

yılının başlangıç tarihini ise belirtmemiştir. Doktrinde, TTK m. 72/3'deki “iş yılı” ifadesi ile hesap devresinin kastedildiği kabul edilmektedir²⁹. Şirketler faaliyet dönemi olarak genellikle takvim yılını tercih ettikleri için genel kurul toplantısının Mart ayı sonuna kadar yapılması gerekir. Ancak şirketin özel faaliyet dönemi konusunda aldığı izne (örneğin özel eğitim kurumları) bağlı olarak, anılan tarihlerden farklı dönemlerde toplantı yapılması gerekebilir³⁰. Buna olağan genel kurul toplantısı denir. Genel kurulu kural olarak yönetim kurulu toplantıya çağırır (TTK m.410)

Ayrıca azınlığın (şirket sermayesinin en az onda birine [1/10], halka açık anonim şirketlerde ise yirmide birine [1/20] sahip pay sahibi veya sahipleri) talebi ile de genel kurul toplantıya çağırılabilir. Buna da olağanüstü genel kurul toplantısı denir. Kanunen 1/10 oranında esas sermaye payına sahip ortaklara tanınan bu hak, ana sözleşme ile daha az oranda paya sahip pay sahiplerine de tanınabilir. Ancak kanunen öngörülen bu oranın arttırılabilmesi veya başka şartlar eklenerek TTK m.411-412'de anılan hakkın kullanımının zorlaştırılması mümkün değildir³¹.

TTK m.409/III hükmüne göre genel kurul toplantıları, esas sözleşmede aksine bir hüküm bulunmadıkça, şirket merkezinin³² bulunduğu

²⁹ Domanıç (n 10) 578–579; Oğuz İmregün, Anonim Ortaklıklar (4th edn, Yasa Yayınları 1989) 89, 90; Poroy and Tekinalp and Çamoğlu (n 12) 389; Arslan Kaya, Karşılaştırmalı-Notlu, Yeni Türk Ticaret Kanunu, İlgili Mevzuat, Uygulama Örnekleri (2nd edn, Beta Yayınevi 2012) 225; Uygulamada, VUK m. 174 uyarınca yıllık hesap devresi, kural olarak, takvim yılı olarak kabul edilmekte ve böylece vergi yönünden de bilançoda bir birlik sağlanmaktadır. Bununla birlikte anonim şirketin konusu gerektiriyorsa, Maliye Bakanlığı'ndan izin almak kaydıyla hesap devresinin başlangıç tarihini takvim yılı başından farklı bir tarih olarak belirlemek de mümkündür

³⁰ Fatih Bilgili and Ertan Demirkapı (n 28) 216, dn. 286

³¹ Oruç Hami Şener (n 13) 446

³² TTK'da “merkez” kavramı tanımlanmamıştır. Doktrinde genel anlamda kabul edilen görüşe göre merkez, “bir ticari işletmenin idari, hukuki ve ticari faaliyetlerinin yürütüldüğü yer”dir. Bir anonim şirket, hukuki ve fiili bir bağlantısının bulunması şartıyla dilediği yeri kendisine merkez olarak seçebilir. Bkz. Halil Arslanlı, Anonim Şirketler I, Umumi Hükümler (2nd edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1959) 26, 27; Sabih Arkan, Ticari İşletme Hukuku (21th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2021) 33; Şirket merkezinin, esas sözleşmede gösterilmesi zorunludur (TTK m. 339/II, a)

yerde yapılır³³. Toplantı yerinin mutlaka, şirketin adresi olması gerekli değildir; merkezin bulunduğu mülki birlik içinde (il veya ilçe) başka bir adres de toplantı yeri olarak öngörülebilir³⁴

2. Genel Kurul Toplantısının TTK'da Öngörülen Süre İçinde Yapılmaması

Özellikle de çok sayıda pay sahibi bulunan anonim şirketlerde ve devam etmekte olan COVID-19 (Koronavirüs) salgını sebebiyle bazı kişiler açısından sokağa çıkma yasağı ilan edilmesi, şirket merkezinin olduğu yer dışında ikamet eden pay sahiplerinin dönemsel olarak ilan edilen şehirlerarası seyahat yasaklamaları nedeniyle genel kurul toplantısına katılamamaları, toplu aktivite ve organizasyonların yapılmasının yasaklanması, ayrıca toplu şekilde bir arada bulunulmasının sakıncaları dikkate alındığında genel kurul toplantılarının TTK'da öngörülen süreler içinde yapılamaması ihtimali ağırlık kazanmaktadır.

Anonim ve limited şirketlerin olağan genel kurul toplantılarının faaliyet dönemlerinin sona ermesinden itibaren üç ay içinde yapılması gerekliliğine işaret eden TTK m.409 ile m.617 hükümleri emredici nitelikte olmayıp, düzenleyici hüküm olarak öngörülmüştür³⁵. Bu yüzden

³³ Aynı yönde bkz. Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları İle Bu Toplantılarda Bulunacak Bakanlık Temsilcileri Hakkında Yönetmelik, Kabul Tarihi 28.11.2012, m. 8:

Toplantı yeri:

MADDE 8 – (1) Genel kurul toplantıları, esas sözleşmede aksine hüküm olmadıkça, şirketin merkezinin bulunduğu mülki idare birimi sınırları içinde yapılır. Şirket merkezinin bulunduğu yerde toplantının hangi adreste yapılacağı esas sözleşmede özel olarak belirtilmemişse, bunu belirleme yetkisi toplantı çağrısı yapanlara aittir

(2) Toplantının, şirket merkezinin bulunduğu mülki idare birimi sınırları dışındaki başka bir yerde veya yurt dışında yapılabilmesi için bunun esas sözleşmede açıkça düzenlenmesi gerekir

(3) Çağrı ilanında; toplantı yerinin doğru, anlaşılır ve ayrıntılı biçimde belirtilmesi gerekir

³⁴ Halil Arslanlı, Anonim Şirketler II, Anonim Şirketin Organizasyonu (2nd edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1959) 22; Erdoğan Moroğlu, TTK'na Göre Anonim Ortaklıkta Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü (9th edn, On iki Levha Yayıncılık 2020) 83

³⁵ Mücahit Ünal, 'Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Anonim ve Limited Şirket Genel Kurul Toplantılarına Etkisi' <[https://blog.lexpera.com.tr/koronavirus-covid-](https://blog.lexpera.com.tr/koronavirus-covid-19)

faaliyet döneminin sona ermesi herhangi bir hukuki ya da idari yaptırımın uygulanmasına yol açmayacaktır. Ancak olağan genel kurul toplantısının zamanında yapılmaması nedeniyle şirketin bir zarara uğraması halinde genel kurulu toplantıya çağırmakla görevli organ olan yönetim kurulu (veya limited şirketlerde müdürler kurulunun) sorumluluğu söz konusu olabilecektir.

Anonim ve limited şirketlerin kanunda öngörülen süre içerisinde yapılmamış olması, bu tarihten sonraki dönemde yapılmasına ve bu toplantılarda alınmış olan kararların geçerliliğine engel olmayacaktır.

Ayrıca bu kapsamda Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğünün 20 Mart 2020 tarih ve 53382221 sayılı yazısı³⁶ ile TTK ve şirket sözleşmesine uygun olarak yönetim organları tarafından daha önce toplantıya çağrılan anonim ve limited şirketlerin olağan genel kurullarının, erteleme kararı alınması amacıyla genel kurulun toplanması beklenmesizin, yönetim organları tarafından alınacak bir kararla iptal edilmesi imkanı tanınmıştır.

TTK m.1527 uyarınca, elektronik genel kurul sistemini kullanan ve genel kurul toplantısı gerçekleştirmek isteyen şirketlerde salgının önlenmesi amacıyla asgari düzeyde pay sahibinin katılımı ile fiziki ortamda toplantı gerçekleştirilmesini teminen, pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına fiziki ortamda katılımda bulunmaksızın elektronik ortamda katılım sağlayabilecekleri hususunda takdirlerini kullanmaları tavsiye edilmiştir.

Bu çerçevede şirket sözleşmelerinde veya esas sözleşmelerinde kurul toplantılarının elektronik ortamda gerçekleştirilmesine imkân tanıyan hüküm bulunmayan şirketlerin, bu dönemde gerçekleştirmeyi planladıkları toplantıları “Elektronik Genel Kurul Toplantı Sistemi” ve “Elektronik Yönetim Kurulu Sistemi” üzerinden gerçekleştirilebilmelerine yönelik tedbir alınmıştır.

19-salgininin-anonim-ve-limited-sirket-genel-kurul-toplantilarina-etkisi/> Erişim Tarihi 31 Aralık 2021

³⁶ <<https://icticaret.ticaret.gov.tr/haberler/sirketlerin-genel-kurul-toplantilarina-iliskin-aciklama>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2021

C. GENEL KURULUN ELEKTRONİK ORTAMDA TOP- LANMASI

1. Elektronik Ortam Kavramı ve İnternet

Elektronik ortam, bilgisayarların ve onu kullanan insanların fiziksel yakınlık ve temas olmaksızın, internet ve benzeri ağlar içinde iletişim kurabildikleri, bilgi alışverişinde bulunabildikleri bir ortam olarak tanımlanabilir³⁷.

İnternet³⁸, aralarındaki ortak bir protokol/data transfer dili (IP/TCP) sayesinde, bilgi ve belgelerin akışına olanak sağlayan global bir bilgisayar ağıdır³⁹. İnternetin kökenleri ABD’de 1960’lı yıllara dayanır⁴⁰. ABD Savunma Bakanlığı’nın öncülüğünde, savunma alanında çalışan bilim insanları ve araştırmacılar arasında hızlı bilgi ve belge paylaşımına imkan tanıma amacı güden ve o zamanlar ismi ARPANET⁴¹ olan ağ inşa edilmişti⁴². İnternetin tek tek araştırma enstitülerinin iletişim aracı olmaktan çıkıp uluslararası düzeyde yaygın bir şekilde kullanılan bir iletişim ağı haline gelmesi ise 1983 yılına dayanır.

İnternet, elektronik ortamın oluşturulabilmesi için verilebilecek örneklerden sadece birisidir. Bunun haricinde “*intranet*”⁴³, “*extranet*”⁴⁴

³⁷ Wikipedia Özgür Ansiklopedi: Siber Uzay, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Siber_uzay> Erişim Tarihi 31 Aralık 2021

³⁸ İnternet, bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan elektronik iletişim ağıdır. TDK, İnternet sözcüğüne karşılık olarak genel ağı önermiştir

³⁹ <<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0internet>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2021

⁴⁰ Andreas Ohrmund and Paul Tiedemann, Internet für Historiker (1st edn, Primus Yayınları 1999) 3ff

⁴¹ Advanced Research Projects Agency, Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından kurulan ve daha sonra ismi Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA) olarak değiştirilen ağ. karışl. 14.04.1999 tarihli USA Today, 9B

⁴² Bir nükleer savaş halinde dahi merkeziyetçi işleyiş mantığının terki suretiyle ARPANet’in bir kısmı bilgi transferine imkân tanıyacak şekilde tasarlanmıştı. Karşl. Jens Oenicke, Online-Marketing (1st edn, Schäffer-Poeschel Yayınevi 1996) 28ff

⁴³ İnterNetwork ifadesinin kısaltılması olan intranet, sadece tek bir şirketi kapsamakta olan bir internet ağını ifade etmektedir. Bu sistemde internetin kapsamı dışarı çıkış verilmeyerek “koruma duvarı” ile daraltıldığından intranetin “şirket içi internet” olduğunu söylemek mümkündür. Selçuk Burak Hasiloğlu, Enformasyon Toplumunda Elektronik Ticaret ve Stratejiler (1st edn, Türkmen Kitabevi 1998) 61

⁴⁴ Extranet ise şirket intranetlerinin, diğer şirketler, pay sahipleri, müşteriler ve bayilerin ortak kullanımına açılmasını ifade eden intranetten daha geniş bir ağı ifade et-

gibi bilgi ağları da iletişim kurma ve bilgiye ulaşmaya imkan tanıyan elektronik ortam öğeleridir⁴⁵. Fakat elektronik ortamın en yaygın örneği olduğu için bu çalışmada sadece internet ağı aracılığıyla genel kurul toplantısı üzerinde durulacaktır.

Günümüzde, özellikle halka açık anonim şirketlerde çok fazla sayıda pay sahibinin mevcut olması ve bu kişilerin farklı illerde hatta farklı ülkelerde bulunmaları, genel kurul toplantılarının yapılmasında şirket ve pay sahipleri için sık sık problemler yaşanmasına sebep olmaktadır⁴⁶. Pay sahipleri açısından, genel kurul toplantılarına katılmak birçok masrafa yol açabilir. Zira bu kişilerin şirket merkezinin bulunduğu yerden farklı bir şehirde ya da ülkede ikamet ediyor olmaları halinde, seyahat giderleri, konaklama giderleri gibi masraflara yol açacağı gibi başka işlerini takip etme imkânını da oldukça kısıtlayacaktır. Diğer yandan bu kişilerin temsilci vasıtasıyla genel kurula katılarak pay sahipliğinden kaynaklanan haklarını bu şekilde kullanmak istemeleri halinde de bu çözüm de masraflı olacak, daha da önemlisi toplumsal ilişkilerde güven zemininin giderek azaldığı düşünüldüğünde temsilci olarak atanacak kişilerin bu yetkilerini farklı şekillerde kötüye kullanmaları çok da uzak bir ihtimal olmayacak ve temsilci atanması pay sahibi açısından değişik riskleri barındıracaktır. Şirket açısından da bakıldığında bu çok sayıda pay sahibinin toplantıya katılabilmesine imkân tanıyacak bir yerin sağlanması, bu kişilere bilgilendirme amaçlı olarak onlarca belki de yüzlerce sayfalık evrakların, formların hazırlanması vs. masraflara yol açacaktır.

İşte tam da bu noktada genel kurul toplantılarının elektronik ortamda (internet ortamında) yapılması yukarıda zikredilen olumsuzlukların birçoğunu ortadan kaldırmaya elverişli bir opsiyon olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca iki yılı aşkın bir süredir devam etmekte olan, tam olarak bitip bitmeyeceği, bitecek ise ne kadar süre sonra biteceği henüz

mektedir. Bu sistem, mevcut bir ya da iki intranetle bağlantı kurularak oluşturulabilir ve ortak kullanıma yahut erişime açılacak verilerin belirlenmesi gerekir. bknz. ibid 68-71

⁴⁵ ibid 30

⁴⁶ Şaban Kayıhan, ‘Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul ve İnternet’ in Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan (1st edn, Seçkin Yayınevi 2004) 607, 616; Bilgili (n 4) 566; Mustafa Can, Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarında Oluşan Güç Boşluğu ve Giderilmesi Yollarından Proxy Sistemi <<https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/438>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2021; Bilge, ‘Genel Kurulda İnternet’ (n 4) 220

bilinmeyen COVID-19 (Koronavirüs) salgını dikkate alındığında gelecekte de –bu salgın ortadan kalksa bile- bu tür toplantıları elektronik ortamda yapmanın birçok açıdan daha avantajlı olacağı düşünülmektedir.

2. Genel Kurul Toplantısının Elektronik Ortamda Yapılmasının Muhtemel Avantajları

Uluslararası şirket birleşmelerinin ve şirket hisselerinin farklı ülkelerin menkul kıymet borsalarında halka arz edilmesi neticesinde şirket merkezinin bulunduğu ülkeden farklı ülkelerde ikamet eden yatırımcıların pay edinimleri dikkate alındığında, artık uluslararası şirket niteliğine bürünen şirketlerin bu kişilerin genel kurula toplantılarına katılımını göz ardı edemeyeceği ortadadır. Gün geçtikçe pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına katılımının düşüyor olması ne şirketin ne de pay sahiplerinin uzun dönemdeki menfaatlerine uygundur⁴⁷. Ses ve görüntünün eş zamanlı olarak uydu aracılığıyla nakledilmesi suretiyle ulusal ve uluslararası yatırımcıların genel kurul toplantısına katılımı muhtemelen genel kurula katılım oranlarını arttıracaktır.

Genel kurul toplantılarının, günümüzde artık kırsal kesimlerde dahi kullanmanın mümkün olduğu internet üzerinden yapılması, pay sahiplerinin toplantılara katılımını daha kolay hale getirecek ve böylelikle pay sahiplerinin iradesinin genel kurula yansması imkanını arttıracaktır. Toplantı yerinin uzak olması, toplantıya katılım için seyahat ve konaklama masrafları, başka işlerin takibinin sekteye uğraması, ortaklık işlerinin fazla teknik bilgiyi gerektirmesi, bilanço ile kar ve zarar hesabının uzmanlar dışındaki kişilerce anlaşılmasının zor olması, toplantıya katılım halinde oylamanın sonucuna etki edilemeyecek olması yönündeki inanç vb. durumlar özellikle de küçük yatırımcılar için genel kurul toplantısına katılım konusunda motivasyonu düşürecek⁴⁸. Bu durumda

⁴⁷ Axel M. Seeger, Möglichkeiten zur Nutzung des Mediums Internet für die Hauptversammlung, Internetbasierte Ausübung von Aktionärsrechten auf der Hauptversammlung der deutschen Publikumsaktiengesellschaft <https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-663-07935-4_3> Erişim Tarihi 1 Ocak 2022

⁴⁸ Ünal Tekinalp, 'Halka Açık Anonim Ortaklıkların Genel Kurullarında Oluşan Güç Boşluğu Sorununa İlişkin Çeşitli Çözümler, Öneriler ve Eleştiri' Kubalı'ya Armağan (İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü 1974) 467; Poroy and Tekinalp and Çamoğlu (n 12) 402; Özellikle HAAŞ'de görülen "güç boşluğu" sorunu, paylarının sermayeye oranı çok düşük seviyede kaldığı için şirketin idaresini etkileme

toplantı ve karar yetersayılarına ulaşılması çoğu zaman güç olacak⁴⁹, ağırlaştırılmış yetersayılarının gerekli olduğu konularda karar alınamayacak, bu nisaplara ulaşılsa bile genel kurul, becerikli bir azınlığın veya anonim şirket dışındaki bir gücün (örneğin, pay senetleri kendisine tevdi edilmiş bir bankanın) ve onlar tarafından seçilen yöneticilerin kararlarını onaylayan bir organ haline gelecektir. Bu durumda ise kısa vadeli karlılığı amaçlayan, geleceğe yatırımı (Ar-Ge, inovasyon) amaçlamayan kararların alınması söz konusu olacaktır⁵⁰.

Genel kurul toplantılarının yapılması, şirket açısından da bazı masraf ve uğraşlara yol açar. Her şeyden önce bütün pay sahiplerinin katılımına imkân tanıyacak kapasite ve toplantıya elverişli donanımına sahip bir mekânın temin edilmesi, konuşma yapılması ve oy kullanılması için gerekli olan sistem araçlarının hazırlanması, bilgilendirme amaçlı olarak onlarca sayfalık broşürlerin hazırlanması söz konusu olacaktır⁵¹.

Genel anlamda şirket işleyişine dair süreçlerde internet kullanımı, pay sahiplerinin pay sahipliği haklarını kullanmalarını kolaylaştırmanın yanında şirketin de pay sahipleriyle daha hızlı ve güvenli bir biçimde temasa geçmesini sağlar. Genel kurul toplantısına ilişkin olarak yapılacak çağrı, pay sahiplerine elektronik posta⁵² yoluyla gönderilerek pay sahiplerinin toplantıdan haberdar olmamaları tehlikesi kısmen bertaraf edilebilir⁵³. Pay sahipleri inceleme ve bilgi alma haklarının kullanması

imkânı oldukça az olan pay sahiplerinin yönetime katılmayı istememeleri, sadece yatırımdan kazanç elde etmeyi beklemeleri ve dolayısıyla şirkete yabancılaşmaları anlamına gelmektedir. Şirketin idaresinden uzaklaşan pay sahipleri, yönetimi elinde bulunduran kişilerden hesap da sormadıklarından, “güç boşluğu”nun bir sonucu olarak şirketin denetimi hukuken olmasa bile fiilen gerçekleştirilememektedir. Bkz. Paslı (n 8) 34-35

⁴⁹ Pierre Vigreux, ‘Anonim Şirket Ortaklarının Genel Kurul Toplantılarına İlgisizliği’ Akar Öcal (Çev) (1967) 41(3) İstanbul Barosu Dergisi 112, 116, 117; Bilge, ‘Genel Kurulda İnternet’ (n 4) 220; Kayhan (n 46) 618; Bilgili (n 4) 566

⁵⁰ Tekinalp (n 48) 468

⁵¹ Özer (n 6) 23

⁵² İngilizce “electronic mail (e-mail)” kavramının karşılığı olarak kullanılan “elektronik posta (e-posta)”, kişilerin ve kuruluşların elektronik ortamda hızlı bir biçimde haberleşmesi için kullanılan bir sistemdir

⁵³ Elizabeth Boros, The Online Corporation: Electronic Corporate Communications, Discussion Paper, <<http://cclsr.law.unimelb.edu.au/research-papers/online.pdf>> Erişim Tarihi 1 Ocak 2022

da şirketin web sayfasındaki bilgi ve belgeleri inceleme suretiyle mümkün olabilecektir.

Gerek pay sahipleri gerekse de şirket açısından bu olumsuz durumlara kısmen de olsa maruz kalmamak açısından elektronik ortamda genel kurul toplantısı yapılması üzerinde durulması gereken bir opsiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Halen devam etmekte olan, sona erip ermeyeceği bilinmeyen COVID-19 (Koronavirüs) salgınının yayılma şekilleri dikkate alındığında, artık hayatın her alanında teknolojiyi kullanmanın kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

3. Genel Kurul Toplantılarının Elektronik Ortamda Yapılmasının Barındırdığı Riskler

Genel kurul toplantısının elektronik ortamda icra edilmesinin sunduğu tüm avantajlara rağmen gerek pay sahipleri gerekse de şirket açısından birtakım istenmeyen sonuçlara yol açması da ihtimal dâhilindedir. Her şeyden önce insanların fiziken karşı karşıya olmaları halinde yürütülecek diyaloglar ile elektronik ortamda kurulacak iletişim karşılaştırıldığında insanların jest ve mimikleri vasıtasıyla birbirilerini etkilemeleri, ikna etmeleri imkânı farklı olacaktır⁵⁴.

Genel kurul toplantılarının elektronik ortamda icra edilmesinin bir diğer muhtemel dezavantajı da pay sahiplerinin ölçülülük sınırlarını⁵⁵ aşacak düzeyde söz hakkı alarak, uzun konuşmalar yaparak yersiz tartışmalara⁵⁶, konuların kişiselleştirmesine yol açmaları, böylece genel kurul toplantısında karar alınmasını güçleştirmeleridir. İşte bu yüzden genel kurul toplantısının icra edileceği elektronik platformun bu tür olumsuzluklara engel olmaya imkan tanıyacak, menfaatler dengesini gözetmeye elverişli bir şekilde tasarlanması gerekir. Örneğin pay sahiplerine tanınacak görüş bildirme ve soru yöneltme hakkının ne şekilde ve

⁵⁴ Kaya (n 5) 222; Ufuk Tekin, Limited Şirket Genel Kurulunun Elektronik Ortamda Toplanması ve Karar Alması <<http://acikerisim.dicle.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11468/638/465278.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> Erişim Tarihi 2 Ocak 2022

⁵⁵ Müzakere hakkına getirilen sınırlamalar konusunda bkznz. Tekin (n 54)

⁵⁶ Bu tür durumlar için kullanılan “dijital kakofoni” terimi için Bknz. George Kobler, ‘Shareholder Voting Over The Internet’ in A Proposal for Increasing Shareholder Participation in Corporate Governance (1998) 49(2) Alabama Law Review 673, 696; Bilge, ‘Genel Kurulda İnternet’ (n 4) 223

ne kadar süreyle sınırlı olarak tanınacağı belirlenmeli⁵⁷ ve sistem, toplantıya katılanların mikrofon kullanımı konusundaki yetki divan başkanlığında olacak şekilde tasarlanmış olmalıdır. Aksi halde genel kurul toplantılarının gereğinden çok uzun sürmesi, katılımcıların birbirlerinin görüş ve eleştirilerini takip etmemesi ve nihayet toplantıya katılımın cazibesinin düşmesi kaçınılmaz olacaktır.

Binlerce pay sahibinin elektronik ortamda aynı anda katıldığı bir genel kurul toplantısında, pay sahiplerine tanınacak görüş bildirme ve soru yöneltme hakkının ne şekilde ve özellikle ne kadar süreyle sınırlı olarak tanınacağı da belirlenmelidir. Aksi takdirde genel kurul toplantılarının saatler sürmesi, pay sahiplerinin birbirlerinin görüşlerini ve eleştirilerini takip edememesi gibi bir sonucun doğması kaçınılmaz olur.

Genel kurul toplantısının icra edildiği platform üzerinden transfer edilen ses ve görüntünün yüklü miktarda olması ve dolayısıyla sistemin çalışmasında aksamlar olması, katılımcıların sık sık sistemden düşmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu yüzden toplantıların verimli bir şekilde icra edilememesi riski mevcuttur⁵⁸.

Genel kurul toplantısının elektronik ortamda icra edilmesinin muhtemel bir diğer riski de, siber güvenlik konusudur. Yani genel kurul toplantısı çerçevesinde oy kullanan kişi gerçekten pay sahibinin kendisi midir? Ona ait hesabın başkalarınca ele geçirilmesi suretiyle mi oy kullanılmıştır? Ayrıca kullanılan oyların tasnifi aşamasında bir manipülasyon söz konusu olmuş mudur? Bu tür sorular akla gelmektedir. Öncelikle tıpkı online banking işlemlerinde olduğu gibi pay sahiplerine özel TAN (Transaction Authentication Number) oluşturulması ve bu numaraların kullanılması suretiyle oy kullanılması düşünülebilir. Bu TAN'ların başkalarınca ele geçirilmesi ve böylece oy kullanılması hali için ise oy kullanacak kişinin bu TAN'ı sisteme girmesi yanında oy kullanımı esnasında kamerasını açık vaziyette bulundurulması şartının getirilmesi de düşünülebilir. Yeteri düzeyde siber güvenlik önlemlerinin alınmaması halinde şirket genel kurulunda alınan kararlar üzerinde şirketle ilgisi olmayan kişiler etkili olabilecektir. Oy sonuçlarının manipüle edilmesi ihtimaline karşı ise tıpkı siyasi partilerin katıldığı seçimlerde bir sandık

⁵⁷ Özer (n 6) 29

⁵⁸ İçinde bulunduğumuz COVID-19 (Koronavirüs) pandemi döneminde Üniversitelerde elektronik ortamda icra edilen dersler esnasında bu tür durumlarla karşılaşıldığı bir gerçektir

kurulunun oluşturulması, yani sistemin, sadece şirket yönetimine değil farklı menfaat gruplarının oylama sonuçlarını inceleme imkanına sahip olmasını sağlayacak şekilde tasarlanması düşünülebilir.

4. Genel Kurul Toplantısının Elektronik Ortamda Yapılmasının Türleri

Elektronik ortamda genel kurul toplantısı iki şekilde gerçekleştirilebilir. Birincisi, pay sahiplerinin fiilen belirli bir yerde toplanarak hazır bulundukları genel kurula, elektronik ortamda “çevrim içi/ online⁵⁹ katılım”ın mümkün kılındığı “çevrim içi/ online katılımlı genel kurul” toplantısıdır. İkincisi ise pay sahiplerinin belirli bir yer ve zamanda toplanmaksızın tamamen elektronik ortamda bir araya gelerek toplantı yaptıkları “sanal/ virtüel genel kurul” toplantısıdır.⁶⁰

a. Çevrim İçi (Online) Katılımlı Genel Kurul Toplantısı

Çevrim içi/ online katılımlı genel kurul toplantılarında, genel kurul toplantısında hazır bulunmak zorunda olan kişiler ile toplantıya fiziksel olarak katılmak isteyen pay sahipleri veya temsilcilerinden oluşan geleneksel anlamda genel kurul toplantısı kanuna uygun olarak fiziksel katılım suretiyle icra edilmekte; çevrim içi katılım usulünü tercih eden pay sahipleri ise elektronik ortamda bu toplantıya katılmaktadırlar. Bu tür genel kurul toplantıları, fiziki katılımlı genel kurul toplantıları ile birlikte, eş zamanlı yapıldıkları, daha doğrusu fiziki katılımlı toplantılara entegre şekilde icra edildiklerinden, Alman doktrininde “kombine model” olarak da adlandırılmaktadır⁶¹.

⁵⁹ TDK tarafından “çevrim içi” şeklinde Türkçeleştirilen “online” kelimesi, bilgisayarın birçok başka bilgisayarlardan oluşan internete bağlı ve bu ağ üzerinde çalışır durumda olduğu anlamına gelir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük: çevrim içi, <<http://www.tdk.org.tr>> Erişim Tarihi 6 Ocak 2022; Net Lingo: online, <<http://www.netlingo.com/lookup.cfm?term=online>> Erişim Tarihi 6 Ocak 2022; Vikipedi Özgür Ansiklopedi: Çevrimiçi, <<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87evrimi%C3%A7i>> Erişim Tarihi 6 Ocak 2022

⁶⁰ Bilge, ‘Genel Kurulda İnternet’ (n 4) 224; Bilgili (n 4) 574–575; Kayıhan (n 46) 621

⁶¹ Bknz. Carsten P Claussen, ‘Hauptversammlung und Internet’ (2001) Die Aktiengesellschaft Dergisi 161, 169; Heribert Hirte, Der Einfluß neuer Informationstechniken auf das Gesellschaftsrecht und die corporate-governance-Debatte, in Theodor Baums and J. Klaus Hopt and Norbert Horn (eds), Corporations, Capital Markets and Busi-

Genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılmak isteyenlere bu imkanın tanınması halinde, toplantının internet üzerinden yayınlanması sebebiyle genel kurul toplantılarının kamuya açık olmaması ilkesi, yani sadece yetkili kişilerin toplantıya katılması ilkesinin ihlali riski doğmaktadır.

Bu yüzden üzerinde çevrimiçi/ online genel kurul toplantısı icra edilecek sistemin, sadece pay sahiplerinin katılımına imkan tanıyacak şekilde tasarlanması gerekir. Örneğin, toplantıya katılmaya yetkili olan kişilere TAN numaraları verilmesi ve giriş için bu numaraların kullanılmasının şart koşulması düşünülebilir.

Genel kurul toplantısına çevrim içi yöntemle katılan kişinin, şirkette pay sahibi olmayan bir kimseyi, bilgisayar ekranının başına getirerek, onun da toplantıyı takip etmesine imkân tanınması ihtimali de bulunmaktadır. Bu tür durumlar için belki de en azından toplantıya katılımın ilk birkaç dakikasında katılımcının kamerasının açık bulundurulmasının şart kılınması ve böylelikle yetkili kişinin kendisinin toplantıya katılıp katılmadığının denetlenebilmesi imkânının oluşturulması düşünülebilir. Fakat bu riskin varlığı, genel kurul toplantısının internet üzerinden yayınlanmasına engel teşkil etmemelidir. Zira pay sahipleri, pay sahibi olmayan kişilere de yetki vermek suretiyle kendilerini genel kurul toplantısında temsil ettirebilirler ve bu durumda da aynı risk mevcuttur⁶².

Bu yöntemle genel kurul toplantısının icra edilmesi halinde eşit işlem ilkesine riayet edilmesi gerekliliği gözden kaçırılmamalıdır. Yani genel kurul toplantısına fiziksel ortamda katılanlar ile çevrimiçi/ online ortamda katılanlar arasında farklı muamele tarzı bulunmamalı, söz hakkı alma, soru sorma vb. açılardan aynı imkanın/ sürenin kendilerine tanınması gerekir. Ve bunun için de şirketin çok geniş teknik imkanlar oluşturması gerekecektir. Bu çerçevede şirket, bilgisayar, web kamerası, ses kartı ve mikrofon gibi teknik cihazları toplantı salonunda hazır bulundurmalı⁶³; böylece çevrim içi katılımcı, ses ve görüntünün kendisine nakledilmesi yoluyla genel kurul toplantısına katılabilecek ve toplantıda olup bitenleri adeta toplantıya fiziksel olarak katılmış gibi takip edebile-

ness in the Law Liber Amicorum Richard M. Buxbaum, (1st edn, Kluwer Law International Yayınevi 2000) 283, 288: tamamlayıcı internet genel kurulu “ergänzende Internet-Hauptversammlung” kavramını kullanmaktadır

⁶² Bodo Riegger, ‘Hauptversammlung und Internet’ (2001) 165 ZHR Dergisi 204, 210

⁶³ Özer (n 6) 45

cektir. Ayrıca elektriğin kesilmesi ihtimaline binaen jeneratör bulundurulması da teknik bir önlem olarak düşünülebilir. Ayrıca toplantıya çevrim içi/online yöntemle katılan kişiye, bir yandan toplantıyı izlerken, eş zamanlı olarak açacağı değişik pencerelerde pay sahiplerinin incelemesine sunulan dosya ya da raporları inceleyebilme imkanı tanınmalıdır⁶⁴. Benzer şekilde çevrimiçi katılımcının da sesinin ve görüntünün genel kurulda hazır bulunanlar ile paylaşılmasını sağlayacak alt yapının hazırlanması gerekir⁶⁵. Bu amaçla genel kurul toplantı salonunda tüm katılımcıların rahatlıkla görebilecekleri bir yerde büyük bir ekranın kurulması düşünülebilir⁶⁶. Çevrimiçi/online mikrofon temin edememesi veya herhangi bir sebeple sesinin fiziki toplantısının yapıldığı salona aktarılamadığı durumlarda ise, toplantıya çevrimiçi/ online yöntemle katılan kişinin göndereceği konuşma metninin ya da sorunun bahsedilen büyük ekrana yansıtılması veya bu metinlerin bu işle görevlendirilen bir kişinin mikrofonla okuması suretiyle toplantıya katılanlarla paylaşılması düşünülebilir⁶⁷. Ancak bu şekilde bir görüş paylaşımının da toplantıya fiziki katılımdakine nazaran daha az etkili olacağı pek tabidir.

Elektronik ortamda genel kurul toplantısına katılma imkanının getirilmesi ile pay sahiplerinin genel kurul toplantısına katılımının teşvik edilmesinin gerçekten sonuç doğurabilmesi için şirketin, elektronik ortamda toplantıya katılımın nasıl gerçekleşeceği, söz hakkının kullanılmasının ne şekilde icra edileceği, şirketin katılımcıların incelemesine sunacağı belgelere nasıl erişilebileceği ve nihayet oy hakkının ne şekilde kullanılacağı konusunda açık ve kolayca anlaşılabilir bir dilde bilgilendirme yapması gerekir. Bu bilgilendirmenin de şirketin web sayfasına konulacak bir broşür vasıtasıyla yapılması düşünülebilir (TTK m. 1524/1)⁶⁸.

⁶⁴ Boros (n 53) 20; Bilgili (n 4) 575; Kaya (n 5) 218; Kayıhan (n 46) 621

⁶⁵ Ayhan Erdem, Bilgisayar Haberleşme Teknolojisi (Bilgisayar Ağları) (2nd edn, Nobel Yayınevi 1998) 3; Billy Barron and Jill Ellsworth and Kevin Savetz, Internet Unleashed, Nezihe Bahar and Devrim Türkmen (çev) (1st edn, Sistem Yayınevi 1998) 320ff

⁶⁶ Kobler (n 56) 676; Bilgili (n 4) 576; Kayıhan (n 46) 622

⁶⁷ Bilgili (n 4) 576; Kayıhan (n 46) 622; Kaya (n 5) 222

⁶⁸ Özer (n 6) 46

Çevrimiçi/ online katılım suretiyle genel kurul toplantısının şirketin kurduğu sistemden kaynaklanan sebeplerle ya da şirket dışı faktörlerden ötürü sekteye uğraması halinde şirketin, aksaklığın meydana geldiği tarih/saat, sebep, ne kadar süre devam ettiği, katılımcılar tarafından kendisine iletilen şikayetler var ise bu şikayetleri ayrıntılı bir şekilde kayda geçirmesi faydalı olacaktır⁶⁹. Bir yandan kayda geçirilen bu bilgilerin katılımcılarla paylaşılması şeffaflık sağlayacak, gerek şirkete gerekse de şirketin kullanıma sunduğu sisteme olan güveni destekleyecektir. Diğer yandan da ileride bu aksaklıktan ötürü genel kurul toplantısında alınmış olan kararların iptali talep edildiğinde, aksamının şirketin kullanıma sunduğu sistemden mi kaynaklandığı, yoksa katılımcının kendi teknik donanımından mı kaynaklandığı önem arz edecektir. Mahkeme genel kurul toplantısında alınmış olan kararın iptali talebini bu ihtimallere göre kabul ya da reddedecektir.

Şirketin hâkimiyet alanı dışındaki faktörlerden ötürü (elektrik ya da internet bağlantısının kesilmesi, katılımcının kullandığı bilgisayarın konfigürasyonunun uygun olmaması, internet diyalogları için gerekli olan performansa sahip olmaması gibi) elektronik ortamda yapılan toplantı yayınının aksamaması halinde bu toplantıda alınmış olan kararların iptal talebinin kabul edilmemesi gerekir. Zira toplantıya katılım için sistem olması gereken tarzda kurulup katılımcıların kullanımına sunulduğu sürece şirkete atfedilebilecek bir kusur söz konusu olamayacak, katılımcıların hâkimiyet alanında meydana gelen bu aksaklıkların sonuçlarına katılımcıların katlanmasını beklemek adalet anlayışına uygun düşecektir⁷⁰. Buna karşılık, pay sahiplerine çevrim içi katılım imkânının sunulacağına belirtilmiş olmasına rağmen sistemin kurulmasında veya işletilmesinde yasal düzenlemelere aykırılık yapılmışsa o genel kurulda alınmış olan kararların iptali söz konusu olabilecektir⁷¹. Şirketin hakimiyet alanına ilişkin bir aksaklıktan ötürü genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılımın mümkün olmaması, bağlantının kesilmesi halinde ise

⁶⁹ ibid 47

⁷⁰ Nitekim Alman hukukunda Anonim ve Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketlere İlişkin Kanun (AktG), elektronik ortamda genel kurula katılımın avantajlarından yararlanan çevrim içi bir katılımcının, bunun beraberinde getireceği teknik riskoları da üstlenmek zorunda olduğunu hükme bağlamıştır. Bkz. Bilgili (n 4) 581

⁷¹ M. Emin Bilge, ‘Anonim Ortaklık Genel Kurul Toplantılarında Temsilci Aracılığıyla Oy Vermede İnternet Kullanımı’ (2003) 7(1-2) Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 341, 363-364

kesinti meydana gelen ana kadar olan işlemlerin geçerliliğinin etkilenmemesi gerekir.

b. Sanal/Virtüel Genel Kurul Toplantısı

Sanal (virtüel) genel kurulda toplantı, tamamen elektronik ortamda gerçekleşmekte olup, yalnızca toplantıya katılmak zorunda olan kişiler bir araya gelir; pay sahipleri ise fiziken bu toplantıya katılmazlar. Pay sahipleri sadece internet üzerinden bu toplantıya katılırlar⁷². Bu şekilde icra edilecek genel kurul toplantısı çerçevesinde pay sahipleri toplantı öncesi incelemeye sunulacak belgeleri elektronik ortamda inceleyecek, toplantıda söz hakkı alma, soru sorma, oy kullanma gibi her türlü pay haklarını elektronik ortamda kullanacaklardır⁷³.

Sanal/ virtüel genel kurul toplantısı çerçevesinde yalnızca pay sahipleri değil yönetim kurulu üyeleri, denetçi gibi toplantıya katılımı zorunlu olan kimseler de toplantıya elektronik ortamda katılarak görevlerini bu şekilde yerine getirirler⁷⁴.

Konuya ilişkin mevzuat çerçevesinde genel kurul toplantısının tamamen elektronik ortamda yani sanal/ virtüel genel kurul toplantısı şeklinde yapılması mümkün görünmemektedir. Zira öncelikle, TTK m.1527/I hükmündeki “*Şirket sözleşmesinde veya esas sözleşmede düzenlenmiş olması şartıyla, sermaye şirketlerinde yönetim kurulu ve müdürler kurulu tamamen elektronik ortamda yapılabileceği gibi, bazı üyelerin fiziken mevcut bulundukları bir toplantıya bir kısım üyelerin elektronik ortamda katılması yoluyla da icra edilebilir*” şeklindeki ifadeye karşın aynı hükmün 2. fıkrasında “*Kollektif, komandit, limited ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerde, şirket sözleşmesinde ve esas sözleşmede öngörülerek elektronik ortamda ortaklar kuruluna ve genel kurula katılma*” ifadesi yer almaktadır. Buna göre yönetim kurulu ve müdürler kurulu toplantısı hükmün 1. fıkrasındaki ifadesi ile “*tamamen elektronik ortamda*” yapılabilir iken, ortaklar kurulu ya da genel kurul toplantısı bağlamında 2. fıkradaki ifade “*elektronik ortamda ortaklar kuruluna ve*

⁷² Özer (n 6) 43; Kayhan (n 46) 629; Bilgili (n 4) 583

⁷³ Bilge, ‘Genel Kurulda İnternet’ (n 4) 225; Ümit Yayla, Yeni Türk Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu Uyarınca Anonim Ortaklık Genel Kurulları, Elektronik Genel Kurullar (1st edn, Oniki Levha Yayıncılık 2013) 17

⁷⁴ Kayhan (n 46) 607

genel kurula katılma” şeklindedir. Dolayısıyla fiziken toplanma şeklinde icra edilen bir toplantıya elektronik ortamda katılımdan bahsedilmektedir.

Ayrıca pay sahiplerinin genel kurula katılım hakkı, esas olarak TTK m.407 hükmünde “*Pay sahipleri şirket işlerine ilişkin haklarını genel kurulda kullanırlar*” şeklindeki ifade ile ele alınmıştır. Hükmün devamında ise “*kanuni istisnalar saklıdır*” ifadesi yer almakla birlikte, hükmün gerekçesinde istisna olarak “*online katılım/ online oy kullanma*”dan bahsedilmiştir⁷⁵. Eşit işlem ilkesi gereğince pay sahiplerinin genel kurula katılım hakkının kullanılması bağlamında da aynı muameleye tabi tutulması gerekir. Genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılma, şirketin pay sahiplerine tanıyabileceği bir imkandır. Geleneksel toplantı usulünün terk edilip genel kurul toplantısının tamamen elektronik ortamda icra edilmesi halinde, -her ne kadar ülkemizde son yıllarda internet kullanımı önemli ölçüde yaygınlaşmış ise de- internet bağlantısı olmayan, teknolojik gelişmeleri takip edemeyen ve elektronik ortamda toplantıya katılım için gerekli olan bilgisayar vb. cihazları kullanamayan kişiler açısından genel kurul toplantısına katılım ve dolayısıyla pay sahipliğinden kaynaklanan hakların kullanılması bağlamında bir dezavantaj söz konusu olacağı düşünülmektedir⁷⁶.Bahsedilen sebeplerden ötürü şirket esas sözleşmesinde yer alacak ve toplantıların sadece elektronik ortamda gerçekleştirilebileceğini belirten bir hükmün butlan yaptırımıyla karşı karşıya kalacağı düşünülmektedir⁷⁷.

⁷⁵ Poroy and Tekinalp and Çamoğlu (n 12) 477

⁷⁶ Karşl. Bodo Riegger and Stefan Mutter, ‘Zum Einsatz neuer Kommunikationsmedien in Hauptversammlungen von Aktiengesellschaften’ (1998) ZIP Dergisi 637, 638; Andreas Schaaf, in Die Praxis der Hauptversammlung (2nd edn, RWS Yayınevi 1999) Rn.915; Stephan Schumacher ise internet kafelerde internet kullanım imkânına dikkate çekmektedir. bkz. Kai Hasselbach and Stephan Schumacher, ‘Hauptversammlung im Internet’ (2000) 29 ZGR Dergisi 258, 264

⁷⁷ Direnç Akbay, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Limited Ortaklık Genel Kurulunun Toplanma ve Karar Alma Esasları (1st edn, Vedat Kitapçılık 2010) 103, 104; Koray Bedük, Anonim Şirketlerde Elektronik Ortamda Genel Kurul Yapılması, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=vRR2puxo78q_mZ2FQTOKBw&no=oCxbUqF_7JQtiw02CjqSiw> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

D. YABANCI HUKUK SİSTEMLERİNDE VE ÜLKEMİZ-DEKİ DURUM

1. Avrupa Birliği ve Özellikle Alman Hukukundaki Durum

a. Avrupa Birliği'ndeki Gelişmeler

Genel kurul toplantısına katılmaya yetkili olan kişilerin toplantıya çağrılmaları, toplantıya katılım, toplantıda soru sorma, itiraz etme, görüş açıklama, oy kullanma gibi hakların teknolojik imkânlar vasıtasıyla kullanılması yönündeki fikirler başta Almanya olmak üzere iletişim teknolojisinin gelişmiş olduğu ülkelerde 2000'li yılların başından itibaren yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.

Bu anlamda ilk teşebbüs Avrupa Parlamentosu'nun, AB Komisyonundan konuya ilişkin ayrıntılı bir çalışma talep etmesiyle başlamıştır⁷⁸. AB Komisyonu bu doğrultuda 2001 yılında bir çalışma yaptırmıştır. Bu çerçevede şirket genel kurulları bağlamında en önemli problem olarak “güç boşluğu” kabul edilmiş ve bu problemin çözümü amacıyla elektronik ortamda genel kurul toplantı yapılması ve oyların elektronik ortamda kullanılmasına ilişkin olarak 04.11.2002'de “Şirketler Hukuku Alanında Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubunun Avrupa'da Modern Şirketler Hukukuna İlişkin Çerçeve Şartlarına Dair Rapor”u yayımlamıştır⁷⁹.

Başkanlığını Jaap Winter'in yaptığı⁸⁰ bu Uzmanlar Kurulunun tavsiyeleri doğrultusunda şirketler hukukuna ilişkin olmak üzere Komisyon kısa, orta ve uzun vadede olmak üzere bir Hareket Planı⁸¹ hazırlamıştır.

⁷⁸ Ulrich Noack, Modern Communications Methods And Company Law, <https://www.jura.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Juristische_Fakultaet/Noack/Texte/EBLR.pdf> Erişim Tarihi 4 Ağustos 2022

⁷⁹ Report of The High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe, Brussels, 4 November 2002 (Yüksek Düzeyli Rapor), <<https://www.doccity.com/en/report-of-the-high-level-group-of-company-law-experts-on-a-modern-regulatory-framework-for-company-law-in-europe/435687/>> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

⁸⁰ Bu yüzden söz konusu Kurula Winter Grup denildiği de olur

⁸¹ Yüksek Düzeyli Rapor 36. Communication from The Commission to The Council and The European Parliament, Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward Brussels, 21.5.2003 COM (2003) 284 final

<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52003DC0284>> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

Bu plana göre, modern teknolojinin sunduğu imkânlar en iyi şekilde kullanılmalıdır. Bu çerçevede; video konferans, e-mail ve internetten faydalanılması gibi bilgi ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişim şirketlerin bilgiyi saklama ve açıklamasına ilişkin önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkileri sanal genel kurul, video bağlantılı yönetim kurulu toplantıları ve ülke içi ve dışındaki (sınır aşan) pay sahiplerinin varlığı durumunda, bunların oy haklarının kullanılması ile ilgili görmek de mümkündür.

Yüksek Düzeyli Rapor ve bunun akabinde Komisyonun çıkarmış olduğu Hareket Planı çerçevesinde konuya ilişkin bir de Yönerge kabul edilmiştir⁸². Bu Yönerge ile pay sahiplerinin haklarının güçlendirilmesi ve yabancı ülkelerdeki pay sahiplerinin oy kullanmalarının kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla toplantının yeri, zamanı, gündemi, toplam paylar, toplantıya katılım ve oy hakları gibi genel kurulun her aşamasına ilişkin olarak internet kullanımının yaygınlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir⁸³.

Avrupa Komisyonu öncülüğünde hazırlanan bu rapor, hareket planı ve yönerge, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin pek çoğu bu tavsiyeler ışığında mevcut hukuk sistemlerinde değişiklik yapma yoluna gitmişlerdir.

b. Almanya

aa. Genel Olarak

Alman AktG⁸⁴ (Sermayesi Paylara Bölünmüş Şirketler Kanunu) m.118 hükmü esas sözleşmede öngörülmesi şartıyla veya yönetim kurulu bu yönde karar verme yetki verilmesi şartıyla pay sahiplerinin elektronik ortamda genel kurul toplantısına katılımına izin vermektedir. Burada izin verilen, pay sahiplerinin geleneksel olarak icra edilecek toplantıya elektronik ortamda katılması, yani çevrim içi / online katımlı genel kurul toplantısıdır.

Sanal/virtüel genel kurul toplantısı Alman literatüründeki hakim görüşe göre sermayesi paylara bölünmüş şirketler hukukundaki kurallara

⁸² Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies, Official Journal L 184, 14/07/2007 P. 0017 – 0024, <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:184:0017:0024:EN:PDF>> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

⁸³ Özer (n 6) 634

⁸⁴ Aktiengesetz, Kabul Tarihi: 06.09.1965, BGBl 11.09.1965/ 1 S 1089. Bundan sonraki bölümlerde aynı kanun AktG olarak anılacaktır

(pay sahiplerinin, temsilcilerinin ve yönetim kurulu üyelerinin gerçek/fiziki bir yerde bir araya gelmesini ve pay sahipliğinden kaynaklanan hakların sadece bu anlamdaki toplantıda kullanılmasını şart kılan hükümler olan §§ 118/I, 121/III, 2.c. ve 5.f., m.175, m.130/II, m.131/I AktG) aykırı olacaktır⁸⁵. Genel kurul toplantısı için kanunen geçerli/uygun bir yerin belirlenmesi büyük önem taşır. Zira toplantı için kanunun izin vermediği bir yerin belirlenmiş olması § 243/I AktG hükmüne göre bir butlan sebebi olacaktır⁸⁶. Toplantı yerinin belirlenebilirliği kriteri çerçevesinde sanal/ virtüel genel kurul toplantısı geçersizlik yaptırımına tabi olacaktır⁸⁷.

Geleneksel anlamda genel kurul toplantısından vazgeçilip, toplantının sadece internet üzerinden icra edilmesinin aynı zamanda pay sahiplerinin mutlak olan/ elinden alınamayan hakkı olan genel kurul toplantısına katılım hakkının, internet bağlantısı olmayan pay sahiplerinden geri alınması ve fiilen bu hakkın kullanım imkânının kendilerinden alınması anlamına geleceği düşünülmektedir⁸⁸. Alman kanun koyucu bu tavrını

⁸⁵ Riegger (n 62) 216; Ulrich Noack, *Moderne Kommunikationsformen vor den Toren des Unternehmensrechts*, <https://www.jura.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Juristische_Fakultaet/Noack/Texte/kommunik.pdf> Erişim Tarihi 4 Ağustos 2022; Peter Hommelhoff, *Das Unternehmensrecht vor den Herausforderungen der Globalisierung*, in *Festschrift für Marcus Lutter zum 70. Geburtstag*, (1st edn, Dr. Otto Schmidt Yayinevi 2000) 95, 96; Mathias Siems, 'Der RegE für ein Gesetz zur Namensaktie und zur Erleichterung der Stimmrechtsausübung (NaStraG)' (200) *NZG Dergisi* 626, 627; Caspar Bunke, 'Das Stimmrechtsvertretermodell als Grundlage der virtuellen Hauptversammlung' in Dirk Zetzsche (ed), *Die Virtuelle Hauptversammlung* (1st edn, Nomos Verlag Yayinevi 2002) Rn.15; Theodor Baums (ed), *Bericht der Regierungskommission Corporate Governance, Unternehmensführung – Unternehmenskontrolle Modernisierung des Aktienrechts* (1st edn, Dr. Otto Schmidt Yayinevi 2001) Rn.115; Christof Muthers and Martin Ulbrich, 'Internet und Aktiengesellschaft – Ungelöste Probleme bei der Durchführung der Hauptversammlung' (2005) *WM Dergisi* 215, 217; Corrado Wohlwend, *Die Hauptversammlung im Wandel der Kommunikationsformen, Eine vergleichende Untersuchung des US-amerikanischen und deutschen Rechts*, in *Frankfurter wirtschaftsrechtliche Studien* (1st edn, Peter Lang Yayinevi 2001) 147

⁸⁶ Uwe Hüffer, *Aktiengesetz* (6th edn, C.H. Beck Yayinevi 2005) Rn.12

⁸⁷ Martin Heckelmann, *Hauptversammlung und Internet* (1st edn, Nomos Yayinevi 2006) 106

⁸⁸ Riegger/Mutter (n 76) 637, 638; Schaaf (n 76) 915

NaStraG⁸⁹, TransPuG⁹⁰ ve UMAG⁹¹ isimli reform kanunlarını hazırlarken de sürdürmüş ve geleneksel anlamda genel kurul toplantısı yapılması şartından vazgeçmeyerek, genel kurul toplantısının sadece internet ortamında yapılması fikrini reddetmiştir⁹². Alman Kurumsal Yönetim İlkelerinin⁹³ 2.3.4. No.lu ilkeleri de sadece internet destekli genel kurul toplantısı yapılmasını desteklemekte ve böylece şimdilik fiziki toplantı yapılmaktan vazgeçilmesini açıkça reddetmektedir⁹⁴.

NaStraG isimli reform kanunu ile yapılan değişikliklerden en önemlileri, internetin kullanımı vasıtasıyla genel kurulda oy hakkının temsilci aracılığıyla kullanılmasının sağlanması ve temsil yetkisi verilen kişiye internet aracılığıyla talimat verilmesidir. Ayrıca daha önce ortaklık ve pay sahipleri arasında yazılı olarak gerçekleştirilen iletişimin, e-mail gibi modern iletişim teknolojisinin kullanılarak yapılması gibi yenilikler de getirilmiştir⁹⁵.

⁸⁹ Gesetz zur Namensaktie und zur Erleichterung der Stimmrechtsausübung (NaStraG) v. 18. Januar 2001 (BGBl. I 123)

⁹⁰ Gesetz zur weiteren Reform des Aktien- und Bilanzrechts, zu Transparenz und Publizität (Transparenz- und Publizitätsgesetz) v. 19.07.2002 (BGBl. I 2681)

⁹¹ Gesetz zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts (UMAG) v. 22.09.2005 (BGBl. I 2802)

⁹² RegE-NaStraG, BT-Drucks. 14/4051, 16, Begr. zu § 135 AktG; Volker Butzke, Die Hauptversammlung der Aktiengesellschaft (5th edn, Schäffer-Poeschel Yayınevi 2011) Rn.14; Fakat kanun koyucunun ileride sadece elektronik ortamda genel kurul toplantısının yapılmasına izin vermeyi düşünebileceği ifade edilmiştir. Bknz. Däubler-Gmelin, WM 1999, 169; Konu hakkında yetkili olan raportörün Adalet Bakanlığı'ndaki açıklamaları için Bknz. RWS-Forum 20, 361, 386; BMJ (Adalet Bakanlığı)'nın Danışma Raporundaki 14 c) u. d) başlığı altındaki soru hakkındaki görüşü

⁹³ Entwurf eines Deutschen Corporate Governance Kodex, NZG 2002, 75ff. = ZIP 2002, 452ff; Deutscher Corporate Governance Kodex Endfassung, NZG 2002, 273ff; DAV/HrA z. Deutschen Corporate Governance Kodex, NZG 2002, 115ff; Peter Ulmer, 'Der Deutsche Corporate Governance Kodex – ein neues Regulierungsinstrument für börsennotierte Aktiengesellschaften' (2002) 166 ZHR Dergisi 150ff

⁹⁴ Karşl. Katharina Kollmann, 'Aktuelle Corporate-Governance-Diskussion in Deutschland – Deutscher Corporate-Governance-Kodex der Regierungskommission sowie Transparenz- und Publizitätsgesetz (TransPuG)' (2003) (1) WM Sonderbeilage Dergisi 1, 8

⁹⁵ Bu konudaki diğer bir düzenleme ise, "Özel Hukuktaki Şekle Dair Hükümlerin Günümüz Hukuki İşlemlerine Uyarlanmasına Dair Kanun (FormanpassungsG)"dur. Bu düzenlemeyle, elektronik ortamda hazırlanan belgelerin diğer yazılı belgelerle olan eşdeğerliliği açıkça kabul edilmiş ve buna ilişkin olarak ilgili tüm kanunlarda yazılı şekil şartına dair değişiklikler getirilmiştir. Bu şekilde pay sahiplerinin, kendilerini

bb. 27.03.2020 Tarihli COVID-19-Pandemisinin Etkileri İle Mücadele Kanunu

Alman kanun koyucu tüm dünyayı etkisi altına alan ve halen ne zaman biteceği kestirilemeyen COVID-19 pandemisinin etkileriyle mücadele etmek amacıyla 27.03.2020 tarihinde “COVID-19 Pandemisinin Etkileri İle Mücadele Amacıyla Şirketler, Dernekler, Vakıflar ve Konut Mülkiyeti Hukukunda Tedbirler Hakkında Kanun” adı altında bazı kanunlarda değişiklik yapmıştır⁹⁶.

Bu kanunun “Anonim Şirketler, Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket, Avrupa Şirketi, Mütüel Sigortacılık Yapan Sigorta Dernekleri” isimli m.1/I hükmüne göre “Yönetim kurulu, esas sözleşmede bu yönde bir hüküm bulunmasa bile, pay sahiplerinin m.118/I, 2. cümlesine göre genel kurul toplantısına elektronik iletişim kanalıyla katılımına (elektronik katılım), m.118/II’ye göre elektronik iletişim kanalıyla oy kullanımı (mektupla oy kullanımı), denetim kurulu üyelerinin m.118/III, 2.cümlesine göre ses ve görüntü aktarımı yoluyla katılımı ve m.118/IV’e göre ses ve görüntü aktarımına izin verilmesine ilişkin kararları verebilir”. Böylelikle pay sahiplerinin genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılımı için şirket esas sözleşmesinde buna izin veren bir hükmün bulunması şartı kaldırılmış, yönetim kurulu bu imkanı tanımaya karar vermeye yetkili kılınmıştır⁹⁷.

genel kurulda temsil edecek olan kişilere elektronik araçlarla temsil yetkisi verebilmesi, şirket esas sözleşmesinde bu yönde herhangi bir hüküm bulunmasa bile mümkün hale gelmiştir. Kanunun tam metni için bkz. “Gesetz zur Anpassung der Formvorschriften des Privatrechts und anderen Vorschriften an den modernen Rechtsgeschäftsverkehr”, 18.07.2001 tarihli BGBl,

<<https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-anpassung-der-formvorschriften-des-privatrechts-und-anderer-vorschriften/112813>> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

⁹⁶ Gesetz über Maßnahmen im Gesellschafts-, Genossenschafts-, Vereins-, Stiftungs- und Wohnungseigentumsrecht zur Bekämpfung der Auswirkungen der COVID-19-Pandemie (COVID-19 Pandemisinin Etkileri İle Mücadele Amacıyla Şirketler, Dernekler, Vakıflar ve Konut Mülkiyeti Hukukunda Tedbirler Hakkında Kanun), BGBl. I S. 569, 570, <<https://www.gesetze-im-internet.de/gesruacovbekg/BJNR057000020.html>> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

⁹⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Cornelius Simons and Johanna Hauser, Die virtuelle Hauptversammlung, Aktuelle Praxisfragen unter dem Regime der „Corona“-Gesetzgebung,

Aynı maddenin 2. fıkrasına göre ise, “Yönetim kurulu [şu şartların varlığı halinde] *genel kurul toplantısının pay sahiplerinin veya temsilcilerinin fiziksel katılım olmaksızın, sanal/virtüel olarak icra edilmesine karar verebilir.*

1. *Tüm toplantının ses ve görüntüsünün aktarımı yapılması,*
2. *Pay sahiplerinin oy hakkının kullanımının ve temsil yetkisinin verilmesinin elektronik iletişim kanalı üzerinden (mektupla oy kullanımı veya elektronik ortamda katılım) mümkün olması,*
3. *Pay sahiplerine, elektronik iletişim kanalıyla soru sorma hakkının tanınması,*
4. *2. bentte öngörüldüğü şekilde oy hakkını kullanan pay sahiplerine, m.245/ 1. bendine yer alan genel kurul toplantısında hazır bulunma şartı aranmaksızın genel kurul toplantısında alınan kararlara karşı itiraz imkanının tanınması”.*

Buna göre yukarıda bahsedilen kaygılardan ötürü kanunun izin vermediği, fiziksel katılımlı genel kurul toplantısı yapılmaksızın, sadece sanal/ virtüel genel kurul toplantısı yapılması imkânı getirilmiştir. Ancak aynı kanunun “Uygulamaya İlişkin Kurallar” başlıklı 7. maddesine göre 1. madde sadece 2020 yılına ilişkin genel kurul toplantıları hakkında uygulanacaktır. Yani klasik genel kurul toplantısı yapılmaksızın, sadece sanal/ virtüel genel kurul toplantısı yapılması imkânı sadece 2020 yılı için getirilmiştir. Bu hükümde daha sonra 10.09.2021 tarihinde yapılan değişiklikle⁹⁸ ilgili kanunlarda yapılan değişikliklerin, yani sanal/virtüel genel kurul toplantısı yapılması imkanının 31.08.2022 dahil, bu tarihe kadar geçerli olduğu ifade edilmiştir.

cc. 26.07.2022 Tarihli Anonim Şirketlerde Virtüel Genel Kurul Toplantı İmkanının Süresiz Hale Getirilmesine İlişkin Kanun Sonrasındaki Dönem

Geleneksel anlamda genel kurul toplantısı yapılmaksızın sadece elektronik ortamda genel kurul toplantısı yapılması, yani sanal/ virtüel

<<https://www.gibsondunn.com/wp-content/uploads/2020/05/Hauser-Die-virtuelle-Hauptversammlung-NZG-05-2020.pdf>> Erişim Tarihi 10 Ocak 2022

⁹⁸ BGBl. I S. 4147, <[https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//*\[@attr_id=%27bgbl121s4147.pdf%27\]#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl121s4147.pdf%27%5D__1641755095658](https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//*[@attr_id=%27bgbl121s4147.pdf%27]#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl121s4147.pdf%27%5D__1641755095658)> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

genel kurul toplantısı 31.08.2022 dahil bu tarihe kadar getirilmiş idi. Bu vesileyle genel kurul toplantısının elektronik ortamda yapılması için bir süreliğine de olsa kapı aralanmış ve bu imkanın kullanımı ile birlikte tecrübelerin biriktirilmesi fırsatı elde edilmiştir. Bu dönem bir alışma fırsatı olarak değerlendirilmiş, bu bağlamda temelli bir değişiklik için de cesaret verecek tecrübelerin biriktirilmesi mümkün hale gelmiştir. Nitekim 31.08.2022 tarihine kadar geçici olarak tanınan bu imkanın devamlı hale getirilmesine yönelik kanun tasarısı 07.07.2022 tarihinde Federal Meclis'te (Bundestag), 08.07.2022 tarihinde ise Federal Konsey'de (Bundesrat) kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanının onaylaması akabinde 26.07.2022 tarihinde Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁹⁹.

2. İsviçre Hukukundaki Durum

a. Genel Olarak

İsviçre hukukunda, anonim şirket genel kurul toplantılarının elektronik ortamda yapılmasına izin verilmemiştir (OR m. 689/1)¹⁰⁰. 2012 tarihinde İsviçre Federal meclisinde kabul edilen ancak henüz yürürlüğe girmeyen Borçlar Kanunu tasarısında anonim ortaklık genel kurullarında elektronik araçlardan faydalanabileceğine yer verilmiştir¹⁰¹.

Bu tasarının 701c maddesine göre şirket esas sözleşmeleri genel kurul toplantısının yapıldığı yerde hazır bulunmayan pay sahipleri için haklarını elektronik yöntemlerle kullanma imkânı getirebilirler.

Tasarının 701d maddesine göre ise şirket esas sözleşmelerinin öngörmeleri ve oy hakkının kullanılmasında temsil yetkisine sahip bağımsız bir temsilcinin belirlenmesi şartıyla genel kurul toplantıları geleneksel yöntemden vazgeçilip, sadece elektronik araçlar vasıtasıyla (siber genel kurul toplantısı) icra edilebilir. Payları borsaya kote edilmemiş olan şirketlerde, bütün pay sahiplerinin kabul etmeleri şartıyla oy hakkı-

⁹⁹ <https://www.bgb1.de/xaver/bgb1/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGB1&jumpTo=bgb1122s1166.pdf#_bgb1_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgb1122s1166.pdf%27%5D__1659439414746> Erişim Tarihi 2 Ağustos 2022

¹⁰⁰ Obligationenrecht, Kabul Tarihi: 30.03.1911, Yürürlük Tarihi: 01.06.1912, BBl 1911/845. Bundan sonraki bölümlerde aynı kanun OR olarak zikredilecektir

¹⁰¹ Tasarının tam metni için bkz

<<https://www.bj.admin.ch/bj/de/home/wirtschaft/gesetzgebung/aktienrechtsrevision14.html>> Erişim Tarihi 10 Ocak 2022

nın kullanılmasında yetkili olacak bağımsız bir temsilcinin belirlenmesi şartından vazgeçilebilir.

Genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılımın şartlarını düzenleyen 701e maddesine göre ise şirket esas sözleşmeleri elektronik araçların kullanımını düzenlemelidir. Yönetim kurulu aşağıdaki durumların temin edilmesini sağlamalıdır:

1. Katılımcıların kimliklerinin tespitinin temini
2. Oyların genel kurul toplantısına elektronik yollarla aktarılması
3. Her katılımcının talepler ileri sürebilmesi ve tartışmalara katılabilmesi
4. Oylama sonucunun manipüle edilememesinin temini

Teknik aksakların yaşanması halini düzenleyen 701f maddesine göre genel kurul toplantısı esnasında şirketin hâkimiyet alanına ilişkin teknik aksaklıkların yaşanması ve böylelikle toplantının kanuna ve esas sözleşme hükümlerine göre icrasına devamın mümkün olmadığı hallerde toplantının tekrarlanması gerekir. Genel kurulun söz konusu teknik aksaklık yaşanmadan önce almış olduğu kararlar geçerliliğini korurlar.

Tasarının en ilginç hükümlerinden biri de “Elektronik Forum” başlıklı 701g maddesidir. Buna göre,

1. Payları borsaya kote edilmiş şirketlerin yönetim kurulları, genel kurulun toplantıya çağırılması halinde toplantının icra edilmesi tarihinden iki gün öncesine kadar elektronik bir forumun kullanım imkânını pay sahiplerine sunar.
2. Bu elektronik forum özellikle gündem maddelerinin ve taleplerin tartışılmasına imkân tanır.
3. Yönetim kurulu, bu tartışmalara katılabilir ve genel kurul toplantısı vesilesiyle tartışılan konuları tekrar ele alabilir.
4. Bu forumdaki tartışmalara ancak kimliklerini açıklayan kişiler katılabilirler.
5. Yönetim kurulu, özellikle de elektronik forumun objektifliği ve amaca uygun kullanımını temin etmek üzere elektronik foruma ilişkin kuralları belirler. Bu kuralların elektronik forumda pay sahiplerinin erişimine sunulması gerekir.

İsviçre Adalet Bakanlığı'nın 11.09.2020 tarihli açıklamasına göre sermayesi paylara bölünmüş şirketlere ilişkin bu reform paketinin 2022 yılında yürürlüğe girmesi planlanmaktadır¹⁰².

b. 19.06.2020 Tarihli Koronavirüs (Covid-19) İle Mücadeleye Yönelik Önlemler Hakkında 3 No.lu Kararname

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi İsviçre'de de COVID-19 (koronavirüs) pandemisinin etkileri ile mücadele etmek amacıyla bazı yasal değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda 19.06.2020 tarihinde yayımlanan kararnamenin 27. maddesi genel kurul toplantılarını ilgilendirmektedir. Buna göre,

1. Şirketlerin toplantıları bağlamında düzenleyici, tahmini katılımcı sayısına bakılmaksızın ve toplantıya çağrı sürelerine uyulmaksızın, katılımcıların, haklarını sadece şu şekillerde kullanabileceklerine karar verilebilir.

a. Yazılı bildirim yoluyla veya elektronik iletişim yoluyla veya

b. Düzenleyici tarafından belirlenen, oy hakkının kullanılmasında yetkilendirilmiş bağımsız bir temsilci vasıtasıyla

2. Bu konudaki karar, en geç toplantı tarihinden dört gün önce yazılı olarak bildirilmeli veya elektronik ortamda ilan edilmelidir.

Bu kararnamenin 29. maddesine göre ise kararnamenin 27. maddesi 19.06.2020 tarihli Sermayesi Paylara Bölünmüş Şirketler Hukuku Reformunun¹⁰³ yürürlüğe gireceği tarihe kadar ve en geç 31.12.2023 tarihine kadar geçerli olacaktır. Görüldüğü üzere İsviçre'de anonim şirketlerde genel kurul toplantısının fiziksel toplantıdan vazgeçilerek sadece elektronik ortamda icrası mümkün hale gelmiştir.

¹⁰² <<https://www.bj.admin.ch/bj/de/home/aktuell/mm.msg-id-80358.html>> Erişim Tarihi 10 Ocak 2022

¹⁰³ Bu reform kanunu 23.11.2016 tarihinde Federal Konsey (Bundesrat) tarafından onaylanmış ve 19.06.2020 tarihinde Federal Meclis (Bundesversammlung der Schweizerischen Eidgenossenschaft) tarafından kabul edilmiştir <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2020/746/de>> Erişim Tarihi 10 Ocak 2022

3. Türk Hukukundaki Durum

Hukukumuzda konu, TTK'nın "Elektronik Ortamda Kurullar" başlıklı 1527. maddesinde düzenlenmiştir. Hükmün 1. fıkrasında şirket sözleşmesinde veya esas sözleşmede düzenlenmiş olması şartıyla sermaye şirketlerinde yönetim kurulu ve müdürler kurulunun hem çevrim içi / online katılımlı hem de sanal/ virtüel toplantı şeklinde icra edilmesi imkanı getirilmiştir.

Hükmün 2. fıkrasında ise şirket türleri itibariyle bir ayırım yapılarak "*Kollektif, komandit, limited ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerde, şirket sözleşmesinde ve esas sözleşmede öngörülerek elektronik ortamda ortaklar kuruluna ve genel kurula katılma, öneride bulunma ve oy verme, fizikî katılımın, öneride bulunmanın ve oy vermenin bütün hukuki sonuçlarını doğurur*" denilmektedir. Öncelikle komandit şirkete değinilirken burada adi ya da sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketten hangisi kastedildiği belirtilmediği için komandit ifadesi ile her iki komandit şirket türünün kastedildiği düşünülebilir. Ayrıca "*sermayesi paylara bölünmüş şirketler*" ifadesi hem sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket hem de anonim şirkete işaret eder. Fakat maddenin beşinci fıkrasında anonim şirketlerde genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılım ayrıca düzenlendiği için buradaki "*sermayesi paylara bölünmüş şirket*" ifadesi ile ya sadece sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket kastedilmiştir, ya da beşinci fıkranın birinci cümlesi içerik itibariyle aynı olduğu için beşinci fıkranın birinci cümlesi gereksiz bir tekrardan ibarettir.

Toplantıya katılacak kişiler için getirilen imkânlar yönünden ikinci fıkra ile beşinci fıkra arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, ikinci fıkrada bu imkânlar, ortaklar kuruluna veya genel kurula katılma, öneride bulunma ve oy verme olarak sıralanmış iken, beşinci fıkrada burada sayılanlara ilaveten "*görüş açıklama*"dan da bahsedilmektedir. Ortaklara tanınan imkânlar açısından bahsedilen şirket türlerine göre bir ayırım yapmanın haklı bir nedeni olmadığı gibi hükmün gerekçesinde kanun koyucunun bilinçli olarak böyle bir ayırım yaptığına dair bir işaret bulunmamaktadır. Ayrıca ilk kategoride yer alan şirket ortaklarına tanınan imkânlardan olan "*öneride bulunma*", "*görüş açıklama*"nın bir diğer ifadesi olduğu için, görünürdeki bu ayırım sonuca etkili olmayacaktır.

Hükmün üçüncü fıkrasına göre ise "*birinci ve ikinci fıkrada öngörülen hâllerde, elektronik ortamda oy kullanabilmek için, [1] şirketin bu amaca özgülenmiş bir internet sitesine sahip olması, [2] ortağın bu*

yolda istemde bulunması, [3] elektronik ortam araçlarının etkin katılmaya elverişliliğinin bir teknik raporla ispatlanıp [4] bu raporun tescil ve ilan edilmesi ve [5] oy kullananların kimliklerinin saklanması şarttır". Beşinci fıkrada ise anonim şirketlerde genel kurul toplantısına elektronik ortamda oy kullanılabilmesi için bu şartlar aranmamıştır. Ayrıca "elektronik ortamda oy kullanabilmek için" bu şartlar aranır iken, ilk kategoride yer alan şirketlerde genel kurula elektronik ortamda katılım, öneride bulunma için de aynı şartların aranıp aranmayacağı sorusu akla gelmektedir. Yine ortaklara tanınan bu imkanlar arasında böyle bir ayırım yapmanın haklı bir nedeni görülememektedir.

Hükmün dördüncü fıkrasında ise "Birinci ve ikinci fıkrada anılan şirketlerde esas sözleşme veya şirket sözleşmesi gereği şirket yönetimi, bu yolla oy kullanmanın bütün şartlarını gerçekleştirir ve ortağa gerekli bütün araçları sağlar" ifadesi yer almaktadır. Yine ilk kategorideki şirketler ile anonim şirket arasında bir ayırım yapılmış, anonim şirket yönetim kuruluna "bu yolla oy kullanmanın bütün şartlarını gerçekleştir[me] ve ortağa gerekli bütün araçları sağla[ma]" yükümlülüğü getirilmemiştir. Bahsedilen şirketler arasında böyle bir ayırım yapmanın haklı bir nedeni görülememektedir.

Hükmün beşinci fıkrasının ikinci cümlesine göre, "Bu hükmün uygulanması esasları Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan yönetmelikle düzenlenir". Hükmün beşinci fıkrasının son cümlesine göre ise "Bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile birlikte genel kurullara elektronik ortamda katılma ve oy kullanma sisteminin uygulanması pay senetleri borsaya kote edilmiş şirketlerde zorunlu hâle gelir". Buna göre pay senetleri borsaya kote edilmiş şirketlerde genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılım ve oy kullanma, yönetim kurulunun pay sahiplerine sunabileceği ilave bir imkân olmaktan çıkıp zorunlu hale gelmiştir.

Bahsedilen yönetmelik 28.08.2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır¹⁰⁴. Anonim Şirketlerde Elektronik Ortamda Yapılacak Genel Kurullara İlişkin Yönetmelik isimli bu yönetmeliğin 5. maddesine göre "Şirket, ... hak sahiplerinin genel kurul toplantılarına elektronik ortamda katılmalarına, görüş açıklamalarına, öneride bulunmalarına ve oy kullanmalarına imkan tanıyacak elektronik genel kurul sistemini ku-

¹⁰⁴ <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/08/20120828-3.htm>> Erişim Tarihi 2 Ağustos 2022

rabileceği gibi bu amaç için oluşturulmuş sistemlerden de hizmet satın alabilir". Buna göre ilk kategorideki şirketlerde olduğu gibi "bu amaca özgülenmiş bir internet sitesine sahip olma[sı]" şart değildir, buna imkân tanıyacak hizmet satın alma yoluna gidebilir.

Yönetmeliğin 6. maddesine göre ise, "*Kanunun 1527 nci maddesi uyarınca EGKS'yi uygulayacak şirketlerin, genel kurul toplantılarına ilişkin Kanun ve esas sözleşme gereği yapılması zorunlu olan çağrılar, genel kurul öncesi hak sahiplerinin incelemesine sunulması zorunlu olan belgeleri ve toplantı gündemine ilişkin belgeleri güvenli elektronik imzalı olarak Kanunda öngörülen süreler içinde EGKS¹⁰⁵'de hak sahiplerinin erişimine hazır bulundurmaları zorunludur*".

Yönetmeliğin "Genel kurula elektronik ortamda katılma bildirimi" başlıklı 7. maddesine göre,

"(1) Genel kurula elektronik ortamda şahsen veya temsilcileri aracılığıyla katılmak isteyen hak sahipleri bu tercihlerini EGKS'den bildirmek zorundadır.

(2) Genel kurula hak sahibi yerine temsilcinin katılacağı durumda temsilcinin kimlik bilgisinin EGKS'ye kaydedilmesi zorunludur. Temsilcinin toplantıya fiziki katılacağı durumlarda da yetkilendirme bu şekilde yapılabilir. Hak sahibi temsilci tayin ederken temsilcisini genel olarak yetkilendirebileceği gibi her bir gündem maddesine ilişkin ayrı ayrı da yetkilendirebilir. Katılma haklarını temsilci olarak kullanan kişi, temsil edilenin talimatına uygun oy kullanır.

(3) Tüzel kişi hak sahipleri adına, birinci ve ikinci fıkra uyarınca EGKS'de yapılacak bildirimlerin tüzel kişi imza yetkilisince Kanunun 1526 ncı maddesinin dördüncü fıkrası gereğince şirket namına kendi adlarına üretilen güvenli elektronik imzayla imzalanması gerekir.

(4) Bildirimler, hak sahibinin talimatına uygun olarak payların tevdi edildiği kuruluş tarafından da yapılabilir.

¹⁰⁵ Yönetmeliğin 47/I, c) bendine göre EKGS, "Genel kurullara elektronik ortamda katılmayı teminen 28/7/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 10/A maddesi uyarınca payları Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından kayden izlenen borsaya kote şirketler için Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından sağlanacak elektronik platformu ve diğer şirketlerin 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 1527 nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca kuracakları veya destek hizmeti alabilecekleri bilişim sistemini" ifade eder

(5) Genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılacağını bildiren hak sahibi bu terciğini EGKS'de geri alabilir. Elektronik ortamda katılma yönündeki bu talebini geriye almayan hak sahibi veya temsilcisi genel kurul toplantısına fiziken katılamaz”.

Ve son olarak yönetmeliğin “Şirketlerin Yükümlölükleri” başlıklı 13. maddesine göre,

(1) Kanunun 1527 nci maddesi uyarınca genel kurul toplantısına elektronik ortamda katılma ve oy kullanma sistemini uygulayacak şirketler ile bu amaçla destek hizmeti sunacak şirketler, bu Yönetmeliğin diğer maddelerinde belirtilen yükümlölüklerin yanında aşağıda belirtilen yükümlölükleri de yerine getirmek zorundadır:

a) Şirketler, EGKS'nin bu Yönetmelik ve Kanun hükümlerine uygunluğunu Bakanlık tarafından çıkarılacak Tebliğde belirlenen esas ve usullere uygun olarak tespit ettirip tescil ve ilan ettirmek zorundadır.

b) Şirketler, varsa organın temsilcisi, bağımsız temsilci ve kurumsal temsilcilerin bilgilerini EGKS'de hak sahiplerinin bilgisine sunar.

c) Şirketlerin kendisi veya destek hizmeti aldıkları şirketler, EGKS'de yapılan tüm işlemlere ilişkin kayıtları, genel kurula elektronik ortamda katılan hak sahiplerinin ve temsilcilerinin kimlik bilgilerini, elektronik ortamda, bunların gizliliğini ve bütünlüğünü sağlayarak on yıl süreyle saklamak zorundadır. Borsaya kote şirketler için söz konusu saklama zorunluluğu MKK tarafından yerine getirilir.

ç) Payları MKK tarafından kayden izlenen borsaya kote şirketler, kendileri veya destek hizmeti aldıkları kuruluşlar aracılığıyla genel kurul toplantısına ilişkin görüntü ve ses naklini EGKS'ye aktarmak ve sistemin işleyişine ilişkin olarak Bakanlık tarafından çıkarılacak Tebliğle belirlenecek işleyiş esaslarına uymak zorundadır.

d) Şirketlerin EGKS'yi kurmak yerine destek hizmeti alımını tercih etmeleri durumunda destek hizmeti alınan şirketler için de birinci fıkranın (a) bendi hükmü uygulanır. EGKS'den kaynaklanan nedenlerle hak sahiplerinin uğrayacağı zararlardan gerek destek hizmeti alan gerek destek hizmeti veren şirketin sorumluluğu genel hükümlere göre belirlenir”.

TTK m.1527 hükmünün 5. fıkrasının son cümlesine göre ise, “[İlgili Bakanlık tarafından çıkarılacak olan] Bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile birlikte genel kurullara elektronik ortamda katılma ve oy kullanma sisteminin uygulanması pay senetleri borsaya kote edilmiş

şirketlerde zorunlu hâle gelir”. Buradan anlaşılabacağı üzere yatırım açısından daha cazip olan, teknolojik imkanların kullanımına daha yatkın ve kapalı anonim şirketlere göre daha kurumsal bir yapı arz eden pay senetleri borsaya kote edilmiş şirketlerde pay sahiplerine elektronik ortamda genel kurul toplantısına katılma imkanının tanınması zorunlu hale gelmektedir.

III. SONUÇ

Yukarıda ifade edildiği üzere ülkemizde anonim şirketlerde genel kurul toplantısının çevrim içi /online katılım şeklinde icrası belli şartlar altında mümkündür. Genel kurul toplantısının geleneksel toplantı usulünden vazgeçilip sadece sanal/ virtüel ortamda yapılması mümkün görülmemektedir. Bir diğer ifadeyle elektronik ortamda genel kurul toplantısı, pay sahiplerine fiziki toplantıya katılma imkanına ilaveten sunulan bir imkan olup, genel kurul toplantısının sadece elektronik ortamda yapılması mümkün değildir. Her ne kadar bunun mümkün olmaması, pay sahiplerinin genel kurula katılma hakkının mutlak olması ile açıklanmaya çalışılsa da kanaatimizde pay sahiplerine tanınan bu hakkın mutlaklığı genel kurula katılma ve oy kullanma noktasındadır. Pay sahipleri için katlanılması imkansız veya çok zor olan şartlar getirilmedikçe genel kurul toplantısına katılım imkanı farklı şekillerde de tanınabilir. Nitekim bir anonim şirkette pay sahibi olmak gibi bir konumda olan pay sahiplerinin internet erişiminin olmaması, toplantıya katılım için bir şekilde toplantı süresi boyunca internet kullanım imkânını herhangi bir şekilde elde edememesi ülkemizin güncel durumu ile bağdaşmamaktadır.

İçinde bulunduğumuz COVID-19 salgınının beraberinde getirdiği riskler, bu salgının daha ne kadar süre devam edeceği, ileride benzer salgınların da ortaya çıkması ihtimali düşünüldüğünde ve ayrıca pay sahiplerinin genel kurul toplantısına katılımını cazip hale getirmek suretiyle anonim şirketlerde “*güç boşluğu*”na engel olmak amacıyla her iki yöntemle de genel kurul toplantısının elektronik ortamda icrasına olumlu bakılması gerekir. Gerek yurtdışında yaşayan yaklaşık 6,5 milyon Türkiye kökenli insanın varlığı¹⁰⁶ ve bu kişilerin çoğunun Türkiye’deki şirket-

¹⁰⁶ <https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa#:~:text=Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1nda%20Ya%C5%9Fayan%20T%C3%BCrk%20Vatanda%C5%9Flar%C4%B1%20%2F%20T.C.,D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1nda%20ya%C5%9Fayan%206%2C5%20milyonu,Bat%C4%B1%20Avrupa%20%C3%BClkelerine>

lerde pay sahibi olmaları, gerekse de ülkemizde kurulmuş azımsanmayacak sayıdaki şirketin ortaklarının başka ülkelerde yaşıyor olması olguları dikkate alındığında genel kurul toplantılarının daha az masrafla yapılması ve genel kurul toplantısına katılımı daha az meşakkatli hale getirmek göz ardı edilemeyecek bir gereklilik haline gelmiştir.

Gerek Alman hukukundaki gelişmeler, gerekse de İsviçre hukukundaki gelişmeler dikkate alındığında teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı modern ülkelerde gelecekte anonim şirketlerde genel kurul toplantısının sanal/virtüel yöntemle yapılmasına tam anlamıyla izin verileceği görülmektedir. Modern ülkelerdeki bu gelişmeler dikkate alındığında ülkemiz mevzuatının da er ya da geç bu yönde reforme edileceğini ve genel kurul toplantılarının sadece elektronik ortamda icra edilmesine imkan tanınacağı öngörüsünde bulunmak yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbay D, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Limited Ortaklık Genel Kurulunun Toplanma ve Karar Alma Esasları (1st edn, Vedat Kitapçılık 2010)

Ansay T, Anonim Şirketler Hukuku Dersleri (6th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 1982)

Arı Z, 'Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Elektronik Ortama İlişkin Hükümü (Tasarı m.1527) ve Sanal Genel Kurul' (2009) 8(3) Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 177-199

Arkan S, Ticari İşletme Hukuku (21st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 2021)

Arsılanlı H, Anonim Şirketler I Umumi Hükümler (2nd edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1959)

Arsılanlı H, Anonim Şirketler II Anonim Şirketin Organizasyonu (2nd edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1959)

Aydın A, 'Anonim Ortaklık Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisinin Sınırları ve Temsil Yetkisinin/Gücünün Kötüye Kullanılması Sorunu' (2014) XXX (1) Batider 144-189

Ayhan R and Çağlar H and Özdamar M, Şirketler Hukuku Genel Esaslar (3rd edn, Yetkin Yayınları 2021)

Ayoğlu T, ‘Önemli Miktarda Şirket Varlığının Satışında Genel Kurul Kararının Hukuki Niteliği’ (2017) 5 (1) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 93-104

Azarkan N, ‘Anonim Şirketlerde Sanal (Virtüel) Genel Kurul/ Die virtuelle Hauptversammlung in Aktiengesellschaften’ (2018) 2(4) Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi 25-48

Bahtiyar M, Ortaklıklar Hukuku (16th edn, Beta Yayınevi 2022)

Barron, B and Ellsworth J and Savetz K, Internet Unleashed, Bahar N and Türkmen D (çev) (1st edn, Sistem Yayınevi 1998)

Baums T, Bericht der Regierungskommission Corporate Governance, Unternehmensführung – Unternehmenskontrolle Modernisierung des Aktienrechts (1st edn, Dr. Otto Schmidt Yayınevi 2001)

Bedük K, Anonim Şirketlerde Elektronik Ortamda Genel Kurul Yapılması,
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=vRR2puxo78q_mZ2FQTOKBw&no=oCxbUqF_7JQtiw02CjqSiw> Erişim Tarihi 9 Ocak 2022

Biçer L and Hamamcıoğlu E, ‘Anonim Ortaklıklarda Genel Kurulun Devredilemez Yetkileri Kapsamında Önemli Miktarda Şirket Varlığının Toptan Satışı ve Uygulama Alanı (TTK m.408/2-f)’ (2013) 1 (1) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 33-52

Bilge M. E, ‘Anonim Ortaklık Genel Kurul Toplantılarında Temsilci Aracılığıyla Oy Vermede İnternet Kullanımı’ (2003), 7(1-2) Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 341-368

Bilge M. E, ‘Pay Sahiplerinin Anonim Ortaklık Genel Kurul Toplantılarına İnternet Ortamında Katılımı’ in Bilgi Toplumunda Hukuk Prof. Dr. Ünal Tekinalp’e Armağan C. 1 (1st edn, Beta Yayınevi 2003) 219-236

Bilgili F, ‘İnternet ve Anonim Ortaklık Genel Kurul Toplantısı’ in Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan (1st edn, Seçkin Yayınevi 2004) 565-589

Bilgili F and Demirkapı E, Şirketler Hukuku Dersleri (19th edn, Dora Yayınevi 2021)

Boros E, The Online Corporation: Electronic Corporate Communications, Discussion Paper, <<http://cclsr.law.unimelb.edu.au/research-papers/online.pdf>> Erişim Tarihi 1 Ocak 2022

Bunke C, 'Das Stimmrechtsvertretermodell als Grundlage der virtuellen Hauptversammlung' in Zetzsche D (ed), Die Virtuelle Hauptversammlung (1st edn, Nomos Verlag Yayınevi 2002)

Butzke V, Die Hauptversammlung der Aktiengesellschaft (5th edn, Schäffer-Poeschel Yayınevi 2011)

Can M, Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarında Oluşan Güç Boşluğu ve Giderilmesi Yollarından Proxy Sistemi, <<https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/438>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2021

Claussen C.P, 'Hauptversammlung und Internet' (2001) Die Aktiengesellschaft Dergisi 161-171

Çamoğlu E, 'Anonim Ortaklık Genel Kurulunun Devredilemez Yetkileri Kapsamında Önemli Miktarda Şirket Varlığının Toptan Satışı', Prof. Dr. Sabih Arkan'a Armağan, (1th edn, On İki Levha 2019) 329-340

Çevik O.N, Anonim Şirketler (4th edn, Seçkin Yayınevi 2002)

Domanıç H, Anonim Şirketler (1st edn, Eğitim Yayınlar 1978)

Dural A, 'Anonim Şirketin Önemli Miktarda Varlığının Satışına İlişkin Genel Kurul Kararının İçeriği ve Kapsamı', Prof.Dr. Hamdi Yaşaman'a Armağan (1st edn, 2016) 227-240

Erdem A, Bilgisayar Haberleşme Teknolojisi (Bilgisayar Ağları) (2nd edn, Nobel Yayınevi 1998)

Eroğlu M and Demir A, 'Anonim Şirkette Organlar Arası İşbölümü ve Genel Kurulun Devredilemez Yetkileri' (2014) 2 (2) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 79-96

Hasiloğlu S. B, Enformasyon Toplumunda Elektronik Ticaret ve Stratejiler (1st edn, Türkmen Kitabevi 1998)

Hasselbach K and Schumacher S, 'Hauptversammlung im Internet' (2000) 29 ZGR Dergisi 258-286

Heckelmann M, Hauptversammlung und Internet (1st edn, Nomos Yayınevi 2006)

Hirsch, E, Ticaret Hukuku Dersleri (3rd edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1948)

Hirte H, Der Einfluß neuer Informationstechniken auf das Gesellschaftsrecht und die corporate-governance-Debatte in Baums T and Hopt J.K and Horn N (eds), Corporations, Capital Markets and Business in the Law Liber Amicorum Richard M. Buxbaum, (1st edn, Kluwer Law International Yayınevi 2000)

Hommelhoff P, ‘Das Unternehmensrecht vor den Herausforderungen der Globalisierung’ in Festschrift für Marcus Lutter zum 70. Geburtstag (1st edn, Dr. Otto Schmidt Yayınevi 2000)

Hüffer U, Aktiengesetz (6th edn, C.H. Beck Yayınevi 2005)

İmregün O, Anonim Ortaklıklar (4th edn, Yasa Yayınları 1989)

Kaya A, Karşılaştırmalı-Notlu, Yeni Türk Ticaret Kanunu, İlgili Mevzuat, Uygulama Örnekleri (2. edn, Beta Yayınevi 2012)

Kaya M. İ, ‘Anonim Ortaklıkların Genel Kurul Toplantılarının İnternet Aracılığıyla Yapılması’ (2003) 52(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 211-228

Kayihan Ş, ‘Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul ve İnternet’ in Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan (1st edn, Seçkin Yayınevi 2004) 607-634

Kendigelen A, Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, (3rd edn, On İki Levha Yayıncılık 2016)

Kobler G, ‘Shareholder Voting Over The Internet in A Proposal for Increasing Shareholder Participation in Corporate Governance’ (1998) 49(2) Alabama Law Review Dergisi 673-700

Kollmann K, ‘Aktuelle Corporate-Governance-Diskussion in Deutschland – Deutscher Corporate-Governance-Kodex der Regierungskommission sowie Transparenz- und Publizitätsgesetz (TransPuG)’ (2003) (1) WM Sonderbeilage Dergisi 1-18

Moroğlu E, TTK’na Göre Anonim Ortaklıkta Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü (9th edn, On iki Levha Yayıncılık 2020)

Moroğlu E and Kendigelen A, İçtihatlı Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, (10th edn, On İki Levha Yayıncılık 2014)

Muthers C and Ulbrich M, ‘Internet und Aktiengesellschaft – Ungelöste Probleme bei der Durchführung der Hauptversammlung’ (2005) (215) WM Dergisi 215-222

Noack U, Modern Communications Methods And Company Law, <https://www.jura.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Juristische_Fakultaet/Noack/Texte/EBLR.pdf> Erişim Tarihi 4 Ağustos 2022

Noack U, Moderne Kommunikationsformen vor den Toren des Unternehmensrechts,

<https://www.jura.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Juristische_Fakultaet/Noack/Texte/kommunik.pdf> Erişim Tarihi 4 Ağustos 2022

Oenicke J, Online-Marketing (1st edn, Schäffer-Poeschel Yayınevi 1996)

Ohrmund A and Tiedemann P, Internet für Historiker (1st edn, Primus Yayınları 1999)

Özer I, Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul ve Genel Kurulun Elektronik Ortamda Toplanması ve Karar Alması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Başkent Üniversitesi 2006)

Paslı A, Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi (Corporate Governance) (1st edn, Çağa Yayınevi 2004)

Poroy R and Tekinalp Ü and Çamoğlu E, Ortaklıklar Hukuku I (15th edn, Vedat Yayınevi 2021)

Pulaşlı H, Corporate Governance Anonim Şirket Yönetiminde Yeni Model (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 2003)

Pulaşlı H, Şirketler Hukuku - Genel Esaslar (8th edn, Adalet Yayınevi 2022)

Riegger B, 'Hauptversammlung und Internet' (2001)165(204) ZHR Dergisi 204-218

Riegger B and Mutter S, 'Zum Einsatz neuer Kommunikationsmedien in Hauptversammlungen von Aktiengesellschaften' (1998) ZIP Dergisi 637-640

Schaaf A, In Die Praxis der Hauptversammlung (2nd edn, RWS Yayınevi 1999)

Seeger A, Möglichkeiten zur Nutzung des Mediums Internet für die Hauptversammlung, Internetbasierte Ausübung von Aktionärsrechten auf der Hauptversammlung der deutschen Publikumsaktiengesellschaft, <https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-663-07935-4_3> Erişim Tarihi 1 Ocak 2022

Siems M, 'Der RegE für ein Gesetz zur Namensaktie und zur Erleichterung der Stimmrechtsausübung (NaStraG)' (2000) NZG Dergisi 626-631

Şener O. H, Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku (5th edn, Seçkin Yayınları 2022)

Tekin U, Limited Şirket Genel Kurulunun Elektronik Ortamda Toplanması ve Karar Alması, <<http://acikerisim.dicle.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11468/638/465278.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> Erişim Tarihi 2 Ocak 2022

Tekinalp Ü, ‘Halka Açık Anonim Ortaklıkların Genel Kurullarında Oluşan Güç Boşluğu Sorununa ilişkin Çeşitli Çözümler, Öneriler ve Eleştiri’ in Kubalı’ya Armağan (İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü 1974) 467-489

Ünal M, Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Anonim ve Limited Şirket Genel Kurul Toplantılarına Etkisi, <<https://blog.lexpera.com.tr/koronavirus-covid-19-salgininin-anonim-ve-limited-sirket-genel-kurul-toplantilarina-etkisi/>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2021

Vigreux P, ‘Anonim Şirket Ortaklarının Genel Kurul Toplantılarına İlgisizliği’ Öcal A (Çev) (1967) 41(3) İstanbul Barosu Dergisi 112-126

Wohlwend C, Die Hauptversammlung im Wandel der Kommunikationsformen, Eine vergleichende Untersuchung des US-amerikanischen und deutschen Rechts in Frankfurter wirtschaftsrechtliche Studien (1st edn, Peter Lang Yayınevi 2001)

Yayla Ü, Yeni Türk Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu Uyarınca Anonim Ortaklık Genel Kurulları, Elektronik Genel Kurullar (1st edn, Oniki Levha Yayıncılık 2013)

Yiğit İ, Anonim Ortaklık Genel Kurulun İşleyişi ve Ortaya Çıkan Sorunlar (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul Üniversitesi 2004)

Yongalık A, ‘Adi Şirkete Yeni Giren Ortağın Eski Borçlarından Dolayı Sorumluluğu Hakkında Alman Federal Mahkemesi’nin 7.4.2003 Tarihli Kararı’, Prof.Dr. Tuğrul Ansay’a Armağan, (1st edn, Turhan Kitabevi 2006) 525-542

Zetsche D, Corporate Governance in Cyberspace – A Blueprint for Virtual Shareholder Meetings, <<http://ssrn.com/abstract=747347>> Erişim Tarihi 30 Temmuz 2022

**#SİGORTA ACENTESİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİ VE BU
TALEBİN ACENTENİN ÜCRET HAKKIYLA İLİŞKİSİ***
(INDEMNITY OF GOODWILL CLAIM BY INSURANCE AGENTS AND ITS
RELATIONSHIP TO THE AGENT'S RIGHT TO REMUNERATION)

Dr. Öğr. Üyesi/Dr. Lecturer Sami KOCABIYIK**

ÖZ

Sigorta acentesi, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra, sigorta şirketine iki farklı talep yöneltebilir. Bunların ilki, sigorta acentesinin sözleşmenin sona ermesi sebebiyle elde edemediği ücret (komisyon) sebebiyle uğradığı kaybın karşılığıdır (SK m. 23/15). İkincisi ise, sigorta şirketi sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa sigorta acentesinin ileri sürebileceği denkleştirme talebidir (SK m. 23/16). Sigorta acentesi, koşullarının oluşması kaydıyla, bu iki talebi bir arada ileri sürebilir. Acentenin ücret kaybının bulunmaması veya sigorta şirketinin bu kaybı karşılamış olması denkleştirme talebinin ileri sürülmesine engel teşkil etmez.

Anahtar Kelimeler: Sigorta Acentesi, Portföy, Denkleştirme Bedeli, Ücret Hakkı

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 16.08.2022 tarihinde Yayinevimize ulaşmış olup, 19.08.2022 tarihinde birinci hakem; 25.08.2022 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi, sami.kocabiyik@ozyegin.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4194-0093

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atıf için; KOCABIYIK, Sami, “Sigorta Acentesinin Denkleştirme Talebi ve Bu Talebin Acentenin Ücret Hakkıyla İlişkisi”, REGESTA, Cilt: 7, Sayı: 2, 2022, s. 339-360.

ABSTRACT

After the termination of the contractual relationship, the insurance agent may make two different claims to the insurance company. The first of these is the compensation for the loss suffered by the insurance agent due to the commission remuneration that he could not obtain cause of the termination of the contract (Art. 23/15 of the SK). The second is the indemnity of goodwill claim that the insurance agent can assert if the insurance company obtains significant benefits through the insurance agent's portfolio and requires equity (Art. 23/16 of the SK). The insurance agent may assert these two claims together, provided that the conditions are met. The fact that the agent does not have a loss of remuneration or that the insurance company has covered this loss does not constitute an obstacle to the assertion of the claim for indemnity of goodwill.

Keywords: *Insurance Agency, Portfolio, Indemnity of Goodwill, Right to Remuneration*

GİRİŞ

Sigorta şirketlerinin piyasadaki potansiyel müşterilere ulaşabilmesinde sigorta acenteleri önemli rol oynamaktadır. Sigorta acentesi ile sigorta şirketi arasında kurulan acentelik sözleşmesinin yürürlüğü süresince acente sigorta şirketine yeni müşteriler kazandırmaktaysa da bu sözleşmenin sona ermesi neticesinde kazandırılan müşterilerin sigorta şirketiyle gerçekleştireceği daha sonraki işlemler bakımından sigorta acentesinin herhangi bir ücret hakkı elde etmesine imkan bulunmamaktadır. Bu durumu göz önüne alan kanun koyucu, SK m. 23/16 ile acenteye denkleştirme talebinde bulunma hakkı tanımıştır. Ayrıca SK m. 23/15'te de sözleşme sona erdiğinde sigorta ettirenlerle yaptığı veya sözleşme sona ermeseydi kısa bir süre içerisinde gerçekleştireceği işlerden dolayı hak edeceği ücrete hak kazandığı düzenlenmiştir. Her iki hüküm arasındaki farklılık, Türk doktrinde derinlemesine incelenmemiştir. Biz, ilk olarak denkleştirme talebinin tarihsel gelişimini ve hukuki niteliğini, ikinci olarak denkleştirme talebinin koşullarını ele alıp son olarak SK m. 23/15'te yer alan talep ile karşılaştırmak suretiyle bu iki kurum arasındaki ilişki ve farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız.

I. DENKLEŞTİRME BEDELİNE İLİŞKİN KANUNİ DÜZENLEMELER VE TALEBİN HUKUKİ NİTELİĞİ

A. Kanuni Düzenlemeler

Çalışmamız açısından öncelikle denkleştirme bedeline ilişkin kanuni düzenlemelere ve bunların uygulama alanına değinmek gerekir. Yürürlükte kaldırılan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu¹'nda denkleştirme bedeline ilişkin bir hükme yer verilmiş olması öğretide eleştirilmekteydi. Karayalçın, müvekkilin acentenin faaliyetleri sayesinde bir müşteri çevresi edinmişse ve bu çevre sayesinde ileride bir menfaat elde edeceği söylenebiliyorsa, müvekkilin acenteye müşteri tazminatı ödemesi gerekeceğini, eTTK'da bu yönde bir hükme yer verilmemesinin bir eksiklik olduğunu belirtmiştir².

Yargıtay ise, mevzuatımızda denkleştirme bedelini düzenleyen açık bir kanun hükmünün bulunmamasına rağmen acentelerin belli koşullar altında müvekkilden denkleştirme bedeli talep edebileceği içtihat yoluyla kabul etmişti³. Bu içtihatlar göre, denkleştirme talebi kanunda

¹ Mülga Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6762, Kabul Tarihi: 29.6.1956, RG 9.7.1956/9353

² Yaşar Karayalçın, Ticaret Hukuku (Giriş-Ticari İşletme) (3rd edn, 1968) 534-535

³ Yargıtay'ın konuya ilişkin ilk içtihadı 1996 tarihli dir. Kararda şu ifadeler kullanılmıştır: "Mahkemece, mübrez belgeler ile bilirkişiler raporuna istinaden, acentalık sözleşmesinin 2.4.1991 tarihinden itibaren belirsiz süreli olarak yapıldığı, sözleşmenin 25. maddesine uygun olarak davalının sözleşmeyi feshetmesinde bir usulsüzlük olmadığı, fesihden sonra düzenlenen zeyilnamelerin tanziminde ve prim tahsilinde katkısı olmayan davacının, acentalık komisyonu almasının sebepsiz zenginleşme teşkil edeceği, bu doğrultuda Yargıtay Kararları da bulunduğu gerekçeleri ile davanın reddine hükmedilmiştir.

Kararı davacı vekili temyiz etmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere taraflar arasındaki uyumsuzluk, acentelik sözleşmesinin feshinden sonra acentenin kendi döneminde oluşturulan uzun süreli inşaat sigortası sözleşmesi nedeniyle sigortalı ettiren tarafından sigortacıya ödenen primlerden dolayı hak talep edip edemeyeceği noktasında toplanmaktadır.

Uygulama ile doktrinde "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı TTK'nun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyumsuzluğun davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, TTK'nun acentelik hükümleri ile BK'nun sözleşmenin feshi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır.

TTK'nun acentelik ücreti ile ilgili 129'uncu maddesinde acentenin sözleşmenin devamı süresince ücrete nasıl hak kazanacağı açıklandıktan sonra yine aynı dönem

içinde ücretin ödenme şekli ve zamanı da 131'inci maddede düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak, dava konusu alacak fesihten sonraki döneme ilişkin bulunduğundan sözleşme dönemine ilişkin bu hükümlerin dava konusu olayda uygulanması mümkün değildir. Fesihten sonraki komisyon alacağı ise (tazminat borcu) adı altında TTK.'nun 134'üncü maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Anılan maddenin ilk fıkrasına göre acente ancak, sözleşmenin haksız olarak feshedilmesi veya ihbar süresine uyulmadan sözleşmenin feshi halinde, başlanmış işlerin tamamlanmamasından dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilmesi mümkündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ancak, ölüm, iflas veya hacir altına alınma sebebiyle sözleşmenin sona ermesi hallerinde acentenin münasip bir tazminat isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü gibi TTK.'nun da sözleşmenin feshine kusurlu davranışlarıyla neden olan acentenin tazminat adı altında komisyon alacağını tahsil edebileceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Bu hak ancak fesihte kusurlu bulunmayan acente veya haleflerine tanınmıştır.

Eski Ticaret Kanunu'nuzun 844'üncü maddesinin tekrarından ibaret olan 134'üncü maddesinin bu düzenleme şekli Türk doktrinince eleştiriliyor ise de bu eleştiri gerekçesi modern düzenlemelerin dikkate alınmadan eski hükmün tercih edilmesine ve acentenin kusuru bulunmayan diğer hallerin dikkate alınmadan düzenlemenin eksik yapıldığına ilişkin bulunmaktadır. Yoksa sözleşmenin feshinde acentenin kusurlu olmaması halinde acentenin tazminat talep edemeyeceğine ilişkin doktrinde bir görüş ileri sürülmüş değildir. Aksine olarak bu gibi hallerde acentenin tazminat adı altında hak istemesinin mümkün olduğu benimsenmektedir (Bkz. Dr. Y.Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank. 1968, sh. 534 vd.; Dr.S.Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1943, sh. 199 vd.).

Mukayeseli hukukta ise, İsviçre B.K.'nun 418'nci maddesinde, bu gibi durumlarda acentenin kusuru sebebiyle akdin feshi dışında acentenin tazminat adı altında mahrum kaldığı prim komisyon alacağını belli ölçüler içinde tazminat olarak talep edilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Türk Borçlar Kanunu'nun 108'inci maddesinde ise, akdin feshinde kusursuz olan tarafa akdin hükümsüzlüğünden dolayı oluşan zararın tazminini talep hakkı tanınmış bulunmaktadır.

O halde, tüm bu açıklamalar karşısında bir acentenin sözleşmenin feshinde bir kusuru bulunmadığı takdirde kendi döneminde oluşturulan ve uzun süren sigorta sözleşmelerinden dolayı sigorta ettiren tarafından sigortacıya ödenen primler bakımından acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra mahrum kaldığı prim komisyon ücretlerinden dolayı muhik bir tazminat isteyebileceğinin kabulü gerekir. Buradaki kriter sözleşmeyi fesh eden sigortacının kusurlu olup olmaması değil, acentenin kusurlu olup olmaması halidir.

Dava konusu olayda da davacı sigorta acentesi kendi döneminde uzun süreli inşaat sözleşmeleri akdetmiş ve prim komisyon alacağına hak kazanmış bulunmaktadır. Sözleşmenin zeyilname ile uzatılması sigortacılık uygulamasında yeni birer sözleşme değil, sözleşme koşullarının günün şartlarına uydurularak devamını sağlamaya yönelik hukuki işlemlerdir. Bu nedenle yeni zeyilname dönemlerinde de önceki sözleşme

açıkça düzenlenmese bile acenteler bu talebi ileri sürmeye devam edecekti⁴. Bu eksikliğin giderilmesini amaçlayan kanun koyucu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu⁵ m. 122’de ve 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu⁶ m. 23/16’da denkleştirme bedeline ilişkin açık kanuni düzenlemelere yer vermiştir. Her ne kadar açık bir kanun hükmü olmadan bu talebin ileri sürülebileceği içtihatlar yoluyla kabul edilmiş olsa da talebin koşullarının ve sınırlarının belirginleşmesi adına bu konuda açık bir kanun hükmüne yer verilmesini isabetlidir⁷.

ilişkinin devam ettiğinin kabulü gerekir. Öte yandan davalı sigortacı sözleşmeyi feshitte sözleşmeden 25/2’nci maddesi uyarınca işlem yaptığının göre, davacı acentenin bir kusuruna da dayanmamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Sözleşmenin 25/son fıkrasındaki tazminat talep edilemeyeceğine ilişkin şart ise BK. 99/2’nci maddesi hükmü gereğince mahkemece dikkate alınmaması gerekir.

Bu durum karşısında mahkemece, dava reddolunmayarak; olaya kıyasen uygulanması mümkün bulunan TTK’nun 134/2’nci maddesi hükmü gereğince davacı acentenin talep edebileceği hakkaniyete uygun bir tazminat bu konudaki uzman bilirkişiler aracılığı ile saptanarak sonucuna göre karar verilmesi gerektiğinden kararın davacı yararına bozulması gerekmiştir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, 2084/4544, 20.6.1996. Bu karara karşı davalı taraf, karar düzeltme yoluna başvurmuş fakat bu başvuru Yargıtay tarafından reddedilerek bu kararda benimsenen görüş teyit edilmiştir. Bkz. Yargıtay 11. HD, 6699/9192, 25.12.1996. Yargıtay sonraki tarihlerde de benzer kararlarla bu içtihadını sürdürmüştür. Bkz. Yargıtay 11. HD, 8247/258, 21.02.2002 (Gönen Eriş, Ticari İşletme ve Şirketler (3rd edn., Seçkin Yayıncılık 2017) 1397). Anılan Yargıtay kararlarında ilişkin detaylı değerlendirme için bkz. Ünal Tekinalp, ‘Türk Hukukunda Acentanın Portföy Akçası Talebi’ in Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 1998) 9; H. Ercüment Erdem, ‘Türk ve İsviçre Hukuklarında Denkleştirme Talebi’, in İsviçre Borçlar Kanununun İktibasının 80. Yılında İsviçre Borçlar Hukukunun Türk Ticaret Hukukuna Etkileri (1st edn, Vedat Kitapçılık 2009), 204-206; Özge Ayan, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2008) 122 vd.; Arslan Kaya, TTK Şerhi / Acentelik (2nd edn, Beta 2016) 238 vd.

⁴ Rauf Karasu, ‘Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Acentanın Denkleştirme Talebi’ (2008) 57 (4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 283, 287

⁵ Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6102, Kabul Tarihi: 13.1.2011, RG 14.2.2011/27846

⁶ Sigortacılık Kanunu, Kanun Numarası: 5684, Kabul Tarihi: 3.6.2007, RG 14.6.2007/26552

⁷ TTK m. 122 ve SK m. 23/16 ile öngörülen kanuni düzenlemeler ve bunların gerekliliği ile ilgili değerlendirme için ayrıca bkz. Erhan Kanışlı, ‘Türk Ticaret Kanunu’na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi’ (2014) 12 (138) Legal Hukuk Dergisi 111, 121-122

TTK m. 122'nin gerekçesinde de Yargıtay'ın içtihadına değinilmiş ve şu ifadeler kullanılmıştır: *“Acentenin denkleştirme talebi Türk içtihat hukuku tarafından tanınmaktadır. Bu sebeple, Tasarının 122 nci maddesi yeni bir hukukî kurumu tanıtmamakta fakat ilk defa kanunî düzenlemeye kavuşturmaktadır. Çünkü, Yargıtay 1996 yılında verdiği bir kararla olumlu bir kanun boşluğunu doldurmuş, hukukun geliştirilmesi yönünden önemli bir hizmet yapmış, ilkesel bir kararla denkleştirme talebinin dogmatik düzenine işaret etmiş, daha sonra içtihadını yerleştirmiştir.”*

TTK m. 122'deki düzenleme genel anlamda bir acentelik sözleşmesinin sona ermesine dayalı bir denkleştirme istemi öngörmektedir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 102 ila 123. maddeleri arasında acentelik ve bundan doğan haklar ile borçlar düzenlenmiştir. TTK m. 122 bu kısımda yer alan hükümlerden biri olup acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde denkleştirme bedeli talebinin ileri sürülmesinin koşullarını ve bu talebin kapsamını düzenler. TTK m. 122'nin bir diğer önemli işlevi, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinde de bu talebin ileri sürülebileceğini düzenlenmiş olmasıdır (TTK m. 122/5). Bu sayede sadece tek tarafa tekel hakkı verdiği takdirde tek satıcılık sözleşmesi, franchise sözleşmesi, bayilik sözleşmesi gibi sözleşmelerin sona ermesi halinde de dağıtıcılar tarafından bu talep ileri sürülebilecektir⁸.

Çalışmamız açısından öncelikli olarak dikkate alacağımız düzenleme ise Sigortacılık Kanunu'nda yer verilen hükümdür. Sigortacılık Kanunu'nun 23. maddesinde, sigorta acenteleri ve bunların hakları ile borçları düzenlenmiştir. Bu maddede sigorta acentelerine tanınan haklardan biri de denkleştirme bedeli talep etme hakkıdır (SK m. 23/16).

Çalışmanın devamındaki açıklamalara geçmeden önce SK m. 23/16 ile TTK m. 122 arasındaki ilişkinin de ortaya koyulması gerekir. Aslında her iki hüküm de denkleştirme istemini düzenlemekle birlikte SK m. 23/16, TTK m. 122'ye nispetle bir özel hükümdür. Bu hüküm, acenteliğin özellikli bir türü olan sigorta acentesi açısından bu talebi düzenlemektedir. Bu ilişkiye dayanarak, sigorta acentesinin denkleştirme talebi açısından öncelikle SK m. 23/16'nın uygulanacağını, bu hükümde düzenleme olan hallerde TTK m. 122'nin uygulanmayacağını belirtelim. Ancak iki hükmün kapsamı ele alındığında, TTK m. 122'nin kapsam itibarıyla daha geniş bir hüküm olduğu ve SK m. 23/16'da düzenlenme-

⁸ Konuya ilişkin detaylı açıklama için bkz. Burak Sak, Dağıtım Sözleşmelerinde Denkleştirme İstemi (TTK m. 122) (On İki Levha Yayıncılık 2020) 156 vd.

yen bazı konularda da düzenleme getirdiği görülmektedir. TTK m. 122; talebin ileri sürülebileceği süre (TTK m. 122/4) ve denkleştirme bedelinin hesaplanmasına ilişkin bir yöntem (TTK m. 122/2) getirmektedir. SK m. 23/16'da bu konulara dair bir düzenleme bulunmaz. Ayrıca TTK m. 122, bu hak henüz doğmadan denkleştirme bedeli talep edebilme hakkından vazgeçilemeyeceği de açıkça düzenlenmiştir (TTK m. 122/4). Bu noktalarda, TTK m. 122'de getirilen düzenlemelerin SK m. 23/16'yı tamamlayacak şekilde uygulanması gerektiği kabul edilmektedir⁹.

B. Terminoloji

Denkleştirme bedeli, öğretide farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Portföy akçası (akçesi)¹⁰, portföy tazminatı¹¹, müşteri tazminatı¹², denkleştirme tazminatı¹³, denkleştirme bedeli¹⁴... Yargıtay uygulamasında ise; “denkleştirme tazminatı”¹⁵ veya “portföy tazminatı”¹⁶ ifadeleri de kullanılmaktadır.

⁹ Sak (n 8) 197, dn. 657; Şafak Narbay and Muhammet Ali Güllüce, ‘Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri’ (2016) 22 (3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1965, 1991

¹⁰ Tekinalp (n 3) 1; Birgül Sopacı, ‘Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Hakkı’ in Fahim Tekil’in Anısına Armağan (Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2003) 439; Narbay and Güllüce (n 9) 1989

¹¹ Reha Poroy and Hamdi Yasaman, Ticari İşletme Hukuku (16th edn., Vedat Kitapçılık 2017) 260-261; Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Abuzer Kendigelen, Arslan Kaya and N. Füsun Nomer Ertan, Ticari İşletme Hukuku (5th edn., On İki Levha Yayıncılık 2015) 816; Erdoğan Moroğlu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu – Değerlendirme ve Öneriler (7th edn., On İki Levha Yayıncılık 2012) 65; Bünyamin Gürpınar, ‘Sigorta Acenteleri Açısından Portföy Tazminatı’ (2015) 1 (2) Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 43, 48

¹² Karayalçın (n 2) 534; Şaban Kayıhan, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (5th edn., Umuttepe Yayınları 2018) 164; Rıza Ayhan and Hayrettin Çağlar, Ticari İşletme Hukuku (10th edn., Yetkin Yayınları 2017) 558; Pınar Altınok Ormancı, ‘Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı – İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler’ (2009) 58 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 451, 453

¹³ İrfan Akın, ‘Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler’ (2013) 62 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 613, 620

¹⁴ Sak (n 8) 138-139

¹⁵ Yargıtay 11. HD, 2170/2780, 10/05/2017

¹⁶ Yargıtay 11. HD, 7834/3665, 5.4.2016; Yargıtay 11. HD, 7412/3523, 31.03.2016; Yargıtay 11. HD, 2015/5605, 2016/476, 19.01.2016; Yargıtay 11. HD, 17279/12335, 19.11.2015

Yukarıda zikrettiğimiz kanuni düzenlemelerde de “tazminat” ifadesi tercih edilmiştir. TTK m. 122/1’de, “*acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir.*” ifadesi; SK m. 23/16’da ise, “*sigorta acentesi, sigorta şirketinden tazminat talep edebilir*” ifadesi kullanılmıştır. Öte yandan TTK m. 122’nin gerekçesinde bu talebin esasında bir tazminat talebi olmadığı belirtilmiştir. Hükmün gerekçesinde “*Birinci fıkrada "tazminat" sözcüğü kullanılmış olmasına rağmen, talep klasik anlamda bir malvarlığı zararının giderilmesi olarak anlaşılamaz...*” açıklaması yapılmaktadır.

Bizce de burada tazminat ifadesini kullanmak isabetli olmaz. Zira burada tazminat hukukunda olduğu gibi bir zararın tazmini söz konusu değildir¹⁷. Bu düzenleme, hukuka aykırı fiilden meydana gelen bir zararın tazminine yönelmemiş olup, fedakarlığın denkleştirilmesi esasına dayanmaktadır¹⁸. Bu sebeple, bu talebin içeriğini ifade etmek için “denkleştirme bedeli” terimini kullanılması uygun olur.

Ayrıca bu talebin tazminat olarak nitelendirilmesi bir başka noktada daha hatalı bir sonuca ulaşmaya sebep olabilir. Zarar görenin tazminat talebine hak kazanabilmesi için bu talebi ileri sürmüş olması gerekmez. Tazminat alacağı, zararın oluşmasıyla kendiliğinden doğar¹⁹. Ancak acentenin denkleştirme bedeli alacağı, acentenin bu talebi ileri sürmesiyle doğar. Çünkü denkleştirme talep edebilme hakkı, hukuki işlem yoluyla kullanılan bir kurucu yenilik doğuran haktır²⁰. Acente bu talebi ileri sürmediği sürece bir alacak doğmuş olmaz.

¹⁷ Tekinalp (n 3) 13; Erdem (n 3) 202-203; Kaya A (n 3) 246; Sabih Arkan, Ticari İşletme Hukuku (24th edn., Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü 2018) 240; Ayhan and Çağlar (n 12) 558; Karasu (n 4) 288-289; Muhammet Emin Bingöl, ‘TTK m. 122 Kapsamında Denkleştirme İsteminin Hukuki Niteliği’ in Başak Baysal (ed), Sorumluluk Hukuku Seminerleri 2016 (On İki Levha Yayıncılık, 2016) 154; Kanışlı (n 7) 126-127; Adem Şahin, ‘Acentelik Sözleşmesinin Kısmi Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstem Hakkı’ (2016) 22 (3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2531, 2534. Aksi görüşü savunan Moroğlu ise, bu talebin acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesi sebebiyle ortaya çıkan zararın giderilmesi amacını taşıdığı, bu talebin bir tazminat talebi olduğu kanaatindedir. Bkz. Moroğlu (n 11) 65

¹⁸ Bu yönde açıklamalar için bkz. Sak (n 8) 139-146

¹⁹ M. Kemal Oğuzman and M. Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2 (14th edn., Vedat Kitapçılık 2018) 68

²⁰ Sak (n 8) 148-149

II. DENKLEŞTİRME BEDELİ TALEBİNİN KOŞULLARI

A. Genel Olarak

SK m. 23/16'ya göre, *“Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra sigorta şirketi sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa, sigorta acentesi, sigorta şirketine tazminat talep edebilir. Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.”*

Bu hükme bakıldığında sigorta acentesinin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için aranan iki olumlu, bir olumsuz koşul görülmektedir. Olumlu koşullar; sigorta şirketinin sigorta acentesinin oluşturduğu portföy sayesinde önemli bir menfaat elde edecek olması ve hakkaniyet gereği denkleştirme bedeli ödenmesinin gerekmesidir. Olumsuz koşul ise, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmemiş olması ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olmamış olmasıdır.

Ayrıca bu hükümde bahsi geçmiyor olmakla beraber, TTK m. 122/4'te, denkleştirme bedeli talebinin sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde ileri sürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu süre, sigorta acentesi tarafından ileri sürülecek denkleştirme istemi açısından da geçerlidir²¹. Dolayısıyla bu süreyi de talebin ileri sürülmesinin koşulları arasında ele almak gerekir.

B. Sigorta Şirketinin Önemli Bir Menfaat Elde Edecek Olması

Denkleştirme talebinin ilk koşulu, sigorta acentesinin sigorta şirketine bir müşteri portföyü kazandırmış olması ve sigorta şirketinin bundan bir menfaat elde edecek olmasıdır. Sigortacılık sektöründe müşteriler genellikle sigorta acentesi tarafından işletmeye kazandırılmakta ama acentenin işletmeye kazandırdığı bu portföy sigorta şirketine ait olmaktadır²². Dolayısıyla sigorta acentesinin işlem yaptığı müşteriler sigorta şirketine kazandırılmış olmaktadır.

Sigorta acentesinin sigorta şirketine bir portföy kazandırması üç farklı şekilde gerçekleşebilir. İlk olarak, sigorta acentesi sigorta şirketiyle daha önce herhangi bir hukuki işlemde bulunmamış yeni müşterilerle

²¹ Sak (n 8) 197, dn. 657; Narbay and Güllüce (n 9) 1991

²² Gürpınar (n 11) 47

sözleşme yapmış ve onları sigorta şirketinin portföyüne kazandırmış olabilir. İkinci ihtimal, sigorta şirketi ile daha önce sözleşme yapmış olmakla birlikte uzun süredir bir hukuki işlemde bulunmayan müşterilerin tekrardan müşteri portföyüne eklenmesinin sağlanmasıdır²³. Üçüncü ihtimal ise, sigorta şirketi ile hali hazırda hukuki ilişkisini sürdüren müşterilerle sigorta şirketi arasındaki ilişkiyi kapsamının genişletilmesidir²⁴. Her üç durumda da sigorta acentesinin sigorta şirketine kazandırdığı portföy denkleştirme talebine dayanak teşkil edebilir.

Sigorta acentesi, denkleştirme bedeli talep ederken sigorta şirketine kendi çabasıyla bir müşteri portföyü kazandırdığını ve ayrıca bu portföyün kapsamının ne boyutta olduğunu ispat etmelidir. Bu konuda ispat yükü iddia sahibi olarak sigorta acentesinin üstündedir²⁵.

Bazı hallerde, sigorta acentesinin şirkete kazandırdığı müşteriler, sigorta şirketinin tanınmışlığının da etkisiyle bu sözleşmeye taraf olmuş olabilir. Böyle bir durumda yine de acentenin denkleştirme bedeli talep etmesi mümkün sayılır. Ancak sigorta şirketinin markasının sözleşmenin kurulmasında önemli bir etkisi olmuşsa bu husus dikkate alınarak denkleştirme bedelinde bir indirim yapılabilir²⁶. Özellikle tanınmış markalar açısından böyle bir indirimin uygun görüleceği kabul edilmektedir²⁷. Bu indirimin hakkaniyete uygun olduğunu düşünmekteyiz.

Sigorta acentesinin yeni veya eski müşterilerle sözleşme yapmış olması veya mevcut müşterilerle ilişkileri geliştirilmesi müşteri portföyünün genişletilmesi anlamına gelir ama bu durum denkleştirme istemi-

²³ Kaya A (n 3) 252; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 818

²⁴ Poroy and Yasaman (n 11) 262; Kaya A (n 3) 253; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 818; Arkan (n 17) 240

²⁵ Bu doğrultudaki bir Yargıtay kararı için bkz. Yargıtay 11. HD, 13712/4792, 12/03/2014: “önemli bir müşteri portföyüne sahip olduğu, acenteliğini yapmakta olduğu sigorta şirketlerinin herhangi birisinden sigortalı yapma hususunun kendi muhatariyetinde bulunduğu, acentelik sözleşmesinin feshi halinde herhangi bir portföy kaybına uğramadığı, davacı tarafından portföy tazminatına hak kazandığı hususunda yeterli delil ve belgenin dosyaya ibraz edilmediği, davacının herhangi bir portföy kaybına veya prim komisyon ücreti zararına uğradığı konusunda herhangi bir tespit yapılmasının mümkün olmadığı, bu itibarla davacının portföy tazminatına hak kazandığı hususunun ispatlanamadığı gerekçesiyle, davanın reddine karar verilmiştir.”; Arkan (n 17) 240; Gürpınar (n 11) 55

²⁶ Poroy and Yasaman (n 11) 262; Kaya A (n 3) 255-256

²⁷ Karasu (n 4) 302

nin ileri sürülmesi için yeterli değildir. Bu talebin ileri sürülebilmesi için sigorta şirketinin bu portföy üzerinden bir menfaat elde edecek olması gerekir. Bunun için de söz konusu müşterilerin -sigorta şirketi ile sigorta acentesi arasındaki ilişki sona erdikten sonra da- sigorta şirketi ile yeni sözleşmeler yapacağının ortaya konması gerekir²⁸. Sigorta şirketi ile bir daha sözleşme ilişkisine girmesi beklenmeyecek müşterilerin varlığı bu talebe dayanak oluşturmaz²⁹.

Sigorta şirketinin bu müşterilerle yeni sözleşmeler kuracağının kesin olarak ispatı oldukça güçtür. Burada ileriye dönük bir tahminde, varsayımsal bir duruma ilişkin bir öngöründe bulunulması gerekmektedir³⁰. Bu öngöründe bulunulurken sigorta şirketi ile sigorta acentesi arasındaki sözleşmenin sona erdiği tarihteki koşullar göz önünde tutulacaktır³¹. Bu kapsamda faaliyet gösterilen sektör ve bu sektördeki müşteri davranışları da dikkate alınmalıdır³².

Her ne kadar varsayımsal bir durumdan ve bir öngöründen bahsedilse de bu durum acentenin ispat yükünü ortadan kaldırmaz³³. Sigorta acentesi hakimın bu konuda bir değerlendirme yapabilmesi için gerekli vakıa ve delilleri ortaya koymalıdır. Hakim ortaya konan dava malzemesinden yola çıkarak bu konuda bir sonuca ulaşacaktır.

Öte yandan bazı hallerde sigorta şirketinin böyle bir menfaat elde etmeyeceği açıktır. Örneğin sigorta şirketi, işletmesini kapatırsa veya başkaca bir sebeple acentenin müşterileri ile ilişkilerini keserse menfaat elde etme ihtimali kalmayacağı için denkleştirme talebinin koşulları oluşmamış olur³⁴. Benzer şekilde, sigorta şirketi gördüğü işlerde bir değişiklik yaptığı için bu müşterilerden yararlanamayacaksa, bu portföye dayanarak denkleştirme bedeli talep edilemeyecektir³⁵.

²⁸ Mustafa İsmail Kaya, Acentelik Hukuku (Adalet Yayınevi 2014) 366; Kaya A (n 3) 253-254

²⁹ Kayıhan (n 12) 187; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 818-819; Poroy and Yasaman (n 11) 262

³⁰ Kaya Mİ (n 28) 368

³¹ Arkan (n 17) 241

³² Kaya Mİ (n 28) 369

³³ Kaya A (n 3) 254

³⁴ Poroy and Yasaman (n 11) 263; Kaya A (n 3) 256

³⁵ Arkan (n 17) 241, dn. 2

C. Hakkaniyet

Denkleştirme talebine hükmedilebilmesi için aranan ikinci koşul, hakkaniyet gereği acenteye bu bedelin ödenmesinin gerekmesidir. Hakkaniyet, bir anlamda “denetleme ölçütü” vazifesi gören bir koşuldur. Bu koşul ile hakime takdir yetkisi tanınmıştır³⁶. Hakim, somut olayın koşullarını değerlendirerek bu konuda bir sonuca ulaşacaktır³⁷.

Kaya’ya göre, kural olarak, hakkaniyet koşulunun gerçekleştiği kabul edilmeli; eğer müvekkil/sigorta şirketi bu koşulun gerçekleşmediğini iddia ediyorsa ispat yükü onun üzerine bırakılmalıdır. Müvekkil/sigorta şirketi, bu koşulun gerçekleşmediğini ispat edemiyorsa denkleştirme bedeline hükmedilmelidir³⁸.

Sigorta acentesi, sözleşme süresince zaten önemli menfaatler elde etmişse ve/veya sigorta şirketi sözleşme sona erdikten sonra bir şekilde sigorta acentesine destek sağlayacaksa denkleştirme bedeli talebinin ileri sürülemeyeceği, bunun hakkaniyete aykırı olacağı kabul edilmektedir³⁹. İsviçre Federal Mahkemesi’nin bir kararına (BGE 110 II 476) göre, sigorta şirketi, sözleşme süresince sigorta acentesine ortalamanın üstünde bir ücret ödemişse artık denkleştirme talebinde bulunmak hakkaniyete uygun olmayacaktır⁴⁰.

D. Sözleşmenin Sona Ermesi

Sigorta acentesine denkleştirme bedeli talep etme hakkı tanınmasının amacı, sigorta şirketine kazandırdığı müşteri portföyünden kendisinin artık yararlanamayacak olması ama sigorta şirketinin bu portföyden menfaat sağlamaya devam edecek olmasıdır⁴¹. Bu sebeple denkleştirme bedeli talebin ileri sürülebilmesi taraflar arasındaki acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde mümkün olabilir.

³⁶ *Kaya A* (n 3) 261; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, *Kaya and Nomer Ertan* (n 11) 820

³⁷ *Kayıhan* (n 12) 188

³⁸ *Kaya A* (n 3) 261

³⁹ *Kayıhan* (n 12) 188; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, *Kaya and Nomer Ertan* (n 11) 820

⁴⁰ *Kaya A* (n 3) 262-263

⁴¹ Uğur Yağcı, ‘6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Acentenin Denkleştirme İstemi’ (2013) 2 (5) *Banka ve Finans Hukuku Dergisi* 15, 25

Acente sözleşmesi çeşitli şekillerde sona erebilir. Tarafların karşılıklı anlaşarak sona erdirebileceği gibi taraflardan birinin sözleşmeyi feshetmesi de mümkündür. Acentelik sözleşmesinin süreli şekilde yapılması halinde ise bu süre dolduğunda sözleşme kendiliğinden sona erecektir. Bunlar dışında müvekkilin veya acentenin ölmesi, ehliyetini yitirmesi ya da iflas etmesi halinde de acentelik sözleşmesi sona erer (TTK m. 121/5).

Kanun koyucu gerek TTK m. 122’de gerekse SK m. 23/16’daki düzenlemede, sözleşmenin hangi şekillerde sona ermesi halinde denkleştirme bedeli istenebileceğini düzenlerken olumsuz bir sayım yapmayı tercih etmiştir. Başka bir deyişle, bu hükümlere sözleşmenin hangi şekillerde sona ermesi halinde denkleştirme bedeli istenebileceği değil hangi şekillerde sona ermesi halinde bu talebin ileri sürülemeyeceği düzenlenmiştir. Buna göre sigorta acentesi, haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi fesheder ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olursa denkleştirme bedeli talep edemeyecektir. Örneğin acente, sigorta şirketinin yetkililerine hakaret etmiş ya da rekabet yasağı yükümlülüğünü ihlal etmişse ve sigorta şirketi bu nedenle acentelik sözleşmesini feshetmişse, sigorta acentesi denkleştirme talebinde bulunamayacaktır. Zira kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olmuştur⁴².

Bunlar dışında kalan hallerde ise bu talebi ileri sürebilecektir⁴³. Örneğin sözleşmenin acentenin ölümü, iflası ya da ehliyetini yitirmesi sebebiyle sona ermesi halinde denkleştirme talebi ileri sürülebilir⁴⁴. Acentenin ölümü halinde bu talebi onun külli halefleri ileri sürecektir⁴⁵. Bir diğer sona erme hali olan sözleşme süresinin dolması sebebiyle sözleşmenin sona ermesi halinde de denkleştirme bedeli talep edilebilir⁴⁶.

⁴² Bu hususta örnek teşkil edebilecek bir karar için bkz. Yargıtay 11. HD, 11429/8711, 07.05.2014: “davacının Sigortacılık Kanunu ve TTK hükümleri çerçevesinde sigorta acentesi olarak yükümlülüklerini yerine getirmediği, kusurlu olduğu ve akdi ihlal ettiği, dolayısıyla sigorta acentelik sözleşmesinin feshinin haklı olduğu, bu nedenle tazminat talebinde de bulunamayacağı gerekçesi ile asıl ve birleşen davanın reddine karar verilmiştir.”; Kaya A (n 3) 249

⁴³ Sevilay Uzunallı, ‘Sözleşmeyi Fesheden Acentenin Denkleştirme İstemine Hak Kazanması’ (2019) 5 (1) Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi 115, 119

⁴⁴ Kaya A (n 3) 252; Şahin (n 17) 2537; Kanışlı (n 7) 132; Arkan (n 17) 240

⁴⁵ Uzunallı (n 43) 119

⁴⁶ Uzunallı (n 43) 119; Kayıhan (n 12) 185; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 816

Acentenin sözleşmeyi feshetmesi için haklı sebep teşkil edecek halleri sınırlayıcı şekilde saymak mümkün değildir. Haklı sebep taraflar arasındaki işin mahiyetine ve somut olayın şartlarına göre takdir edilecektir. Örneğin acentenin ücretinin geç veya eksik ödenmesi, acentenin faaliyetleri sürdürmesinin güçleştirilmesi (her hafta rapor istemek, ekran karartmak gibi) ya da acentenin yetkili olduğu bölgenin daraltılması gibi hallerde sigorta acentesinin sözleşmeyi feshetmesinin haklı nedene dayandığı söylenebilir⁴⁷.

Acentenin sözleşmeyi haklı nedenle feshetmesi için sigorta şirketinin kusurlu şekilde hareket etmiş olması zorunlu değildir⁴⁸. Daha genel bir ifadeyle haklı sebeple fesih kavramı kusurdan bağımsız şekilde değerlendirilir. Örneğin sigorta şirketinin ücretlerin belirlenmesine ilişkin olarak yeni bir yöntem belirlemesi halinde eğer bu yeni yöntem sigorta acentesinin ticari faaliyetlerini sürdürmesini zorlaştıracak ve bu ilişkiyi acente için çekilmez hale getirecekse, burada sigorta şirketinin kusurlu bir davranışı olmamakla beraber, acente sözleşmeyi haklı sebeple feshedebilir⁴⁹. Karamanlioğlu'na göre, acentenin yaşlılık veya hastalık sebebiyle acentelik sözleşmesini feshetmesi halinde de bu fesih işleminin haklı sebebe dayandığı kabul edilmelidir⁵⁰. Bu ihtimalde de sigorta şirketinin bir kusuru olmadığı halde feshin haklı sebebe dayandığı söylenebilir.

Son olarak, haklı sebeple fesih olgusunun ispatına değinmek gerekir. Feshin haklı sebebe dayanıp dayanmadığını takdir etmek hakimın yetkisindedir. Ancak hakimın bu konuda bir sonuca ulaşabilmesi için feshe dayanak oluşturan vakıaların ispatı gerekir. Bu konuda ispat yükü sigorta acentesinin üzerindedir⁵¹. Sigorta acentesi, feshin haklılığına dayanak oluşturan vakıaları ve delilleri ortaya koymalıdır ki hakim bu konuda bir sonuca ulaşabilsin.

⁴⁷ Kaya A (n 3) 249; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 817. Acentenin sözleşmeyi feshetmesinin haklı görülebileceği hallere ilişkin örnekler için ayrıca bkz. Uzunallı (n 43) 124 vd.

⁴⁸ Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 817; Arkan (n 17) 243

⁴⁹ Arkan (n 17) 243

⁵⁰ Argun Karamanlioğlu, 'Acentenin Hastalık veya Yaşlılık Gerekçesiyle Acentelik Sözleşmesini Feshetmesi Halinde Denkleştirme İsteminin Durumu' (2017) 16 (2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 141, 146

⁵¹ Kaya A (n 3) 249

E. Süre

SK m. 23/16'da denkleştirme bedeli talebinin ileri sürülebilmesi açısından bir süre sınırı öngörülmemiştir. TTK m. 122/4'te ise, denkleştirme bedeli talebinin sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde ileri sürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu süre bir hak düşürücü süredir⁵². Acente, bu süre içinde denkleştirme talebini ileri sürmemişse denkleştirme talep etme hakkını kaybeder. Burada bir hak düşürücü süre söz konusu olduğu için bu sürenin hakim tarafından da re'sen dikkate alınması gerekir⁵³. TTK m. 122/4'teki bu sürenin sigorta acentesinin denkleştirme bedeli talebi açısından da uygulanıp uygulanamayacağı söz konusu kanun hükümlerinin yorumuyla ortaya konabilir.

SK m. 23/18'e göre, *“Türk Ticaret Kanununun acentelere ilişkin hükümleri sigorta acenteleri hakkında da uygulanır.”* Dolayısıyla SK'da açık veya örtülü şekilde düzenlenmeyen hususlarda TTK m. 102-123 hükümlerine başvurulabilir. Bu hükme dayanarak, SK m. 23/16'da düzenlenmeyen noktalarda TTK m. 122'nin uygulanacağı sonucuna ulaşılmaktadır⁵⁴. Bu noktalardan biri de TTK m. 122/4'te düzenlenen süredir. Sigorta acentelerinin denkleştirme bedeli talep edebilmesi için bu talebi sözleşmenin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde ileri sürmesi gerekir⁵⁵.

Bu talep süresi içerisinde ileri sürülecek olursa sigorta acentesi bir alacak hakkı kazanmış olur. TTK m. 122/4'te düzenlenen bu süre alacak hakkının kazanılabilmesi açısından belirleyicidir. Ancak alacak hakkı doğduktan sonra bunun tabi olacağı zamanaşımı süresi bundan bağımsızdır. TBK m. 147/4'e göre, *“Vekâlet, komisyon ve acentalık sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar.”* beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Sigorta

⁵² Söz konusu sürenin hukuki niteliğinin hak düşürücü süre olduğu yönünde bkz. Yargıtay 19. HD, 14866/2604, 30.03.2017: “6102 sayılı TTK'nun 122/4. maddesinde öngörülen hak düşürücü süre gözetilmeksizin yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmüştür.”; Yağcı (n 41) 34; Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 823; Arkan (n 17) 244; Ayhan and Çağlar, (n 12) 560; Eriş (n 3) 1384. Bu sürenin bir zamanaşımı süresi olduğu yönündeki aksi yönde görüş için bkz. Kanışlı (n 7) 141

⁵³ M. Kemal Oğuzman and Nami Barlas, Medeni Hukuk (27th edn., On İki Levha Yayıncılık 2021) 228; Sak (n 8) 275

⁵⁴ Narbay and Güllüce (n 9) 1991

⁵⁵ Sak (n 8) 197, dn. 657; Narbay and Güllüce (n 9) 1991

acentesinin denkleştirme bedeli alacağı açısından da bu beş yıllık zamanışımı süresi geçerlidir⁵⁶. Bu alacak denkleştirme talebinin ileri sürülmesiyle doğduğu⁵⁷ için zamanışımı süresi de bu tarihten itibaren işlemeye başlar⁵⁸.

III. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ACENTENİN ÜCRET ALACAĞIYLA İLİŞKİSİ

A. Sigorta Acentesinin Ücret Alacağı

SK m. 23/15'e göre, "*Sigorta acentesi, acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde, sigorta ettirenlerle yaptığı veya kısa bir süre içinde yapacağı işlerle ilgili sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği komisyona hak kazanır.*" Kanun koyucu, bu hükümde acentenin ücret (komisyon) alacağını düzenlerken iki tür işlemi zikretmektedir. Bunların ilki acentelik sözleşmesi devam ederken acentenin sigorta ettirenlerle kurduğu sözleşmeler sebebiyle almaya hak kazandığı ücretlerdir. İkincisi ise, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden kısa süre sonra kurulacak sözleşmelerden elde edilecek ücrettir. Bunların ilki açısından tereddüt yaratan bir durum yoktur. Ancak acentenin acentelik sözleşmesinin sona ermesinden kısa süre sonra kurulacak sözleşmelerden hangi koşullar altında bir ücret alacağı talep edebileceği açıkça düzenlenmemiştir. Elbette acentenin, sigorta şirketinin bu kısa sürede kuracağı tüm sözleşmelerden bir ücret talep etmesi mümkün olmaz. Bu sebeple bu talebin sınırlarını belirlemek gerekir.

Kanun koyucu, sigortacılık kanununda düzenlenmeyen konularda, tamamlayıcı düzenlemeler olarak TTK'nın acentelik hükümlerine atıf yapmaktadır (SK m. 23/18). Bu noktada da TTK hükümlerinden istifade edilebilir. TTK m. 113'te, SK m. 23/15'e benzer düzenlemelere yer verilmiştir. TTK m. 113/1'de, acentenin sözleşme devam ederken kendi çabasıyla kurulan işlemler sebebiyle; TTK m. 113/3-a'da ise, acentelik ilişkisi devam ederken acentenin aracılık ettiği veya işlemin yapılması-

⁵⁶ Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 823; Ayhan and Çağlar (n 12) 560

⁵⁷ Sak (n 8) 149

⁵⁸ Bazı yazarlar ise beş yıllık zamanışımı süresinin sözleşmenin sona erdiği tarihten itibaren işlemeye başlayacağını savunmaktadır. Bkz. Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya and Nomer Ertan (n 11) 823

nın onun çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırladığı fakat acentelik ilişkisinin bitmesinden uygun bir süre sonra kurulan işlemler sebebiyle ücret alacağına hak kazanacağı düzenlenmiştir. Buna göre, acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulacak işlemlerde ücret alacağının doğması için iki ölçütten yararlanılabilir: Acentenin işleme aracılık etmiş olması veya işlemin yapılmasının acentenin çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemin hazırlanmış olması.

SK m. 23/15'te düzenlenen ücret alacağı yönünden ispat hususuna da değinmek gerekir. Acentelik ilişkisi devam ederken kurulan sözleşmelerin ispatı bir zorluk göstermez. Acente, bu işlemlerin varlığını ortaya koyarak bunlardan doğan ücret alacağını talep edebilir. Ancak acentelik ilişkisi bittikten kısa bir süre sonra yapılan işlemlerin acentenin emeği ile ilişkilendirilip ilişkilendiremeyeceği veya ne oranda onun emeğine dayandırılabilirliği bu kadar açık bir şekilde ortaya konulamayacaktır. Acente, acentelik ilişkisinin bitmesinden kısa bir süre sonra kurulan sözleşmelerin kendi çabasına bağlanabileceğini iddia ediyorsa bunu ispatla yükümlüdür⁵⁹.

Acentenin ücret alacağını düzenleyen hükümler emredici nitelik göstermez. Bunlar yedek hukuk kurallarıdır⁶⁰. Dolayısıyla sigorta şirketi ile acente aralarında anlaşarak, ücret alacağı yönünde SK m. 23/15'te ve TTK m. 113'te yer alan düzenlemeden daha farklı koşullar belirleyebilirler. Sözelimi sigorta acentesi kurulmasına katkı sağlamış olsa dahi onun acentelik ilişkisi sona erdikten sonra kurulacak sözleşmeler açısından ücret alacağına hak kazanmayacağı kararlaştırılabilir⁶¹.

B. Denkleştirme Talebinin Bir Koşulu Olarak Ücret İsteme Hakkının Kaybı

TTK m. 122/1-b'ye göre, acentenin denkleştirme talebinde bulunabilmesi için *“onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını”* kaybedecek olması gerekir. Bu hükümden, acentenin hükümde tarif edi-

⁵⁹ Sema Aydın and Sergül Balsever, ‘Sigorta Acentelerinin Ücret Hakkı’ (2018) 24 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1019, 1031

⁶⁰ Kaya A (n 3) 139; Aydın and Balsever (n 59) 1024

⁶¹ Aydın and Balsever (n 59) 1032

len işlemler sebebiyle ücret alacağı elde edebileceği hallerde denkleştirme talebinde bulunamayacağı anlaşılmaktadır.

Mehaz AB Direktifinde (86/653/EEC) yer almayan bu koşulun TTK m. 122'ye eklenmesi öğretide eleştirilmektedir⁶². Daha önce böyle bir koşula yer verilen Alman Ticaret Kanunu'nda 2009 tarihinde bir değişiklik yapılarak bu koşul hükümden çıkarılmıştır. Yapılan değişikliğin sebebi bir Avrupa Adalet Divanı Kararı'dır. Kararda denkleştirme talebinin acentenin ücret kaybıyla sınırlandırılmayacağı ve ücret kaybının denkleştirme talebi açısından belirleyici rol oynayamayacağı vurgulanmıştır⁶³. Mukayeseli hukuktaki gelişmeler bu yöndeyken TTK m. 122'de bu koşula yer verilmesi bizce isabetli olmamıştır.

Sigorta acentesinin denkleştirme bedeli alacağını düzenleyen SK m. 23/16'da ise, yerindeliği tartışmalı olan ücret kaybı koşuluna yer verilmemiştir. Buna rağmen sigorta acentesinin denkleştirme talebi açısından bu koşulun aranıp aranmayacağı öğretide tartışmalıdır.

Öğretide Kanışlı'ya göre, SK m. 23/16'da bu koşul aranmadığı için sigorta acentesinin denkleştirme talebinde bulunulması için ücret kaybı yaşaması gerekmez. Yazıcıoğlu ise, sigorta acentesinin denkleştirme talebini ileri sürebilmesi açısından da ücret kaybı koşulunun aranması gerektiğini ileri sürmektedir. Yazara göre, sigorta acentesinin ücret kaybına uğramadığı hallerde denkleştirme talebinin ileri sürülmesi acentenin yaptığı veya kısa sürede yapacağı işler için iki kere karşılık elde etmesi anlamına geleceği için hakkaniyete uygun olmaz. Bu sebeple de sigorta acentesinin ücret kaybına uğramadığı hallerde denkleştirme talebi ileri sürülemez⁶⁴.

Bu görüşün kabulü halinde sigorta acentelerinin denkleştirme talebine ilişkin SK m. 23/16 hükmü büyük oranda işlevsiz hale gelecektir. Çünkü yukarıda da açıklandığı üzere SK m. 23/15 hükmü, sigorta acentelerine tamamlanmış ve kısa süre sürede tamamlanacak işlerden ücret alma hakkı tanımaktadır. Bu hak kanunen tanındığına göre, taraflar aksine bir düzenleme getirmediği sürece, sigorta acenteleri açısından TTK m. 122/1-b anlamında bir ücret kaybından söz edilemeyecektir. Bu iki hüküm bir arada değerlendirildiğinde sigorta acentesi tarafından ileri

⁶² Kaya A (n 3) 259

⁶³ Akın (n 13) 637-638; Kaya A (n 3) 259

⁶⁴ Emine Yazıcıoğlu, Sigorta Aracıları Hukuku (On İki Levha Yayıncılık 2010), 240-241

sürülecek denkleştirme talebi açısından ücret kaybı koşulunun aranması gerektiği kanaatindeyiz.

Bu sonuç, Yazıcıoğlu'nun ifade ettiği gibi⁶⁵, acentenin aynı işten iki kere karşılık alması anlamına gelmez. Öncelikle SK m. 23/15'te düzenlenen ücret hakkı, sigorta acentesinin kurulmasını sağladığı veya sigorta şirketinin kısa süre içerisinde kuracağı sözleşmelerden doğan ücreti konu alır. Dolayısıyla burada somut bir işlemde ve bu işlemin karşılığı olan somut bir alacaktan bahsedilir. Bu talep, sigorta acentesinin yoksun kaldığı zararın karşılanmasına hizmet eder⁶⁶. Denkleştirme talebinin ileri sürülebilmesi içinse sigorta acentesinin bir zarara uğramış olması ya da kurulmuş veya kısa sürede kurulacak bir sözleşmenin bulunması gerekmez. Denkleştirme talebi, sigorta şirketinin, acentenin yarattığı portföy sayesinde ileride kuracağı varsayılan sözleşmelerden elde edeceği menfaate karşılık acenteye ödediği bir bedeldir⁶⁷.

Bu iki talebe dayanak oluşturan olayların zamansal açıdan da farklılık arz ettiğini belirtmek gerekir. SK m. 23/15'e dayalı ücret alacağı, acentelik ilişkisinin devam ettiği dönemde acentenin bizzat yürütmüş olduğu faaliyetlerin bir karşılığıdır. Acente, acentelik ilişkisi devam ederken kurduğu sözleşmelerin veya sözleşme kurulması aşamasına kadar taşıdığı sözleşme müzakerelerinin bir karşılığı olarak ücret alacağını talep edebilir. Ancak denkleştirme bedeli, sigorta şirketinin acentelik ilişkisi sona erdikten sonra sürdüreceği faaliyetler sonucunda kuracağı ilişkilerden elde edeceği menfaatin bir karşılığıdır. Bu sebeple de iki talebin bir arada ileri sürülmesi acentenin aynı işten iki kere karşılık alması anlamına gelmeyecektir.

Bize göre, sigorta acentesi, koşulların oluşması kaydıyla SK m. 23/15'te düzenlenen ücret alacağını ve SK m. 23/16'da düzenlenen denkleştirme bedelini bir arada talep edebilmelidir. Ücret alma hakkının bulunması ve hatta fiilen ücreti elde etmiş olması sigorta acentesinin denkleştirme talebinde bulunmasına engel teşkil etmez.

⁶⁵ ibid 241

⁶⁶ Gürpınar (n 11) 48

⁶⁷ ibid 48

SONUÇ

Yukarıda yapılan açıklamalar neticesinde, sigorta acentesinin denkleştirme bedeli talep etme hakkı (SK m. 23/16) ile sigorta ettirenlerle yaptığı veya acentelik ilişkisinin sona kısa bir süre içinde yapacağı işler için talep edebileceği ücret hakkının (SK m. 23/15) birbirlerinden farklı hukuki dayanakları olduğu ve bunların bir arada talep edilebilmesinin mümkün olduğu sonucuna ulaşılmalıdır. Sigorta acentesinin denkleştirme talep edebilmesi açısından dört koşulun varlığı gereklidir: (1) Sigorta şirketinin sigorta acentesinin oluşturduğu portföy sayesinde önemli bir menfaat elde edecek olması, (2) hakkaniyet gereği denkleştirme bedeli ödenmesinin gerekmesi, (3) sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmemiş olması ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olmamış olması ve (4) bu talebin sözleşmenin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde ileri sürülmüş olması. Bunların dışında acentenin, kendisi tarafından işletmeye kazandırılan müşterilerle yapılan veya kısa süre içerisinde yapılacak sözleşmeler sebebiyle acentelik ilişkisi devam etmiş olsaydı elde etmeye hak kazanacağı ücret hakkını yitirmesi gerekmez. Sigorta acentesi bu işlemler sebebiyle SK m. 23/15 gereği ayrıca bir ücret talebinde bulunabilir.

KAYNAKÇA

Akın İ, ‘Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler’ (2013) 62 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 613-641

Altınok Ormancı P, ‘Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı – İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler’ (2009) 58 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 451-480

Arkan S, Ticari İşletme Hukuku (24th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü 2018)

Ayan Ö, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2008)

Aydın S and Balsever S, ‘Sigorta Acentelerinin Ücret Hakkı’ (2018) 24 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1019-1044

Ayhan R and Çağlar H, Ticari İşletme Hukuku (10th edn, Yetkin Yayınları 2017)

Bingöl ME, ‘TTK m. 122 Kapsamında Denkleştirme İsteminin Hukuki Niteliği’ in Başak Baysal (ed), Sorumluluk Hukuku Seminerleri 2016 (1st edn, On İki Levha Yayıncılık, 2016)

Erdem HE, ‘Türk ve İsviçre Hukuklarında Denkleştirme Talebi’, in İsviçre Borçlar Kanununun İktibasının 80.Yılında İsviçre Borçlar Hukukunun Türk Ticaret Hukukuna Etkileri (1st edn, Vedat Kitapçılık 2009)

Eriş G, Ticari İşletme ve Şirketler (3rd edn, Seçkin Yayıncılık 2017)

Gürpınar, B, ‘Sigorta Acenteleri Açısından Portföy Tazminatı’ (2015) 1 (2) Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 43-64

Kanışlı E, ‘Türk Ticaret Kanunu’na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi’ (2014) 12 (138) Legal Hukuk Dergisi 111-144

Karamanlıoğlu A, ‘Acentenin Hastalık veya Yaşlılık Gerekçesiyle Acentelik Sözleşmesini Feshetmesi Halinde Denkleştirme İsteminin Durumu’ (2017) 16 (2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 141-172

Karasu R, ‘Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Acentanın Denkleştirme Talebi’ (2008) 57(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 283-318

Karayalçın Y, Ticaret Hukuku (Giriş-Ticari İşletme) (3rd edn, 1968)

Kaya A, TTK Şerhi / Acentelik (2nd edn, Beta 2016)

Kaya Mİ, Acentelik Hukuku (1st edn, Adalet Yayınevi 2014)

Kayihan Ş, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (5th edn, Umuttepe Yayınları 2018)

Moroğlu E, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu – Değerlendirme ve Öneriler (7th edn, On İki Levha Yayıncılık 2012)

Narbay Ş and Güllüce MA, ‘Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri’ (2016) 22 (3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1965-2005

Oğuzman MK and Barlas N, Medeni Hukuk (27th edn, On İki Levha Yayıncılık 2021)

Oğuzman MK and Öz MT, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2 (14th edn, Vedat Kitapçılık 2018)

Poroy R and Yasaman H, Ticari İşletme Hukuku (16th edn, Vedat Kitapçılık 2017)

Sak B, Dağıtım Sözleşmelerinde Denkleştirme İstemi (TTK m. 122) (1st edn, On İki Levha Yayıncılık 2020)

Sopacı B, ‘Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Hakkı’ in Fahiman Tekil’in Anısına Armağan (1st edn, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2003)

Şahin A, ‘Acentelik Sözleşmesinin Kısmi Sona Ermesi Halinde Denkleştirme İstem Hakkı’ (2016) 22 (3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2531-3556

Tekinalp Ü, ‘Türk Hukukunda Acentanın Portföy Akçası Talebi’ in Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan (1st edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 1998)

Uzunallı S, ‘Sözleşmeyi Fesheden Acentenin Denkleştirme İstemi-ne Hak Kazanması’ (2019) 5 (1) Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi 115-130

Ülgen H, Helvacı M, Kendigelen A, Kaya A and Nomer Ertan NF, Ticari İşletme Hukuku (5th edn, On İki Levha Yayıncılık 2015)

Yağcı U, ‘6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Acentenin Denkleştirme İstemi’ (2013) 2 (5) Banka ve Finans Hukuku Dergisi 15-44

Yazıcıoğlu E, Sigorta Aracıları Hukuku (1st edn, On İki Levha Yayıncılık 2010)

UZMAN GÖRÜŞÜ

EXPERT OPINION

* Tüm Yönleriyle Sermaye Şirketlerinde Bölünme
Division in Capital Companies in All Aspects
Dr. Ufuk ÜNLÜ

TÜM YÖNLERİYLE SERMAYE ŞİRKETLERİNDE BÖLÜNME

(DIVISION IN CAPITAL COMPANIES IN ALL ASPECTS)

Dr. Ufuk ÜNLÜ*

ÖZ

Bölünme Türkiye'de maddî hukuk yönünden ilk defa 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunuyla düzenlenmiştir. Gerçi vergi hukuku ile ilgili kurallar, daha önce Kurumlar Vergisi Kanunu'nda 4684 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle öngörülmüş ve bir uygulama başlamıştır. Ancak bu düzenlemenin bölünmenin maddî hukuk cephesini içermediği, bölünmenin maddî hukuk yönünden dogmatik düzeninin ülkemizde mevcut bulunmadığı şüphesizdir. Sermaye şirketlerinin bölünebilme kabiliyeti, rekabetin ve maliyet artışlarının yükseldiği piyasa koşullarında her zaman için bulunmaz bir fırsat olarak görülmektedir. Zira ilgili alanda uzmanlaşarak yaşanan bir bölünme faaliyeti, büyük şirketlerde zaman içerisinde oluşan hantallığı giderdiği gibi ilgili alanda rekabet avantajı da sağlamaktadır.

Bu kapsamda makalemiz içerisinde sermaye şirketlerinin bölünme nedenleri, türleri ve bölünme sürecinde yaşanan gelişmeler konusu ele alınacak ve bu sayede, günümüz şirketlerinde yaşanan bölünme faaliyetlerine açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sermaye Şirketi, Sermaye, Bölünme, Oran, Bilanço

ABSTRACT

The division was regulated for the first time in Turkey in terms of substantive law by the Turkish Commercial Code No. 6102. Although the rules related to tax law were previously stipulated by the amendment made to the Corporate Tax Code by Law No. 4684, and an application has begun. However, there is no doubt that this regulation does not inc-

* TC Cumhurbaşkanlığı, ufuk1984@hotmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-2547-7609

lude the material legal aspect of the division, and the dogmatic order of the division from the point of view of material law does not exist in our country. The ability of capital companies to be divided is seen as an opportunity that is not always found in market conditions where competition and cost increases are increasing. Because a division activity experienced by specializing in the relevant field eliminates the cumbersome process that occurs in large companies over time, as well as provides a competitive advantage in the relevant field.

In this context, in our article, the reasons for the division of capital companies, types and developments in the division process will be discussed, and in this way, it will be tried to clarify the division activities experienced in today's companies.

Keywords: *Capital Company, Capital, Division, Ratio, Balance Sheet*

1. Giriş

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve ilgili diğer mevzuat ticaret şirketlerinin birleşmesine veya bölünmesine cevaz vermektedir. Zira bu gibi eylemler ticari yaşamın vazgeçilmez faaliyetleri arasında gösterilir. Bu kapsamda, ticaret şirketlerinin birleşmelerine, bölünmelerine ve tür değiştirmelerine ilişkin hususlar anılan Kanun'un 134 ilâ 194 üncü maddeler arasında düzenlenmiştir. Sermaye şirketleri açısından bölünme, tam veya kısmi şekilde gerçekleşir. Tam bölünmede, şirketin tüm malvarlığı bölümlere ayrılır ve diğer şirketlere devrolunur. Bölünen şirketin ortakları, devralan şirketlerin paylarını ve haklarını iktisap ederler. Tam bölünüp devrolunan şirket sona erer ve unvanı ticaret sicilinden silinir. Kısmi bölünmede, bir şirketin malvarlığının bir veya birden fazla bölümü diğer şirketlere devrolunur.

Bölünme esasen sermaye yapısının küçültülmesi ve nihayetinde bir yeniden yapılandırma işlemidir. Dolayısıyla bu yeniden yapılandırma işlemi ve kararı, sermayenin artırılması ve azaltılması konularını içerir. Bölünme sürecinin uygulanması da sermaye de yaşanan bu işlemlerden ibarettir. Çalışmamızda, sermaye şirketlerinin hangi saikle bölünme kararı verdikleri, hangi bölünme türünü tercih ettikleri ve son olarak bölünmenin nasıl uygulanması gerektiği konuları ele alınacaktır.

2. Sermaye Şirketlerinin Bölünmesi

Bölünme kavramı farklı açılardan ele alınabilir. Ekonomik anlamda bölünme, kaynak ve imkânların daha verimli kullanılması amacıyla kurumların bünyesindeki birden fazla faaliyet konularının ayrılarak her biri kendi alanında ve bu alanın özelliklerini içeren yapılarla birlikte ayrı işletmeler haline dönüşmeleri şeklinde tanımlanabilir.¹

Şirketler hukuku bakımından ise; şirketlerin malvarlıklarının tamamının veya bir kısmının, var olan başka bir şirket bünyesinde veya yeni bir şirket kurularak, bölünen şirketin ortaklarının malvarlıklarınca temsil edildiği yeni bir oluşumdur.²

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu kapsamında bir şirket, tam veya kısmi bölünebilir. Tam bölünmede, şirketin tüm malvarlığı bölümlere ayrılır ve diğer şirketlere devrolunur. Bölünen şirketin ortakları, devralan şirketlerin paylarını ve haklarını iktisap ederler. Tam bölünüp devrolunan şirket sona erer ve unvanı ticaret sicilinden silinir. Kısmi bölünmede, bir şirketin malvarlığının bir veya birden fazla bölümü diğer şirketlere devrolunur. Bölünen şirketin ortakları, devralan şirketlerin paylarını ve haklarını iktisap ederler veya bölünen şirket, devredilen malvarlığı bölümlerinin karşılığında devralan şirketlerdeki payları ve hakları elde ederek yavru şirketini oluşturur.

Hem tam hem kısmî bölünmede devredilen malvarlığı bölünme sonucunda kısmî küllî halefiyet yolu ile devralan şirketlere geçer; aynı sermaye konulması söz konusu değildir. Kısmî bölünmenin bir şekli daha vardır: Buna bölünmenin üçüncü şekli de diyebiliriz: Yavru şirket kurma. Bu türde, bölünen şirket bölünen malvarlığı parçasını başka şirkete aynı sermaye olarak koyar; yani geçiş, küllî halefiyet yolu ile gerçekleşmez.

Ticari hayattaki gelişmelere paralel olarak son dönemde şirket bölünmeleri konusu önem kazanmıştır. Bir şirketin malvarlığı bölünmüş ve malvarlığının bir bölümü başka bir şirkete kanunen intikal ettiğinde, bölünen şirket ortaklarının payları, devredilen malvarlığının değeri kadar değer yitirir. Yitirilen değerın karşılanması için, devralan şirketin payla-

¹ Ahmet Kavak, Sermaye Şirketlerinin Tasfiye, Birleşme, Devir ve Bölünme İşlemleri, (Maliye Hukuk Yayınları 2009) 63

² Aşkın Karbuz, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununda Muhasebe Uygulamalarına İlişkin Düzenlemelerin Algılanma Düzeyi (Tokat İli Örneği), (Gazi Osman Paşa Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2013) 71

rını, bölünen şirketin ortakları kendiliğinden kazanır.³ Bölünmenin dogmatik düzeninin anlaşılabilmesi için, devrolunan malvarlığı bölümü (yani devrolunan malvarlığı) bölünen şirkete ait olduğu halde, nasıl olup da bu bölümün karşılığı olarak, devralan şirketin paylarının bölünen şirketin ortakları tarafından iktisap edildiğinin teorik olarak açıklanması gerekir. Bir şirketin malvarlığı bölünmüş ve malvarlığının bir bölümü başka bir şirkete kanunen intikal etmişse, bölünen şirket ortaklarının payları, devredilen malvarlığının değeri kadar değer yitirmiştir. Yitirilen değer karşılanması için, devralan şirketin/şirketin paylarını, bölünen şirketin ortakları kazanmalıdır. Servet yitiren, esasında bölünen şirket değil, ortaklardır. Bölünme onların malvarlığı durumunda değişiklik yapmıştır. Ayrıca bölünen şirket devrolunan bölümü aynî sermaye olarak koysaydı, karşılığında bir değer iktisap etmesi haklı görülebilirdi. Oysa birleşmede malvarlığı kısmî küllî halefiyet ile intikal etmektedir.

Bölünme, çok büyüyen ve çekirdek işletme konusundan uzaklaşan şirketlerin ana konularına dönebilmelerine olanak sağlayan bir yoldur. Meselâ, buzdolabı, çamaşır ve bulaşık makinası gibi beyaz ev aletleri üreten bir anonim şirketin, zamanla televizyon, radyo, müzik dolabı gibi kahverengi ürünler, büro mobilyası, daha sonra da plastik üretimine girdiği varsayılırsa, bu şirket beyaz eşya, kahverengi eşya, büro mobilyası ve plastik üretimi için ayrı ayrı şirketleri bölünme yolu ile kurabilir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde fabrikaları olan bir şirket her fabrikayı bağımsız bir şirkete dönüştürmeyi düşünebilir. Bölünme; aile ortaklıklarında, mirasın paylaşımında, iki veya üç gruplu ortaklıklarda sorunları (ihtilâfları) çözmek amacıyla da kullanılabilir. Nihayet bölünme, holding sistemine geçişte de bir araç olarak kullanılabilir.

2.1. Sermaye Şirketlerinin Bölünme Nedenleri

Bölünmenin meydana getirilmesinin birçok nedeni olabilir. Esasen bölünme bir yeniden yapılandırma modelidir. Bu kapsamda şirketlerin yeniden yapılandırma ihtiyacı, bölünme ile sonuçlandığında, bölünmenin nedenlerini de yeniden yapılandırma ihtiyacı oluşturur. Örneğin faaliyetlerin daha verimli hale getirilmek istenmesi, parçalanarak farklı alanlarda uzmanlaşma sağlanması isteği yahut vergi muafiyetinden yararlanıl-

³ Semih Büyükipekçi and Naim Atabey, Türk Ticaret Kanunu'nda Birleşme, Bölünme ve Tür Değişikliğine İlişkin Düzenlemelerin Türkiye'deki İş Hayatına Etkileri (Avrupa Ekonomisi Uluslararası Konferansı 2014) 2

mak istenmesi yeniden yapılandırma gerekliliğini meydana getiren unsurlar arasında sayılabilir.

Kar-zarar dengesi şirket bölünmeleri açısından önemlidir. Sürekli zarar eden bir şirket, kendine ait mal varlığının bölünme sonucu başka bir şirkete devretmesi sonucu mal varlığının daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla bölünebilir.⁴

Bazı amaçların gerçekleştirilme takvimi, bölünmenin de takvimini belirler;⁵

- Verimliliğin artması açısından:

Verimliliğin sağlanabilmesinin koşulu, belirli bir miktar kaynaktan en az maliyetle mümkün olan en yüksek üretimi sağlamaktır. İşletmelerin birden fazla alanda faaliyet göstermeleri, bazı işletme faaliyetlerinin denetiminin zorluğu vb. nedenlerle işletme kaynaklarının kullanımında verimlilikten uzaklaşılması söz konusu olabilmektedir. İşletme büyüklüğünün ve kaynak kullanım miktarının gittikçe artması, artan maliyetler ve azalan verimler olarak ifade edilen olumsuz durumlara yol açabilir. İşletmeler meydana gelen bu olumsuz durumu aşmak için bölünmeye gidebilir.

- Mali yapının güçlendirilmesi ve rekabet gücünün artırılması açısından:

Bölünme işlemi ile bir işletmeden diğer bir işletmeye aktarılan mal varlığının sağladığı ek güç işletmelerin mali yapılarının güçlenmesini sağlamaktadır. Alt işletmelerin ayrılarak kendi türlerinden olan işletmelere katılmaları, mali gücün birleştirilmesiyle yeni bir rekabet gücü doğurmaktadır.

- Uzlaşma ve yönetimin kolaylaştırılması açısından;

Bölünme müessesesi ile işletme bünyesi altında olup da farklı alanlarda faaliyet gösteren alt işletmeler ayrılmakta, uzman oldukları alanlarda faaliyete devam etmekte ve yönetim açısından ayrı bir çatı altına girmektedirler. Böylece ana işletmenin eleman sayısında azalma olmakta, iş yükü hafiflemekte ve işletmenin yapısı dinamikleşmektedir.

⁴ Ersin Nazalı, Vergisel ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Yönüyle Anonim ve Limited Şirketlerde Tasfiye, Devir, Birleşme, Bölünme ve Tür Değişimi İşlemleri (Yaklaşım Yayıncılık 2012) 51

⁵ Bora Dede, Sermaye Şirketlerinde Kısmi Bölünme ve Devir İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi (Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006) 63-65

Örneğin, aynı anda hem üretim hem de pazarlama faaliyetini gerçekleştiren bir işletme, bölünerek bu iki alanda ayrı ayrı faaliyette bulunmaktadır. Bu şekilde küçülen ve denetimi kolaylaşan bir işletmenin amaçlarını gerçekleştirmesi kolaylaşmaktadır.

- Ortaklar arasında çıkan anlaşmazlıkların olumsuz etkilerinin giderilmesi açısından:

Özellikle çok ortaklı işletmelerde işletme stratejilerinin belirlenmesi, politikalarının oluşturulması ve uygulanacak kararların alınması zorlaşmaktadır. Bu durumun temel nedeni işletme ortaklarının düşüncelerinin farklılığıdır. Uygulanacak stratejiler ve alınacak kararlar konusunda ortaklar arasında fikir birliğinin sağlanamaması, işletme faaliyetlerini olumsuz etkileyecek hatta işletmelerin tasfiyesine kadar gidebilecektir. Bu tür durumla karşılaşan şirket bölünme yoluna gidip bu sorunu aşabilir.

Zaman içerisinde ortaya çıkan gereksinimlerle birleşme ve tür değiştirmenin yetersiz kalması da şirketlerin bölünme gereksinimini gündeme getirmiştir. Şirketlerin faaliyet alanlarının genişleyerek bu alanları ayırmak istemesi, Uluslararası düzeyde rekabet edebilmek, kıt kaynakları daha verimli bir şekilde kullanmak ve karlılığı arttırmak, uzmanlaşma, risk taşıyan faaliyetlerin ayrılması, bütçelerine yönelik satım işlemi için ayırıştırma, muafiyet ve teşviklerden yararlanma, gibi nedenlerle şirketlerin bölünme yoluna gittikleri görülmektedir. Belirttiğimiz genel nitelikte olan bölünme sebepleridir. Özellikle kısmi bölünme müessesesinden beklenen amaç, ekonomik koşullar nedeniyle şirketlerin uzun vadeli karar vermesine ve çözüm üretmesine olanak sağlamak, şirketlerin ekonomik dalgalanmalar nedeniyle verimliliklerini kaybederek optimum ölçekten uzaklaşmalarını engellemek, ortaklık kuran kişiler ve grupların müşterek olarak faaliyetler nedeniyle ortaklar ve gruplar arasındaki görüş ve anlayış farklılıklarının ortaya çıkması durumunda bunlara çözüm üretmek, ekonominin bir bütün olarak etkinlik, verimlilik artışı ve rekabet avantajı sağlayabilmesi için şirketlerin bölünerek yapılanmasına olanak sağlamaktır. Ülkemizde ise şirketlerin faaliyetlerinin devamlılık esasına dayalı olarak da bazı vergisel sağlanarak şirketin tamamen sona ermesi yerine farklı şekilde işleyişlerine devam etmeleri için düzenlemeler yapılmıştır. Görüldüğü gibi çeşitli mali, iktisadi ve teknik nedenler şirketlerin bölünme yoluna giderek farklı stratejiler izlemesine neden

olmakta ve buna paralel olan yeterli ve gerekli düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.⁶

2.2. Sermaye Şirketlerinin Bölünme Türleri

2.2.1. Tam Bölünme

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 19. maddesine göre; tam mükellef bir sermaye şirketinin tasfiyesiz olarak infisah etmek suretiyle bütün mal varlığını, alacaklarını ve borçlarını kayıtlı değerleri üzerinden mevcut veya yeni kurulacak iki veya daha fazla tam mükellef sermaye şirketine devretmesi ve karşılığında devredilen sermaye şirketinin ortaklarına devralan sermaye şirketinin sermayesini temsil eden iştirak hisseleri verilmesi, bu Kanunun uygulanmasında tam bölünme hükmündedir. Devredilen şirketin ortaklarına verilecek iştirak hisselerinin itibarî değerinin % 10'una kadarlık kısmının nakit olarak ödenmesi, işlemin bölünme sayılmasına engel değildir.⁷

6102 sayılı Kanun açısından tam bölünme, şirketin tüm malvarlığının bölümlere ayrıldığı ve diğer şirketlere devrolduğu, bölünen şirketin ortaklarının, devralan şirketlerin paylarını ve haklarını iktisap ettikleri, tam bölünüp devrolunan şirketin ise sona erdiği ve unvanının ticaret sicilinden silindiği bölünme türüdür. Bir başka anlatımla; tam bölünmede bölünen şirketin malvarlığının tümü bölünür ve mevcut veya yeni kurulacak en az iki şirkete geçer. Bölünen şirket, ortadan kalkar. Bölünen şirketin ortakları ise devralan şirketin ortakları olurlar.⁸ Dolayısıyla tam bölünmede bölünen şirketin malvarlığının tümü bölünür ve mevcut veya yeni kurulacak en az iki şirkete geçer. Bölünen şirket, ortadan kalkar. Bölünen şirketin ortakları devralan şirketin ortakları olurlar.

2.2.2. Kısmi Bölünme

Tam bölünmedekine benzer şekilde, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 19. maddesine göre kısmî bölünme, tam mükellef bir sermaye

⁶ 'Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Şirketlerin Bölünmesi' Oral Avukatlık Ortaklığı Yayını, <<http://www.oral.av.tr/yayinlarimiz/asbolunme.pdf>> Erişim Tarihi 07 November 2017

⁷ Vefa Ertem, 6102 Sayılı (yeni) Türk Ticaret Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununa Göre Şirketlerin Bölünme İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi (İnönü Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2013) 7

⁸ Erdal Nacar, 'Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Şirket Birleşmelerinde Ortakların Hak Ve Yükümlülükleri', (2012) 230 Yaklaşım Dergisi 5

şirketinin veya sermaye şirketi niteliğindeki bir yabancı kurumun Türkiye'deki iş yeri veya daimî temsilcisinin bilançosunda yer alan taşınmazlar ile en az iki tam yıl süreyle elde tutulan iştirak hisseleri ya da sahip oldukları üretim veya hizmet işletmelerinin bir veya birkaçını kayıtlı değerleri üzerinden aynı sermaye olarak mevcut veya yeni kurulacak tam mükellef bir veya daha fazla sermaye şirketine devretmesi, bu Kanunun uygulanmasında kısmî bölünme hükmündedir.

Kısmî bölünmede bölünen şirketin malvarlığının tamamı değil bir veya bir kaç kısmı bölünmeye tâbi tutulur ve bu bölümler şirketten ayrılır ve mevcut veya yeni kurulacak başka bir şirkete veya ortaklara devredilir. Bölünen şirketin ortakları, devralan şirkette (veya şirketlerde) ortak olurlar. Bölünen şirket ortadan kalkmaz, elinde kalan malvarlığı ile faaliyetine devam eder ve bu şirketin ortakları bölünen şirkette ortak olmakta devam ederler. Hem tam hem kısmî bölünmede devredilen malvarlığı bölünme sonucunda kısmî küllî halefiyet yolu ile devralan şirketlere geçer; aynı sermaye konulması söz konusu değildir.⁹ Kısmî bölünme iki şekilde olur: (1) Kısmî bölünme, (2) yavru şirket kurma. Kısmî bölünmede bölünen şirketin malvarlığının tamamı değil bir veya bir kaç kısmı bölünmeye tâbi tutulur ve bu bölümler şirketten ayrılır ve mevcut veya yeni kurulacak başka bir şirkete veya ortaklara devredilir. Bölünen şirketin ortakları, devralan şirkette (veya şirketlerde) ortak olurlar. Bölünen şirket ortadan kalkmaz, elinde kalan malvarlığı ile faaliyetine devam eder ve bu şirketin ortakları bölünen şirkette ortak olmakta devam ederler.

2.2.3. Simetrik ve Asimetrik Bölünme

Simetrik ve asimetrik bölünme bölünen şirket ortaklıklarına dağıtılan hisse oranına göre bölünme türüdür. Bölünmede kural olarak bölünen şirketin ortaklarına, tam ve eşit surette ve devredilen malvarlığı değeri oranında bütün haklarını karşılayan pay sahipliği hakları tahsis edilmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen bölünme işlemine “simetrik bölünme” denilmektedir. Buna göre, ortaklık payı veya hakkının, devreden ortaklığın ortaklarına, bunların devreden ortaklıktaki iştirakiyle orantılı bir şekilde verilmesi durumunda simetrik bölünme gerçekleşirken; orantılı olmamakla beraber bölünmeye katılan ortakların birine ya

⁹ Fatih Koçak, ‘6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Şirketler’de Bölünme’ (2013) 117 Mali Çözüm Dergisi 111

da hepsine oran değiştirilerek verilmesi halinde “asimetrik bölünme” gerçekleşmiş olacaktır.¹⁰

Simetrik bölünmede ortaklar bölünen (devreden) şirkette sahip oldukları (mevcut) pay oranını aynen korurlar. Bu çeşit bölünme hem devralma hem de yeni kuruluş için geçerlidir. Örneğin; (Y) A.Ş.’de pay dağılımı a= %25, b= %20, c= %30, d= %5 ve e= %20 şeklindedir. (Y) A.Ş., yeni kuruluş yolu ile ikiye bölünmüş ve yeni kurulmuş olan (Y) Ltd. Şti.’de a, b, c, d ve e’ye aynı oranda pay tahsis edilmişse, simetrik bölünme vardır. (Y) A.Ş. üç parçaya bölünür ve yeni kurulan (X) Ltd. Şti. ve (Z) AŞ’de de a, b, c, d ve e’ye aynı oranda paylar verilirse gene simetrik bölünme söz konusudur. Asimetrik bölünmede, bölünen şirketlerin ortaklarına, devralan veya yeni kurulan şirketlerde, mevcut pay oranları değiştirilerek pay tahsis edilmektedir. Bu bölünme varyasyonunda sermayenin %90’ının olumlu oyu gereklidir. Örneğin; (X) Ltd. Şti.’de, ortaklardan a= %40, b= %30 ve c= %30 paya sahip olup, bu şirketin bölünüp bir kısmı (Y) Ltd. Şti.’ye devrolsa ve devralan (Y) Ltd. Şti.’de a= %50, b= %25 ve c= %25 paya sahip bulunsa asimetrik bir birleşme vardır. Ancak bu halde (X) Ltd. Şti.’deki pay oranları da değişebilir; b ve c (Y) Ltd. Şti.’de yitirdikleri oranları (X) Ltd. Şti.’de paylarını artırarak kazanabilirler. Oranın korunmadığı bölünmede bazı ortaklar, devralan veya yeni kurulan şirkette pay iktisap ederek bölünen (devreden) şirketten tamamen ayrılabilirler.¹¹

2.2.4. Devralma ve Yeni Kuruluş Yoluyla Bölünme

Devralma yoluyla bölünmede, devreden ortaklığın malvarlığının bir kısmı devreden ortaklık tarafından ayrılır ve mevcut olan yani daha önceden kurulmuş olan ortaklığa devredilir. Yeni bir kuruluş söz konusu değildir. Ortaklık zaten mevcuttur ve sermayesi vardır. Bu nedenle devralınan malvarlığı ölçüsüne bir sermaye artırımının yapılması gerekir.¹²

Yeni kuruluş yoluyla bölünmede ise bölünen şirketin aktif ve pasifindeki mal varlığının tamamı veya bir kısmının yeni kurulacak bir veya birkaç şirkete devretmesi sonucunda doğacak hukuki ve özel sonuç-

¹⁰ Oral Avukatlık Ortaklığı Yayını (n 6) 8

¹¹ Koçak (n 9) 111

¹² ibid 7

lardır. Devreden şirket ortakları veya devreden şirket yeni kurulacak şirketin hisselerine sahip olurlar.¹³

2.2.5. Oranların Korunduğu ve Oranların Korunmadığı Bölünme

Oranların korunduğu bölünmede, devreden şirketin ortaklarına, bölünmeye katılan tüm şirketlerde devredilen şirketteki mevcut payları oranında şirket payları tahsis edilmektedir. Örneğin; (Z) anonim şirketinin pay sahipleri x: yüzde otuz, y: yüzde otuz beş, a: yüzde beş, b: yüzde otuz paya sahiptir. (Z) AŞ. İkiye bölünmüş ve bölünme sonucunda (W) limited şirketi kurularak ve bu şirkette x, y, a ve b'ye (Z) AŞ. Dekiyle aynı oranda pay tahsis edilmiştir. İşte bu durumda simetrik bölünme söz konusudur. Oranların korunmadığı bölünmede ise; devreden şirketin ortaklarına, bölünmeye katılan bazı veya tüm şirketlerde, mevcut paylarının oranına göre değişik oranda şirket payları tahsis edilmektedir. Örneğin; (Z) limited şirketinin ortaklarından x: yüzde kırk, y: yüzde otuz, a: yüzde otuz paya sahip olup, bu şirketin bölünüp bir kısmı (W) limited şirketine devrolunduğunda bu şirkette x yüzde elli ve y ile a yüzde on beş paya sahip olması halinde asimetrik bölünme söz konusudur. Ancak bu durumda (Z) limited şirketindeki pay oranları değişir, y ile a (W) limited şirketinde yitirdikleri payları (Z) limited paylarını artırarak kazanırlar.¹⁴

2.3. Bölünmenin Uygulanması

Bir şirket, bölünme yoluyla, malvarlığının bölümlerini var olan şirketlere devredecekse, bölünmeye katılan şirketlerin yönetim organları tarafından bir bölünme sözleşmesi yapılır. Aynı şekilde bir şirket, bölünme yoluyla, malvarlığının bölümlerini yeni kurulacak şirketlere devredecekse, yönetim organı bir bölünme planı düzenler. Hem bölünme sözleşmesinin hem de bölünme planının yazılı şekilde yapılması ve bunların genel kurul tarafından onaylanması şarttır. Bölünme raporu ise, bölünmeye katılan şirketlerin ortaklarına somut olaydaki bölünmeye ilişkin ve bu bölünmeyi tanımlayan bir bilgi verilmesini amaçlamaktadır.

¹³ Ertem (n 7) 9

¹⁴ Buket Sorgunlu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticaret Şirketlerinin Bölünmesinde Alacaklıların Korunması (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2013) 17

Raporun öngörülen konularda, aydınlatıcı, gerekçeli ve tatmin edici açıklamaları içermesi zorunludur. Bölünmeye katılan şirketlerin yönetim organları, bölünme hakkında ayrı rapor hazırlarlar; ortak rapor da geçerlidir.

Bölünme sözleşmesi ve planının;¹⁵

a) Bölünmeye katılan şirketlerin ticaret unvanlarını, merkezlerini ve türlerini,

b) Aktif ve pasif malvarlığı konularının devir amacıyla bölümlere ayrılmasını ve tahsisini; açık tanımlamayla, bu bölümlere ilişkin envanteri; taşınmazları, kıymetli evrakı ve maddi olmayan malvarlığını teker teker gösteren listeyi,

c) Payların değişim oranını ve gereğinde ödenecek denkleştirme tutarını ve devreden şirketin ortaklarının, devralan şirketteki ortaklık haklarına ilişkin açıklamaları,

d) Devralan şirketin; intifa senedi, oydan yoksun pay ve özel hak sahiplerine tahsis ettiği hakları,

e) Şirket paylarının değişim tarzlarını,

f) Şirket paylarının bilanço kârına hangi tarihten itibaren hak kazanacaklarını ve bu istem hakkının özelliklerini,

g) Devreden şirketin işlemlerinin hangi tarihten itibaren devralan şirketin hesabına yapılmış kabul edildiğini,

h) Yönetim organlarının üyelerine, müdürlere, yönetim hakkına sahip kişilere ve denetçilere tanınan özel menfaatleri,

i) Bölünme sonucu devralan şirketlere geçen iş ilişkilerinin listesini, İçercek şekilde hazırlanması gerekmektedir.

6102 sayılı Kanunun 160'ıncı maddesi geçerli bölünmeler konusunu hüküm altına almıştır. Söz konusu maddeye göre sermaye şirketleri ve kooperatiflerin aralarında bölünebilme imkânından bahsederken, gerekçe sınırlama olarak, bir anonim şirket, bir limited şirkete sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklığa ve kooperatife bölünebilir. Bunun gibi, bir kooperatifin de bir anonim şirkete ve/veya limited şirkete bölünmesine engel yoktur. Buna karşılık bir anonim şirket şahıs şirketlerine bölünemez ve tersi de mümkün değildir. Buna sebep olarak da anılan -caiz olmayan - bölünme türlerinde alacaklıların korunması ancak tasfiye

¹⁵ Nacar (n 8) 73

hükümlerinin uygulanmasıyla mümkündür. Bu caiz olmayan bölünmeler yasağını, tür değiştirme yoluyla aşılabileceği belirtilmiştir.¹⁶

162 nci maddede bölünmenin uygulamasında sıkça karşımıza çıkan sermayenin azaltılması hükme bağlanmıştır. Ancak sermaye azaltılmasının hangi koşul ve şartlarda uygulanacağına ve azaltmanın hangi oranlarda olacağı belirtilmemiştir. Çünkü bu konuda kanunla kesin ve katı kurallar konulamazdı. Sermaye azaltılmasına gerek olup olmadığı ve miktarını belirlemek yönetim organının görevidir.¹⁷

Esasen sermaye; bir ticaret işletmesinin kurulması ve kuruldukları amaç doğrultusunda aktif olmak adına gerekli olan anapara ve paraya çevrilebilen malları ifade eden bir kavramdır. Sermayenin temel ilkelerine istinaden sermayenin muayyen olması, sabit olması, sermayenin kuruluştaki mameleke eşit olması ve paylara bölünmüş olması gerekmektedir. Sermaye azaltımı; sermayenin ihtiyaçtan fazla olması halinde olabileceği gibi, bilanço zararını gidermek amacıyla yapılması da söz konusudur. Bazı özel durumlar halinde de sermaye azaltımı yapılmaktadır. Bu özel durumlar ise; ortaklıktan çıkarma nedeniyle yapılan sermaye azaltımı, kurucuların esas sermaye hakkındaki beyanlarındaki uygunsuzluklar nedeniyle yapılan sermaye azaltımı, anonim şirketin kendi hisse senetlerini iktisap etmesi nedeniyle yapılan sermaye azaltımı, sermayenin amortizasyonu (itfası) ve bölünmeyle ilgili olarak anonim şirketin bölünmesi nedeniyle yapılan sermaye azaltımıdır. Bu açıdan ise bölünmenin tam ve kısmi bölünme olması şirketi açısından hayati önem taşımaktadır. Çünkü tam bölünmede bütün paylarını iktisap edecek ortaklık karşısında, bölünen ortaklık ortandan kalkacaktır. Buna karşılık kısmi bölünmede ise şirket malvarlığının bir bölümü yeni ortaklığa devredilir. Bunun karşılığında bölünen ortaklık veya onun ortakları yeni koyduğu sermaye kadar iştirak hissesine sahip olmaktadır. İşte en önemli nokta ise bu iştirak hisselerine kimin sahip olacağıdır. Bu halde ancak bölünen ortaklığın iştirak hisselerini ortaklarına vermesi durumunda bölünen şirketin, yeni şirkete devrettiği oranda sermaye azaltımına gitmesi gerekecektir. Sermaye artırımı ise şirketin ortaklarını ve dolaylı olarak alacaklılarını korumak üzere kanunda düzenlenen önemli husustur.¹⁸

¹⁶ ibid 45

¹⁷ ibid 73

¹⁸ ibid 11

2.3.1. Sermayenin Azaltılması

6102 sayılı Kanunun 162'nci maddesine göre, bölünme sebebiyle devreden şirketin sermayesinin azaltılması hâlinde bahse konu Kanunun 473¹⁹, 474²⁰ ve 592 nci²¹ maddeleri ile kooperatifler açısından aynı Kanunun 473 ve 474 üncü maddelerinin uygulanması yasaktır.

Kısmî bölünmede, bölünen (devreden) şirkette, şirketten ayrılan malvarlığı bölümünün oransal olarak sebebiyet verebileceği sermaye kaybının kanunî ve finansal açıdan yol açabileceği tehlikelerin veya or-

¹⁹ MADDE 473- (1) Bir anonim şirket sermayesini azaltarak, azaltılan kısmın yerine geçmek üzere bedelleri tamamen ödenecek yeni paylar çıkarmıyorsa, genel kurul, esas sözleşmenin gerektiği şekilde değiştirilmesini karara bağlar. Genel kurul toplantısına ilişkin çağrı ilanlarında, mektuplarda ve internet sitesi bildiriminde, sermaye azaltılmasına gidilmesinin sebepleri ile azaltmanın amacı ve azaltmanın ne şekilde yapılacağı ayrıntılı bir şekilde ve hesap verme ilkelerine uygun olarak açıklanır. Ayrıca yönetim kurulu bu hususları içeren bir raporu genel kurula sunar, genel kurulca onaylanmış rapor tescil ve ilan edilir.

(2) Sermayenin azaltılmasına rağmen şirket alacaklılarının haklarını tamamen karşılayacak miktarda aktifin şirkette varlığı belirlenmiş olmadıkça sermayenin azaltılmasına karar verilmez.

(3) Genel kurulun kararına 421 inci maddenin üçüncü fıkrasının birinci cümlesi uygulanır. Kararda sermayenin azaltılmasının ne tarzda yapılacağı gösterilir.

(4) Esas sermayenin azaltılması sebebiyle kayıtlara göre doğacak defter kârı sadece payların yok edilmesinde kullanılabilir.

(5) Sermaye hiçbir suretle 332 nci madde ile belirlenen en az tutardan aşağı indirilemez.

(6) Bu madde ile 474 ve 475 inci maddeler, kayıtlı sermaye sisteminde çıkarılmış sermayenin azaltılmasına kıyas yoluyla uygulanır.

²⁰ MADDE 474- (1) Genel kurul esas sermayenin azaltılmasına karar verdiği takdirde, yönetim kurulu, bu kararı şirketin internet sitesine koyduktan başka, 35 inci maddede anılan gazetede ve aynı zamanda esas sözleşmede öngörüldüğü şekilde, yedişer gün arayla, üç defa ilan eder. İlanda alacaklılara, Türkiye Ticaret Sicili Gazetesindeki üçüncü ılandan itibaren iki ay içinde, alacaklarını bildirerek bunların ödenmesini veya teminat altına alınmasını isteyebileceklerini belirtir. Şirketçe bilinen alacaklılara ayrıca çağrı mektupları gönderilir.

(2) Sermaye, zararlar sonucunda bilançoda oluşan bir açığı kapatmak amacıyla ve bu açıklar oranında azaltılacak olursa, yönetim kurulunca alacaklıları çağdırmaktan ve bunların haklarının ödenmesinden veya teminat altına alınmasından vazgeçilebilir.

²¹ MADDE 592- (1) Anonim şirketlerin esas sermayenin azaltılmasına ilişkin hükümleri limited şirketlere kıyas yoluyla uygulanır. Esas sermaye borca batık bilançonun iyileştirilmesi amacıyla, ancak şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme yükümlülüklerinin tamamen ödenmesi hâlinde azaltılabilir.

taya çıkabilecek çeşitli sakıncaların ortadan kaldırılabilmesi, yani sermayenin yeni duruma uygunluğunun sağlanabilmesi için çoğu kez sermayede azaltma yolu ile bir düzeltme yapılması gerekli görülebilir. Tam bölünmede, bölünen şirket sona erip, ticaret sicilinden silindiği için, sermaye azaltılması söz konusu olamaz.

Bölünme raporunda bölünmenin, bölünmeye katılan şirketlerin alacakları üzerindeki etkilerinin açıklanması öngörülmüştür. Yönetim organlarının, özellikle bölünen şirketin yönetim organının, bölünen şirketin devredilen malvarlığı bölümünün devrinden sonra kalan net malvarlığının bölünen şirketin alacaklılarının alacaklarını karşılayacak düzeyde olup olmadığını araştırmaları ve bunu raporlarında belirtmeleri zorunludur. Bu görev bağlamında, sermaye azalmasına gerek olup olmadığı ve gerekli ise, bunun miktarını ve azaltma sonucunda sermayenin asgarî tutarın altına inip inmeyeceğini de vurgulamaları şarttır. Aksi halde sorumlu olurlar.

Sermaye azaltımının hangi şartlarla yapılacağı kanunda düzenlenmemiş olup, sermaye azaltımının gerekliliği ve miktarını belirleyecek organ yönetim kurulumdur. Denetimi ise işlem denetçisine ait olacaktır. Ticaret Kanununa göre, kısmi bölünmenin icrası için sermaye azaltımı basit sermaye azaltımı olarak yapılır. Kolaylaştırılmış yol öngörülerek ekonomik olgular ve zaman açısından ortaklıklara avantaj sağlanmak istenmiştir. Yönetim kurulu tarafından azaltımına ilişkin değişik esas sözleşme metni hazırlanır. İzin gerekli olduğu hallerde ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığı izni alınır. Daha sonra devreden ortaklığın genel kurulu bir sermaye azaltımı kararı alır ve miktarı belirler. Bu nedenle de genel kurul kararında sermaye azaltımının bölünme nedeniyle yapıldığı belirtilmelidir ve azaltım uygulama şekli belirtilmelidir. Yani sermaye azaltımının payların itibari değerinin düşürülmesi, payların birleştirilmesi ya da pay yok etme suretiyle icra edilip edilmeyeceği gösterilmelidir.²²

2.3.2. Sermayenin Artırılması

Kural olarak devralan şirket sermayesini, devreden şirketin ortaklarının haklarını koruyacak miktarda artırır. Bölünüp devreden şirketin ortaklarının, devralan şirketin/şirketlerin paylarını iktisap edebilmelerini sağlamak için, devralan şirketlerin sermayelerini artırmaları çoğu kez

²² ibid 13

gereklidir. Bu gereklilik, devreden şirketin ortaklarının haklarını koruma ölçüsünde ortaya çıkan bir yükümlülüktür. Sermayenin artırılması yönelik düzenleme, dolaylı olarak alacaklıları da korur. Sermaye artırımının, yüksekliğini, düzenlemede yer alan "devreden şirketin ortaklarının haklarını koruyacak miktarda" ölçüsü yanında, şirketler arasında iştirak ilişkisinin var olup olmadığı ile devralan şirketin elinde kendi paylarının bulunup bulunmaması da belirler.

Ayrıca bölünmede, aynı sermaye konulmasına ilişkin hükümler uygulanmaz. Bölünme sebebiyle, kayıtlı sermaye sisteminde müsait olmasa bile, tavan değiştirilmeden sermaye artırılabilir. Bu durum bölünme sürecindeki koruyucu nitelik taşımayan engellerin kaldırılması amacıyla öngörülmüştür.

Yeni kuruluş ile bölünme gerçekleşiyorsa, bölünmede yeni kurulacak şirketin kuruluş sermayesi, bölünen ortaklığın devrettiği miktar olacaktır. Sermaye artırımının ölçü ve kapsamı, çeşitli faktörlere bağlı olabilir. Şöyle ki, özellikle devralan şirketin devreden (bölünen) şirkette pay sahibi olup olmadığı veya kendi paylarını iktisap etmediği gibi. Ancak, kısmi bölünme yoluyla yeni kurulacak şirkete devredilmede, söz konusu pay sayısı sıfırdır. Bu hallerde bir sermaye artırımına gerek yoktur. Ancak bu istisnai halin dışında devralan ortaklığın sermaye artırımını yapması gerekir.²³

2.3.3. Ara Bilanço

6102 sayılı Kanunun 165'inci maddesine göre bilanço günüyle, bölünme sözleşmesinin imzası veya bölünme planının düzenlenmesi tarihi arasında, altı aydan fazla bir zaman bulunduğu veya son bilançonun çıkarılmasından itibaren, bölünmeye katılan şirketlerin malvarlıklarında önemli değişiklikler meydana gelmiş olduğu takdirde, bir ara bilanço çıkarılır.

Diğer taraftan ara bilanço için;

a) Fizikî envanter çıkarılması gerekli değildir.

b) Son bilançoda kabul edilmiş bulunan değerlemeler, sadece ticari defterlerdeki hareketler ölçüsünde değiştirilir; amortismanlar, değer düzeltmeleri ve karşılıklar ile ticari defterlerden anlaşılmayan işletme için önemli değer değişiklikleri de dikkate alınır.

²³ Hasan Pulaşlı, Yeni Şirketler Hukukun Genel Esasları (Adalet Yayınevi 2012)

3. Sonuç

Bölünme, sermaye şirketlerinin ve kooperatiflerin malvarlıklarını tamamen veya kısmen kendilerinden ayırarak tasfiyesiz olarak ve kısmî küllî halefiyet yoluyla başka sermaye şirketlerine veya kooperatiflere devretmeleri ve bunun karşılığında bölünen şirketin ortaklarının devralan şirketlerde ortak konumunu elde etmeleridir. Sermaye şirketleri ve kooperatifler sermaye şirketlerine ve kooperatiflere bölünebilirler. Bölünme kısmi veya tam olarak gerçekleşebilir. Bölünme, alacaklılar açısından özel korunmayı gerektiren sonuçlar doğurur. Tam bölünme, alacaklılar yönünden borçlunun değişmesidir. Çünkü tam bölünmede, bölünen şirket parçalanır ve ortadan kalkar. Bu, borçlunun ortadan kalkması ve yerine devralan şirketlerin gelmesi demektir. Kısmî bölünmede ise bölünen şirketin malvarlığı küçülür, bu sermayenin azaltılması sonucunu bile doğurabilir. Bölünme, çok büyüyen ve çekirdek işletme konusundan uzaklaşan şirketlerin ana konularına dönebilmelerine olanak sağlayan bir yoldur. Verimliliğin artması, mali yapının güçlendirilmesi ve rekabet gücünün artırılması, uzlaşma ve yönetimin kolaylaştırılması veya ortaklar arasında çıkan anlaşmazlıkların olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla bölünme kararı verilebilir.

Ayrıca bölünme sözleşmesi veya bölünme planıyla kendisine borç tahsis edilen şirket, bu suretle birinci derecede sorumlu bulunan şirket, alacaklıların alacaklarını ifa etmezse, bölünmeye katılan diğer şirketler, ikinci derecede sorumlu şirketler, müteselsilen sorumlu olurlar. Bununla beraber bölünmeden önce sorumlu olan ortakların sorumlulukları bölünmeden sonra da devam eder. Şirketlerin bölünmesinde en önemli hususlardan biri ortakların, alacaklıların ve çalışanların hak kaybına uğramaması, bir başka ifadeyle bu kişilerin kazanılmış haklarının korunmasıdır. Zira bölünme, çok defa çoğunluk tarafından ortağın ortak konumunu devam ettirmemesi, yani ortaklıktan çıkarılması veya ortaklığının ya da ortaklık haklarının zarara uğratılmasının aracı olarak kullanılabilir.

KAYNAKÇA

Büyükipekçi S and Atabey N, Türk Ticaret Kanunu'nda Birleşme, Bölünme ve Tür Değişikliğine İlişkin Düzenlemelerin Türkiye'deki İş Hayatına Etkileri (Avrupa Ekonomisi Uluslararası Konferansı 2014)

Dede B, Sermaye Şirketlerinde Kısmi Bölünme ve Devir İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi (Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006)

Ertem V, 6102 Sayılı (yeni) Türk Ticaret Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununa Göre Şirketlerin Bölünme İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi (İnönü Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2013)

Karbuz A, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununda Muhasebe Uygulamalarına İlişkin Düzenlemelerin Algılanma Düzeyi (Tokat İli Örneği), (Gazi Osman Paşa Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2013)

Kavak A, Sermaye Şirketlerinin Tasfiye, Birleşme, Devir ve Bölünme İşlemleri, (Maliye Hukuk Yayınları 2009)

Koçak F, ‘6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Şirketler’de Bölünme’ (2013) 117 Mali Çözüm Dergisi 111

Nacar E, ‘Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Şirket Birleşmelerinde Ortakların Hak Ve Yükümlülükleri’, (2012) 230 Yaklaşım Dergisi 5

Nazalı E, Vergisel ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Yönüyle Anonim ve Limited Şirketlerde Tasfiye, Devir, Birleşme, Bölünme ve Tür Değişimi İşlemleri (Yaklaşım Yayıncılık 2012)

Pulaşlı H, Yeni Şirketler Hukukun Genel Esasları (Adalet Yayınevi 2012)

Sorgunlu B, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticaret Şirketlerinin Bölünmesinde Alacaklıların Korunması (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2013)

Türk Ticaret Kanunu’na Göre Anonim Şirketlerin Bölünmesi Oral Avukatlık Ortaklığı Yayını, <<http://www.oral.av.tr/yayinlarimiz/asbolunme.pdf>> Erişim Tarihi 07 November 2017

**İSTANBUL
TİCARET
ODASI**

— 1882 —

Adres : Reşadiye Cad. 34112
Eminönü, Fatih/İstanbul
Telefon : (212) 455 60 00
Faks : (212) 513 15 65 / 520 16 56
E-posta : ito@ito.org.tr
İnternet : www.ito.org.tr

